

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DOKTORI ISKOLA**

HORNYÁK SZABOLCS

**A KÖZNYUGALOM ELLENI
BŰNCSELEKMÉNYEK**

PHD ÉRTEKEZÉS

**TÉMAVEZETŐ:
PROF. DR. TÓTH MIHÁLY**

PÉCS, 2010

TARTALOMJEGYZÉK

ALAPVETÉS	1
1. A témaválasztás indokolása, aktualitása	2
2. Az értekezés célkitűzései	3
3. Az értekezés módszertana	4
I. RÉSZ A KÖZNYUGALOM ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSÉNEK ÁTTEKINTÉSE	6
<i>I. FEJEZET A CSEMEGI-KÓDEX ELŐTTI TÖRVÉNYI RENDELKEZÉSEK</i>	<i>6</i>
1. A magyar büntetőjog kezdetei és a középkori törvények	6
2. A török kiűzésétől 1848-ig – Magyarország a Habsburg-uralom alatt	8
3. Az 1848-as sajtótörvény	11
<i>II. FEJEZET AZ ELSŐ MAGYAR BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV RENDELKEZÉSEI ÉS A KIEGÉSZÍTŐ JOGSZABÁLYOK (1878-1945)</i>	<i>14</i>
1. A Csemegi-kódex törvényi tényállásai	15
2. A Csemegi-kódex módosításai az első világháború végéig	20
3. Az elkövetési magatartások értelmezése	21
4. A két világháború közötti időszak büntetőjoga	26
5. Összefoglalás	33
<i>III. FEJEZET A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ IDŐSZAK BÜNTETŐJOGA (1945-1961)</i>	<i>35</i>
1. A demokratikus államrend és köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény	35
2. A büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvény	38
3. A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása (BHÖ)	38
<i>IV. FEJEZET AZ 1961-ES BTK. RENDELKEZÉSEI</i>	<i>41</i>
1. Az izgatás	42
2. Szocialista tevékenység miatti bántalmazás	45
3. Izzgatás törvény vagy hatósági rendelkezés ellen	46
4. Közösség megsértése	46
5. Rémhírterjesztés	47
6. Garázdaság	48
7. Összefoglalás	48

<i>V. FEJEZET A HATÁLYOS BTK. EREDETI SZABÁLYOZÁSA</i>	50
1. Az izgatás	51
2. A közösség megsértése	52
II. RÉSZ A KÖZNYUGALOM ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK JOGI TÁRGYA	54
<i>1. A jogi tárgy</i>	54
1.1. Individualista megközelítések	54
1.2. Univerzalista megközelítések	57
1.3. Kitekintés a német szakirodalmi felfogásokra	59
1.4. Újabb magyar irodalmi kísérletek a fogalom lényegének feltárására	61
1.5. Összegzés	62
<i>2. A közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalma</i>	67
2.1. A közrend és köznyugalom fogalmának büntetőjogon kívüli értelmezési lehetőségei	67
2.1.1 Magánjogi és nemzetközi magánjogi vonatkozások	67
2.1.2. Rendészeti (közigazgatási) jellegű fogalom-meghatározások	69
2.1.3. Büntetőjogi fogalom-meghatározások	73
2.1.4. A közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalmának újraértelmezése	80
<i>3. Összegzés, következtetések</i>	82
III. RÉSZ AZ EGYES KÖZNYUGALOM ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK	85
<i>I. FEJEZET TÖRVÉNY VAGY HATÓSÁG RENDELKEZÉSE ELLENI IZGATÁS</i>	85
1. A bűncselekmény tárgya	86
2. A tényállás tárgyi oldala	89
3. A bűncselekmény absztrakt veszélyeztetési jellege	93
4. A tényállás alanyi oldala	93
5. Elhatárolási kérdések	93
6. Összegzés	94
<i>II. FEJEZET KÖZÖSSÉG ELLENI IZGATÁS</i>	95
1. A véleménynyilvánítás szabadságának nemzetközi és európai garanciái és korlátai	96
1.1 Nemzetközi egyezmények	96
1.2. Európai dokumentumok	97
2. Az első alkotmánybírósági határozat [30/1992. (V. 26.) AB határozat]	102
3. A bűncselekmény tárgya	104
4. Az elkövetési magatartás	107
5. Az elkövetés helye	115
6. „Fighting words”, avagy egy lehetséges kiút gyűlölködés korlátozására	116

<i>III. FEJEZET NEMZETI JELKÉP MEGSÉRTÉSE</i>	118
1. Alkotmánybírósági kontroll	118
2. Külföldi szabályozási modellek	120
3. A tényállás elemzése	122
4. Összegzés, következtetések	125
<i>IV. FEJEZET ÖNKÉNYURALMI JELKÉPEK HASZNÁLATA</i>	127
1. Alkotmánybírósági kontroll	127
2. A tényállás elemzése	121
3. Jogalkalmazási anomáliák – a felelősségi kört szűkítő gyakorlat	133
4. Újabb fejlemény: a Vajnai kontra Magyarország-ügy	137
5. Lehetséges de lege ferenda megoldások	143
6. Külföldi szabályozási modellek	145
<i>V. FEJEZET A HOLOKAUSZT NYILVÁNOS TAGADÁSA</i>	147
1. Alkotmányossági kérdések	147
2. Nemzetközi szabályozási modellek	149
3. A tényállás elemzése	151
4. Összefoglalás	152
<i>VI. FEJEZET RÉMHÍRTERJESZTÉS</i>	154
1. Alkotmánybírósági kontroll	158
2. A bűncselekmény tárgya	156
3. A tényállás elemzése	157
3. Összegzés	157
<i>VII. FEJEZET GARÁZDASÁG</i>	158
1. Rövid történeti áttekintés	158
2. A tényállás elemzése	162
3. Összegzés	173
<i>VIII. FEJEZET ÖNBÍRÁSKODÁS</i>	175
1. Történeti áttekintés	175
2. A tényállás elemzése	177
3. Elhatárolási kérdések	179
4. A jogos önsegély kérdése	185
ÖSSZEGZÉS	187
SUMMARY	198
IRODALOM	200

*„Les idéologies nous séparent,
les rêves et les angoisses nous rapprochent.”
(Eugène Ionesco)*

ALAPVETÉS

„Az ideológiák szétválasztanak, az álmok és a kín összehoznak bennünket” – írta Eugène Ionesco, a szinte az egész huszadik századot átélő félig román, félig francia zsidó családból származó író. Innen a huszonegyedik századból visszatekintve aligha férhet kétség mondatának igazságtartalmához. A huszadik század a pusztító ideológiák évszázada volt, amelyektől az emberiség nemrég szabadult meg, ha megszabadult egyáltalán. A közösen álélt kínok, és egy jobb, igazságosabb, az egyenlőség, a mások iránti tisztelet és elfogadás álmain felépülő jövő együttesen meghatározzák az emberiség huszonegyedik századi jövőképét.

Amikor ideológiát, ideológiákat említünk, gyakran negatív jelentést tartalmat kapcsolunk a kifejezésekhez. Pedig e szavak a platóni filozófia alapjait képező ideából, az eszméből eredeztethetők. Az ideológia nem más, mint bizonyos elvek alapján felépülő eszmerendszer, önmagában az emberi gondolkodás nélkülözhetetlen eleme. Minden ideológiában vannak olyan elemek, melyekkel a gondolkodó ember azonosul, és természetesen vannak olyanok is, melyeket elutasít. Ezek végig- és továbbgondolása elengedhetetlen feltétele az emberiség szellemi fejlődésének, azonban könnyen pusztító hatást válthatnak ki. A negatív hatású ideológiák legjellemzőbb ismérvei az egyoldalúság, a más gondolatok kirekesztése, a torzítás. A huszadik század bővelkedett ilyen ideológiákban, ezek megosztották és szétválasztották az emberiséget.

Az értekezés a büntetőjog olyan területét vizsgálja, amely az elmúlt évszázadok során az éppen aktuális ideológia, és az az alapján kiépülő társadalmi berendezkedés számára nyújtott lehetőséget arra, hogy céljainak megvalósítását a büntetőjog eszközeivel is elősegítse. A köznyugalom elleni bűncselekmények hol nyíltan, hol leplezetten azt a célt szolgálták, hogy a fennálló renddel szembeni ellenérzések ne nyilvánulhassanak meg. Az effajta megközelítés azonban mai viszonyaink között tarthatatlan. A huszadik század tapasztalatai rávilágítottak arra, hogy egy ország, egy társadalom éppen akkor válik a legsebezhetőbbé, ha a közösséget

alkotó személyek korlátozva vannak abban, hogy véleményüket kinyilvánítsák, gondolataikat kifejezhessék.

A vélemény szabadsága azonban nem lehet korlátlan, mert egy bizonyos pont felett mások jogainak sérelmével jár, így szükségképpen korlátozás alá esik. A keretek meghatározása nem egyszerű feladat, függ az adott ország történelmi hagyományaitól, kulturális örökségétől, éppen aktuális állapotától. Nehéz tehát egységes mércét alkalmazni, s éppen ezért veszélyes máshol kipróbált, bevált módszereket kritika és változtatás nélkül meghonosítani.

A büntetőjog, és ezen belül talán leginkább a köznyugalom elleni bűncselekmények a szólás szabadságának végső kereteit adják: „szankciós zárkóként” a legsúlyosabb jogsértéseket szankcionálják. A büntetőjogi szabályozás körének meghatározása, a szabályozás módszerének és a szankcióknak a helyes kiválasztása az egyik legérzékenyebb, legneuralgikusabb pontja a törvényhozásnak.

Nem véletlen, hogy a köznyugalom elleni bűncselekmények körüli törvényjavaslatok óriási vitákat generálnak nemcsak politikai, hanem szakmai berkeken belül is. Sajnálatos módon azonban a büntetőjogászok – kevés kivételtől eltekintve – e vitákból nem nagyon veszik ki részüket. A köznyugalom elleni bűncselekményekre vonatkozó szakirodalom áttekintése nyomán az az érzésünk támadhat, mintha nem is a büntetőjogi norma állna az érdeklődés középpontjában.

1. A témaválasztás indokolása, aktualitása

Az értekezés „A köznyugalom elleni bűncselekmények” címet viseli. Hatályos Büntető Törvénykönyvünkben a köznyugalom elleni bűncselekmények a közbiztonság, a közbizalom és a közegészség elleni bűncselekményekkel együtt alkotják a közrend elleni bűncselekményeket.

A Btk. ezeket szabályozó XVI. fejezete a legterjedelmesebb és legheterogénebb. A heterogenitás jellemző a fejezet II. címében található köznyugalom elleni bűncselekményekre is. Egyaránt helyet kapott ebben a címben a közösség elleni izgatás, a garázdaság, az önbíráskodás. Az ide tartozó bűncselekmények az elmúlt két évtizedben nagy átalakuláson mentek át. Az izgatás és a közösség megsértése bűncselekményekből a törvényhozó megalkotta a közösség elleni izgatást, később a cím kiegészült a nemzeti jelkép megsértése és az önkényuralmi jelképek használata bűncselekményekkel; a legújabb, a kézirat zárásakor

még nem hatályos bűncselekmény a holokausztt nyilvános tagadása. A rendszerváltozás óta eltelt két évtizedben az Alkotmánybíróság több alkalommal is foglalkozott egyes köznyugalom elleni bűncselekményekkel, az ezekkel kapcsolatban született határozatokban foglalt elvek a kialakuló és megszilárduló plurális demokrácia, a jogállamiság alapjai lettek. Nyugodt szívvel mégsem mondhatjuk, hogy a köznyugalom elleni bűncselekmények most már letisztult képet mutatnak; éppen ellenkezőleg: még mindig *in statu nascendi* állapotban vannak.

Egyetlen jogszabály sem tudja betölteni funkcióját mindaddig, amíg elrugaszkodik attól a társadalmi környezettől, amelynek szabályozására hivatott. Különösen igaz ez a Büntető Törvénykönyvre, amely a legnagyobb mértékű beavatkozást teszi lehetővé az állampolgárok életébe. Ez azonban jogállami keretek között csak jól kiépített garanciarendszer mellett képzelhető el. A büntetőjogi szabályozás elveivel szemben támasztott legfontosabb követelmény a pontos körülírás, világos meghatározás. Hosszabb távon alkalmazható, a kor követelményeinek megfelelő modern törvénykönyv csak akkor alkotható meg, ha a törvényhozónak világos elképzelése van a büntetőjog társadalmi rendeltetéséről, az állam és a társadalom kapcsolatáról, az állam feladatairól. Az új büntetőkódex megalkotásához szükséges a hatályos szabályozás hiányosságainak feltárása, az azokból levont következtetések pedig alapjai lehetnek egy, a társadalmi igényekhez jobban illeszkedő, az elvárásoknak jobban megfelelő törvénykönyvnek.

A témaválasztást indokolja végül, hogy az elmúlt években a köznyugalom elleni bűncselekmények ítélkezési gyakorlata meglehetősen ingadozónak mondható. Az ítélkezési gyakorlat egysége az igazságszolgáltatással szemben támasztott egyik legfontosabb követelmény, a törvény előtti egyenlőség elvének gyakorlati megvalósulása. Az e körben tapasztalható ellentmondások vizsgálata hozzásegíthet a gyakorlat egységének biztosításához.

2. Az értekezés célkitűzései

Az értekezés legfőbb célja annak feltárása, hogy a jelenleg hatályos szabályozásnak milyen hiányosságai vannak, ezek hogyan és miért alakultak ki, illetve miként orvosolhatóak. A kérdések megválaszolása egyben elvezet bennünket a megalkotandó új Btk. szabályozási koncepciójához.

Mindenekelőtt abban kell állást foglalni, hogy mit tekintünk a büntetőjog feladatának. A kérdés megválaszolása nem teoretikus, hiszen amennyiben elfogadjuk, hogy a büntetőjognak

a megtorlás mellett egyaránt célja a nevelés, úgy szükségképpen oda jutunk, hogy a „köz” ellen elkövetett bűncselekmények körét tágan kell meghatározni. Ellenben ha arra koncentrálunk, amire a büntetőjog voltaképp való, ti. hogy eszközeivel hatékonyan léphessünk fel a bűnelkövetések megtorlása érdekében, e bűncselekmények körét szűkebben kell megvonni.

A „köz” ellen elkövetett bűncselekmények körének meghatározása után gyakorlati szempontból másodlagosnak tűnik, elméleti oldalról azonban fontos e cselekmények csoportosítása. Ez ugyanis elvezet a büntetőjog egyik alapkérdéséhez, a jogi tárgyhoz. Napjainkban a jogi tárgy ismét visszakerül az érdeklődés középpontjába, nem véletlenül, szükséges ugyanis a büntetőjog feladatának, alapelveinek megfelelő tárgyfogalom kidolgozása, amely a dolgozat egyik legfontosabb célkitűzése.

A tárgy fogalmának meghatározása azért is fontos, mert további vizsgálódások elméleti alapját nyújtja. Így a dolgozatban igazodási pontként szolgál az egyes bűncselekmények tényállásának elemzésekor, döntő abban az állásfoglalásban, hogy mely bűncselekményeket érdemes büntetni, és melyek dekriminalizálása volna szükséges.

A tárgy fogalmából kiindulva kerül sor a közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalmainak újraértelmezésére, az egyes bűncselekmények elkövetési magatartásai tartalmának feltárására.

3. Az értekezés módszertana

Az értekezés legfontosabb módszere a kritikai elemzés. Ennek lényege, hogy a megszokott dogmatikai elemzés elvégzését megelőzően lefekteti azokat az alapelveket, amelyek mentén a vizsgálódás elvégezhető. Az alapelvek nem öncélúan kerülnek kiválasztásra, hanem a szükséges előkérdések felvetése és megválaszolása után.

Az értekezés jogtörténeti összehasonlító elemzéseket is végez. A hatályos szabályozás hibái ugyanis sokszor a régebbi törvényekből eredeztethetők. A jogtörténeti fejtegetések jól mutatják, hogy a köznyugalom elleni bűncselekmények mindig visszatükrözték annak a kornak az ideológiáját, amelyben megszülettek. Ennek tisztázása azért is szükséges, hogy a múlt tapasztalataiból tanulva egy ideológiailag semleges büntetőjogot hozhassunk létre.

Tekintettel a téma alapjogi összefüggéseire, az értekezés a szükséges mértékben ilyen irányú vizsgálódásokat is tartalmaz. Hangsúlyozandó, hogy büntetőjogi tárgyú és szemléletű

munkáról van szó, ezért olyan alapjogi kérdésekre és összefüggésekre, melyek közvetlenül nem kapcsolódnak a témához, nem tér ki. Szem előtt tartja, hogy – egyezően a többi jogág szabályaival – a büntetőjogi szabályozásnak is kiinduló pontja és egyben átléphetetlen korlátja az Alkotmány, azonban irányadónak tekinti azt a gondolatot, hogy a „büntetőjog nem pusztán alkalmazott alkotmányjog, hanem önálló felelősségi és szankciórendszerrel rendelkező jogterület”¹, amely évszázadok alatt kialakult elveken felépülő dogmatikával rendelkezik.

Végül az értekezés él a jogösszehasonlítás módszerével él azoknál a bűncselekményeknél, amelyek esetén vagy külföldi hatás mutatható ki, vagy a jövőbeni szabályozás egyik lehetséges iránya lehet egy már bevált külföldi példa.

Az értekezés nem tartalmazza minden köznyugalom elleni bűncselekmény tényállásának részletes ismertetését. Azok a bűncselekmények, amelyek nem vetnek fel elméleti vagy gyakorlati problémát, csak a téma kidolgozásához szükséges mértékben kerülnek megemlítésre.

¹ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008. 23. o.

I. RÉSZ

A KÖZNYUGALOM ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSÉNEK ÁTTEKINTÉSE

I. FEJEZET A CSEMEGI-KÓDEX ELŐTTI TÖRVÉNYI RENDELKEZÉSEK

1. A magyar büntetőjog kezdetei és a középkori törvények

A Csemegi-kódex előtt az izgatás, a közhangulat káros befolyásolása mint önálló bűncselekmény nem ismert. A hasonló cselekmények azonban nem maradtak büntetlenül, ezeket a korai időszakról kezdve a *nota infidelitatis* (hűtlenség vagy hűtlenség bélyege) eseteként ítélték meg.²

A hűtlenség körébe sorolt bűncselekmények a magyar jogfejlődés során nem alkottak szigorúan behatárolt csoportot, e cselekmények köre állandóan változott. A változás egyfelől adódott abból, hogy az idők során módosult (fokozatosan bővült) az ország fogalmának jelentéstartalma³, erről az alábbiakban részletesebben szó lesz. Hatással voltak a hűtlenség eseteire a mindenkori politikai igények⁴, továbbá befolyásolták azokat az adott korszak eszmetörténeti irányvonalai.

A személyes királyság korában a hűtlenség, a hűtlenség bélyege azonos volt a felségsértéssel: a királyhoz hűtlenné vált famíliatagot, a királynak személyesen lekötelezettet bélyegezte meg. A király híve akkor vált hűtlenné, ha a királynak tartozó hűséget megszegte, annak életére tört, vagy méltósága, uralma ellen lázadt, pártot ütött vagy azt megkísérelte, illetve egyetértett a lázadókkal.⁵

Szent István Dekrétumának második könyvében arról találunk rendelkezést, hogy ha „valaki pártot üt a király vagy ország ellen, annak oltalmat ne adjon a templom.” Büntetéssel sújtották, ha valaki akármilyen módon a király élete vagy méltósága ellen esküdött össze vagy megkísérelte azt, avagy a megkísérlővel egyetértett, továbbá ugyanúgy azt, akinek valami efféléről tudomása volt, de nem jelentette (Szt. István II. 51.). Szigorúan büntették azokat,

² Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 11. o.

³ Béli Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2000. 179. o.

⁴ Béli Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2000. 179. o.

⁵ Béli Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2000. 179. o.

akik azáltal keltettek nyugtalanságot vagy viszályt, hogy megrágalmazták a királyt⁶, vagy a királyi udvarban koholtak hazugságokat⁷.

Lényegében hasonló norma olvasható Kálmán Dekrétumának második könyvében: „És erősen parancsoljuk: hogy ha valaki akármilyen módon a király élete vagy méltósága ellen esküszik össze, vagy megkísérti azt, avagy a kísértővel tudva egyetért, legyen átok rajta és fosszák meg a hívekkel való minden közösségtől. Hogy ha valakinek valami efféléről tudomása legyen, és noha bizonyosságot tehetne róla, meg nem jelenti, ugyanazon büntetés szálljon reá.” (Kálmán II. 6.)

A személyes királyság korai időszakában, az első Árpád-házi királyok idején a szilárd alapokon álló királyi hatalom megőrzésének eszköze volt az egyre inkább közjogi jellegűvé váló büntetőjog⁸, ebben az időszakban minden királyi hatalom ellen irányuló cselekményt szigorúan büntettek. Később, a XIII. században az Árpádok uralma meggyengült, és ez együtt járt egyfelől az ország fogalmának átalakulásával, másfelől azzal, hogy a büntetőjog veszített korábbi jellegéből.

Az ország fogalmának jelentéstartalma a patrimoniális uralom rendjévé válásával jelentősen kibővült: fokozatosan azonossá vált a nemesség egyetemével, az országgyűléssel (amely a XV. századra kialakult felfogás szerint nemcsak a nemességet, hanem az egész lakosságot jelentette), illetve a szent korona joghatósága alá tartozó területtel. Ennek megfelelően kibővült a hűtlenség jelentéstartalma is: ebben a korszakban túllépte a felségsértés kereteit. A királlyal szemben hűtlent az ország hűtleneként tekintették⁹, de az is az ország hűtlenségévé vált, aki nem a király, hanem a nemesség egyeteme, az ország szabadsága vagy biztonsága, illetve a közbiztonság ellen vétett.¹⁰

A vegyesházi királyok gyenge királyi hatalommal jellemezhető uralmát követően I. Mátyás hozott olyan törvényt, amely részletesen felsorolta a hűtlenség eseteit. Az 1462:2. tc. tizennégy esetet, közel húsz tényállást tartalmazott, köztük azt, hogy a hűtlenség vétkét követi el, aki az alkotmány, a király és korona közhatalma ellen támad. A hűtlenség vétkét tárgyaló

⁶ „Ha ki valamely ispánnak vagy más keresztyén embernek álnokul ezt mondja: Hallám vesztetre szólni a királyt, és reá bizonyodik a dolog, haljon meg.” Szt. István II. 53.

⁷ „Ha valaki két ispánt hazug hírhordozással áltat és hallgatásra bírja őket, hogy ördögi ravaszsággal meghasonlást szerezzen közöttük, fizesse meg kétszer hamis nyelve váltságát a hazugságért. Ha csak egynek susárlott, messék ki a nyelvét.” Szt. István II. 54.

⁸ Istvánffy Sándor: Büntetőjogi jegyzetek Dr. Balogh Jenő egyetemi ny. r. tanár előadásai nyomán. Kézirat gyanánt. Magánkiadás, Budapest, 1902. 39. o.

⁹ Zsigmond 1435-ben a „hőzzánk, a koronánkhoz és országunkhoz” hűtlenekekről rendelkezik. [1435 (II.): 24. tc.]

¹⁰ Béli Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2000. 179. o.

esetek vagy cikkelyekről rendelkező 1495:4. tc. értelmében hűtlenség, ha valaki az ország és korona közállapota ellen nyilván föltámad.

Lényegében ezek a rendelkezések szolgálták alapul a Hármaskönyv elkészítésénél, amely a hűtlenség tizennyolc esetét (több, mint harminc tényállást) különböztette meg, köztük: „Második eset: ha valaki nyilván az alkotmány, a király és korona közhatalma ellen támad és ellene szegül. E támadást azonban úgy értsd, hogy akkor, ha jogos önvédelemből történik, nem szül hűtlenségi vétet” (Hármaskönyv I. rész 14. cím). A „nyilván ... támad vagy ellene szegül” („*evidenter se erigit et opponit*”) fordulat később, a reformkor idején nagy vitákat váltott ki: a liberális ellenzék szerint ez az elkövetési magatartás nem lehet szóbeli, főleg nem közgyűlési vagy országgyűlési beszéd, mert az indokolatlanul korlátozná a szólásszabadságot.¹¹

A későbbi időkből a megmaradt ország külső biztonságának és belső nyugalmanak védelmét szolgálta az 1622:20. tc., mely a mozgalmak, lázadások, pártütés és pártoskodás támasztását büntette. Hűtlenség miatt feleltek, akik „dölyfösségtől és nyugtalanságtól indítatva, a mozgalmak és zavargások támasztásától nem tartózkodnának, és a kik a törökökkel vagy bármely másokkal, alattomban vagy nyíltan veszedelmes egyezkedéseket indítanak, követségeket vállalnának, a törököket, tatárokat vagy bármely más nemzetet és népet az ország és a keresztyén tartományok veszedelmére ingerelni, lelkesíteni, buzdítani, és behívni s az által a törvényes királynak és az országnak a veszedelmére lázadást, pártoskodást és fölkelést szítani merészelnének, vagy a kik a törököknek fegyvereket szolgáltatnának és a fő vagy a vég helyi kapitányok előleges tudta nélkül a török tartományokba mennének.”

2. A török kiűzésétől 1848-ig – Magyarország a Habsburg-uralom alatt

Az 1715:7. tc. a felségsértést (*crimen laesae majestatis*) és a felségárulást (*crimen perduellionis*) egy sorban említette¹². Előbbi miatt vonták felelősségre, aki a király vagy a királyi család életére tört, testi épségét vagy személyes szabadságát veszélyeztette vagy korlátozta, utóbbi miatt pedig azt, aki a király méltósága, illetve az ország közhatalma ellen

¹¹ Lsd. részletesen Bató Szilvia: Batthyány Lajos büntetőjogi vonatkozású megnyilvánulásai a reformkorban. *Jogtörténeti Szemle* 2008. 1. sz. 6. o.

¹² „Hogy mostantól jövőre, ha az országlakók bármelyike az istentelen felségsértés vagy felségárulás bármely nemét és akár a szent István második könyvének 51-ik fejezetében, akár egyebütt a hazai törvényekben itt-ott kijelölt bárminő büntettet elkövetne s abba esnék: az idézés formaságaiból felmerülő legveszélyesebb következtetések kikerülése végett, ezentúl semmi előzetes idézés szükséges ne legyen.”

nyíltan felkelt.¹³ A törvénycikk a felségsértési-felségárulási cselekmények elbírálását a királyhoz utalta, aki elvileg személyében illetve magyar tanácsosaival ítélkeztetett. A gyakorlatban azonban ezekben az ügyekben a királyi tábla döntött.

A „köznyugalom biztosabb fenntartása”, valamint a „jó és békés országglakók védelme végett” született az 1723:9. tc.¹⁴, amely hűtlenségi esetnek tekintette, ha valaki nyíltan a szent korona, a királyi felség és az ország közállománya ellen támadt vagy annak ellenszegült (2. §). illetve ha az „ország belső állományának feldúlására vagy felzavarására” akármiféle embereket behozott és felfogadott (5. §). Bár erre egyéb irodalmi utalások nincsenek, Lázár szerint e jogszabály „nyilván a tömeghangulat szítására irányuló cselekmények büntetésére is szolgált”.¹⁵ Mérsékeltbben fogalmaz Angyal, aki szerint a Csemegi-kódex fogalmai szerint izgatásnak minősülő cselekmény „valószínűleg alája vont vonva” az 5. § rendelkezéseinek.¹⁶

A XVIII. század végén a felvilágosodás eszméinek hatására, a kialakulóban lévő modern büntetőjogi elveknek megfelelő büntetőtörvény született az osztrák örökös tartományokban II. József uralkodása alatt. A *Sanctio Criminalis Josephina*-t az uralkodó az 1787. április 2-án kelt rendeletével alkotmányellenesen vezette be Magyarországon, amely csupán három évig maradhatott hatályban. A modern eszméknek sok tekintetben megfelelő pátenis 43. §-a úgy rendelkezett, hogy „megbántja az országgló Felséget az is, aki a tiszteletet, amellyel az országgló fejedelem irányában viseltetni köteles tekinteten kívül hagyja és nyilvános beszédekben és írásokban szidalmazni merészeli.”¹⁷

Az alkotmányellenesen bevezetett pátenis sorsa közismert, azt II. József halálos ágyán – más törvényeivel együtt – visszavonta. Az 1790/91-es országgyűlés azonban felállított egy

¹³ Béli Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2000. 180. o.

¹⁴ „1. § Hogy a felségsértésről eddig alkotott törvényeknek, nevezetesen az 1715. évi 7-ik törvénycikkelynek és a jelen országgyűlés 5-ik cikkelyének erőben hagyásával:

2. § A Hármaskönyv első rész 14-ik címéhez képest azokat, a kik nyíltan a szent korona, királyi felség és az ország közállománya ellen támadnak s ellenszegülnek:

5. § Epen úgy azokat, a kik az ország belső állományának feldúlására vagy felzavarására akármiféle embereket behoznak és felfogadnak:

11. § Továbbra is hűtlenség bűnében, tudniillik fejük és a részükre eső ingó s ingatlan javak elvesztésében kell elmarasztalni.”

¹⁵ Lázár Miklós: A közhangulat káros befolyásolásával elkövetett bűntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 43. o.

¹⁶ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, é. n. (1932?) 11. o.

¹⁷ Lázár Miklós: A közhangulat káros befolyásolásával elkövetett bűntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 43. o.

bizottságot, amelynek feladata lett a Josephina helyébe lépő új büntetőtörvény kidolgozása. A javaslat végleges formája 1795-re készült el.

A javaslat II. részének I. szakasza rendelkezett a hűtlenség büntetéről. Az 5. § szerint: „Az állam belső biztonságát ássa alá az, aki a király tekintélyét, akár a törvényhozó, akár a végrehajtó hatalmának gyakorlását, továbbá a törvényes kormányformát erőszakkal, fegyverrel, avagy erőszak alkalmazására, fegyver fogására veszedelmesen izgató beszédekkel, terjesztett írásokkal, avagy bármiféle cselekedetekkel, gonosz szándékkal fel akarja forgatni.”¹⁸ A király és az országglakó nemesek jogai elleni büntettekről szóló II. szakasz 1. §-a pedig a következőképpen rendelkezett: a hűtlenség eseteit kivéve „... e szakasz szerint pedig csak azokat lehet bűnözőknek nyilvánítani a király és az országglakó nemesek elleni büntettekben:

- a) akik ama jogokat gyakorolva, amelyek kizárólag a királyi felséget illetik meg, azokat bitorolják;
- b) akik a király törvényes tekintélyét;
- c) akár a törvényhozó, akár a végrehajtó hatalom törvényes gyakorlását;
- d) a törvényes kormányformát;
- e) avagy az ország karainak és rendjeinek nyilvánvaló jogait nyíltan és nyilvánosan akár szavaikkal, akár terjesztett írásaikkal, avagy bármiféle cselekedeteikkel, gonosz szándékkal, de erőszak és fegyverek nélkül igyekeznek lerombolni; vagy e jogokkal tettelesen szembe merészelnék szállni.”¹⁹

A javaslat szerint mind a felségsértést mind a belső biztonság megsértését csak erőszakkal, fegyverrel vagy erőszak és fegyver alkalmazására izgató szavakkal, írással lehetett megvalósítani. Ha az elkövető az uralkodó tekintélyét támadta, vagy tevékenységével más módon veszélyeztette az állam rendét, nem hűtlenség miatt felelt volna, hanem a II. szakaszban meghatározott cselekményért.

Később, az 1843. évi javaslat büntetéssel fenyegette a felségsértésre és a hűtlenségre való nyilvános és egyenes felszólítást, valamint azt, „A ki valamely gyülekezetet vagy

¹⁸ Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 445. o.

¹⁹ Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Közgazdasági és jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 447. o.

nép csoportot fegyveres lázadásra, szóval vagy írásban, vagy nyomtatványban világosan és egyenesen felszólított (...)”²⁰ (445. §).

3. Az 1848-as sajtótörvény

Az 1848:18. tc. hazánkban első alkalommal deklarálta, hogy „gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti.”²¹ A szabadságjog érvényesülése azonban nem volt korlátok nélküli, hiszen egyfelől a törvény rendészeti jellegű szakaszai igyekeztek az időszakai sajtót a hatalom ellenőrzése alatt tudni, másfelől a büntető rendelkezések elsősorban a politikai sajtót tartották kordában.

A törvény elfogadása idején a sajtószabadság – tehát tulajdonképpen a vélemény sajtó útján történő közlésének szabadsága – alatt nem az abszolút szabadságot, vagyis azt értették, hogy sajtó útján bármit szabad büntetlenül írni, hanem a tisztességes és komoly sajtó szabadságát, amely tiszteletben tartja a kialakult társadalmi rendet és a lehető legteljesebb összhangban van a közérkölcssel.²²

A sajtótörvény rendelkezései igen szoros kapcsolatban álltak az 1843-as javaslattal. Ez látszik abból, hogy a bűncselekményi tényállásokban a javaslat definícióival azonos meghatározásokat találunk (pl. kísérlet, felbujtás). A megalkotásakor ugyanis határozott szándék volt a javaslat törvénybe iktatására; ha ez megvalósult volna, a sajtótörvény változtatás nélkül a lehető legteljesebb összhangban lehetett volna a Btk.-val.²³

Az anyagi büntetőjogi rendelkezéseket a 3-16. §§, a 31-35. §§, valamint a 38. és a 41. §§ szabályozták.

A törvény büntetni rendelte, aki a valamely bűn vagy vétség elkövetésére sajtó útján egyenes és határozott felhívást tett, akkor is, ha a cselekményt elkövették (3. §), és abban az esetben is, ha a felhívásnak nem lett semmilyen következménye (4. §).

²⁰ Fayer László (szerk.): Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. I. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896. 100. o.

²¹ Révész T. Mihály: Az alkotmányos monarchia (1848 alkotmánya). In: Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris, Budapest, 1995. 197. o.

²² Finkey Ferenc: A sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvénycikk (A végrehajtási rendelet teljes szövegével). Wessely és Horváth könyvkiadóhivatala, Pécs, 1914. 8. o.

²³ Sarlós Béla: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. 25. o.

Egy évig terjedő fogsággal és/vagy²⁴ legfeljebb 400 forint pénzbírsággal volt sújtható, aki a nyilvános köz- és vallásos erkölcsiségből, és a tisztességes erkölcsökből csúfot űzött (5. §).

A sajtótörvény témánk szempontjából leglényegesebb rendelkezését a 6. §-ban találjuk: „Ki a magyar szent korona alá helyezett terület tökéletes álladalmi egységének, ki a sanctio pragmaticánál fogva megállapított, s az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tetteles felbontására izgat; ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására s a törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázít, s bűnök elkövetésére hiv fel és buzdít, négy évig terjedhető fogsággal, és 2000 forintig emelkedhető büntetéssel fog büntettetni.” Hozzá kell tennünk, hogy a törvény Szemere Bertalan által készített javaslatában a *tetteles* szó még nem szerepelt, így ha a javaslat az eredeti formában került volna elfogadásra, a Pragmatica Sanctio elleni bármilyen izgatás is büntethető lett volna. Az eredeti javaslat szellemiségében inkább a főrendi ház meggyőződését képviselte, a képviselőház azonban – Batthyány miniszterelnök politikai támogatásával – ragaszkodott ahhoz, hogy csak a tetteles elkövetések lehessenek büntethetők. A képviselők az eredeti szövegben ugyanis elsősorban a szabad politikai véleménynyilvánítás szükségtelen korlátozását látták, amely bizonyos esetekben büntetéssel sújthatta volna a monarchikus kapcsolatok alakulásának esetleges kritikáját. A vita korántsem bizonyult csupán meddő politikai pengeváltásnak, hiszen a bírósági gyakorlat a forradalom alatt a képviselőház, a kiegyezés után pedig – nyilván az uralkodóházzal frissen kiépített kapcsolatok érzékenysége tekintettel – a főrendek álláspontját követte.²⁵

A sajtótörvény által szabályozott további bűncselekmények a következők voltak: büntetendő, aki

- a felség személyének sérthetlensége, a királyi székbeli örökösödésnek megállapított rendje ellen kikel, avagy a királynak magas személye ellen sértés követ el (7. §);
- az uralkodóház tagjai ellen követ el sértést (8. §);
- aki a közbéke és csend erőszakos megzavarására lázít (9. §);
- aki törvény által alkotott valamely hatóságot vagy testületet rágalmakkal illet (10. §);
- aki valamely köztisztviselőt vagy közmegbízásban eljárót, hivatalos tetteire vonatkozólag rágalmakkal illet (11. §);
- aki magánszemélyt rágalmakkal illet (12. §).

²⁴ „A fogság és pénzbüntetés, a körülmények szerint, külön is, együtt véve is alkalmaztathatik.” (15. §)

²⁵ Sarlós Béla: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. 21-22. o.

Mint már korábban is utaltunk rá, a törvény szoros kapcsolatban állt az 1843-as javaslattal, annak továbbfejlesztéseként értékelhető. Nem mentes azonban a politikai helyzet által megkövetelt kompromisszumoktól, melynek egyik megnyilvánulása a 8. §-ban meghatározott cselekmény büntetethezősege, amely a javaslatban még nem szerepelt. Ugyanakkor a 6. §-ban fellelhető azon felfogás, mely szerint a Pragmatica Sanctio tulajdonképpen nem más, mint „az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolat”, közvetlen utalás az önálló magyar államiságra, a – ha nem is korlátok nélküli – magyar függetlenségre.²⁶

²⁶ Sarlós Béla: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. 21-22. o.

II. FEJEZET AZ ELSŐ MAGYAR BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV RENDELKEZÉSEI ÉS A KIEGÉSZÍTŐ JOGSZABÁLYOK (1878-1945)

Az 1878-ban elfogadott Csemegi-kódex „Az alkotmány, a törvény, a hatóságok vagy a hatósági közegek elleni izgatás” címet viselő VI. fejezete tulajdonképpen a sajtótörvényben korábban megjelent gondolatok továbbfejlesztését jelenti. A törvény eredeti szabályozása öt izgatási jellegű tényállást tartalmazott, melyeket később több alkalommal módosítottak. A módosítások egyrészt a büntetendő cselekmények körének bővítését jelentették, másrészt a büntetések szigorítását célozták.

Az izgatási jellegű cselekmények veszélyességét és így büntetést érdemlőségét a miniszteri indokolás a következőképpen támasztja alá: „Félre nem ismerhető fontos köz- és magánérdekek követelik: hogy a jogrend ne csupán a brutális erőszak ellen oltalmaztassék, hanem hogy azon veszélyek ellen is kiterjedjen a törvény oltalma, melyek az állam- és társadalom- ellenes eszméknek nyilvános terjesztéséből, a szenvedélyeknek az állam és intézményei elleni szításából származnak.

Tagadni nem lehet, hogy az eszmék szabad közlése, a minek legszebb vívmányait köszönheti az emberiség, ép oly ártalmassá válhatik, mint a tűz, mely világít és melegít, de mely ellenőrizetlenül és féktelenül csapongva, igen gyakran nagy szerencsétlenségeknek, sok nyomornak, és pusztulásnak lett már okozója. Nincs is a polgárosult világban oly törvényhozás, mely az eszmék szabad közlésével űzött visszaéléseket figyelmen kívül, mely a társadalmat e veszélyekkel szemben oltalom nélkül hagyta volna.”²⁷

A miniszteri indokolás rámutat arra, hogy egy szabadelvű államban nehéz meghúzni a határvonalat az eszmék terjesztésének szabadsága és a bűnös eszmék közlésének tiltása között. Mindazonáltal – a többi nyugat-európai állam törvényhozásával összhangban – a magyar állam sem mondhat le arról a jogáról, hogy a fennálló jogrendet a romboló eszmék izgató terjesztése ellen megvédje: „Az állam ezen joga és kötelessége nem vonható kétségbe, s ha sikerült is a fanatismusnak és az anarchiának, saját céljaira egy állítólagos általános igazságot készíteni, melylyel az államnak e jogát és kötelességét ostromolhatni véli: az „*indeterminismusnak*” elve mindaddig nem számíthat érvényre, míg józan értelem, higgadt

²⁷ Lőw Tóbiás (szerk.): A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1787:5 tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Második kötet. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. Budapest, 1880. 165. o.

megfontolás fognak uralkodni az államok ügyeinek vezetésében, míg a feladatok tudata lesz irányzója annak, a mit az állam rendel, s a mit tilt és büntet.”²⁸

1. A Csemegi-kódex törvényi tényállásai

A kódex eredeti szabályozása öt izgatási jellegű bűncselekményt ismert, ezek: a) felhívás büntett vagy vétség elkövetésére (171. §), b) felhívás törvény vagy hatóságok elleni engedetlenségre (172. § I. ford.), c) a társadalmi osztályok és egyes jogintézmények elleni izgatás (172. § II. ford.), d) politikai izgatás (173. §), e) a büntett vagy vétség, illetve a büntettes feldicsérése (174. §).

ad a) A kódex 171. §-a szerint: „A ki valamely gyülekezeten nyilvánosan, szóval, vagy a ki nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítása által, büntett vagy vétség elkövetésére egyenesen felhí, ha a büntett vagy vétség elkövetett: mint felbujtó büntetendő.

Ha pedig a felhívás eredménytelen maradt - a mennyiben az a jelen törvény külön rendeletei alá nem esik: két évig terjedhető államfogházzal, és kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

A bűncselekmény első fordulata sok hasonlóságot mutat a Csemegi-kódex 69. §-ában meghatározott felbujtással.²⁹ A büntett vagy vétség elkövetésére irányuló nyilvános egyenes felhívást azonban nem tekinthetjük a felbujtás valamely sajátos nemének. A kettő közötti különbség abban ragadható meg, hogy míg a felbujtó rábírói cselekménye és a tettesi bűncselekmény között objektív okozati összefüggés áll fenn, addig a 171. §-ban megjelölt bűncselekmény esetén nem kell, hogy a tettes a felhívás tárgyát képező cselekményt elkövesse, de ha mégis megteszi, nem szükséges, hogy azt kizárólag a felhívás folytán kövesse el. Nem szükséges tehát a felelősségre vonáshoz sem a közvetlen személyes ráhatás, sem pedig az okozati összefüggés.³⁰ Itt tulajdonképpen az állami akaratot kifejező büntetőtörvény demonstratív megvetésére, a büntetendő cselekmények elkövetésére és ezáltal a közrend megsértésére irányuló izgatások delictum sui generis büntetni rendeléséről van

²⁸ Lőw Tóbiás (szerk.): A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1787:5 tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Második kötet. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság, Budapest, 1880. 165. o.

²⁹ 69. § A véghezvitt vagy megkísérelt büntett vagy vétség részese az: 1. a ki mást, a büntett vagy vétség elkövetésére szándékosan reábír (felbujtó).

³⁰ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 26. o.

szó.³¹ Az a szabály pedig, hogy a törvény „mint felbujtót” rendeli büntetni az elkövetőt, csupán a büntetési tételek azonosságára utal.³²

A 171. § II. fordulatóban meghatározott rendelkezés az eredménytelenül maradt felhívást rendeli büntetni. Mai fogalmaink szerint ez előkészületnek lenne tekinthető, azonban a Csemegi-kódex az előkészület fogalmát általános érvennyel nem határozta meg, csupán néhány különös részi tényállásban rendelt büntetni előkészületi jellegű cselekményeket. Így ezen fordulat szerint az elkövető akkor volt büntethető, ha az egyébként eredménytelen felhívása büntett vagy vétség elkövetésére nem valósított meg sem kísérletet, sem pedig – esetlegesen – előkészületet.

ab b) A 172. § első fordulata a törvény vagy a hatóságok rendelete elleni engedetlenségre felhívást rendelte büntetni: „A ki a 171. §-ban meghatározott módon a törvény ellen, vagy a ki hatóságoknak törvényes hatáskörükben kiadott rendelete, meghagyása, határozata ellen engedetlenségre egyenes felhívást intéz vagy terjeszt: két évig terjedhető államfogházzal, és ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

Hasonlóan az a) pontban ismertetett bűncselekményhez, e cselekmény elkövetője is az állami akarat tekintélyét sérti. Az állami akarat tekintélye a kor büntetőjogi felfogásában közvetlen szerepet játszik, jól tükrözi Angyal ezt következő megfogalmazása: „Az állami akarat *tekintélyét* kétségtelenül nem elég azon a területet védeni, hol az a büntettek és vétségek konstituálásában érvényesül; kell, hogy az *általában* is védelemben részesüljön és tehát hogy büntetés terhe alatt megtiltassék, miként bárki engedetlenséget szítson a törvény vagy a hatóságok rendelkezéseivel szemben.”³³ Ez ugyanis – mint utal rá – a közrend veszélyeztetését idézheti elő.

A bűncselekmény jogi tárgyának ebből az értelmezéséből kiindulva érdekes jogértelmezési problémával találta magát szembe a jogirodalom: vajon minden törvény védelemben részesülhet-e, vagy csak azok, amelyek az állami tekintélyt közvetlenül reprezentálják? Az e törvényhez kapcsolódó miniszteri indokolás a számba vehető törvények körét a „közjogba

³¹ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izzatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 23. o.

³² Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izzatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 26. o.

³³ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izzatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 29-30. o.

tartozó vagy az államot, illetőleg a közérdeket érintő más”³⁴ törvényekre szűkítette le, s emellett sorakozott fel a jogirodalom is. Ennek indokát abban látták, hogy a törvényszöveg az „engedetlenségre” irányuló egyenes felhívást rendeli büntetni, engedelmességet pedig csak közjogi jellegű törvények írnak elő. A magánjogi jogszabályok ugyanis nem engedelmességet kívánnak meg az állampolgártól, hanem részükre kötelezettségeket állapítanak meg.³⁵

ad c) A 172. § második fordulatóban a társadalmi osztályok és egyes jogintézmények elleni izgatás bűncselekményét találjuk: „Ugyanezen büntetés éri azt: a ki a 171. §-ban meghatározott módon, valamely osztályt, nemzetiséget vagy hitfelekezetet gyűlöletre a másik ellen, úgyszintén azt is: a ki a tulajdon vagy a házasság jogintézménye ellen izgat.”

E tényállás két egymástól különböző cselekményt foglal magába: egyfelől büntetni rendeli az egyes társadalmi csoportok elleni izgatást, másfelől a tulajdon és a házasság jogintézménye elleni izgatást.

A cselekmények bűncselekménnyé nyilvánításának alapja ebben az esetben az volt, hogy az államnak elsőrendű kötelezettsége az állampolgárok békés egymás mellett élésének biztosítása, az anyagi és erkölcsi biztonságuk védelme. Ezek a védett jogi tárgyak – jelentőségüknél fogva – nemcsak a közvetlen támadások, hanem már a veszélyeztetésük esetén is büntetőjogi védelemben kell, hogy részesüljenek. A „közbéke” és a „köznyugalom” nemcsak mint állapot részesülhetnek büntetőjogi védelemben, hanem mint az ezek létezéséhez fűződő biztonság érzése is.³⁶

Mai szemmel nézve a szabályozás érdekessége, hogy büntetőjogi védelemben részesült a tulajdon és a házasság intézménye, mint az állampolgárok erkölcsi és gazdasági életének két alappillére. Ez a fajta kiterjesztett büntetőjogi védelem a korszakban Európában sem volt általános: Magyarországon kívül az osztrák Btk. ismerte még. Természetesen a jogirodalom igen kifinomult indokokat talált a rendelkezés létjogosultságának alátámasztására: „ezzel a büntetőrendelkezéssel van módjában a törvénynek a legélénkebben kifejezésre juttatnia azt az álláspontját, hogy Magyarország ragaszkodik az erkölcsi és gazdasági életnek e két alappillérehez, melyet minden destruktív izgató megnyilatkozással szemben a büntetőjog

³⁴ Lőw Tóbiás (szerk.): A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (1787:5 tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Második kötet. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. Budapest, 1880. 174. o.

³⁵ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 35. o.

³⁶ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 41. o.

eszközeivel is megvédelmez.”³⁷ A valóság azonban ehhez képest sokkal profánabb volt: a házasság intézménye alatt az állami törvények által meghatározott formában megkötött, a későbbiekben az 1894:31. tc.-kel bevezetett polgári házasságot kellett érteni, amellyel szemben a kezdeti időszakban a vallásfelekezetek tagjai között igen nagy volt az ellenállás.

ad d) A szabályozás gyakorlat szempontjából egyik legjelentősebb pontja a politikai izgatás volt: „Öt évig terjedhető államfogházzal büntetendő az, a ki a 171. §-ban meghatározott módon a király személyének sérthetlenségét, a trónöröklés törvényes rendjét, az alkotmányos államformát, vagy a törvény kötelező erejét megtámadja; úgyszintén az is, ki az alkotmány egyes intézményei, a monarchia másik államával fennálló kapcsolat, vagy a magyar államot képező országok közt fennálló államközösség ellen, avagy a királynak, az országgyűlésnek, az országgyűlési bizottságoknak vagy a közösügyek tárgyalására hivatott bizottságnak törvényes joga ellen lázít.”

A Btk. 173. §-ába foglalt rendelkezés nem értelmezhető a 126., 127. (felségsértés) és a 152. (láadás) §§ nélkül³⁸, ugyanis ezekhez képest kiegészítő jellegű, kiegészítést jelent. A politikai izgatás tulajdonképpen előrehozott büntetőjogi védelmet jelent a felségsértéshez és láadásához képest: ennek elkövetője olyan ellenséges gondolatokat közvetít a felsorolt elkövetési tárgyak ellen, amely érzelmi alapot teremt a súlyosabb bűncselekmények elkövetéséhez.

³⁷ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 44. o.

³⁸ 126. § A felségsértés büntetettét követi el:

1. a ki a királyt meggyilkolja vagy szándékosan megöli, vagy ezen cselekmények valamelyikének véghezvitelét megkísérli;
2. a ki a király testi épségét megsérti, vagy őt az uralkodásra képtelenné teszi;
3. a ki a királyt az ellenség hatalmába adja, vagy az uralkodásnak gyakorlatában akadályozza, vagy személyes szabadságától erőszakkal vagy fenyegetéssel megfosztja;
4. a ki az előbbi két pontban meghatározott valamelyik cselekmény véghezvitelét megkísérli.

127. § A felségsértés büntetettét képezi azon cselekmény is, mely közvetlenül arra van irányozva, hogy:

1. a trónöröklés törvényes rendje erőszakkal megváltoztassék;
2. a magyar állam alkotmánya, vagy a magyar államot képező országok közt fennálló államközösség, vagy a magyar állam és az osztrák-magyar monarchia másik állama közt fennálló kapcsolat erőszakkal megváltoztassék;
3. a magyar államnak, vagy az osztrák-magyar monarchia másik államának területe, vagy ezeknek valamelyik része erőszakkal idegen uralom alá jusson, vagy azon államtól, a melyhez tartozik, erőszakkal elszakíttassék.

152. § A csoportosulás, melynek célja:

1. az országgyűlést, annak valamelyik házát vagy bizottságát;
2. a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságokat, vagy ezek egyikét, vagy azoknak valamelyik albizottságát;
3. a magyar kormányt erőszakkal, vagy veszélyes fenyegetéssel hivatásának szabad gyakorlatában akadályozni, vagy valaminek elhatározására, valamely intézkedésre, vagy valaminek elhagyására kényszeríteni: a láadás büntetettét képezi és tíz évtől tizenöt évig terjedhető államfogsággal büntetendő.

A tényállás szempontjából az elkövetési tárgyak és az elkövetési magatartások igényelnek részletesebb elemzést, ez utóbbiakról a későbbiekben külön részben lesz szó.

A király személyének sérthetatlensége kapcsán meg kell említeni, hogy e tényállás alá csak azon cselekmények voltak vonhatók, ha az elkövető azt *elvi szempontból*, és nem pedig az uralkodót személyesítve támadja. Ez utóbbi esetben ugyanis felségsértés miatt lehetett felelősségre vonni.³⁹

Ehhez hasonlóan a trónöröklés törvényes rendje és az alkotmányos államforma egyaránt tárgya felségsértésnek is: a két cselekmény elhatárolásának alapja, hogy a felségsértés esetén az elkövető célja a trónöröklés törvényes rendjének vagy az alkotmányos államformának erőszakos megváltoztatása, a politikai izgatás tényállása pedig általában a gyűlölet, ellenszenv felébresztésével szemben nyújtott védelmet.⁴⁰

A törvény kötelező erejének megtámadása a fentiekben ismertetett 171. és 172. §§-tól határolandó el. E vétség elkövetője általában támadja a törvényhozói hatalom törvényhozói jogát, vagy azt bizonyos törvény meghozatalára nem tartja feljogosítottnak.⁴¹

ad e) Végül a Csemegi-kódex izgatási jellegű cselekményei közül a büntett vagy vétség és a büntettes feldicsérését (174. §) kell megemlítenünk.

„A ki a törvény által büntettnek vagy vétségnek nyilvánított cselekményt a 171. §-ban meghatározott módon magasztal, vagy valamely büntett vagy vétség elkövetőjét annak elkövetése miatt azon módon feldicsér, vagy nyilvánosan kitüntet, hat hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.”

A törvény e tényállása a főrendi ház javaslatára került a Btk.-ba. A miniszteri előterjesztésben eredetileg még szereplő bűncselekményt a képviselőház az első jelentéséből kihagyta, mert megítélése szerint az „ilyennemű cselekmények megfenyítése iránti intézkedés a rendőri törvénybe való.”⁴² A főrendi ház álláspontja azonban az volt, hogy a súlyosabbnak minősülő

³⁹ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 57. o.

⁴⁰ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 58. o.

⁴¹ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 59. o.

⁴² Lőw Tóbiás (szerk.): A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (1787:5 tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Második kötet. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. Budapest, 1880. 227. o.

bűncselekmények feldicsérése nemcsak az erkölcsi közérzületet sértik, hanem a közrendre nézve is veszélyesek.

A glorifikáció, azaz a büntett vagy vétség magasztalása nem a büntetendő cselekményekkel általában való azonosulást jelentette, hanem azokra az esetekre vonatkozott, amikor a konkrét büntett vagy vétség magasztalása inkább csak eszköznek bizonyult arra, hogy az elkövető személye minél jobban feldicsérhető (laudatio criminis) legyen. Közvetve tehát ez is a bűnelkövető cselekményének helyeslését, az azzal való azonosulás kifejezését jelentette. Meg kell jegyeznünk, hogy abban az esetben, ha a magasztalás során bűnelkövetésre való felhívás is történt, a 171. § megállapítására nyílt lehetőség.⁴³

2. A Csemegi-kódex módosításai az első világháború végéig

A törvény témánk szempontjából lényeges részeinek módosítására első alkalommal az 1912:LXIII. tc.-kel, majd még az első világháború előtt az 1913:XXXIV. tc.-kel került sor. Ezt követte az 1920:I. tc., majd az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Később, még a második világháborút megelőző időszakban egy módosítás történt, az 1925:XXVI. tc.-vel. Arra tekintettel, hogy e két utóbbi jogszabály megváltozott társadalmi körülmények között született, azokat külön részben tárgyaljuk.

ad a) Az 1912:LVIII. tc. rendelkezései már a háborúra való felkészülés jegyében születtek. A jogszabály a háború, illetve háborús veszély idején történő kivételes hatalomgyakorlás lehetőségét teremtette meg, és ezzel összefüggésben a Csemegi-kódex 172. §-ában meghatározott törvény vagy hatóságok elleni engedetlenségre felhívás és a társadalmi osztályok és egyes jogintézmények elleni izgatás tényállásához minősített esetet alkotott: „A ki az 1878:V. tc. 172. §-ában meghatározott cselekményt háború idején követi el, öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.”

ad b) Az 1913:XXXIV. tc. kiegészítette a Btk. 173. §-t, és büntetendőnek nyilvánította a királyság intézményének megtámadását. A törvény 3. §-a szerint: „Aki a királyság intézményének megszüntetésére irányuló mozgalmat kezdeményez, szervez vagy vezet, vagy ily mozgalomban más módon tevékeny részt vesz, úgyszintén az, aki nyomtatvány útján, vagy pedig irat, vagy képes ábrázolat közszemlére tételével, vagy nyilvánosan szóval a királyság

⁴³ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 68. o.

intézménye ellen lázít, vagy a királyság intézményét ugyanily módon politikai célzattal megtámadja, öt évig terjedhető államfogházzal és négyezer koronaig terjedhető pénzbüntetéssel, továbbá a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével és hivatalvesztéssel büntetendő.”

A hivatkozott § második fordulatában írt cselekmény tulajdonképpen nem más, mint az eredeti törvényi rendelkezés (173. §) alkalmazási lehetőségének kibővítése, ezáltal a büntetőjogi felelősségre vonás kiszélesítése. Ez mindenekelőtt abban áll, hogy nem kívánta meg az új tényállás a nagyobb fokú nyilvánosságot, azaz, hogy a cselekményt „gyülekezeten nyilvánosan, szóval”, kövessék el, hanem a felelősségre vonáshoz megelégedett a nyilvános elkövetéssel. Ezen felül a tényállási elemmé tette a politikai célzatot, kifejezésre juttatva, hogy csak az a támadás esik a törvény e rendelkezése alá, amelyik túlmegy a tudományos bírálat határain, és amely kifejezetten politikai célt szolgál.⁴⁴

3. Az elkövetési magatartások értelmezése

A most ismertetett tényállásokban az elkövetési magatartások legváltozatosabb formáit találjuk. Tekintettel arra, hogy ezek közül többet a jelenleg hatályos törvény is alkalmaz, szükségesnek mutatkozik ezek összefoglalása és összehasonlítása.

Az elkövetési magatartások a következők: a) egyenes felhívás (171. §, 172. § I. fordulat) és ennek terjesztése (172. § I. fordulat); b) izgatás (172. § II. fordulat); c) megtámadás (173. § I. fordulat, 1913:XXXIV. tc. 3. §); d) lázítás (173. § II. fordulat, 1913:XXXIV. tc. 3. §).

ad a) Az egyenes felhívás értelmezésével kapcsolatban a törvényhez fűzött miniszteri indoklás kiemeli, hogy az feltételezi, hogy a felhívást valamely cselekmény fogja követni: „A felhívás: cselekvés, melyből sok esetben mások cselekménye származik.”⁴⁵ Fontosnak tekinti, hogy a felhívás és a hatására véghezvitt cselekmény között okozati összefüggés álljon fenn, azonban nem tartja szükségesnek a determináló hatást, azaz hogy a felhívás egyben meg is határozza a véghezvitt cselekményt, ez utóbbi esetet ugyanis a felbujtás fogalma alá vonja.

⁴⁴ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 61. o.

⁴⁵ Lőw Tóbiás (szerk.): A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (1787:5 tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Második kötet. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. Budapest, 1880. 173. o.

Lényegében hasonlóan fogalmaz Angyal és Edvi Illés Károly is. Előbbi szerint felhíváson „mások akaratára hatni kívánó nyilatkozatot” kell érteni.⁴⁶ Így aki felhív, annak szándéka arra irányul, hogy másokat cselekvésre indítson. Edvi Illés a következőket írja: „Az egyenes felhívás valamely határozott törvényellenes cselekmény elkövetésére van irányozva, s ennél fogva magában foglalja a felhívó ama szándékát, hogy a kérdéses cselekmény elkövetessék.”⁴⁷

Tagadják a felhívás és a hatására elkövetett cselekmény közti okozati összefüggés szükségességét Finkey Ferenc és Irk Albert. Előbbi megfogalmazása szerint a felhíváshoz elég a „nyílt, félremagyarázhatatlan felszólítás az elkövetésre, de nem szükség, hogy a tettes rábeszélje s rábírja a hallgatóit vagy közönségét az általa kívánt cselekvésre. (...) A felhívásnak ugyanis nem kell okbeli kapcsolatban állni az elkövetéssel, elég, ha csak segítő erejű volt az alias facturus elkövetőre, míg a felbujtáshoz az okozati kapocs elengedhetetlen.”⁴⁸ Irk Albert szerint „Felhívás alatt olyan lelki reáhatást értünk, mely a címzettben valamely meghatározott cselekmény elkövetésének tette kész elhatározását jelenti.”⁴⁹ Álláspontja szerint a felhíváshoz nem szükséges a rábírás ismérveként meghatározható mélyebb lelki hatás, és nem kell okozati összefüggésben állnia az elkövetéssel.

ad b) Az izgatás kifejezés korabeli értelmezésének máig tartó kihatása van, nem csupán azért, mert hatályos büntetőtörvényünk két tényállás megnevezésében is ezt a kifejezést használja, hanem azért is, mert az elmúlt közel két évtized során – hullámzó intenzitással – rendre felmerült ezen elkövetési magatartás ismételt használatának lehetősége.

Az izgatás fogalmára vonatkozóan imponáló levezetést ad Edvi Illés Károly a Csemegi-kódexhez készített kommentárjában. Mindenekelőtt tágabb és szorosabb értelemben vett izgatást különböztet meg. „Izgatás tágabb értelemben a gondolat minden nyilvános közlése, mely által mások büntetendő cselekmény elkövetésére felhivatnak, vagy az állami és társadalmi rend, a fennálló jogi vagy politikai intézmények ellen, – gyűlölségre, megvetésre s

⁴⁶ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 23. o.

⁴⁷ Edvi Illés Károly: A büntetőtörvénykönyv magyarázata. Második kötet. Révai Testvérek Kiadása, Budapest, 1894. 76. o.

⁴⁸ Finkey Ferencz: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1909. 793. o.

⁴⁹ Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs, 1933. 367. o.

általában ellenséges hangulatra ingereltetnek.”⁵⁰ Ebből a megfogalmazásból következik, hogy a tágabb értelemben felfogott izgatás magába foglalja a szűkebb értelemben vett izgatást és az a) pontban ismertetett egyenes felhívást.

A szorosabb értelemben vett izgatás iránya és célja a szenvedélyek felkeltése, a gyűlölet vagy megvetés felébresztése, a kedélyek felzaklatása, anélkül azonban, hogy abból valamely büntetendő cselekmény elkövetésének szándéka felismerhető volna. „Eszerint a szorosabb értelemben vett izgatás lényege az, hogy a tettes nagyobb számú személyekben a törvény iránti tiszteletet megrendíteni akarja, s ez által arra törekszik, hogy a szenvedélyek féktelen kitörésének útját egyengesse.”⁵¹ Természeténél fogva – minthogy a kedélyre hat – háttérbe szorítja a racionális gondolkodást, ezáltal forrása és kezdete lehet nagyobb törvényellenes mozgalmaknak. Mindezek alapján a büntetőjogi értelemben vett izgatás körébe vonja a határozatlan (nem egyenes) felhívást, továbbá a glorificatio-t és a laudatio criminis-t is, azzal az indokkal, hogy ugyanazt a hatást válthatja ki, mint a szorosabb értelemben vett izgatás.⁵²

Angyal meghatározása szerint: „Izzgatás valamely cél elérésére irányulóan akarati elhatározások keltése másokban, cselekvésre sarkalló vágyak ébresztése és erős érzelmek szítása révén.”⁵³ Az általa alkotott fogalom legfontosabb elemei a következők: 1. a célra törekvés, függetlenül a cél bármilyen módon (jogi vagy erkölcsi) történő értékelésétől; 2. az izgatás valamilyen vágy felkeltésére irányul; 3. az izgató mindenkor valamilyen érzelmet igyekszik felébreszteni vagy fenntartani; 4. az izgatás tulajdonképpen akarati elhatározások létrehozása, melyek az izgatás tartalmi elemeivel együtt cselekvés útján ezeknek megvalósulását szolgálják.⁵⁴

Az izgatási jellegű cselekményeket három csoportba sorolta: 1. jogi szempontból közömbös (tudományos, művészi) izgatások; 2. erkölcsileg megítélendő izgatások (amelyek következménye is természetesen erkölcsi jellegű, azaz legfeljebb a közösség helytelenítését vonják maguk után); és 3. a büntetőjogi értékelés alá eső izgatások. Ez utóbbi csoportot a büntető törvénybe foglalt izgatási jellegű cselekmények alkotják, melyek körének

⁵⁰ Edvi Illés Károly: A büntető törvénykönyv magyarázata. Második kötet. Révai Testvérek Kiadása, Budapest, 1894. 76. o.

⁵¹ Edvi Illés Károly: A büntető törvénykönyv magyarázata. Második kötet. Révai Testvérek Kiadása, Budapest, 1894. 76. o.

⁵² Edvi Illés Károly: A büntető törvénykönyv magyarázata. Második kötet. Révai Testvérek Kiadása, Budapest, 1894. 77. o.

⁵³ Angyal Pál: A magyar büntető jog kézikönyve. 9. Izzgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 6-7. o.

⁵⁴ Angyal Pál: A magyar büntető jog kézikönyve. 9. Izzgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 7. o.

meghatározása természetesen az állam feladata. Ennek meghatározásakor a különböző fennálló értékek különbözőségére és arra kell tekintettel lenni, hogy a társadalom által védeni kívánt értékek és érdekek elég szilárd vagy gyenge alapon állnak.⁵⁵

Nem tekinthető izgatásnak a bírálathoz, a helytelenítés és a kifogás, ha nem alkalmas ellenséges érzelmek keltésére, cselekményhez vezető gyűlölet felkeltésére.⁵⁶

Irk szerint az izgatás a veszélyeztetési bűncselekmények tipikus példája. „Lényege olyan magatartás kifejtése, amely alkalmas bizonyos közületben a megvetés, az ellenszenv, az ellenséges indulat kiváltására s ami így könnyen a társadalmi rendnek és békének a megzavarására vezethet.”⁵⁷

ad c) Nehezen különíthető el az izgatástól a megtámadás, mint elkövetési magatartás. A miniszteri indokolás nem is tesz kísérletet erre, adódik ez abból, hogy az eredeti javaslat a 172. § II. fordulatában is ezt az elkövetési magatartást büntette volna.⁵⁸

Emiatt a miniszteri indoklás a vitától, a bírálattól igyekszik elhatárolni a megtámadást. Álláspontja szerint a társadalmi intézmények is bírálathoz, vita tárgyai lehetnek, még akkor is, ha azok téves úton haladnak vagy téves következtetésre jutnak. „A megtámadás, szenvedélyes, lázongó, elferdített tételekből kiinduló, valótlan vagy túlzott állításokat tartalmazó kifakadásokat jelent.”⁵⁹ A megtámadás így ellentéte a bírálathoz és a vitának, hiszen azok nyugodt megfontolásra készítetnek, előbbi azonban rögtön hat, ingerültséget, szenvedélyt, gyűlöletet ébreszt.

⁵⁵ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 7. o. Angyal e körben erősen támaszkodik Vargha Ferenc álláspontjára: „... az izgató ezeket az oszlopokat támadja meg abból a célból, hogy azokat ledöntse, a társadalom életidegét veszélyezteti, minélfogva az önfenntartási ösztön parancsolja, hogy az állam ezeket védelmezze.” Vargha Ferenc: Az izgatás pszichológiája. Magyar Jogi Szemle I. 363. o. Idézi Angyal: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 7. o.

⁵⁶ A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 46. o.

⁵⁷ Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs, 1933. 394. o.

⁵⁸ A képviselőház igazságügyi bizottságának ülésén Hodossy Imre vetette fel, hogy a „megtámadás” nem a leginkább megfelelő kifejezés, helyette az „izgat” szó alkalmazására tett javaslatot, melyet a bizottság el is fogadott. Lőw Tóbiás (szerk.): A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1787:5 tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Második kötet. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. Budapest, 1880. 177. o.

⁵⁹ Lőw Tóbiás (szerk.): A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1787:5 tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Második kötet. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. Budapest, 1880. 176. o.

A megtámadás izgatástól való elhatárolására tesz kísérletet Angyal. Kifejti, hogy a kettő között csupán árnyalatbeli különbség van, ami abban ragadható meg, hogy a megtámadás már akkor megállapítható, ha az elkövető a bírálathatárait túllépve a védett jogtárgyak ellen fordul úgy, hogy egyfelől kizárja az ellenvélemény lehetőségét, másrészt viszont ezáltal a hallgatóságban nemcsak helytelenítő nézetet, hanem ellenséges érzületet fakaszt. A megtámadó tehát az értelmén keresztül akar hatni az érzelmi világra. Ezzel szemben az izgató közvetlenül igyekszik az ellenséges érzület kiváltására.⁶⁰

Irk hivatkozik a törvény előkészítése során folytatott tárgyalásokra, és azt a megállapítást teszi, hogy ezekből az a következtetés vonható le, hogy a törvényalkotó nem kívánt eltérő értelmet tulajdonítani a megtámadásnak és az izgatásnak. Lakonikusan teszi hozzá azonban, hogy e két fogalom között van fokbeli különbség.⁶¹

ad d) Hasonlóan nehéz elhatárolni egymástól az izgatás és a lázítás fogalmát. A Btk. későbbi 173. § II. fordulataira vonatkozó előterjesztés szintén a „megtámadás” kifejezést használta, de az igazságügyi bizottság tárgyalása során Pauler Tivadar előadó javasolta helyett inkább az „izgatás” törvénybe iktatását. A bizottság első jelentésében is ez szerepelt, azonban a képviselőházi vita során felmerült, hogy így az izgatás fogalma alá vonhatók lennének a törvényes intézmények bírálatai, valamint az azok módosítására irányuló vélemények. Maga a bizottság ezt kizártnak tartotta⁶² ugyan, azonban elismerte, hogy mivel az „izgat” szó tartalma köznap értelemben véve sokkal tágabb, a határozottabb tartalmú „lázt” szó törvényszövegbe iktatására tett indítványt a második jelentésében. Ezzel végül szűkítette a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségének körét.

A lázítás ugyanis döntően abban különbözik az izgatástól, hogy a „láztó az érzelmek felzaklatásával oly szenvedélyeket kelt, melyek szinte automatikusan ragadnak a cselekvésre.”⁶³

⁶⁰ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 60. o.

⁶¹ Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs, 1933. 397. o.

⁶² (Az igazságügyi bizottság) „... az «izgat» szó alá csakis az indulatok és szenvedélyek felgerjesztésével, a törvényes intézmények gyűlöletére, megvetésére vagy lealacsonyítására irányított nyilvános vagy nyomtatványok általi felszólamlásokat véli subsummálhatóknak.” Löw Tóbiás (szerk.): A magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1787:5 tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Második kötet. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. Budapest, 1880. 180. o.

⁶³ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 60. o.

4. A két világháború közötti időszak büntetőjoga

Mint korábban utaltunk rá, az első világháborút követően négy jogszabály változtatott a Csemegi-kódex szabályozási rendszerén: az 1920:I. tc., az 1921:III. tc., valamint az 1925:XXVI. tc. és az 1941:5. tc.

4.1 Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló 1920:I. tc.

Az első megemlíthető jogszabály csupán egyetlen büntetőjogi jellegű rendelkezést tartalmazott a 14. §-ban: „A kormányzó személye sérthetetlen és ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesül, mint törvényeink szerint a király.” Ennek értelmében a Btk. 173. §-ában rögzített bűncselekmény tárgya nem csupán a király, hanem a kormányzó személyének sérthetlensége lett.

4.2. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc.

Közismert, hogy a vesztes világháború után újabb megrázkódtatás érte a magyar államot: 1919-ben a Tanácsköztársaság – igaz, csak 133 napra – gyökeresen megváltoztatta az állami berendezkedést. Az ezt követő időszakban lassan meginduló konszolidáció egyik alapvető gondolata lett az állami rend helyreállítása, természetesen figyelembe véve a Monarchia felbomlásából és az ország területének elvesztéséből adódó sajátosságokat. Ez tette szükségessé az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:II. tc. (Átv.) megalkotását. Némi ideológiával fűszerezve, de a korszak felfogását hűen tükrözve fogalmaz Angyal: „Az 1918. és 1919. év értékromboló eseményei kiáltó bizonyosságot tettek arról, hogy ha egy nemzetben a fegyelmezettség s az áldozatos hazaszeretet meggyengül, ha az összetartás kapcsolatai meglazulnak, s ha ennek folytán széthúzó és többnyire pusztító erők kerekednek felül: megbomlik az erkölcsi és gazdasági élet rendje, fennakad a kulturális fejlődés menete s napokon belül tönkremegy mindaz, amit századok építettek.”⁶⁴

A Csemegi-kódexet kiegészítő Átv. két fő részből áll. Az első fő részben az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló büntetteket és vétségeket

⁶⁴ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 1. o.

találjuk, a második fő részben kerültek szabályozásra a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése ellen irányuló büntettek és vétségek.

4.2.1. Előbbi csoport lényegében a mai fogalmaink szerint állam elleni bűncselekménynek tekinthető, azonban érintőleges ismertetésüktől nem tekinthetünk el, hiszen a témánk szempontjából fontos a jogi tárgy, valamint az elkövetési magatartások megismerése. E csoport öt bűncselekmény törvényi tényállását tartalmazza, ezek a következők: 1. az államfelforgatás büntette és vétsége; 2. a feljelentés elmulasztásának vétsége; 3. az államfelforgatásra irányuló izgatás vétsége; 4. az államfelforgató bűncselekményre irányuló egyenes felhívás; 5. az antimilitarista izgatás.⁶⁵

Mindegyik bűncselekménynek azonos a jogi tárgya, ami az állam és társadalom törvényes rendje. Ez az „államnak és társadalomnak alkotmányos úton létrejött jogszabályokon nyugvó rendje, mely a maga egészében, illetőleg oly részeiben esik az Átv. védelmi körébe, amelyek nélkül e rend tovább fenn nem állhatna.”⁶⁶ Nem vonható tehát az Átv. jogi tárgyai körébe a társadalmi életben az erkölcsi vagy vallási szokások alapján kialakult rend, illetve nem tartoznak a törvény hatálya alá azok a cselekmények, melyek a kialakult állami és társadalmi rendnek nem az alapjait, nélkülözhetetlen elemeit támadják.

ad 1) és 2) Államfelforgatás büntettének minősült annak a cselekménye, „aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez vagy vezet” [1. § (1) bek.]. Vétséget követett el, aki „ily mozgalomban vagy szervezkedésben tevékenyen részt vesz, úgy – szintén aki ily mozgalmat vagy szervezkedést előmozdít” [1. § (2) bek.]. Büntetendőnek minősült az e bűncselekmények feljelentésének elmulasztása is (3. §), ami annál is inkább érdekes, mert a Csemegi-kódex addig kizárólag a felségsértéssel – mint az egyik legsúlyosabb bűncselekménnyel – kapcsolatban írt elő feljelentési kötelezettséget.⁶⁷

ad 3) A Csemegi-kódexből ismert elkövetési magatartással találkozhatunk az Átv. 5. § (1) bekezdésébe felvett vétség, az államfelforgatásra irányuló izgatás tényállásában: „Aki az

⁶⁵ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 4-5. o.

⁶⁶ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 27. o.

⁶⁷ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 68. o.

állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatását vagy megsemmisítését, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos úton való létesítését követeli, erre izgat vagy mást felhív, vétséget követ el és három évig terjedhető fogházzal büntetendő.”

Külön értelmezést igényel e vétség és a Csemegi-kódex 172. §-ában meghatározott társadalmi osztályok és egyes jogintézmények elleni izgatás kapcsolata. Az Átv. ezen tényállása tulajdonképpen kiemelte a Btk. 172. §-ában meghatározott cselekmények köréből a legveszélyesebbet, azt, amely kihatásában az állami és társadalmi rend teljes felforgatására, illetve valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának megszerzésére irányul. Ugyanakkor e cselekmény vonatkozásában kiterjesztette a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségét azáltal, hogy szemben a Btk. 172. §-ában foglalt cselekménnyel, a nyilvánosság előtti elkövetést nem tette a tényállás elemévé.⁶⁸

ad 4) Hasonló gondolatok rögzíthetők az államfelforgató bűncselekményre irányuló egyenes felhívással kapcsolatban is. Az Átv. 5. § (2) bekezdése szerint e vétség miatt büntetendő, aki „az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló bűncselekmény elkövetésére nyilvánosan vagy több – habár nem együtt levő – személy előtt egyenes felhívást intéz.”

E bűncselekmény a Csemegi-kódex 171. §-ában szabályozott felhívás büntett vagy vétség elkövetésére tényállással mutat hasonlóságot. A kettő közötti különbség egyrészt abban jelölhető meg, hogy milyen bűncselekmény elkövetésére hív fel az elkövető: cselekménye az Átv. tényállása alá vonható, ha az bármely államfelforgató bűncselekmény elkövetését célozta, minden más esetben a Btk. alapján felelt. További különbség – és itt utalunk a 3) pontban tett megállapításunkra – hogy míg a Btk. 171. § megkívánta a nagyobb fokú nyilvánosságot, az Átv. alapján a bűncselekmény megállapításához elegendő volt a cselekmény (kisebb fokú) nyilvánosság vagy több – habár nem együtt lévő személy – előtti elkövetése.⁶⁹

Mind az államfelforgatásra irányuló izgatásra, mind az államfelforgató bűncselekményre irányuló egyenes felhívásra igaz, hogy a Btk. eredeti szabályaihoz képest lex specialisnak tekinthetők, figyelemmel a jogi tárgy speciális voltára.

⁶⁸ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 72-73. o.

⁶⁹ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 81. o.

ad 5) Közismert, hogy a világháború utáni zavaros időszakban a magyar honvédelmet gyakorlatilag szétverték, ami nem kis szerepet játszott abban, hogy az ország képtelen volt megvédeni határait a benyomuló idegen seregekkel szemben. Ez a szomorú történelmi tapasztalat játszott közre abban, hogy egy eddig az időszakig a büntetőjog számára ismeretlen tényállás szülessen meg, amelyet a szaknyelv antimilitarista izgatásnak nevezett el: „Aki a katonaság intézménye, a magyar fegyveres erő, a m. kir. csendőrség vagy a m. kir. államrendőrség ellen gyűlöletre, vagy ezeknek szolgálati fegyelme ellen izgat vagy alakilag és tartalmilag egyaránt törvényes rendelkezésük ellen engedetlenségre hív fel, vétséget követ el és öt évig terjedhető fogházzal büntetendő” [6. § (1) bek.].

4.2.2. Az Átv. második részében találjuk a magyar állam és a magyar nemzet megbecsülése elleni két bűncselekményt, a nemzetrágalmazást és a nemzetgyalázást. A törvényszöveghez fűzött miniszteri indokolás világossá teszi a kriminalizáció okait: „A törvényes rend felforgatására irányuló propagandának egyik eléggé meg sem bélyegezhető, de egyúttal igen veszélyes eszköze az oly irányú tevékenység is, amely a nemzetben kifejezésre jutó összegnek vagy az összesség törvényes szervezetének, az államnak értelmi és érzelmi létalapjait támadja meg a végett, hogy a nemzetről és az államról kialakult kedvező értékítéletet – valótlan tényállításokkal, vagy való tények elfordításával és kiszínezésével vagy az államra vagy a nemzetre meggyalázó, lealacsonyító vagy a nemzeti érzületet egyébként súlyosan sértő kifejezés használásával vagy ily cselekmény elkövetésével – megdöntse.”⁷⁰

E két bűncselekmény törvénybe iktatása körül igen éles vita bontakozott ki a nemzetgyűlésben és főleg a jogirodalomban⁷¹, amelyben a tényállás létjogosultsága mellett állók egyik fő érve az volt, hogy nincs nemzet, amely eltűné, hogy gyalázzák, amelyet bizonyít, hogy számos európai állam hasonló tartalmú szabályozást vezetett be. A heves, indulatoktól sem mentes vita egyik legszebb és leginkább figyelemre méltó gondolatokat közvetítő hozzászólása Apponyi Alberttől hangzott el, amelyet már csak azért is érdemes idézni, mert olyan elemet tartalmaz, amely sokkal később, a magyar Alkotmánybíróság érvelésében is megjelenik: „a nemzetrágalmazás ellen a legradikálisabb gyógyszer a

⁷⁰ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 106. o.

⁷¹ Vö.: Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 107-108. o.

sajtószabadság helyreállítása, mert *a nyilvánosság a legjobb kontroll*, míg a sajtó korlátozása folytán suttogások és pletykák terjednek s ez a legtermékenyebb melegágya a rágalmaknak”.⁷²

a) Az Átv. 7. § (1) bekezdése értelmében nemzetrágalmazás miatt felelt, „aki olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy hitelét sértse”. A törvény minősített esetként szabályozta, ha a cselekményt abból a célból követték el, hogy valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményt hajtson végre, még súlyosabb volt a büntetés, ha ennek következtében valamely külföldi állam vagy szervezet a magyar nemzet ellen ellenséges cselekményt hajtott végre.

b) A nemzetgyalázás tényállását a törvény 8. §-a rögzítette: „Aki a magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezést használ vagy ily cselekményt követ el, vétség miatt három évig terjedhető fogházzal büntetendő.”

A két bűncselekmény ugyanazt a jogi tárgyat sérti: ezt mindkettőnél a magyar állam és a magyar nemzet becsületében jelölte meg a korabeli szakirodalom. A kor felfogása szerint a becsület egyrészt (objektív oldalról megközelítve) érték kifejezés, azaz valamely személyről tulajdonságai és egész viselkedése alapján kialakult kollektív ítélet, vagyis a jó hírnév; másrészt (szubjektíve) a személynek valóságos értéke, illetőleg ennek belső átérzése. A becsület, illetve az annak tiszteletben tartására vonatkozó jogi igény már akkor is megillette nemcsak a természetes személyeket, hanem a személyösszességeket (jogi személyeket) is, így a jogi védelem köre elméletileg is könnyen kiterjeszthető volt magára az államra és a nemzetre egyaránt. E levezetés szerint tehát a bűncselekmények jogi tárgya „az államnak és a nemzetnek külső becsületéből származó az a jogigénye, melynél fogva követelheti, hogy a kollektív ítélettel megállapított értéknek megfelelő bánásmódban részesítessék.”⁷³

Tekintettel arra, hogy a magyar állam és nemzet becsületét kívánta védeni a törvényhozó, a korabeli joggyakorlatban kérdésként merült fel az állam és a nemzet fogalmának meghatározása. Erre vonatkozóan adott iránymutatást a Kúria, mely szerint „az állam a nemzetben kifejezésre jutó összességnek olyan törvényes szervezete, amely az állami akaratot – alkotmányának megfelelő szervek útján – külső hatalommal képes és köteles is érvényre

⁷² Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 107. o.

⁷³ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 115. o.

juttatni, a nemzet pedig a polgárok összessége.”⁷⁴ Ugyanígy egy másik ügyben: „az állam, a nemzet a természet általános törvényeinek alávett élő szervezet, mely éppen azért megsemmisíthető, megcsonkítható és meg is sérthető.”⁷⁵

ad a) A nemzetrágalmazás elkövetési magatartása a valótlan, rágalmozó minőségű tény állítása és terjesztése voltak. Az „állítás” és a „terjesztés” értelmezése a korabeli jogirodalomban és judikatúrában gyakorlatilag azonos volt a ma általánosan elfogadott felfogással, így ezek részletes ismertetésétől ehelyütt eltekintünk. A „rágalmozó minőség” azt jelentette, hogy a valótlan tény állítása alkalmas volt arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítsa vagy sértse.

ad b) A nemzetaláztatás elkövetési magatartása: meggyalázó kifejezés használata vagy ilyen cselekmény elkövetése. A törvény eredeti szövegjavaslata a „meggyalázó, lealacsonyító vagy a nemzeti érzületet egyébként súlyosan sértő” kifejezést rendelte volna büntetni, azonban ez a törvény megalkotása során fokozatosan szűkült. Az igazságügyi bizottság javaslata már csak a „meggyalázó vagy lealacsonyító” jelzőket használta, a végleges szöveg pedig csupán a „meggyalázó” jelzőt tartotta meg.⁷⁶

A „meggyalázó” jelző értelmezése utóbb vitás lett a jogirodalomban, többen a becsület védelméről szóló 1914:XLI. tc. 2. §-ában⁷⁷ foglalt becsületsértésnél használt jelzőkkel (becstelenítő, lealacsonyító, megszegyenítő) azonosították.⁷⁸ Ennek azonban ellent mond a törvény megalkotása során is észlelhető szűkítő tendencia, amely végül a Csemegi-kódex 261. §-ában található becsületsértés megfogalmazásához hasonló eredményre vezetett.⁷⁹ Amennyiben elfogadjuk, hogy a szabályozás a Csemegi-kódex mintáját kívánta követni, arra

⁷⁴ Bjt. 77. k. 56-57. o. Idézi Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 110. o.

⁷⁵ Bjt. 76. k. 19. o. Idézi Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 110. o.

⁷⁶ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 131. o.

⁷⁷ „Aki más ellen becsületlenítő, lealacsonyító vagy megszegyenítő kifejezést használ, vagy pedig ily cselekményt követ el, - amennyiben az 1. § esete nem forog fenn, - a becsületsértés vétségét követi el.”

⁷⁸ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 130. o.

⁷⁹ „A ki más ellen meggyalázó kifejezést használ, vagy meggyalázó cselekményt követ el, - a mennyiben a 258. § esete fenn nem forog: a becsületsértés vétségét követi el, és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel, - ha pedig a meggyalázó kifejezést a 259. §-ban megjelölt módon tette közzé, vagy terjesztette: három hónapig terjedhető fogházzal és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Ha a cselekmény testi sértést képez: az arról rendelkező törvény lesz alkalmazandó.”

a megállapításra kell jutnunk, hogy a magyar állam és a magyar nemzet becsületének védelme e körben szűkebb, mint az egyéneknek az 1914:XLI. tc. által nyújtott büntetőjogi védelem.⁸⁰

Ami végül e két bűncselekmény megítélését illeti: határozattan megállapítható, hogy szélesre tárta a kapukat a büntetőeljárások lefolytatása előtt. Irk a Kúria gyakorlatára hivatkozva említi, hogy megállapítható volt az elkövető büntetőjogi felelőssége a következő véleményekért: az országban osztályuralom van, megszűnt a jogegyenlőség, a munkásokat kiuzsorázzák és rabszolgákká teszik, a bűncselekmények megtorlatlanul maradnak, továbbá: az ország szidalmazásáért, a törvény becsmérlésért, a magyar nyelv meggyalázásáért.⁸¹

4.3. Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1925:XXVI. tc. 153. §-a a Csemegikódex 171. és 172. §§-aihoz kapcsolt minősítő körülményt: „Aki az 1878:V. tc. 171. vagy 172. §-ában meghatározott cselekményt a választókerületben az országgyűlési képviselőválasztás elrendelésétől a választási eljárás befejezéséig követi el, három évig terjedhető börtönnel és négyezer aranykoronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

4.4. A nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről szóló 1941:5. tc. a korszakban egyedülálló szabályozást tartalmazott: „Aki mást az országban élő valamely nemzetiségre lealacsonyító kifejezés használatával, vagy ilyen cselekmény elkövetésével nemzetiségi érzületében megsért – amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik – vétség miatt hat hónapig terjedhető fogházbüntetéssel büntetendő. Ha a cselekményt sajtó útján vagy egyébként nyilvánosan követik el, a büntetés egy évig terjedhető fogház.”

A bűncselekmény törvénybe iktatása speciális történelmi időszakban történt: az első és a második bécsi döntést követően Magyarország visszaszerezte a Trianonban elveszített területek egy részét. Az ország határainak módosulása azonban azt is jelentette, hogy Magyarország ismét soknemzetiségű állammá vált, a törvényalkotó pedig igyekezett a kisebbségek számára büntetőjogi védelmet kialakítani. Amint a miniszteri indokolás figyelemre méltó módon rámutatott: „Különösen időszerű ilyen jogszabály alkotása annál fogva, hogy az elszakított területek visszacsatolásával jelentős számú nemzetiségek kerültek vissza a Magyar Szent Korona főhatalma alá és így az ország fontos érdekei fokozottabban megkövetelik, hogy az államalkotó magyar nép és az országban lakó

⁸⁰ Vö.: Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928. 131. o.

⁸¹ Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs, 1933. 405. o.

nemzetiségek között a békés együttélés minél tökéletesebben biztosíttassék. (...) A törvényjavaslat a büntetőjogi védelemnek a nemzetiségi érzületet sértő cselekményekre kiterjesztésével azt a nevelő természetű célt is szolgálni kívánja, hogy a nemzetnek ugyanabban az államban egymással sorsközösségben élő fiai tartózkodjanak egymás lekicsinylésétől pusztán azért, mert különböző nyelvet beszélnek. A javaslatnak ilyen értelmű végső célja annak az egyetemes erkölcsi elvnek a megvalósítása, hogy senki se tarthassa magát kisebb értékűnek azért, mert egyik vagy másik nemzetiséghez tartozik.”

A Csemegi-kódex 172. § II. fordulatában foglalt bűncselekmény továbbra is biztosította, hogy ne maradjanak megtorlás nélkül azok a cselekmények, amelyek az államot alkotó nemzetiségek közötti békés egymás mellett élést támadják azzal, hogy valamely nemzetiséget a másik ellen gyűlöletre izgatnak. Az Átv. által szabályozott nemzetrágalmazás és nemzetgyalázás a magyar nemzeti érzületet támadó cselekményekkel szemben biztosított büntetőjogi védelmet. A szabályozási rendszerben azonban így egy új keletkezett: a nemzetiségi érzületet sértő támadásokkal szemben nem lehetett a büntetőjog eszközeivel fellépni.⁸²

A szabályozásban először jelenik meg a „lealacsonyító kifejezés” használata, mint elkövetési magatartás. A miniszteri indokolás ezzel kapcsolatban kifejti, hogy akkor tekinthető egy kifejezés lealacsonyítónak, ha az elkövető kinyilvánítja, hogy a megsértett nemzetiséget a magyar nemzethez vagy más nemzetiséghez képest kisebb értékűnek, kisebbségnek tekinti.

5. Összefoglalás

Az 1848-as forradalom és szabadságharc Magyarországon a szabadságjogok – és köztük a vélemény-nyilvánítás szabadsága – terén valódi kiterjesztést hozott, ez a vívmány azonban a szabadságharc leverését követően szertefoszlott. Az emberi és politikai jogok csak a neoabszolutizmus bukását követően kerültek újból előtérbe. Ezek biztosítása a kiegyezést követő időszak egyik legfontosabb célkitűzése volt. 1867 után a liberalizmus eszméjére alapozva, a kor közjogi pozitivizmusa alapján számos szabadságjog gyakorlásának keretei

⁸² „Hiányzik azonban hatályos büntetőjogrendszerünkől olyan jogszabály, amely kifejezett büntetőjogi oltalomban részesítené a nemzetiséghez tartozásból folyó, közösségi és egyéni színezetű lelki tényezőkből, érzelmi és erkölcsi elemekből összetevődő nemzetiségi érzületet az azt sértő cselekményekkel szemben.” (miniszteri indokolás)

törvényi szabályozást nyertek (pl. személyi szabadság, a gyülekezés vagy az egyesülés szabadsága, vallásszabadság, stb.).⁸³ Ez alól kivételt képezett a gondolat- és véleménynyilvánítás szabadsága, mely soha nem került jogszabályainkban alapelveként rögzítésre. „A jogrendszer szellemiségéből, kétségtelenül érvényesülő liberalizmusából fakadóan azonban levonható az a következtetés, hogy a dualizmus politikai viszonyainak hazai meghatározó körei távolról sem korlátozták a polgárokat véleményük vagy politikai nézeteik szóban történő nyilvánosságra hozatalában.”⁸⁴ A jog csak ott korlátozta a gondolat vagy vélemény szabad kinyilvánítását, ahol a veszélyes gondolatokkal szemben szükséges volt a büntetőjogi védelem.

Alig egy évtizeddel a kiegyezést követően a Csemegi-kódex – mint láttuk – nyilvánvalóan ebben a büntetőjogi védelemben részesítette a kialakult állami berendezkedést, az Ausztriával és az uralkodóval való kapcsolatot, az egyes nemzetiségek, társadalmi osztályok, felekezetek közötti békés egymás mellett élést. Később a büntető jogszabályok alkalmazási köre a bírói gyakorlatban az újabb kihívásoknak megfelelően tágult: utalunk itt a korábbiakban a házasság büntetőjogi védelmével kapcsolatban írtakra, illetve arra, hogy a tulajdon elleni izgatás később a kialakuló munkásmozgalmi vagy anarchikus törekvések elnyomására is szolgált.

Később, a vesztes első világháborút és a Tanácsköztársaságot közvetlenül követő időszak politikai instabilitása miatt nem volt lehetőség a dualizmus időszakában a törvényekben és a bírói gyakorlatban kidolgozott szabadságjogok gyakorlására, a kialakuló új hatalmi rend pedig az éppen aktuális politikai céloknak megfelelően csökkentette az érvényesítésük lehetőségeit. A második világháború felé haladva egyre szélesedett a büntetőjogi szabályozás köre, és ezzel együtt egyre szűkültek az állampolgári szabadságjogok. Azonban ezek végleges eróziójáról nem beszélhetünk, sőt védelmükben – mint a nemzetiségi érzület büntetőjogi védelmével kapcsolatban korábban erre kitértünk – európai viszonylatban is kiemelkedő megoldások is születtek.

⁸³ Révész T. Mihály: A parlamentáris monarchia. In: Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris, Budapest, 1995. 210. o.

⁸⁴ Révész T. Mihály: A parlamentáris monarchia. In: Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris, Budapest, 1995. 212. o.

III. FEJEZET A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ IDŐSZAK BÜNTETŐJOGA (1945-1961)

1. A demokratikus államrend és köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény

A második világháborút követően bekövetkezett fokozatos politikai átalakulás a büntetőjog területén is számos változást hozott. A háború befejeződését követő évben megszületett a demokratikus államrend és köztársaság védelméről szóló 1946. évi VII. törvény, amelynek a témánk szempontjából legfontosabb változtatásai az alábbiak.

A 12. § (2) bekezdése hatályon kívül helyezte a Csemegi-kódex 172. § II. fordulatába foglalt osztály, nemzetiség, hitfelekezet és tulajdon ellen irányuló izgatást, továbbá az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. törvénycikket. A büntetőjogi védelem rendszerén belül így keletkezett új – több más cselekmény büntetendővé nyilvánítása⁸⁵ mellett – a törvény 2. §-ba foglalt bűncselekmények pótolták: „Büntettet követ el: a) aki az 1. § (1) bekezdésében meghatározott államrend vagy köztársaság megváltoztatására lázít, b) a demokratikus államrend vagy annak alapintézményei ellen gyűlöletre izgat, c) egyes személyek vagy csoportok ellen azok demokratikus vagy köztársasági meggyőződése miatt gyűlöletre izgat, d) az állampolgári szabadság vagy jogegyenlőség érvényesülése ellen vagy

⁸⁵ 1. § (1) Büntett miatt büntetendő, aki az 1946:I. törvénycikkben megalkotott demokratikus államrend vagy demokratikus köztársaság megdöntésére irányuló cselekményt követ el, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet vagy azt lényeges anyagi támogatásban részesíti.

(2) Büntettet követ el az is, aki az (1) bekezdésben meghatározott mozgalomban vagy szervezkedésben tevékeny részt vesz vagy azt előmozdítja.

3. § Vétséget követ el, aki háborús vagy népellenes bűncselekményt vagy a jelen törvényben meghatározott valamely cselekményt magasztal, vagy ilyenek elkövetőjét feldicséri.

4. § (1) Vétséget követ el, aki két vagy több személy jelenlétében olyan valótlan tény vagy való tény olyan módon állít vagy hírszél, amely alkalmas arra, hogy az 1. § (1) bekezdésében meghatározott államrend vagy köztársaság iránt megvetést keltsen vagy nemzetközi megbecsülését csorbítsa.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény büntett, ha azt a Btk. 171. §-ának első bekezdésében megjelölt módon követték el.

5. § Büntett miatt büntetendő, aki olyan cselekményt követ el, amely közvetlenül arra irányul,

a) hogy a köztársasági elnököt életétől, testi épségétől, személyes szabadságától, vagy alkotmányos hatalmától megfosssa,

b) avagy jogellenes módon arra kényszerítse, hogy alkotmányos hatalmát meghatározott irányban gyakorolja vagy ne gyakorolja.

6. § Büntett miatt büntetendő, aki az 1. és 5. §-okban meghatározott bűncselekmények valamelyikének elkövetésére mással szövetkezik, a véghezvitel előkészítésére irányuló más cselekményt követ el, avagy az említett bűncselekmények valamelyikének elkövetésére izgat, mást felhív, ajánlkozik vagy vállalkozik.

7. § (1) Büntettet követ el, aki a köztársasági elnököt - az 5. § esetén kívül - tetteleg bántalmazza.

(2) A köztársasági elnök ellen tisztségének tartama alatt vagy tisztségének gyakorlására vonatkozóan tisztségének megszűnése után elkövetett rágalmozgás vagy becsületsértés esetében a valóság bizonyításának nincs helye; a bűnvádi eljárást hivatalból kell megindítani.

8. § (1) Vétséget követ el, aki az 1. és 5. §-okban meghatározott valamely cselekményről, mozgalmról vagy szervezkedésről hitelt érdemlő tudomást szerez és erről a hatóságnak, mihelyt lehetséges, jelentést nem tesz.

(2) Az előbbi bekezdés alapján nem büntethető a tettes vagy részes hozzátartozója (Btk. 78. §).

nemzetiségi, faji vagy felekezeti gyűlölködésre izgat, illetőleg annak felkeltésére alkalmas más cselekményt követ el.”

A törvény az egyes védeni kívánt jogi tárgyak vonatkozásában e §-ban két elkövetési magatartást rendelt büntetni: a gyűlöletre (gyűlölködésre) izgatást és a lázítást. A miniszteri indokolás mindkettő lényegét az állampolgárok kisebb vagy nagyobb csoportjára való lelki ráhatásban jelölte meg. A lázítás lényege, hogy alkalmas az emberek lelki világában a demokratikus állami rendszer megdöntésére vagy megbontására való hajlandóság és lelki készség felidézésére, míg az izgatás a demokratikus állami rendszer alapintézményei és eszméi elleni, vagy annak meggyőződéses híveivel szembeni gyűlöletkeltés.

Az elkövetési magatartások értelmezése kapcsán a miniszteri indokolás kitért a szabad vélemény-nyilvánítás jogának korlátaira, amely híven tükrözi a korszakban kialakuló szabadságjogokkal kapcsolatos új törvényhozói/állami hozzáállást: „Téves látszat, hogy minél tágabb körű valamely büntetőjogi rendszerben a lázítás és izgatás meghatározása, annál szűkebbre szorul a szabad véleménynyilvánítás, a politikai szabadság kifejlődésének köre. Téves a demokratikus szabadságjogokat: a gondolat és a bírálat szabadságát úgy értelmezni, hogy az az állami rendszer aláaknázására, a társadalmi béke felborítására legyen felhasználható. Korunk politikai helyzetképe nálunk sem oly megnyugtató még, hogy a súlyos áldozatokkal felépülő demokratikus államot az izgatás veszedelmeivel szemben kellőképp megvédeni ne kellene. Az elmúlt évek bebizonyították, hogy a közhangulatnak az izgatás és lázítás lelki eszközeivel való rombolása és fertőzése mindennél alkalmasabb eszköze a legveszedelmesebb tömegszennvedélyek felkeltésének, amelyek előbb-utóbb fegyvert követelnek, hogy az izgatók mögött meghúzódó szervezet vagy mozgalom erőszakos uralomrajutását kiharcolják.”

Az 1946-ban megalkotásra került törvényi szabályozás számos ponton különbözött a megelőző rendelkezésektől, több esetben az azokkal való gyökeres szembefordulást jelentette. ad a) Nem volt többé a büntethetőség feltétele a nyilvánosság előtti elkövetés. Így lehetővé vált a nem nyilvánosság előtt elkövetett, az egyének külön-külön meggyőzését célzó izgató propaganda is. A törvényhozó ugyanis a nem nyilvános izgatást, lázítást sokkal mélyebb hatásúnak, sokkal veszélyesebbnek tartotta, mint a nyilvános elkövetést. Amint a miniszteri indokolás fogalmaz: „A titkos propaganda leküzdésének céltudatosága tehát a helyes államönvédelem követelménye.”

ad b) A törvényhozó nem tartotta kielégítőnek a Csemegi-kódex 172. §-ában szabályozott nemzetiségi vagy hitfelekezeti izgatás rendelkezéseit, döntően azért, mert a korábbi szabályozás a büntethetőség feltételéül szabta, hogy az elkövető valamely nemzetiséget vagy hitfelekezetet a másik ellen izgassa gyűlöletre. Nem volt tehát büntethető az, aki valamely nemzetiség tagjait egy hitfelekezet ellen izgatta. Az izgatott és a megtámadott csoportnak ezt a szembeállítását mellőzte a törvény.

ad c) Szintén mellőzte a törvény az osztály elleni izgatást, tekintettel arra, hogy ez az „új társadalmi erők érvényesülésének” szabott gátat.

Az erősen ideológiai megalapozottságú törvény hatályba lépése fordulópontot jelentett a büntetőjogi gondolkodásban: egyfelől együttesen leszámolt a korábbi korszakok büntetőjogi meggyőződésével, másfelől új eszmék előtt tárta szélesre a kaput. Témánk szempontjából ez mindenekelőtt abban nyilvánul meg, hogy egyre több olyan bűncselekmény született, amely a közhangulat káros befolyásolásával, a köznyugalom megsértésével kapcsolatos cselekményeket kívánta a legszélesebb körben büntetni. Az új tényállások legfőbb jellegzetessége volt a meghatározhatatlan, bizonytalan tartalmú fogalmi elemek használata, amelyek a felelősségre vonási eljárás során könnyítették a (nép)bíróságok dolgát.

Ezen elvek mentén került sor a hírhedt „közellátási rendeletben”, a 8800/1946. (VII. 28.) M.E. sz. rendeletben a gazdasági rémhírterjesztés⁸⁶, majd a népbíráskodással kapcsolatos egyes rendelkezésekről szóló 1947. évi XXXIV. törvény 26. §-ban⁸⁷ a köznyugalom megzavarására alkalmas rémhírterjesztés szabályozására. Az izgatási jellegű cselekmények 1949-ben tovább bővültek a termelőszövetkezeti csoport alakulásával kapcsolatos izgatással.⁸⁸

⁸⁶ „Büntettet követ el és öt évig terjedhető börtönnel büntetendő, aki két vagy több személy jelenlétében olyan valótlan tény, vagy való tény oly módon állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a magyar forint vásárló erejét vagy forgalmi értékét csökkentse, illetőleg az abba vetett bizalmat megingassa.” 8800/1946. (VII. 28.) M.E. sz. rendelet 18. § [BHÖ 278. p. (1) bek.]

⁸⁷ „A demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946:VII. tc. 4. §-ának rendelkezései alá esik annak cselekménye is, aki két vagy több személy jelenlétében olyan valótlan tény állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a közrendet vagy a köznyugalmat zavarja, illetőleg az ország külpolitikai érdekeit veszélyeztesse avagy a gazdasági helyzetet károsan érintse. Az előbbi rendelkezés alá esik annak cselekménye is, aki való tény az előbb megjelölt módon azzal a szándékkal állít vagy híresztel, hogy a közrendet vagy a köznyugalmat zavarja, illetőleg az ország külpolitikai érdekeit veszélyeztesse, avagy a gazdasági helyzetet károsan érintse.”

⁸⁸ „Büntettet követ el s két évtől tíz évig terjedhető börtönnel büntetendő az, aki termelőszövetkezeti csoport alakulását megnehezíti, megghiúsítja, a megalakult csoportot működésében akadályozza vagy annak fennmaradását veszélyezteti azáltal, hogy

a) a termelőszövetkezeti csoport intézménye ellen izgat, arra rágalmazó vagy becsmérlő kifejezést tesz;
b) a csoportba való belépéstől mást visszatartani törekszik;
c) a csoport tagját vagy annak házanépét a csoporthoz tartozásuk miatt becsmérl, megszegyeníti vagy bántalmazza;
d) a csoport tagját vagy mást a csoport érdekében kifejtett munkájában akadályozza vagy akadályozni törekszik.” 2560/1949. (III. 19.) Korm. sz. rendelet 1. §

2. A büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvény

A korszak talán egyetlen szakmai szempontú törvénye a büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvény, melynek 19. § (2) bekezdése a következőképp egészítette ki az 1946-os szabályozást: „Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal büntetendő, aki a magyar nemzetre, a demokratikus államrendre, vagy köztársaságra, annak valamely alapintézményére, az országban élő valamely nemzetiségre, illetőleg hitfelekezetre lealacsonyító kifejezést használ, vagy ilyen cselekményt követ el.” Súlyosabban rendelte büntetni a sajtó útján vagy egyébként nyilvánosan történt elkövetést, egyben hatályon kívül helyezte az 1941:V. tc. rendelkezéseit.

A szabályozási rendszer megváltoztatásának több indoka volt. Egyfelől nem volt vitatott, hogy a nemzetiségi érzületet sértő mindennemű lealacsonyító kifejezés vagy cselekmény büntetendőségére szükség van, ugyanakkor a magyar nemzeti érzés védelméről is gondoskodni kellett, ugyanis erre a büntetőjogi szabályozás az Átv. korábbi hatályon kívül helyezése folytán nem terjedt ki. Másodsor felmerült az is, hogy a gyűlöletkeltésre alkalmas izgatási jellegű kijelentések a gyakorlatban gyakran keveredtek becsmérő jellegű megnyilvánulásokkal: a kisebb jelentőségű izgatási cselekményeknél éppen ezek a becsmérő jellegű, lealacsonyító kijelentések voltak túlsúlyban. Így a büntetőjogi gondolkodás „megkövetelte” a gyűlöletre izgatásnál enyhébb elkövetési magatartás, a lealacsonyító kifejezés használatának a korábban szabályozott elkövetési tárgyakra vonatkozó szabályozását.⁸⁹ Harmadszor, az immár méginkább kiterjesztett büntetőjogi védelem megillette a magyar nemzeten kívül a nemzetiségeket és a hitfelekezeteket is.

3. A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása (BHÖ)

Láttuk, hogy a második világháborút követően a büntetőjogi szabályozás jelentős változtatáson ment keresztül. A fent részletezetteken kívül szükséges megemlíteni a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvényt (Bt.), mely több mint hetven év után felváltotta a Csemegi-kódex Általános részét. Hatályban maradtak azonban a kódex Különös részének bizonyos rendelkezései, és természetesen a megszületett új

⁸⁹ Lázár Miklós: A közhangulat káros befolyásolásával elkövetett bűntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 50. o.

jogszabályok. A kaotikus állapotot kívánta némileg rendezni az Igazságügyminisztérium által közzétett BHÖ, amely szándéka szerint az 1951. augusztus 31-én hatályos joganyagot tartalmazta. Ma már tudjuk, hogy a jogszabály-gyűjtemény nem volt teljes, hiszen a közzétetteken kívül több titkos jogszabályt is alkalmaztak akkortájt.

Annak érdekében, hogy teljes körű képet kaphassunk a témával kapcsolatos büntetőjogi rendelkezésekről, szükséges azok BHÖ alapján történő áttekintése.

Hatályban maradtak a Csemegi-kódex rendelkezései közül, az „Izgatás” fogalma alatt a következők:

- BHÖ 26. p.: egyenes felhívás büntett elkövetésére (171. §);
- BHÖ 27. p.: egyenes felhívás törvény vagy hatósági rendelkezés elleni engedetlenségre és a házasság jogintézménye elleni izgatás (172. §);
- BHÖ 28. p.: törvény kötelező erejének megtámadása (173. § – ennek további rendelkezései az újabb szabályozás miatt értelmüket veszítették);
- BHÖ 29. p.: büntett illetve a büntettes feldicsérése (174. §).

Ugyancsak a második világháború előtti szabályozásból hatályban maradt BHÖ 6. pontjába felvett rémhírterjesztés és háborús rémhírterjesztés (1930:III. tc 20. §⁹⁰ és 1937:X. tc. 2. §⁹¹).

Az 1945 utáni törvények a BHÖ-ben a következők:

- BHÖ 2. p.: népi demokratikus államrend vagy népköztársaság elleni izgatás (1946. évi VII. tv. 2. §);
- BHÖ 3. p.: államellenes, népellenes vagy háborús cselekmények feldicsérése (1946. évi VIII. tv. 3. §);
- BHÖ 4. p.: népi demokratikus államrend elleni rágalmozás (1946. évi VIII. tv. 4. §);
- BHÖ 5. p.: köznyugalom megzavarására alkalmas rémhírterjesztés (1947. évi XXXIV. tv. 26. §);

⁹⁰ „Aki háború idején a hadviseléssel kapcsolatban vészhiót kohol vagy valótlant vészhiót terjeszt, - amennyiben cselekménye súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik - vétség miatt egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.”

⁹¹ „Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, vétséget követ el és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő, aki olyan hírt kohol vagy olyan valótlant hírt terjeszt, amely a közrendet vagy a köznyugalmat zavarhatja, vagy az ország külső politikájának érdekét veszélyeztetheti, avagy az ország gazdasági helyzetét vagy hiteléletét károsan érintheti.”

- BHÖ 7. p.: a magyar nemzet, a nemzetiségek, a hitfelekezetek, stb. becsmérése (1948. évi XLVIII. tv. 19. §);
- BHÖ. 278. p.: gazdasági rémhírterjesztés (8800/1946. (VII. 28.) M.E. sz. rendelet 18. §).

IV. FEJEZET AZ 1961-ES BTK. RENDELKEZÉSEI

A második világháborút követően szinte nyomban felmerült annak szükségessége, hogy új, egységes Büntető Törvénykönyv szülessen. Ez azonban nem volt azonnal lehetséges, hiszen először a háborús és népellenes bűncselekmények felelősségre vonásáról kellett gondoskodni, majd a kialakuló új állami-társadalmi berendezkedés a saját hatalmának büntetőjogi védelméről igyekezett gondoskodni. Mint fentebb láttuk, ennek okán került sor a népi demokratikus államrend, a közellátás elleni cselekmények kriminalizációjára. Az új törvénykönyv megalkotása 1953 decemberében, az 514/15/1953. M.T. határozat alapján kezdődött, az első tervezet azonban csak jóval később, 1959 júniusára készült el. Ennek szakmai vitája nyomán a minisztérium átdolgozta a tervezetet, amelyet 1960-ban nyilvános vitára bocsátottak. A törvény végül 1961-ben került elfogadásra.

Hazánk második egységes Büntető Törvénykönyve a szocialista ideológia büntetőjogi leképeződése volt. Ezt a törvény kifejezetten rögzítette a kódex feladatának megjelölésekor, az 1. §-ban: „E törvény feladata, hogy védje a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét és jogait, neveljen a szocialista társadalmi együttélés szabályainak a megtartására, valamint az állampolgári fegyelemre. Ennek érdekében meghatározza, hogy mely társadalomra veszélyes cselekmények büntettek, és hogy ezek elkövetőivel szemben milyen büntetések alkalmazhatók.” Még szemléletesebben mutatja az ideológiai meghatározottságot az e §-hoz fűzött miniszteri indokolás: „Egyetlen büntető törvénykönyvet sem lehet az adott társadalom állami, gazdasági, politikai viszonyaitól elvonatkoztatni, mert az mindig és mindenhol az uralkodó osztály érdekeit fejezi ki. Csak míg a burzsoá államban leplezik a jog, s benne elsősorban a büntetőjog osztálytartalmát, addig a szocialista büntetőjog nyíltan vallja, hogy a dolgozó osztályok érdekeit szolgálja.”⁹²

A törvény a büntetőjog két fontos feladatának a védelmet és a nevelést tekintette. A védelmi funkciót az állami, társadalmi, gazdasági rendre, illetve az állampolgárok személyére és jogaira terjesztette ki. A miniszteri indokolás szerint a társadalom, a közösség érdekeinek védelme magában foglalja az egyéni érdekek védelmét is, ezek ugyanis szocialista társadalmi viszonyok között nem kerülnek egymással feloldhatatlan ellentétbe, sőt: kifejezetten egy irányba esnek.

⁹² A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 36. o.

A törvény a védelmi funkcióval egyenrangúnak tekintette a nevelést: „A társadalom védelme és a társadalom tagjainak a nevelése tulajdonképpen a cél és eszköz viszonyában vannak egymással. A büntető törvény azáltal védi a társadalmat, hogy annak tagjait a szocialista társadalmi együttélés szabályainak a megtartására, a törvények tiszteletben tartására, másszóval az állampolgári fegyelemre neveli.”⁹³

Mindezek alapján a törvényben a következő témákat érintő bűncselekmények kodifikálására került sor: 1. izgatás (127. §), 2. szocialista tevékenység miatti bántalmazás (128. §), 3. izgatás törvény vagy hatósági rendelkezés ellen (216. §), 4. közösség megsértése (217. §), 5. rémhírterjesztés (218. §), 6. garázdaság (219. §). Az alábbiakban a tényállások legfontosabb ismérveinek bemutatására kerül sor.

1. Az izgatás

127. § (1) Aki mások előtt

- a) a magyar nemzet,
- b) a Magyar Népköztársaság, ennek államrendje, az államrend valamely alapintézménye, a Magyar Népköztársaság Alkotmánya, ennek valamely alapelve,
- c) a Magyar Népköztársaság szövetségi, barátsági vagy együttműködésre irányuló egyéb nemzetközi kapcsolata,
- d) valamely nép, nemzetiség, felekezet vagy faj, továbbá - szocialista meggyőződésük miatt - egyes csoportok vagy személyek ellen gyűlölet keltésére alkalmas cselekményt követ el, hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) az izgatást sajtó vagy sokszorosítás útján, avagy egyébként nagyobb nyilvánosság előtt követték el;
- b) a büntett - a c) pont esetében - a Magyar Népköztársaság nemzetközi kapcsolatainak megzavarására vezetett.

(3) Aki a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő izgatásra irányuló előkészületi cselekményt hajt végre, három évig, háború idején hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A szocialista diktatúra alatt a fennálló rend védelmében alkalmazott bűncselekmények közül kiemelkedik az izgatás, amely a BHÖ 2. pontjába felvett bűncselekmények tulajdonképpeni továbbfejlesztését jelentette. Ahogy a miniszteri indokolás rámutatott, az „ellenforradalmi propaganda” és agitáció a szocializmus vonzerejének, tömegebefolyásának csökkentése érdekében született.⁹⁴ Társadalomra veszélyességét és egyben a büntetendőség indokát az adta, hogy az új szocialista társadalmi rend megszilárdításának folyamata ellenséges közegben, „olyan környezetben folyik, amely az azzal szemben álló ideológiát vallja és ennek

⁹³ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 36. o.

⁹⁴ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 230. o.

folytán nemcsak az új rendszer elleni tendenciákat támogatja, de erősíti a maradi gondolkodásmódot, az értetlenséget is.”⁹⁵

1.1 Az izgatás tárgya

Az izgatás jogi tárgyát a miniszteri indokolás a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi, gazdasági rendjében jelölte meg, mely a tényállásban felsorolt társadalmi viszonyok útján volt sérthető.⁹⁶ A korabeli jogirodalomban azonban találkozunk olyan állásponttal, amely kibővíti a jogi tárgy értelmezését, gyakorlatilag érzelmi és erkölcsi alapokra helyezve azt. Eszerint e bűncselekmény tárgya: „az állampolgároknak a szocialista állami és társadalmi rendszerhez, annak alapvető intézményeihez és alapelveihez fűződő érületi, tudati és meggyőződésbeli viszonya. Egyszerűség kedvéért azt is lehet mondani, hogy ez a jogi tárgy: a társadalom helyes politikai közhangulatának szilárdsága.”⁹⁷ E meghatározás szinte végletekig szélesre tárta a kaput a büntetőjogi felelősségre vonás előtt, amely gyakorlatilag egy irányba mutat: a szocialista társadalmi viszonyok között nincs mód arra, hogy bárki kinyilvánítsa a hivatalos ideológiával szemben álló véleményét. Ugyanis az ilyen jellegű vélemény, még ha – a hétköznapi értelemben vett – izgató jelleget nélkülözi is, mindenképpen alkalmas a (köz)hangulat befolyásolására, ez pedig már a büntetőjog által üldözött cselekménynek minősült.

1.2. Az elkövetési magatartás

A törvény csak a bűncselekmény megnevezésében használta az izgatás kifejezést, valójában az elkövetési magatartás a „gyűlölet keltésére alkalmas cselekmény” volt. E magatartás a korábbi szabályozásban megjelenő lázítás és izgatás fogalmakat váltotta fel. Jelleget tekintve ide volt sorolható a verbális közlés, az írás, valamint az értelmi és érzelmi befolyásolás más formái, amelyek ráutaló magatartásban⁹⁸ is megnyilvánulhattak (miniszteri indokolás). Más

⁹⁵ Vágó Tibor: Az állam elleni bűntettek. Izgatás. In: A büntető törvénykönyv kommentárja (szerk.: Halász Sándor). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 618. o.

⁹⁶ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Közvetési az Igazságügyminisztérium. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 36. o.

⁹⁷ Lázár Miklós: A közhangulat káros befolyásolásával elkövetett bűntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 66. o.

⁹⁸ E körben érdekes gyakorlati példákat sorol Bodrogi Károly. Izgatásnak minősült a Szabad Európa Rádió mások által is jól hallható módon történt hallgatása, valamely közéleti személy arcmásának nyilvános megrongálása, a párt vagy a kormány valamely határozatának gúnyos felolvasása. Ugyancsak izgatást valósított meg az az elkövető, aki október 23-án úgy jelent meg a forgalomban, hogy kabátjára kokárdát, kezére karszalagot tűzött. Bodrogi Károly: Az izgatás és a közösségsértés elhatárolása. Belügyi Szemle 1966. 1. sz. 21. o.

meghatározás szerint: hátrányos értékítélet nyilvánítása, illetve közlése a védett jogtárgy vonatkozásában, hatását tekintve pedig gyűlöletkeltő.⁹⁹

Az elkövetési magatartás ebben a formában történt megjelölése a büntetőjogi felelősség kiszélesítését jelenti. A „gyűlölet keltésére alkalmas cselekmény” megállapításához ugyanis nem volt szükséges, hogy az elkövető közlésének következtében a hallgatóságban a gyűlölet valójában kialakuljon, így tehát az izgatás veszélyeztető bűncselekménynek volt tekinthető. Az esetlegesen kialakult gyűlölet-érzést a bíróságok súlyosító körülményként vették figyelembe. A korabeli értelmezés szerint az alkalmasság olyan tényállási elem, amely függetleníti a büntettet a gondolatátvitel címzettjének a gondolat, érzület befogadására való hajlandóságától. „Az absztrakt alkalmasság azt jelenti, hogy a cselekmény általában alkalmas lehet a törvényben megkívánt eredmény (gyűlölet) kiváltására. Az elkövetés ezáltal elhatárolódik a konkrét alkalmasságtól, attól, hogy az adott konkrét esetben a hatás kiváltására alkalmas volt-e.”¹⁰⁰ Az izgatásnál így értelmezett absztrakt veszély olyan fogalom, amely tulajdonképpen az izgató közlés megismerésének objektív lehetőségét kívánja meg, így pl. hogy az hallható legyen, vagy a címzett által értett nyelven történjék.

1.3. Az elkövetés helye

A törvény az elkövetés helye tekintetében is olyan szabályozást alkalmazott, amely a felelősség kiszélesítésére volt alkalmas. Ez a „mások előtt” történő elkövetés. A miniszteri indokolás ezzel kapcsolatban kifejti, hogy a bűncselekmény csak akkor tekinthető megvalósultnak, ha a gyűlölet keltésére alkalmas cselekmény legalább két személy előtt történt. Álláspontja szerint azonban az közömbös, hogy a két személy egyidejűleg volt jelen, vagy több személy előtt, de külön-külön, más-más alkalommal hangzott el az izgatás. Ezzel könnyű szerrel lehetett büntetni az ún. suttogó propagandát, illetve a – kor divatos büntetőjogi kifejezésével – a „hólabdaszerű” elkövetési módot (a címzettek folyamatos hangolása a védett jogtárgyak ellen).

Minősített esetként nyert szabályozást a sajtó vagy sokszorosítás útján, avagy egyébként nagyobb nyilvánosság előtt történt elkövetés. A sajtó fogalmával kapcsolatban irányadó volt a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 26/1959. sz. rendelete, amely meghatározta, hogy

⁹⁹ Lázár Miklós: A közhangulat káros befolyásolásával elkövetett büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 77. o.

¹⁰⁰ Lázár Miklós: A veszélyeztető büntettek kísérletének problematikája, különös tekintettel az izgatás büntetettére. Állam- és Jogtudomány, 1964. 433. o.

sajtótermék a műszaki vagy vegyi úton sokszorosított irat, ábra vagy zenemű. A bírósági gyakorlat a napilapokkal egyenértékűnek tekintette a folyóiratokat, üzemi és szaklapokat. Nem minősült ugyanakkor sajtóterméknek a nyilvános terjesztésre nem kerülő iratmásolat, ha a másolatok száma nem haladta meg az irat ügyviteli vagy levelezési célja által indokoltat.¹⁰¹

A nagyobb nyilvánosságra vonatkozóan a Legfelsőbb Bíróság 401. sz. kollégiumi állásfoglalása adott iránymutatást (BJD 648.). Eszerint: „e törvényi értékelés alapján lényegében a cselekmény fokozott társadalmi veszélyességét jelenti az a körülmény, hogy a gyűlöletkeltésre alkalmas cselekmény egyszerre több ember irányába veszélyeztet politikailag ártó hatással, illetve ellenséges tömeghangulat keltésével.” Az ítélkezési gyakorlat elvi irányítását végző Legfelsőbb Bíróság azonban óvakodott attól, hogy pontosan, számszerűleg meghatározza – vagy igyekezzen meghatározni – a törvényi tényállás ezen elemének megállapításához szükséges címzették számát. Már „az ítélkezési gyakorlat megmerevítésének elkerülése végett” is szükségesnek tartotta leszögezni: sor kerülhet a nagyobb nyilvánosság előtti elkövetés megállapítására, ha „a jelenlévő személyek száma legalább annyi, hogy első látásra, egyszeri ránézéssel nem állapítható meg pontosan”.

2. Szocialista tevékenység miatti bántalmazás

128. § Aki mást a szocializmus érdekében kifejtett tevékenysége miatt tetteleg bántalmaz, hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

E cselekmény nem személy elleni, hanem politikai deliktum volt, amelynek tárgya megegyezett az izgatás jogi tárgyával. A passzív alanyok körét azokban olyan személyekben jelölte meg a törvényalkotó, akik a tevékenységüket a szocializmus érdekében fejtették ki (pl. tsz-elnökök). Tekintettel arra, hogy a könnyű testi sértésnek akkor nem volt minősített esete az aljas indokból történt elkövetés, más személy olyan bántalmazása, amelynek motívuma megegyezett az izgatás motívumával, e bűncselekmény szerint minősült.

Szemben az eddig ismertetett két állam elleni büntetettel, a következő bűncselekmények a Btk. XII., közrend és közbiztonság elleni bűncselekményeket tartalmazó fejezetében kerültek kodifikálásra. Bár a törvény kifejezetten címben vagy alcímben nem használja a „köznyugalom” kifejezést, a miniszteri indokolás utal rá, hogy a XII. fejezet második részében az alábbi, köznyugalom elleni bűncselekmények kaptak helyet.

¹⁰¹ Vágó Tibor: Az állam elleni büntettek. Izgatás. In: A büntető törvénykönyv kommentárja (szerk.: Halász Sándor). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 627. o.

3. Izgatás törvény vagy hatósági rendelkezés ellen

216. § (1) Aki mások előtt a törvény vagy más jogszabály, avagy a hatóság rendelkezése ellen engedetlenségre izgat, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az izgatást sajtó vagy sokszorosítás útján, avagy egyébként nagyobb nyilvánosság előtt követték el.

Korábban láttuk, hogy hasonló jellegű büntető rendelkezést a magyar jog a Csemegi-kódex óta ismert. Az 1961-es Btk. a törvényi tényállást sokkal egyszerűbben határozta meg, gyakorlatilag a BHÖ 27. és 28. pontjába felvett cselekményekből tette össze. Kikerült az a tényállási elem, mely szerint csak törvényes hatáskörben kiadott hatósági rendelkezés elleni izgatás büntetendő, továbbá a hatóság rendelkezése alá vonták a korábban külön nevesített hatósági meghagyást illetve határozatot.

Lényegi változást jelentett az elkövetési magatartás megváltoztatása: a korábbi szabályozásból ismert egyenes felhívást felváltotta az izgatás kifejezés. „Engedetlenségre izgat, aki a címzettek (a hallgatóság vagy olvasó) érzelmeit vagy képzeletkörét úgy igyekszik befolyásolni, hogy azok az állami rendelkezéseket magukra nézve ne tartsák kötelezőnek, azok érvényét kétségbe vonják, semmibe vegyék.”¹⁰² A Kommentár szerzője szerint az izgatás csak negatív érzelmek, ellenérzés, megvetés felkeltésére irányul, anélkül azonban, hogy ebben valamely meghatározott bűncselekmény elkövetésére irányuló felhívás szándéka benne lenne.

4. Közösség megsértése

217. § Aki a 127. § (1) bekezdésében meghatározott tényállást úgy valósította meg, hogy cselekménye az eset összes körülményeire, különösen a büntett indítékára, az elkövetés módjára, az elkövető személyi körülményeire tekintettel kisebb súlyú, közösség megsértése miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

E bűncselekmény az eredeti törvényjavaslatban nem szerepelt, azt csak az Országgyűlés jogi és igazságügyi bizottsága javaslatára került a törvénytörvénybe. A bizottság úgy ítélte meg ugyanis, hogy az izgatás „ellenforradalmi propaganda, agitáció a szocializmus tömegebefolyásának, vonzóerejének csökkentése érdekében, gyűlöletkeltés népi demokratikus rendszerünkkel szemben. Az ítélkezési tapasztalat szerint azonban vannak olyan esetek,

¹⁰² Bodgál Zoltán: A közbiztonság és közrend elleni büntettek. Izgatás a törvény vagy hatósági rendelkezés ellen. In: A büntető törvénykönyv kommentárja (szerk.: Halász Sándor). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 929. o.

amikor valaki pl. elkeseredésében, meggondolatlanul olyan kifejezést használ a rendszer ellen, amely alkalmas ugyan a gyűlölet felkeltésére, az elkövető azonban a gyűlöletkeltést nem szándékolta, nem akart szembeszállni, hangulatot, agitációt kifejteni azzal a rendszerrel szemben, amely – említett egyéni sérelmétől eltekintve – rendszeréből adódóan csak előnyt nyújtott számára.”¹⁰³

A közösség megsértése bűncselekmény első ránézésre tulajdonképpen az izgatás privilegizált alakzata volt, azonban a két tényállás között lényeges különbségek voltak. A leglényegesebb különbség a jogi tárgyban volt: mint láttuk, az izgatásnál ez – állam elleni bűncselekmény lévén – a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi, gazdasági rendje volt. Az izgatási jellegű cselekmények természetüknél fogva magukban hordozták a közhangulat, a köznyugalom veszélyeztetését is, így a fontosabb jogi tárgy, az állami és társadalmi rend magába foglalta a köznyugalmat. Azon cselekményeknél azonban, ahol a fontosabb jogi tárgy veszélyeztetése nem volt megállapítható, a köznyugalom, mint önálló értékkel rendelkező és így önállóan is védelemben részesítendő jogviszony, előre lépett.¹⁰⁴

További különbség, hogy a jogalkotó e tényállásnál kifejezetten a bíróság mérlegelési körébe utalja a bűncselekmény megállapításának lehetőségét az „eset összes körülményeire, különösen a büntett indítékára, az elkövetés módjára, az elkövető személyi körülményeire tekintettel” fordulattal. Ezek alapján befolyásolhatta a büntetendővé nyilvánítást a kifejezetten ellenséges motívum, az izgatási cselekmény ismételt elkövetése, az ellenséges osztályhelyzet vagy származás¹⁰⁵, továbbá a fertőzött területen történő elkövetés, vagy az, ha olyankor történt, amikor az állampolgárok egy kül- vagy belpolitikai esemény miatt érzékenyebben reagálhattak.¹⁰⁶

5. Rémhírterjesztés

218. § (1) Aki mások előtt olyan valótlan tényt vagy való tényt oly módon elferdítve állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a köznyugalmat zavarja vagy a gazdasági helyzetet károsan érintse, két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

¹⁰³ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 355. o.

¹⁰⁴ Lázár Miklós: A közhangulat káros befolyásolásával elkövetett bűntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 179-180. o.

¹⁰⁵ Lázár Miklós: A közhangulat káros befolyásolásával elkövetett bűntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 184-185. o.

¹⁰⁶ Bodrogi Károly: Az izgatás és a közösségsértés elhatárolása. Belügyi Szemle 1966. 1. sz. 24. o.

(2) A büntetés hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a büntettet sajtó vagy sokszorosítás útján, avagy egyébként nagyobb nyilvánosság előtt követték el.

Láttuk, hogy korábban a BHÖ különböző pontjaiba több rémhírterjesztéssel kapcsolatos bűncselekmény került felvételre. Ezek egyesítésével született a Btk. 218. §-a, amely azonban a korábbi szabályokhoz képest egy vonatkozásban lényeges különbséget tartalmazott. Ez pedig az, hogy a Btk. szakított azzal a szabályozási modellel, hogy a rémhírterjesztés való tény állításával is elkövethető volt. Ehelyett a törvény a való tény elferdített állítását tekintette elkövetési magatartásnak, amely alatt az összefüggéseiből torzítva kiragadott tény közlését kellett érteni. „Adott eseményben rendszerint kedvező és kedvezőtlen mozzanatok keverednek, és a tendenciózus közlés pl. csak a kedvező, vagy csak a kedvezőtlen mozzanatokot gyűjti össze. Egyetlen tény »valósága«, társadalmi és politikai jelentősége elszigetelten, metafizikusan általában nem ítéhető meg, és a valósághű tájékoztatás dialektikus: a szükséges mértékben utal a legfontosabb kísérő jelenségekre, esetleg előzményekre és következményekre is.”¹⁰⁷ (miniszteri indoklás)

6. Garázdaság

219. § (1) Aki nyilvános helyen olyan közösségellenes magatartást tanúsít, mely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, avagy nem nyilvános helyen tanúsított közösségellenes magatartásával másokban megbotránkozást vagy riadalmat kelt, ha súlyosabb büntetés nem valósult meg, két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés három évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) a büntettet visszaeső, vagy

b) három vagy több személy követte el, avagy

c) a büntetés alkalmas volt arra, hogy a köznyugalmat súlyosan megzavarja.

(3) Mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van.

A garázdaság 1961-es Btk.-beli szabályozásának áttekintésére – az összefüggések könnyebb feltárása végett – külön részben kerül sor, ehelyütt csak arra utalunk, hogy e napjainkban is gyakran előforduló bűncselekményt ez a Btk. vette fel a büntetendő cselekmények körébe.

7. Összefoglalás

Az 1961-es Btk. ismertetett rendelkezései mindenben megfeleltek annak a koncepciónak, melynek megvalósítását a törvény saját maga számára feladatul tűzött az 1. §-ban. A törvényi szabályok a kor ideológiai elvárásainak megfelelően kerültek megalkotásra, és széles körben,

¹⁰⁷ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 356. o.

törvényi garanciák és korlátok nélkül rendelték büntetni a szocialista állami berendezkedés elleni „hangulatkeltő” cselekményeket. Maga a törvény olyan tényállási elemeket tartalmazott, melyek a gyakorlatban a konkrét cselekmény elbírálása kapcsán, ahhoz mérten tágíthatók voltak. A tényállási elemek tágítását aztán elvégezte mind a jogirodalom, mind pedig a joggyakorlat, élén a Legfelsőbb Bírósággal.

Az effajta büntetőjogi szabályozás és ítélezési gyakorlat nem hagy kétséget az utókor számára afelől, hogy a második világháborút követően hazánkban a véleménynyilvánítás joga nem illette meg az állampolgárokat, legalábbis a politikai vélemények megfogalmazása tekintetében. A törvényalkotás még arra sem törekedett, hogy ezt legalább törvényi szinten biztosítsa, ebben a szocializmus kora nyilvánvaló változást jelentett a megelőző időszakokhoz képest. Hűen tükrözi mindezt a miniszteri indokolás izgatáshoz fűzött megjegyzése: „Téves a demokratikus szabadságjogokat: a gondolat és bírálat szabadságát úgy értelmezni, hogy az az állami rendszer aláaknázására, a társadalmi béke felborítására legyen felhasználható. Korunk politikai helyzetképe nálunk sem olyan megnyugtató még, hogy a súlyos áldozatokkal felépülő demokratikus államot az izgatás veszedelmeivel szemben kellőképpen megvédeni ne kellene.”¹⁰⁸

¹⁰⁸ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 230. o.

V. FEJEZET A HATÁLYOS BTK. EREDETI SZABÁLYOZÁSA

Az 1961-ben született Büntető Törvénykönyv nem tartozik a magyar kodifikáció csúcsteljesítményei közé. Bár összességében megfelelt a kor politikai-társadalmi elvárásainak, megszületése idején Magyarországon még éppen csak elindult az utókor által „kádári konszolidációnak” elnevezett folyamat. A fokozatos társadalmi-politikai változások csakhamar szükségessé tették egy új, időtállóknak szánt kódex megalkotását. Az előkészítő munkálatok 1974 őszén kezdődtek, az új törvény elfogadására 1978-ban került sor.

A törvény megalkotásának alapvető célja volt, hogy nagyobb összhangot teremtsen a társadalmi-gazdasági viszonyok fejlődése és azok büntetőjogi védelme között. Ugyancsak célként jelölte meg a törvényhozó, hogy a korábbinál hatékonyabb eszközöket adjon a bűnüldöző szervek kezébe a bűnözés elleni küzdelemben. S végül nem titkolt cél volt az 1961-es törvény azon hiányosságainak kiküszöbölése, amelyek a jogalkalmazói-ítélkezési gyakorlatban zavarokat, nehézségeket okoztak, úgyszintén, hogy a büntetőjogi szabályozás egyszerűsödjék és közérthetőbbé váljék.

A törvényt éles kritikával illette egy évtized távlatából Szabó András: „A Csemegi kódex centenáriumán alkotott kódexre sok minden elmondható, de az, hogy markáns vezéreszméi lennének, ez a legnagyobb jóindulattal sem állítható. Ez egy tipikus hivatalnok-kódex, amelynek alapvető aspirációja az volt, hogy megfeleljen a jogalkalmazás során szerzett tapasztalatoknak.”¹⁰⁹ Azóta újabb húsz év telt el, így könnyen belátható, hogy e törvény mégiscsak kiállta az idők próbáját. Napjaink jogalkotásának minőségét látva pedig nosztalgikusan tekinthetünk azokra az időkre, amikor a törvényalkotás a gyakorlati élet tapasztalatainak kívánt elsősorban megfelelni.

A törvény a korábbi szabályozáshoz hasonlóan, de attól eltérő tartalommal állam elleni bűncselekményként szabályozta az izgatást (148. §), ideértve a szocialista tevékenység miatti bántalmazást (149. §). A XVI. fejezet (közrend elleni bűncselekmények) II. címében (köznyugalom elleni bűncselekmények) kerültek elhelyezésre a törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás (268. §), a közösség megsértése (269. §), a rémhírterjesztés (270. §), a garázdaság (271. §), a közszemérem megsértése (272. §) és az önbíráskodás (273. §).

¹⁰⁹ Szabó András: A büntetőjog reformjáról és a reform büntetőjogáról. Kriminológiai Közlemények 26-27. sz. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1989. 44-94. o.

Tekintettel arra, hogy a hatályban lévő bűncselekmények elemzését később elvégezzük, ott utalunk a törvény hatályba lépés óta történt változtatásokra. Ehelyütt csak a már hatályon kívül helyezett tényállások rövid bemutatására szorítkozunk.

1. Az izgatás

148. § (1) Aki mások előtt azért, hogy

- a) a magyar nemzet vagy valamely nemzetiség,
- b) a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendje,
- c) a Magyar Népköztársaság szövetségi, barátsági vagy együttműködésre irányuló egyéb nemzetközi kapcsolata,
- d) valamely nép, felekezet vagy faj, továbbá - szocialista meggyőződésük miatt - egyes csoportok vagy személyek ellen gyűlöletet szítson, ennek felkeltésére alkalmas cselekményt követ el, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) az izgatást nagy nyilvánosság előtt vagy csoport tagjaként követik el,
- b) az izgatás az (1) bekezdés c)-d) pontja esetén a Magyar Népköztársaság nemzetközi kapcsolatainak megzavarására vezet.

(3) Aki a (2) bekezdés a) pontjában meghatározott izgatásra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig, háború idején büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Az izgatás továbbra is az állam elleni bűncselekmények körében került elhelyezésre, ebből adódik, hogy a jogi tárgyról alkotott felfogásban nem történt változás, az továbbra is a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendje maradt. A jogirodalomban találkozunk olyan felfogással, mely szerint a törvény az (1) bek. a)-d) pontjaiban azokat a közvetlen jogi tárgyakat sorolja fel, melyeken keresztül az állami, társadalmi és gazdasági rend támadható. E felfogás alapján a bűncselekmény különös jogi tárgya „az állampolgároknak a szocialista állami és társadalmi rendszerhez, annak alapvető intézményeihez és alapelveihez fűződő érzelmi, tudati és meggyőződésbeli viszonya, azaz a társadalom helyes politikai közhangulatának a szilárdsága.”¹¹⁰ Lényegében eképpen foglal állást Földvári is, aki szerint az izgatás tárgya a társadalom tagjainak politikai meggyőződése, a politikai közhangulat.¹¹¹

Átalakult ugyanakkor azoknak a társadalmi viszonyoknak a szabályozása, melyeken keresztül a jogi tárgy támadható volt: tisztább képet mutat a tényállás b) pontja, amely a korábban indokolatlanul részletező „Magyar Népköztársaság, ennek államrendje, az államrend

¹¹⁰ Kovács Lajos-Wéber Gyula: Az állam és az emberiség elleni bűncselekmények. Az izgatás alaptényállása. In: Bodgál-Bodrogi-Erdősy-Fonyó-Gál-Gáspár-Kovács-Pintér-Wéber (szerk.: Fonyó Antal): Magyar büntetőjog különös rész. BM Könyvkiadó, Budapest, 1981. 50. o.

¹¹¹ Földvári József: Az izgatás. In: Erdősy-Földvári-Horváth (szerk.: Földvári József): A magyar büntetőjog különös része I. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989. 61. o.

valamely alapintézménye, a Magyar Népköztársaság Alkotmánya, ennek valamely alapelve” fordulat helyett került a törvénybe.

Lényegesebb változás következett be az elkövetési magatartás szabályozása kapcsán. A korábbi „gyűlölet keltésére alkalmas cselekményhez” az új törvény hozzá kapcsolta az állam ellenes célzatot: újabban az a)-d) pontokban részletezett társadalmi viszonyok elleni gyűlölet szítása végett, ennek felkeltésére alkalmas cselekményt rendelte büntetni. Az izgatás továbbra is a veszélyeztető bűncselekmények közé tartozott, a törvényhozó ugyanis a befejezettséghez nem kívánta meg a gyűlölet tényleges kialakulását. A gyűlölet keltésére való alkalmasság megítélése terén azonban finomodott a jogirodalom álláspontja: a korábbi tisztán objektíve értelmezett fogalomhoz Földvári megkívánt bizonyos szubjektív mozzanat meglétét is: álláspontja szerint a gyűlölet keltésére való alkalmasság függ a cselekvő személyiségétől, érzelmi állapotától és beállítottságától is. „A cselekménynek az elkövetőben élő gyűlöletet kell kifejeznie, ilyen lelki állapotból kell fakadnia, mert egyébként aligha alkalmas arra, hogy másokban gyűlöletet keltsen.”¹¹²

Változtak a minősített esetek: a nagyobb nyilvánosság fogalma helyett ekkor került a Btk.-ba a nagy nyilvánosság, új minősített eset lett a csoportos elkövetés.

A szocialista tevékenység miatti bántalmazás szabályozásában nem történt változás.

2. A közösség megsértése

269. § (1) Aki mások előtt

- a) a magyar nemzet vagy valamely nemzetiség,
- b) a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendje,
- c) a Magyar Népköztársaság szövetségi, barátsági vagy együttműködésre irányuló egyéb nemzetközi kapcsolata,
- d) valamely nép, felekezet vagy faj, továbbá - szocialista meggyőződésük miatt - egyes csoportok vagy személyek ellen gyűlölet keltésére alkalmas cselekményt követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki mások előtt a magyar nemzetet, a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendjét, továbbá - nemzetiségük, felekezetük, fajuk vagy szocialista meggyőződésük miatt - csoportokat vagy személyeket sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, avagy egyéb ilyen cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(3) Aki az (1) vagy (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt csoport tagjaként vagy nagy nyilvánosság előtt követi el, büntett miatt három évig, illetőleg vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

¹¹² Földvári József: Az izgatás. In: Erdősy-Földvári-Horváth (szerk.: Földvári József): A magyar büntetőjog különös része I. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989. 62. o.

Teljesen átalakult a közösség megsértésének bűncselekménye, amely szakított a korábbi szabályozás bizonytalan tényállási elemeivel, bár továbbra is szorosan kapcsolódott az izgatáshoz. A különbség mindenekelőtt az állam ellenes cél hiányában ragadható meg, hiszen az izgatást e cél tette állam elleni bűncselekménnyé.

A közösség megsértésének enyhébb formáját iktatta törvénybe a jogalkotó a (2) bekezdés megalkotásával. A korábbi szabályozási modellekből ismert „sértő vagy lealacsonyító kifejezés használata” a büntetőjogi szakirodalomban gyalázkodásként volt ismert. Az (1) és (2) bekezdésben szabályozott két eset közötti különbség abban volt megragadható, hogy előbbi elkövetőjének cselekménye arra vezethetett, hogy a címzettben gyűlölet ébredjen, utóbbi pedig a tényállásban rögzített társadalmi viszonyok lejáratásában, az azok iránt érzett tisztelet csökkentésében nyilvánult meg.

II. RÉSZ

A KÖZNYUGALOM ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK JOGI TÁRGYA

A köznyugalom elleni bűncselekmények jogi tárgyaként a büntetőjogi szakirodalom általában a köznyugalommal jelöli meg. A köznyugalom fogalmának tisztázására a későbbiekben kerül sor, előtte azonban szükségesnek véljük a jogi tárgyra vonatkozó elméleti álláspontok bemutatását, és az ezzel kapcsolatos véleményünk kifejtését.

1. A jogi tárgy

A jogi tárgy fogalma a büntetőjogi dogmatika kezdetei óta foglalkoztatja a jogirodalom képviselőit. A magyar szakirodalomra is igaz azonban Nagy Ferenc megállapítása, hogy a tárgy fogalmára vonatkozó megközelítések az áttekinthetlenség határát súrolják.¹¹³ Az áttekinthetlenség véleményünk szerint nem annyira a témával kapcsolatos munkák nagy számából, hanem abból adódik, hogy az egyes szerzők más-más elvek szerint közelítenek a kérdéshez.

Az alábbiakban a magyar szakirodalmi álláspontokat azon csoportosítás szerint igyekszünk bemutatni, mely az individualista és univerzális (közösségi) jogtárgy-felfogás között tesz különbséget.¹¹⁴ Ezek lényegét Irk Albert ragadta meg leginkább: az „univerzalista ideológia szerint csak a közösségnek vannak jogai, a köz az egyes javait csak annyiban védelmezi, amennyiben a közös érdek úgy kívánja. Ezzel ellentétben a tiszta individualizmus szerint csak az egyes javai léteznek, minthogy az állam az egyes érdekeiért létesült szervezet, így tehát pl. az egyes élete nem a közösség érdekében nyer védelmet, hanem az egyes személyért, akinek vele született joga van a maga életéhez.”¹¹⁵

1.1. Individualista megközelítések

A második világháború előtti klasszikus magyar büntetőjogi irodalom képviselői döntően individualisták voltak, azonban nem a fent említett tiszta formában. Szinte mindegyik meghatározásban megjelenik ugyanis a közösség, az állam érdeke is, mint védendő érték.

¹¹³ Nagy Ferenc: Gondolatok és kérdések a jogellenesség és a jogi tárgy köréből. *Bűnügyi Szemle* 2009. 1. sz. 21. o.

¹¹⁴ Nagy Ferenc: Gondolatok és kérdések a jogellenesség és a jogi tárgy köréből. *Bűnügyi Szemle* 2009. 1. sz. 22. o.

¹¹⁵ Irk Albert: *A büntetőjog racionális és irracionális elemei*. MTA, Budapest, 1938. 7. o.

Az általunk idézett legkorábbi állásfoglalás e körben Pauler Tivadartól származik, aki szerint a büntett tárgyat „közvetlenül a sértett jog, közvetve pedig annak alanya képezi, miért is büntettek minden jogalany ellen, legyen az akár jogi, akár természetes személy, lehet elkövetni.”¹¹⁶

A klasszikus magyar büntetőjog időszakának szerzői a jogi tárgy fogalmának megragadására tett kísérleteikben nagyban támaszkodtak Liszt felfogására, mely szerint: „A jog által védett érdekeket nevezzük jogi tárgynak. ... Minden jogi tárgy életérdek, az egyén és a közösség érdeke. Ezeket az érdekeket nem a jogrend hozza létre, hanem az élet, de a jogi védelem elemi őket jogi tárggyá.”¹¹⁷

Finkey jogi tárgyra vonatkozó meghatározásának központi eleme az érték: „Közvetlen tárgya minden bünt. cselekménynek az a jogi érték, melyet az állam az illető tényálladék jogi következményeül felállított büntetés által védelembe vett. Jogi értékek, jogi javak (Rechtsgüter) alatt értjük az egyeseknek, a társadalmi köröknek s magának az államnak a törvény oltalma alá helyezett érdekeit.”¹¹⁸ A törvény védelembe veszi ezeket az érdekeket a jogtalan támadásokkal szemben, és ez a védelembe vétel emeli őket jogi értéké, alanyi jogokká. A kilátásba helyezett szankció mértéke az érdek valódi értékét mutatja meg, a társadalom mindenkori felfogásához képest.

„Közvetett tárgya minden büntetendő cselekménynek egyaránt a jogrend, vagyis a tárgyilagos jog által létesített és fenntartott állapot.”¹¹⁹ Azáltal, hogy az elkövető támadja az egyes személyek érdekeit, megtámadja egyúttal a közérdeket, melyet az állam egész jogrendszere, a tárgyi jog védelmez és fenntart.

Hasonlóan vélekedik Angyal Pál: „A büntetendő cselekmény a jogrend támadása lévén, kétségtelen, hogy annak távoli, közvetett tárgya maga a jogrend, a tárgyi jog. Közelebbről azonban a cselekvő mindig valamely speciális jogot sért vagy veszélyeztet, szóval támad, minélfogva a büntetendő cselekmény közeli és közvetlen tárgyaként a vonatkozó alanyi jog

¹¹⁶ Pauler Tivadar: Büntetőjogtan I. kötet. Bevezetés. Anyagi büntetőjog általános része. Kiadja Pfeifer Ferdinand, Pest, 1869. 76. o.

¹¹⁷ von Liszt, Franz: Lehrbuch des deutschen Strafrechts. 24. Auflage. Walter de Gruyter & Co., Berlin-Leipzig, 1922. 4. o.

¹¹⁸ Finkey Ferencz: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill Károly Kiadóvállalata, Budapest, 1909. 212. o.

¹¹⁹ Finkey Ferencz: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill Károly Kiadóvállalata, Budapest, 1909. 214. o.

szerepel, azaz az állam, a társadalom, vagy az egyesek alanyi joga.”¹²⁰ Az alanyi jog tehát egy érdek, és így mint jogi érték, jogi jó is felfogható.

Edvi Illés Károly szerint „a büntetendő cselekmény tárgyai általában a büntető törvények által védett javak.”¹²¹ Mivel a védelem jogi természetű, a bűncselekmény tulajdonképpeni tárgya maga a jog. Amennyiben a büntetendő cselekmény megvalósulásához valamely fizikai léttel bíró dolog szükséges, annak olyannak kell lenni, amely személyes vagy jogi jelentőséggel bír, magyarul ez hordozza magán a jogtárgyi jelleget. Azoknál a bűncselekményeknél, amelyek megvalósulásához nem feltétel egy fizikai léttel bíró tárgy megléte, a bűncselekmény tárgya maga a jog.

Irk Albert abból indul ki, hogy minden tényállás megalkotásának indoka valamely érdeknek az állami védelem alá vonása. „Az ilyen állami védelem alá vont érdeket jogi tárgynak nevezzük.”¹²² Mindazok az értékek, amelyeket az állam a maga védelmi körébe bevon, mint az állam, társadalom és az egyén alanyi jogai jelentkeznek. A bűncselekmény közvetlenül ezeket az alanyi jogokat támadja, közvetetten pedig a tárgyi jog által rendezett állapotot, a jogrendet, mégpedig azokon keresztül, amelyek valamely parancsán vagy tilalmán nyugszik az alanyi jog elismerése.¹²³

Hacker Ervin szerint a bűncselekmény tárgya „az az objektum, amelynek megsértésére vagy veszélyeztetésére a bűntevő tevékenysége irányul.”¹²⁴ Ez kétféle lehet: egyfelől jogi, másfelől tevékenységi tárgy. Előbbin azt a jogilag védett érdeket kell érteni, amelyet a deliktum sért vagy veszélyeztet, utóbbin pedig azt a külvilágban jelen lévő objektumot, amelyen a bűncselekmény eredménye jelentkezik.

Szemben az eddig ismertetett nézetekkel, Heller Erik szerint az alanyi jog nem lehet a bűncselekmény tárgya, hiszen nem minden bűncselekmény sért vagy veszélyeztet alanyi

¹²⁰ Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Az Athenaeum Irodalmi és nyomdai R.-T. kiadása, Budapest, 1909. 80. o.

¹²¹ Edvi Illés Károly: A büntető törvénykönyv magyarázata. Első kötet. Révai Fivérek Kiadása, Budapest, 1894. 6. o.

¹²² Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúl Pécsi egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs, 1933. 155. o.

¹²³ Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúl Pécsi egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs, 1933. 156. o.

¹²⁴ Hacker Ervin: A magyar büntetőjog tankönyve. Általános rész. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1936. 115. o.

jogot. Álláspontja szerint a jogi tárgy a büntetőjog központi kérdése, hiszen ez a mértéke a bűncselekmény mint jogsérelem súlyának, enélkül nem lehetne választ adni arra a kérdésre, hogy miért szab az állam a különböző jogsértésekre eltérő szankciót. Véleménye szerint a jogi tárgyat „abban a kultúrjóságban, másként elvont jogi jószágban találhatjuk meg, amelynek védelmét a bűncselekményhez fűzött büntetés célozza.”¹²⁵ A jogi tárgy tehát nem más, mint a véghezviteli (elkövetési) tárgynak mint konkrétumnak az absztrakciója. Így pl. az emberölésnek nem egy konkrét személy élete, hanem az emberi élet.

1.2. Univerzalista megközelítések

A világháború utáni jogtárgy-megközelítések fokozatosan szakítottak a korábbi eszmei irányzattal. Egyre inkább előtérbe került a közösség, a társadalom és az állami érdek, és megjelenik a fogalmakban a társadalmi viszony, mint ezen érdekek hordozója. A kor jogi tárggyal kapcsolatos irodalmának legfontosabb inspirációja B. Sz. Nyikiforov szovjet jogtudós fogalom-meghatározása volt. Ő a bűncselekmény tárgyat abban a társadalmi érdekekben jelöli meg, amely ellen a bűncselekmény irányul és amelyet a büntetőjog védelemben részesít.¹²⁶

Ezt követően gyakorlatilag ugyanezen meghatározásokat olvashatjuk a korabeli magyar szakirodalomban. Kádár Miklós és Kálmán György szerint a bűncselekmény tárgya: „az a társadalmi viszony, érték, amelyet a bűncselekmény sért vagy veszélyeztet.”¹²⁷

Horváth Tibor megkísérli feltárni a társadalmi viszony, mint fogalmi elem mibenlétét. Abból indul ki, hogy a társadalmi viszony összetett jelenség, amelynek elemeire történő bontása csak az absztrakció módszerével lehetséges. A tudományos absztrakció útján megállapított elemek a következők: 1. a társadalmi viszony alanyai, 2. a közöttük lévő kapcsolat, végül 3. e kapcsolat realizálásának feltételei.¹²⁸ Mivel a társadalmi viszony nem létezhet embereken kívül, azokat az emberek realizálják, így tehát az mindig emberek közötti viszonyt jelent. A kapcsolat realizálása feltételeinek biztosításához olyan erős társadalmi érdekek fűződhetnek, hogy azok büntetőjogi védelmet is érdemelnek. Ezért tűnhet úgy, hogy a büntetőjog nem a

¹²⁵ Heller Erik: A magyar büntetőjog általános tanai (rövidített tankönyv). Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1945. 99. o.

¹²⁶ B. Sz. Nyikiforov: A bűncselekmény tárgya. Moszkva, 1960. 203. o. Idézi Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 256. o.

¹²⁷ Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 258. o.

¹²⁸ Horváth Tibor: Az élet, a testi épség, az egészség büntetőjogi védelme. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 142. o.

társadalmi viszonyokat, hanem az érdekeket védi, pedig ezek nem egyebek, mint a társadalmi viszony elemei.

Bűncselekmény tárgya nem lehet az összes társadalmi viszony, hanem csak azok, amelyek meghatározott időszakban a társadalmi létezésnek feltételei. A cselekmény büntetendővé nyilvánításának alapja, hogy az a védett társadalmi viszonyokban jelentős sérelmet okozzon, vagy azokat jelentős mértékben veszélyeztesse.¹²⁹

Lényegében ehhez a megközelítéshez csatlakozik Wiener A. Imre: „A büntetőjogban a társadalmi viszonyok alapvetően mint a védelem tárgyai nyernek kifejezést.”¹³⁰

Legnagyobb hatású, korai munkájában Földvári József jogi tárgynak azt a jelenséget, életviszonyt tartotta, amelynek „valamilyen tulajdonságában előidézett változást (vagy a megváltozása közvetlen veszélyének felidézését) a törvényhozó bűncselekménynek nyilvánítja.”¹³¹ A jogirodalomban nem szokványos érveléssel vezeti le, hogy az életviszonyok egymásra épülésével együtt változik – fokozatosan csökken – az ellenük irányuló veszély mértéke is. Kiindulásának alapja az a gondolat, hogy egy változás szükségképpen további változásokat von maga után, és ebből következik, hogy a jogtárgyak egy adott támadás esetén folyamatos, összefüggő sort képeznek. „A közvetlenül megtámadott jelenségen keresztül a tettes egymással szerves kapcsolatban álló, értékesnek minősülő életjelenségek hátrányos megváltozását, illetőleg megváltozásuknak a lehetőségét teremti meg magatartásával.”¹³² Legnagyobb fokú a veszély a közvetlenül támadott életviszony szempontjából, és fokozatosan csökken a legáltalánosabb jogi tárgyig.

Később megjelent tankönyvében azonban a tárgyat a következőképpen definiálja: „a bűncselekmény tárgya a törvényhozó által védeni kívánt azon társadalmi viszony, amelyet az elkövető magatartása sért vagy veszélyeztet.”¹³³ A meghatározás *genus proximuma* a társadalmi viszony, ami mindig emberek közötti viszony. Az emberek a társadalmi létük folyamatában vagy személyiségként, vagy társadalmi intézmények kereteiben lépnek fel. Mind a személyiségnek, mind a társadalmi intézménynek megvannak a maga előfeltételei, amelyek biztosítása nélkül nem oldható meg a társadalmi viszony védelme sem. Ugyanakkor

¹²⁹ Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 257. o.

¹³⁰ Wiener A. Imre: A hivatali büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 34. o.

¹³¹ Földvári József: Az egység és a halmazat határesei a büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 68. o.

¹³² Földvári József: Az egység és a halmazat határesei a büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 68. o.

¹³³ Földvári József: Magyar büntetőjog Általános rész. Osiris kiadó, Budapest, 1998. 94. o.

nem minden társadalmi viszony tekinthető a bűncselekmény tárgyának, hanem csak azok, amelyek létezéséhez és funkcionálásához társadalmi érdek fűződik.¹³⁴

Tokaji Géza a jogi tárgy formai és tartalmi értelmezése között tesz különbséget. „Formai értelemben jogi tárgy az, amit a büntetőjog véd, illetőleg a bűncselekmény támad. ... Tartalmilag a jogi tárgy valamely társadalmi viszony, avagy a társadalmi viszonyoknak valamely eleme, illetőleg mindezek funkcionális feltételei.”¹³⁵

Békés Imre említi, hogy a jogi tárgy fogalma az elmúlt évszázad alatt jelentős változáson ment keresztül. Jhering kezdetben még a jogvédte érdekekben jelölte azt meg, majd az újkantiánus jogfilozófia az értékekben látta a jogi tárgy lényegét. Magyarországon a huszadik század közepén terjedt el az a felfogás, ami a jogi tárgy fogalmának központjába társadalmi viszonyokat helyezett.¹³⁶

Nagy Ferenc álláspontja szerint a jogi tárgy formailag az a jelenség, amit a büntetőjog véd, illetőleg a bűncselekmény támad. Tartalmának pontos meghatározására vonatkozóan megoszlanak a vélemények. „Egy ilyen nézet szerint a jogi tárgy alatt a társadalom elemi fontosságú érdekei értendők, amelyeket a büntetőjog oly módon véd, hogy a büntetendőnek ítélt cselekményeket büntetőjogi normák megalkotása révén büntetés kilátásba helyezésével tiltja. A tényállás tehát a büntetőjogi normából indul ki, illetve a büntetőjogi norma a jogi tárgyból. A jogi tárgy a társadalmi rend jogilag védett absztrakt értéke, amelynek betartása a társadalom, a közösség érdeke, és az embereknek az érdekekhez fűződő, személyhez rendelt, értékelt kapcsolata értendő.”¹³⁷

1.3. Kitekintés a német szakirodalmi felfogásokra

Mint korábban utaltunk rá, a német szakirodalomban a jogi tárgyra vonatkozó megközelítések meglehetősen kazuisztikus képet mutatnak. Ezek – nem a teljességre törekvés igényével – történő bemutatása azért sem mellőzhető, mert mint alább látni fogjuk, a kurrens magyar szakirodalomra gyakorolt hatásuk igen nagy.

¹³⁴ Földvári József: Magyar büntetőjog Általános rész. Osiris kiadó, Budapest, 1998. 93. o.

¹³⁵ Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 106. o.

¹³⁶ Belovics Ervin-Békés Imre-Busch Béla-Molnár Gábor-Sinku Pál-Tóth Mihály (szerk.: Békés Imre): Büntetőjog Általános rész. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002. 96. o.

¹³⁷ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008. 103. o.

Hans Welzel álláspontja szerint: „Jogi tárgy minden kívánatos társadalmi állapot, melyet a jog a sértésekkel szemben biztosítani akar.”¹³⁸ A jogi tárgy az egyének és a közösség olyan érdeke, amit társadalmi jelentősége folytán a jog is védelemben kíván részesíteni.

Günther Jakobs az érték fogalmából indul ki. Az érték a jónak ítélt helyzet, valóság, amelyet tágabb értelemben kell felfogni, azaz nem csupán a tárgyakat öleli fel, hanem helyzeteket, állapotokat, és a fejlődést is. „Jogi tárgy az az érték, amely jogi védelmet élvez.”¹³⁹

Jescheck szerint a jogi tárgy a törvényi tényállás kiindulópontja. „Jogi tárgyak a közösség olyan létérdekei, amelyek számára a büntetőjog védelmet biztosít.”¹⁴⁰ A büntetőjogi védelem azt jelenti, hogy a jogi normákkal ellentétes cselekményeket, amelyek alkalmasak arra, hogy a közösség érdekeit különösen veszélyes módon károsítsák, büntetés kilátásba helyezésével tiltsuk. A tényállás így a jogi normából, a jogi norma pedig a tárgyból vezethető le.¹⁴¹

Otto meghatározása szerint: „A jogi tárgy az egyén meghatározott, az egyes tényállásokban körülírt, valós kapcsolata a közösség által konkrétan elismert értékekkel – „szociális funkcionális egység” – amelyben a jogalany a jogrend által méltányolt módon kibontakozhat.”¹⁴²

Hasonlóan Otto megközelítéséhez, Urs Kindhäuser is beemeli az egyén társadalmi kibontakozásának biztosítását a jogi tárgy fogalmába. Abból az általánosan elismert nézetből indul ki, hogy a büntetőjogi szabályok a jogi tárgy védelmét szolgálják. „Jogi tárgyak a személyek, dolgok, intézmények olyan tulajdonságai, melyek – mint pl. a test, élet, szabadság, tulajdon, igazságszolgáltatás – az egyesek szabad kibontakozását biztosítják a szociális jogállam alkotmányosan működő társadalmában.”¹⁴³

Roxin a tankönyvében negatív módszerrel élve meghatározza, hogy mik azok, amelyek nem lehetnek jogi tárgyak. Így nem védenek jogi tárgyat a tisztán ideológiailag motivált vagy az alapjogokat sértő büntető törvények. Nem alapoz meg tényállást legitimáló jogi tárgyat a törvényi célképzetek körülírása. Az erkölcstelenség vagy etikai elvetendőség nem minősül

¹³⁸ Welzel, Hans: Das deutsche Strafrecht. Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1969. 4. o.

¹³⁹ Jakobs, Günther: Strafrecht Allgemeiner Teil. Die Grundlagen und die Zurechnungslehre. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1991. 39. o.

¹⁴⁰ Jescheck, Hans-Heinrich: Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil. Duncker & Humblot, Berlin, 1999, 231. o.

¹⁴¹ Jescheck, Hans-Heinrich: Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil. Duncker & Humblot, Berlin, 1999, 231. o.

¹⁴² Otto, Harro: Grundkurs Strafrecht. Allgemeine Strafrechtslehre. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1982. 7. o.

¹⁴³ Kindhäuser, Urs: Strafrecht Allgemeiner Teil. Nomos, Baden-Baden, 2005. 37. o.

jogtárgysértésnek, de nem kellő alapja a megbüntetésnek a saját emberi méltóság vagy az emberiség méltóságának megsértése. Az érzések csak fenyegetési érzéseknél lehetnek jogi tárgyak. Álláspontja szerint a tudatos önkárosítás, annak lehetővé tétele és támogatása nem legitimál büntetéssel fenyegetést. Elutasítandónak tartja a túlnyomórészt szimbolikus büntetőjogi normákat, kijelenti, hogy a tabuk, továbbá a nyilvánvaló általánosságok nem jogtárgyak.¹⁴⁴

1.4. Újabb magyar irodalmi kísérletek a fogalom lényegének feltárására

A legújabb hazai szakirodalomban ismét felvetődött a jogi tárgy fogalma tisztázásának igénye. A témában legutóbb Filó Mihály és Nagy Ferenc publikáltak figyelemre méltó tanulmányokat.

A legújabb német szakirodalmi állásfoglalásokra¹⁴⁵ támaszkodva Nagy Ferenc különbséget tesz a jogi tárgyra vonatkozó álláspontok: a monista és a dualista tan között. Lényegét tekintve a dualista tan szerint a jogtárgyaknak két típusa van: individuális és kollektív (közösségi). A monista tan egyfajta jogtárgyat ismer el, azonban az kétféleképpen lehetséges: vagy az államból indul ki, és ebből fejleszti, bontja ki az individuális jogtárgyakat, vagy a személyből, és az univerzális jogtárgyakat csak annyiban tartja legitimnek, amennyiben azok az egyén kibontakozását szolgálják. Ez utóbbi felfogás a közösség érdekeit annyiban tartja jogosnak, amennyiben azok személyes érdeket szolgálnak.¹⁴⁶

Hasonlóan vezeti be saját megközelítését Filó Mihály, aki előre bocsátja, hogy gondolatmenete liberális felfogást feltételez, amelyben az állam célja az individuumok egyenlő és maximális szabadságának biztosítása. Álláspontja szerint a jogi tárgy „büntetőjogi védelmet igénylő, konkrét személyhez kötött emberi érdek.”¹⁴⁷ Hozzáteszi: e fogalom-meghatározás akkor védhető a legsikeresebben, ha a büntetőjog primer szerepévé az egyén autonómiájának biztosítását tesszük.

¹⁴⁴ Roxin, Claus: Strafrecht Allgemeiner Teil. C. H. Beck, München, 2006. 18-29. o. Idézi Nagy Ferenc: Gondolatok a jogi tárgyról. Büntetőjogi Kodifikáció 1/2008. 5-6. o.

¹⁴⁵ Startenwerth, G.: Zum Begriff des Rechtsgutes. In: FS-Lenckner. München, 1998.; Hassemer, W.: Grundlinien einer personalen Rechtsgutlehre. In: FS-Kaufmann, Heidelberg, 1989.

¹⁴⁶ Nagy Ferenc: Gondolatok és kérdések a jogellenesség és a jogi tárgy köréből. Bűnügyi Szemle 2009. 1. sz. 23. o.

¹⁴⁷ Filó Mihály: A jogi tárgy fogalmáról. In: Wiener A. Imre 70. születésnapjára (szerk.: Ligeti Katalin). KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005. 61. o.

1.5. Összegzés

1.5.1. A korábbi és mai hazai, valamint külföldi szakirodalmi álláspontok ismertetése alapján kötelességünk az ezekből levonható következtetések számbavétele. A jogi tárgyra vonatkozó nézőpontunk kifejtése előtt szükséges néhány alapvető igazodási pont rögzítése.

ad a) A jogirodalomban újabban felmerült kétségek ellenére¹⁴⁸ álláspontunk szerint a jogi tárgy fogalma definiálható és erre szükség is van. Az anyagi büntetőjog dogmatikus jellegéből következik ugyanis, hogy a fogalmi rendszerből egyetlen elem sem hiányozhat, hiszen az a rendszer összeomlásához vezethet. Más hasonlóan bonyolult fogalmak meghatározása is lehetséges, ugyanez érvényes a jogi tárgy fogalmára is.

ad b) A fogalom tisztázásának szükségessége adódik a jogi tárgy funkcióiból is. A jogi tárgy két legfontosabb funkcióját – Hassamer nyomán – a rendszerimmanens és a rendszerkritikus jelzőkkel lehet illetni. A rendszerimmanens funkció a büntetőjogon belül értelmezhető, egyfajta „munkaeszköz”, ami az egyes törvényi tényállások csoportosítására és a bírói gyakorlatra van hatással. A rendszerkritikus funkció alapján arra kaphatunk választ, hogy melyek azok a jogi tárgyak, amelyek büntetőjogi védelmet igényelnek.¹⁴⁹ A rendszerimmanens funkció lehetőséget ad továbbá az ún. teleologikus (jogtárgy-harmonikus) értelmezésre, amely hazánkban eddig egyáltalán nem volt elterjedt.¹⁵⁰ A törvény jogtárgy-harmonikus értelmezése – Nagy Ferenc álláspontját idézve – háromféle eredménnyel járhat: i) ha a kívánt célnak megfelel a törvény szövege és annak elfogadott értelmezése, nem indokolt változtatni rajta, ii) ha a tényállás teleologikus értelmezése nincs összhangban az uralkodó értelmezéssel, akkor a jogi tárgy védelmi igényével adekvát értelmezés szükséges, iii) abban az esetben, ha a jogalkotó által deklarált jogi tárgy nincs összhangban a tényállással, csak jogalkotással lehet segíteni, hiszen ilyenkor a jogszabály nem azt védi, amit a jogalkotó védeni kíván.¹⁵¹

A jogi tárgy ezen funkcióinak hasznosítása nem mellőzheti az előkérdés: a fogalom megválaszolását.

¹⁴⁸ Szomora Zsolt kifejezett kétségének ad hangot a jogi tárgy egységes definíciójának megalkotásának lehetőségével kapcsolatban. Álláspontja szerint nem is a fogalom, inkább a jogi tárgy funkciója érdekes. Szomora Zsolt: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. Bűnügyi Szemle 2009. 2. sz. 11. és 12. o.

¹⁴⁹ Gössel nyomán ismerteti: Szomora Zsolt: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. Bűnügyi Szemle 2009. 2. sz. 12. o.

¹⁵⁰ Szomora Zsolt: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. Bűnügyi Szemle 2009. 2. sz. 13. o.

¹⁵¹ Nagy Ferenc: Gondolatok a jogi tárgyról. Büntetőjogi Kodifikáció 2008. 1. sz. 8. o.

ad c) A jogi tárgy – általunk is elfogadott – rendszerkritikai funkciójának érvényesítéséhez szükséges két kérdés megválaszolása. Ezek egyike annak tisztázása, hogy mit tekintünk a büntetőjog általános társadalmi rendeltetésének, ez a kérdés pedig nem válaszolható meg anélkül, hogy állást foglalnánk az állam feladatairól illetve az állam és a polgárok viszonyáról.

Az nem vitatható, hogy a büntetőjog egy adott állam életében meghatározott, állandó szerepet tölt be, ez pedig a társadalom alapvető érdekeinek, értékeinek védelme az azokat veszélyeztető magatartásokkal szemben. A büntetőjognak ez a funkciója átível kultúrákon és politikai rendszereken, ezért állandónak tekinthető.¹⁵² Ami a funkció körül változik, és így annak folyamatos újraértelmezését teszi szükségessé: a társadalmi környezet, a politikai és állami berendezkedés.

A második világháború utáni Európában (pontosabban: Nyugat-Európában) két egymással sok tekintetben ellentétes államfelfogás terjedt el. Közvetlenül az Európát ért sokk után alakult ki a jóléti állam koncepciója, amely az állam nagyobb fokú beavatkozásának szükségességét hirdette. Az egyre növelt adók lehetővé tették a javak nagyfokú újraelosztását, a jóléti funkciók kiszélesítését, mindennek ára azonban a fiskális túlköltekezés és az államapparátus növekedése volt. A jóléti állam biztosította az egyén szabadságát, igyekezett az emberi jogok kiszélesítésére. Erre a korszakra tehető a városiasodás, a szexuális forradalom elindulása, a radikális szekularizáció, a média hatásának erősödése.

A hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején a mérhetetlen fiskális túlköltekezés, az áltathatatlan bürokrácia és az egyre erősödő szakszervezeti mozgalmak válságba sodorták a jóléti államot. Újra felerősödtek a liberális állameszmék, melyek egy új államkoncepció, a neoliberális állam létrejöttéhez vezettek. A neoliberális gazdaságpolitika középpontjában a szabályozási kötöttségek fokozatos leépítése és a privatizáció, valamint az új technológiák iránti erősödő érdeklődés volt a jellemző. Mindez együtt járt a „karsú” állam koncepciójával, az adók és az állami beavatkozás csökkentésével, a decentralizációval és a regionalizációval. Társadalmi szinten a neoliberális állam koncepciója az volt, hogy nincs olyan, hogy társadalom (Thatcher), egyének vannak. A fokozódó individualizáció együtt járt a közjó és a közösség fogalmainak leépítésével, a közösségek feldarabolásával.

¹⁵² Lévay Miklós: A büntetőjog társadalmi szerepének változása Magyarországon 1985-től 2005-ig. Magyar Jog 2006. 2. sz. 705. o.

A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes években ez a koncepció is tarthatatlanná vált, és egy új államfelfogás kezdett kialakulni, amelyet az újabb szakirodalom a „közösségi állam” elnevezéssel illet. Magunk részéről ezen koncepció hívei vagyunk.

A közösségi állam a neoliberális állam továbbfejlesztése, érdekes módon azon elvek újbóli felélesztésével, melyek a jóléti államra voltak jellemzők. Összességében azt mondhatnánk, hogy e kettő sajátos keveredéséről, elegánsabban közös újragondolásukról van szó. Ennek az állammodellnek a jellegzetessége az esélyegyenlőség és a szociális igazságosság biztosításának igénye, de a verseny és a piaci viszonyok tiszteletben tartásával. Fontos célkitűzés a bürokrácia csökkentése, ezzel együtt a decentralizáció és a köz- és privátszféra között egy új típusú kapcsolat kialakítása. A közösségi állam felértékeli az önkormányzást, törekszik a helyi demokrácia újjáépítésére. Gazdasági téren az elvonás csökkentése, az adók alacsony szinten tartása továbbá a gazdasági élet szociális dimenzióinak hangsúlyozása jellemző, nagyobb szerepet szánva a gazdasági egyesüléseknek és a helyi hatóságoknak. Igény mutatkozik az állam, a társadalom és az egyén kapcsolatrendszerének újragondolására. Szemben a korábbi neoliberális társadalmpolitikával, a közösségi állam határokat kíván szabni a szélsőséges individualizációnak és a társadalom széttöredezésének. Törekszik a társadalmi, közösségi értékek hangsúlyozására, a közösség újjáépítésére. Ezzel együtt a bűnözés elleni erőteljes fellépést tartja szükségesnek.¹⁵³ „Ebben a viszonyrendszerben az állam és az egyén egyaránt alá van rendelve a közösség vagy tágabban a társadalom érdekeinek és értékeinek, elvileg anélkül, hogy lényegesen csorbítaná az állam és az egyén normális autonómiáját.”¹⁵⁴ Sommásan összefoglalva: a közösségi állam gazdasági téren inkább a liberális, társadalmi szinten inkább a konzervatív értékek hordozója.

Ebben a koncepcióban az egyén és a közösség, az egyéni és közösségi értékek egyaránt fontosak, felismerve azt, hogy a kettő egymás nélkül nem létezik: nincs közösség annak alkotóeleme, az egyén nélkül, nélkül, az egyéni lét pedig nem értelmezhető a közösségi környezet nélkül. Következtetésünk: a közösségi államban nincsenek pusztán egyéni értékek, érdekek, vannak közösségek is. Ezek körének meghatározásakor azonban nem szakadhatunk el az individuumtól, a közösségi érdekeket mint az egyének összessége érdekeiként foghatjuk fel, másképpen: a közösségi érdekeket az egyén érdekeiből kell közvetlenül levezetnünk.

¹⁵³ Loughlin, John: Regional Autonomy and State Paradigm Shifts in Western Europe. *Regional & Federal Studies*, Vol. 10, No 2, Summer 2002. 14-15. és 22-24. o. A közösségi állam (communitarian state) koncepciója az Egyesült Királyságból indult ki, elméleti megalapozásához Amitai Etzioni, Charles Taylor, John McMurry és a keresztényszociális eszmék járultak hozzá. Gyakorlati megvalósítására való törekvések Tony Blair nevéhez fűződnek. Loughlin, John: i. m. 21. o.

¹⁵⁴ Varga Csaba: Új állam modell és közigazgatás elmélet. <http://www.polgariszemle.hu/app/data/90.pdf> 6. o. 2010. március 8-i állapot szerint.

Mindezek alapján a közösségi állam-felfogás keretei között a büntetőjog társadalmi rendeltetésének az egyéni, illetve az ebből eredeztethető közösségi értékek védelmét tartjuk az azokat veszélyeztető magatartásokkal szemben.

ad d) Az előbbiekhöz szorosan kapcsolódik annak tisztázásának szükségessége, hogy van-e a büntetőjognak nevelő funkciója. Ma is van ugyanis olyan felfogás, amely a társadalom védelme mellett az állampolgárok tudati befolyásolását is e jogág – és általában minden jogág – feladatának tekinti.¹⁵⁵ Amikor ugyanis a törvényhozó egy cselekményt tényállás megalkotásával és büntetés kilátásba helyezésével büntetni rendel, egyben kifejezi az arról alkotott helytelenítő értékítéletét, és ezzel befolyásolja az állampolgárokat annak érdekében, hogy ők is hasonlóképp gondolkodjanak a kérdéses cselekményről.

A büntetőjog eképp értelmezett nevelő funkciójával nem érthetünk egyet, ez ugyanis a jogalkotás konfliktusos felfogásából ered. Eszerint a „büntetőjog a társadalom uralkodó osztályának érdekeit fejezi ki, és a büntető igazságszolgáltatás a hatalom nélküli alsóbb osztályok féken tartásának egyik eszköze.”¹⁵⁶ A bűncselekmények meghatározása a konfliktusos modellben egy társadalmi csoport felfogását tükrözi, mely csoport kívánatosnak tartja, hogy gondolkodását az egész közösség, a társadalom magáévá tegye.

Ezzel szemben a konszenzusos modell szerint a „jogalkotás a társadalomban megjelenő különféle érdekek összehangolása, akár egyenlőkből áll a társadalom (mint demokrácia esetében), akár uralkodókból és alávetettekéből (mint az abszolút monarchiák esetében).”¹⁵⁷ A konszenzusos modell lényege, hogy ha a társadalom túlnyomó része helytelenít egy meghatározott cselekményt, akkor annak büntetendővé nyilvánítása konszenzus alapján történik, és ebből eredeztethető a büntetőjog korábban kifejtett védelmi funkciója. Modern jogállami keretek között csak ez a konszenzusos jogalkotási modell képzelhető el, a konfliktusos modellt, és vele együtt a büntetőjog nevelési funkcióját el kell utasítanunk.

Álláspontunk szerint a büntetőjog nevelési feladata egyébként is kudarcra ítélt: hiú ábránd, hogy egy törvényi tényállás megalkotása és büntetés kilátásba helyezése önmagában képes megváltoztatni az egyének gondolkodásmódját. Ennek kialakítása nem a büntetőjog, hanem a kisebb közösségek, mindenekelőtt a család és az iskola elsődleges feladata.

¹⁵⁵ Földvári József: Magyar büntetőjog Általános rész. Osiris kiadó, Budapest, 1998. 33. o.

¹⁵⁶ Adler, F.-Mueller, G. O. W.-Laufer, W. S.: Kriminológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 35-36. o.

¹⁵⁷ Adler, F.-Mueller, G. O. W.-laufer, W. S.: Kriminológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 35-36. o.

ad e) Az előbbieken sokszor tettünk említést érdekekről és értékekről, azonban ezek jelentésének vizsgálata nélkül. A két fogalom egymással szoros összefüggésben van, egy érdek alapját valamilyen érték, illetve az ahhoz való viszonyulás jelentheti.

Az érdek az egyén vagy a közösség által fontosnak tartott érték érvényesítésének igénye. Ez az érvényesítés többirányú lehet: irányulhat egy fontosnak tartott érték létrehozására, vagy annak fenntartására, illetőleg kifejezésre juttatására.

Az értékekkel újabban a magyar jogirodalomban Ádám Antal foglalkozott behatóan, kutatásainak eredményei hasznosíthatóak a büntetőjog számára is.

Az érték fogalmának meghatározásakor az általános értéktan, az axiológia felfogását kell felhasználnunk. Eszerint az érték az egyéni, illetve a közösségi értékelés eredménye,¹⁵⁸ a pluralista értékfelfogás alapján: érték az, amit az értékelő alany annak tart.¹⁵⁹ Az értékelés mérlegelést jelent, amelyhez világos, pontos ismérvek, szempontok szükségesek. Ilyen szempont például, hogy egy érték realitását és súlyát nemcsak a benne megtestesült vagy belőle fakadó előny mutatja, hanem az érték ellentétében vagy hiányában megmutatkozó hátrány vagy veszély mértéke is. Szempont továbbá, hogy az értékek többségének több fokozata fordulhat elő, illetve, hogy az értékek – néhány determinatív értéktől eltekintve – állandó változásban vannak. Szem előtt kell tartanunk, hogy igazán csak az azonos jellegű értékek vethetők össze egymással.

„Az értékelés eredményeként az értékelés tárgya az ember, az emberi közösség számára, illetve szempontjából pozitív vagy negatív, tehát előnyös, kedvező vagy hátrányos, rossz minősítést nyerhet. Az értéktani értelemben vett érték az értékelt tárgy, vagyis az értékhordozó lényeges adottságává, sajátosságává, minőségévé válik.”¹⁶⁰ „Az érték tehát az értékelt tárgynak az értékelő alany (ember, közösség, szerv, szervezet, intézmény) által tulajdonított lényeges minősége (esszenciális imputált kvalitása).”¹⁶¹

Az érték előnyösnek tartott volta jelenthet megszokottságot, bevettséget, általánosan elfogadottságot, beidegződöttséget, elvárásnak megfelelést. Az értékkel való azonosulás, annak tisztelete egyfelől szükségképpen magában foglal bizonyos kötelező, készítő hatást az értéket elismerők irányában, másik oldalról pedig igényt keletkeztet az értékek oltalmát előíró, megsértését tiltó szabályok megállapításához.¹⁶² Ilyen szabálynak tekinthetjük a

¹⁵⁸ Ádám Antal: A világvallások hasonló és eltérő elemeiről. Jura, 2001.1. sz. 6. o.

¹⁵⁹ Ádám Antal: Bölcelet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007. 69. o.

¹⁶⁰ Ádám Antal: A világvallások hasonló és eltérő elemeiről. Jura, 2001. 1. sz. 7. o.

¹⁶¹ Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Osiris, Budapest, 1998. 30. o.

¹⁶² Ádám Antal: A világvallások hasonló és eltérő elemeiről. Jura, 2001. 1. sz. 7. o.

büntetőjogi normát, ugyanis a jogalkotó az értékkel való azonosulását azzal fejezi ki, hogy azt jogi tárgynak tekinti, és védelmére törvényi tényállást alkot, megsértése esetére büntetés alkalmazását helyezi kilátásba.

1.5.2. Az előkérdések tisztázását követően arra a meggyőződésre jutunk, hogy jogi tárgy a büntetőjogi védelmet igénylő egyéni, vagy az abból eredeztethető közösségi érték.

Kiindulópontunk az egyéni érték, amely az értékelő személynek bizonyos dolgokhoz, jelenségekhez fűződő pozitív kapcsolatát jelenti, azaz: az egyén az értékelés tárgyait (azok létezését vagy fenntartását) a maga szempontjából előnyösnek, kedvezőnek tartja. Az egyén azonban a közösség része, így léteznek közösségi értékek is, ezek azonban csak annyiban lehetnek a büntetőjogi védelem tárgyai, amennyiben – az individuumból kiinduló monista jogtárgy-felfogás értelmében – közvetlenül visszavezethetők egyéni értékekre. A közvetlen visszavezethetőség azt jelenti, hogy a közösségi érték az egyén közösségben való kibontakozását szolgálja. Amennyiben ilyen kapcsolat nincs, a büntetőjogi védelem nem indokolt, esetleges megléte csupán egy rosszul értelmezett, erősen moralizáló jellegű nevelési célt szolgálhat.

A meghatározás fontos eleme, hogy csak a büntetőjogi védelmet igénylő érték lehet jogi tárgy. Ez a büntetőjog szubszidiaritásához, illetve ultima ratio jellegéhez vezet bennünket. A jogirodalom számára is irányadó az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozatában tett megállapítás, mely szerint „a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.”

2. A közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalma

A köznyugalom elleni bűncselekmények a Btk. Különös részének közrend elleni bűncselekményeket tartalmazó XVI. fejezetének második címében kerültek szabályozásra. Ebből következik az a lakonikus megállapítás, hogy e bűncselekmények jogi tárgya a köznyugalom. Tekintettel arra, hogy a hazai büntetőjogi szakirodalom mindeddig adós maradt e fogalom pontos meghatározásával, lényegi elemeinek feltárásával, szükséges ezt ehelyütt elvégeznünk.

A köznyugalom álláspontunk szerint nem érthető meg a közrend, a közbiztonság megfelelő meghatározása nélkül, így a további vizsgálódásainkat ezekre is kiterjesztjük.

2.1. A közrend és köznyugalom fogalmának büntetőjogon kívüli értelmezési lehetőségei

A közrend és a közbiztonság több aspektusból is értelmezhető, tekintettel arra, hogy ezt a fogalmat nem csupán a büntetőjog, hanem más jogágak is használják, igaz eltérő tartalommal.

2.1.1 Magánjogi és nemzetközi magánjogi vonatkozások

A közrend fogalma a magánjogban a francia jogfejlődésben jelent meg először, mégpedig úgy, hogy mint szerződések és megállapodások alkalmazási korlátjaként hivatkoztak rá. Ennek jogi alapja a francia Code Civil 6. §-a volt, amely kimondta, hogy a felek megállapodása nem ronthatja le azokat a törvényeket, amelyek a közrendre és a jó erkölcsre vonatkoznak.¹⁶³ Az ez alapján kialakuló kontinentális jogfelfogás szerint a „közrendbe ütköző cselekmény szükségképpen jogszabályt is sért, a bíróságok e tekintetben csak a feltétlen érvényesülést kívánó szabályok körét határozhatják meg”.¹⁶⁴

A magyar magánjogban két helyen is találkozhatunk a közrend fogalmával: mindenekelőtt említjük a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvényt, amelynek 55. § (2) bek. b) pontja kimondja, hogy a választottbírói ítélet érvénytelenítése abban az esetben is kérhető a bíróságtól, ha az a magyar közrendbe ütközik. Összhangban az európai jogi gondolkodással, a magyar jogfejlődésben a jogellenesség a közrend megsértésének *conditio sine qua non*-jává vált egésze addig, amíg a Legfelsőbb Bíróság egy határozatában kimondta, hogy egy választottbírói ítélet közrendbe ütközése megállapításának nem szükségképpen eleme jogszabálysértés megvalósulása.¹⁶⁵

A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr. 7. § (1) bekezdése megtiltja a külföldi jog alkalmazását arra az esetre, amennyiben az a magyar közrendbe ütköznék. A közrend

¹⁶³ Kecskés László: „Jó lovassal a nyeregben a zabolátlan ló is megfegyvelmezhető”. In: Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére (szerk.: Gál István László-Hornyák Szabolcs) Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2006. 131-132. o.

¹⁶⁴ Kecskés László: „Jó lovassal a nyeregben a zabolátlan ló is megfegyvelmezhető”. In: Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére (szerk.: Gál István László-Hornyák Szabolcs) Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2006. 132. o.

¹⁶⁵ Az ügy lényege szerint a Választottbírói ítélet egy igen nagy pertárgyértékű ügyben a Legfelsőbb Bíróság által irreálisan magasnak ítélt ügyvédi munkadíjat (perköltséget) állapított meg. Annak ellenére, hogy a jogszabályok nem állapítják meg az ügyvédi munkadíj felső határát, a Legfelsőbb Bíróság úgy vélte, hogy a kiemelkedően magas pertárgyértékű ügyekben is tartózkodni kell a közfelfogás számára elfogadhatatlanul hatalmas munkadíj megítélésétől. Az ügy részletes ismertetése és a további következtetések Kecskés László munkájában olvashatók. Kecskés László: „Jó lovassal a nyeregben a zabolátlan ló is megfegyvelmezhető”. In: Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére (szerk.: Gál István László-Hornyák Szabolcs) Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2006. 129-153. o. Vö. továbbá Kecskés László-Nemessányi Zoltán: Magyar közrend – nemzetközi közrend – közösségi közrend. Európai jog 2007. 3. sz. 21-38. o.

fogalmát a jogszabály nem határozza meg, azonban a mértékadó szakirodalomban két álláspontot is találunk: „Minden jogrendszernek van egy »kemény magja«, amely arra hivatott, hogy az illető rendszer gazdasági, politikai, erkölcsi alapjait közvetlenül védje, és egyúttal az adott társadalmi-jogi berendezkedés alapvető értékrendjét kifejezésre juttassa: legtöbbször alkotmányok elvek formájában. ... A közrend lényege, hogy a fogalma alá vonható intézményeket és elveket a jog feltétlenül meg kívánja védeni, érvényre akarja juttatni az – adott esetben alkalmazandó – idegen (külföldi) polgári (családi stb.) jog eltérő eredményre vezető hatásával szemben.”¹⁶⁶ Egy másik meghatározás lényege szerint a (belföldi) közrend az adott állam jogrendszerének alapelveire, alapintézményeire, alapvető értékeire vezethető vissza.¹⁶⁷

Mindezek alapján világos, hogy a magánjogi gondolkodás – természetének megfelelően – a közrend fogalmát igen szűken értelmezi, abban a jogrendszer alapjait képező legfontosabb elvek és intézmények feltétlen érvényesülését látja.

2.1.2. Rendészeti (közigazgatási) jellegű fogalom-meghatározások

A közjog területére áttérve egyértelműen kijelenthetjük, hogy a közrend és a közbiztonság fogalma sokkal jobban foglalkoztatja a közigazgatási (rendészeti) jog képviselőt, mint a büntetőjogét. Előre vetítve a későbbi elemzések következtetéseit, megállapíthatjuk, hogy a büntetőjogászok számára e fogalom/fogalmak másodlagos jelentőségűek: megelégednek annak rögzítésében, hogy a közrend, a köznyugalom, a közbiztonság bizonyos bűncselekmények jogi tárgya.

A közigazgatási jog egyik területének, a rendészetnek azonban e fogalmak központi elemei, meghatározásuk nélkül magának a rendészetnek a definiálása sem lehetséges. Erre világít rá Szamel Lajos, amikor a modern rendészettel kapcsolatos munkájában kijelenti: „a rendészet meghatározásához elegendő egyetlen kulcsfogalom: a közrend, mert ahol ez fennáll, ott élet-, és vagyonbiztonság is van (e kettő együtt adja lényegileg a közbiztonságot).”¹⁶⁸ Az alábbiakban a tekintélyes mennyiségű rendészeti szakirodalomban keletkezett olyan fogalom-

¹⁶⁶ Mádl Ferenc-Vékás Lajos: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004. 119. o.

¹⁶⁷ Burián László-Kecskés László-Vörös Imre (szerk.: Vörös Imre): Magyar nemzetközi kollíziós magánjog. Logod Bt., Budapest, 2001. 138. o.

¹⁶⁸ Szamel Lajos: A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai. Rendészeti Tanulmányok 1992. 1. sz. 7. o.

meghatározási kísérletek tekintjük át, melyek a későbbiekben a büntetőjog számára is hasznosíthatóak lesznek.

Szamel abból indul ki, hogy a közrend csak akkor megfogható a jog számára, ha azt jogi rendként értelmezzük, megfosztva a jog számára megfoghatatlan kategóriáktól, mint különösen az erkölcs, a nyugalom, az együttélés konvencionális szabályai. A közrend tehát jogi rend, azonban – szoros kapcsolatuk ellenére – nem azonosítható a jogrenddel. „Minden jogellenes magatartás sérti a jogrendet, de nem mindegyik árt egyben a közrendnek is, míg a közrend minden megzavarása a jogrend sérelmével is jár.”¹⁶⁹ Ezek után egyértelműen a jogalkotó feladatkörébe utalja annak a tisztázását, hogy mely magatartásokat minősítsen a jog a közrend sérelmének, és ezáltal mely magatartásokra terjessze ki a rendészeti szervek hatáskörét.

A közrendnél sokkal könnyebben definiálható fogalomnak tartja a közbiztonságot: ezen általában „az emberek életének, egészségének, becsületének, szabadságának és vagyonának, valamint az állam és intézményei működésének sérthetlenségét, illetve akadályozatlanságát értik, s ezen belül különösen az e jogtárgyak megóvását a bűncselekményektől és rendsértésektől (szabálysértésektől).”¹⁷⁰

A két fogalom álláspontja szerint a rész-egész viszonyában van egymással: „Mivel továbbá a jogi rendnek egyik primer feladata mindannak a szabályozása, aminek révén az állampolgárok viszonylagosan nagy biztonságban érezhetik magukat mind egyedileg mind szervezeteikben (élet, testi épség, személyiség, vagyon biztonsága), a közrendnek, mint jogi rendnek az oltalma egyben azzal is jár, amit a szokásos és fentebb általunk is taglalt terminológiával közbiztonságnak szokásos nevezni. Mindent egybevetve: a rendészet fogalmának egyetlen tényezőjeként elegendő a közrend, melléje felesleges további elemként illeszteni a közbiztonságot, amely a közrendben bennefoglaltatik.”¹⁷¹

Nyiri Sándor tanulmányában bevallottan nem törekszik a közrend fogalmának pontos meghatározására: „A közrend – a pontos meghatározás igénye nélkül – az anarchia ellentétéként a jogi rendet jelenti.”¹⁷² Első látásra e definíció sokban hasonlóságot mutat a

¹⁶⁹ Szamel Lajos: A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai. Rendészeti Tanulmányok 1992. 1. sz. 7. o.

¹⁷⁰ Szamel Lajos: A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai. Rendészeti Tanulmányok 1992. 1. sz. 6. o.

¹⁷¹ Szamel Lajos: A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai. Rendészeti Tanulmányok 1992. 1. sz. 11. o.

¹⁷² Nyiri Sándor: A közrend és a közbiztonság. Rendészeti Szemle 1994. 10. sz. 9. o.

Szamel-féle meghatározással, azonban Nyíri lényegesen tágítja azt, amikor hozzáteszi, hogy az így felfogott közrend feltételezi a köz érdekét magában hordozó jogrendszer, továbbá a jogszabályokban előírt magatartások kikényszerítésére alkalmas közigazgatási, végrehajtó és igazságszolgáltatási rendszer létét.

A közbiztonságot egy olyan állapotként fogja fel, amelyben a polgárok, a jogi személyek és a jogi személyiség nélküli személyegyesülések ismerik, tudják jogaikat és kötelezettségeiket, azokat követik és betartják, és bíznak abban, hogy a jogaik gyakorlását akadályozó cselekményekkel szemben az állam – akár kényszerrel is – fellép.¹⁷³

A bagatell-kriminalitásról írt 1995-ös tanulmányában Kántás Péter igyekszik a közrend és a közbiztonság fogalmainak világos és egyértelmű elhatárolására.

Meghatározása szerint a közrend egy pozitív értékkategória, a „közösség nyilvánossága előtt helyesnek tartott viselkedés gyűjtőfogalma.”¹⁷⁴ Nem azonosítható azonban sem az egész jogrenddel, sem az erkölcsi- és szokásrenddel, ez utóbbiak ugyanis számtalan magánszférát érintő magatartást is magukban foglalnak. A közrend nem önmagában jelenik meg, hanem a köztisztaság, a közszemérem, a közegészség, a közlekedés, az utcai kereskedelem, továbbá az épített és természetes környezet védelmére szolgáló erkölcsi, vallási és szokásjogi normák tömegében.

A közbiztonság „egy adott közösség mindenkori személy- és vagyónbiztonsága, továbbá – egy államilag szervezett társadalom esetében – a mindenkori hatalmi-politikai szféra sérthetlensége.”¹⁷⁵ A közbiztonság ugyanakkor tudati kategória is, mert elválaszthatatlan az állampolgárok biztonságérzésétől, amelyre nemcsak saját tapasztalásuk, hanem mások élményei és véleménye is hatással lehet. Az ellene irányuló támadások lehetnek kriminálisak, baleseti jellegűek, de származhatnak társadalmi megmozdulásokból és katasztrófahelyzetekből is.

A közrend és közbiztonság egymáshoz való viszonya álláspontja szerint az észlelő állampolgárban történő visszatükröződésük alapján különíthető el: a közrend tudati oldalon a tapasztalás közegében marad, a polgárok rendérzete attól függ tehát, amit átélnek. Ezzel szemben a közbiztonság élményanyagának forrásai a személyes tapasztalat, mások elbeszélései és az erős médiahatás.¹⁷⁶

¹⁷³ Nyíri Sándor: A közrend és a közbiztonság. Rendészeti Szemle 1994. 10. sz. 9. o.

¹⁷⁴ Kántás Péter: A bagatellkriminalitás természetéhez. Magyar Jog 1995. 7. sz. 387. o.

¹⁷⁵ Kántás Péter: A bagatellkriminalitás természetéhez. Magyar Jog 1995. 7. sz. 387. o.

¹⁷⁶ Kántás Péter: A bagatellkriminalitás természetéhez. Magyar Jog 1995. 7. sz. 387. o.

Későbbi munkájában még konkrétabban fogalmaz a közrendet illetően: „A közrend tehát a nyilvánosság előtt helyesnek tartott viselkedési szabályok gyűjtőfogalma, amelyek megsértése – szemben a közbiztonsággal – nem jár ugyan együtt a közösség élet- és vagyonbiztonságának megsértésével, de olyan fokú – a többek általi észlelés lehetőségét magában foglaló – auditív vagy vizuális sérelmet okoz, amely már jogon kívüli eszközökkel nem tolerálható.”¹⁷⁷ Álláspontja szerint a közrend megsértése a rendeltetésellenes működéssel, míg a közbiztonságé a működésképtelenséggel vagy annak reális veszélyével hozható összefüggésbe.¹⁷⁸

A közrend leggyakrabban előforduló, mindenki számára tapasztalható formája a közterületen, nyilvános helyeken tanúsított magatartások rendszere. A közrendsértő cselekmények közös jellegzetessége, hogy nem okoznak fizikai értelemben vett kárt, de megzavarják az érintetteket abban, hogy a megszokott, mindennapi életvitelük szerint éljenek.¹⁷⁹

A fogalmi kérdésekre adott válaszok után egyértelműen fogalmaz: „Az új Btk. fejezeti rendszerének kialakításánál figyelemmel kell lenni végre a jogtárgyi azonosságra, illetve különbözősége, szakítani kell a rossz hagyománnyal: a közrendnek nem része a közbiztonság, a köznyugalom, illetve a közbizalom, a közegészség pedig csak annyiban, amennyiben a bűncselekmény révén előre meg nem határozható számú személy egészsége is veszélybe kerül.”¹⁸⁰

Szikinger István álláspontja szerint a rendészet alapvető védendő értéke nem a közrend. Véleményét azzal támasztja alá, hogy ezt a fogalmat az Alkotmány sem használja, hanem a közbiztonságot említi. Hasonlóképp a rendőrségi törvény is a közbiztonság és a belső rend védelmét határozza meg a rendőrség feladatául. A jogalkotó egyértelműen a „jogrend keretén belül képzelel el a rendőri működést. Ha pedig a nyilvánvalóan általános hatókörűnek tekinthető rendvédelmi szerveknél ez a helyzet, akkor mindez értelemszerűen irányadó az egész struktúrára. Magyarán: a Szamel Lajos és más szerzők közrendnek nevezett kategóriája lényegében a közbiztonsággal azonos, amennyiben jogilag szabályozott magatartásokra korlátozzuk a védelmi célú közhatalmi beavatkozás lehetőségét.”¹⁸¹ Tauber István veti fel

¹⁷⁷ Kántás Péter: Meditáció a közrendről. Belügyi Szemle 2000. 10. sz. 9. o.

¹⁷⁸ Kántás Péter: Meditáció a közrendről. Belügyi Szemle 2000. 10. sz. 8. o.

¹⁷⁹ Kántás Péter: Meditáció a közrendről. Belügyi Szemle 2000. 10. sz. 9. o.

¹⁸⁰ Kántás Péter: Meditáció a közrendről. Belügyi Szemle 2000. 10. sz. 14. o.

¹⁸¹ Szikinger István: Rendőrség a demokratikus jogállamban. Sík Kiadó, Budapest, 1998. 87-88. o.

ezzel kapcsolatban a jogos kérdést: ha „lényegében” azonos, akkor mégis miben más a két fogalom?¹⁸²

Ehhez hasonlóan tagadja a rendészet és a közrend kapcsolatát Balla Zoltán: „Úgy vélem, hogy a közrend kifejezést helyesebb az állampolgárok jogon kívüli hétköznapi, de mindig rendezett viszonyaira használni. Ezek a viszonyok magatartási szabályokra vonatkoznak, fő szabály szerint íratlanok, létjogosultságukat a kölcsönös tiszteletben tartás adja.”¹⁸³

Összefoglalásként rögzíthető, hogy a közigazgatási (rendészeti) jog képviselői nem tudtak közös álláspontra jutni a közrend és a közbiztonság fogalmait, illetve ezek egymáshoz való viszonyát illetően. (Ez persze abból is adódik, hogy nincs egyezés abban sem, hogy mit tekintenek a rendészet tárgyának.)

2.1.3. Büntetőjogi fogalom-meghatározások

Mint említettük, a büntetőjogi szakirodalom meglehetősen visszafogottságot tanúsít a közrend, a közbiztonság, illetve a köznyugalom fogalmainak meghatározásában.

A rendelkezésre álló néhány definíció közül elsőként az 1978. évi Btk.-hoz fűzött miniszteri indokolásban írtakat említjük. Eszerint a közrenden az országnak az Alkotmányban és egyéb törvényes jogszabályban meghatározott törvényes rendjét, valamint a társadalmi együttélés normáinak megfelelő állami és társadalmi viszonyok rendjét kell érteni. Olyan helyzetet tehát, amelyben az államhatalom és az államigazgatás szervei, valamint a társadalmi szervezetek rendeltetésüknek megfelelően, zavartalanul működhetnek, az állampolgárok jogai és kötelességei háborítatlanul érvényesülnek. A miniszteri indokolás hozzáteszi: ebben az értelemben minden bűncselekmény sérti a közrendet. Másképpen fogalmazva: a közrend lényegét tekintve a jogrenddel azonos.

Az indokolás számára is nyilvánvaló a meghatározás hibája, melyet annak rögzítésével igyekszik feloldani, hogy amíg a másik fejezetekben rögzített bűncselekmények tényállásai elsősorban valamely jellegzetes jogi tárgy elleni támadásoktól védenek, addig a közrend elleni bűncselekmények nem meghatározott személy jogait vagy érdekeit sértik vagy veszélyeztetik, hanem káros hatásuk ennél szélesebb kört érint, az állampolgárok nagyobb vagy szűkebb

¹⁸² Tauber István: A közrend fogalmával kapcsolatos vélemények kritikája. *Belügyi Szemle* 2002. 4. sz. 140. o.

¹⁸³ Balla Zoltán: A belső rend és a közrend fogalma a jogszabályokban. *Belügyi Szemle*. 2000. 2. sz. 103. o.

csoportját. A közrend elleni bűncselekmények további csoportosításának alapja e káros hatás iránya: a közbiztonság, a köznyugalom, a közegészség és a közbizalom.

Még ezzel a kiegészítéssel sem jutottunk azonban közelebb a közrend fogalmának meghatározásában. Ebből ugyanis arra lehet következtetni, hogy e fejezetbe – a maradék-elv alapján – azok a bűncselekmények tartoznak, amelyeket más fejezetben nem lehetett elhelyezni. Minden olyan bűncselekmény tehát, aminek nincs konkrétan megnevezhető jogi tárgy, de nagyobb létszámú állampolgárt érint, közrend elleninek tekinthető.

A miniszteri indokolás szerint közbiztonságon általában azt értjük, hogy sikerül ellenőrzés alatt tartani és megelőzni a súlyos társadalomellenes magatartásokat. Rámutat, hogy e súlyos társadalomellenes magatartások egy része a Btk. más fejezeteiben már szabályozásra kerültek (személy elleni, vagyon elleni bűncselekmények), a közbiztonság elleni bűncselekmények körében a máshol nem szabályozott tényállások kerültek rögzítésre.

A köznyugalom elleni bűncselekmények kapcsán az indokolás kiemeli: „A nyugodt társadalmi légkör, amelyben a törvényes rend iránti tisztelet, a kölcsönös megbecsülés, egymás személyiségének és jogos érdekeinek tiszteletben tartása uralkodik, fontos feltétele a társadalom kiegyensúlyozott fejlődésének. Nemzetiségi és vallási előítéletből, önzésből vagy erkölcsi szabadosságból fakadó antiszociális viselkedésformák, ellenséges eredetű rémhírek terjesztése gyakran alkalmasak a köznyugalom veszélyes mérvű megzavarására anélkül, hogy az állam, az emberiség, a vagyon stb. elleni bűncselekmények valamelyikének a tényállását betöltenék.” Hozzáteszi továbbá, hogy a köznyugalom elleni bűncselekmények azonos címbe foglalását az a körülmény indokolja, hogy ezeknek hatása a közvéleményben keletkező nyugtalanság, zavar.

Eszerint a köznyugalom elleni bűncselekmények olyan társadalomellenes cselekmények, melyek nem járnak annyira súlyos következménnyel, hogy lehetőség nyíljon más bűncselekmény megállapítására, azonban a társadalom alapvető intézményeit támadják, döntően azért, hogy az állampolgároknak a büntetőjog által is védett társadalmi viszonyokhoz való pozitív tudati, érzelmi viszonyulását negatív irányban befolyásolják.

A miniszteri indokolás által adott fogalom-meghatározások legfontosabb hibája a maradék-elv szemléletben rejlik, és belső ellentmondást is tartalmaz. Ha ugyanis elismerjük, hogy ide olyan bűncselekmények tartoznak, amelyeket ugyan más tényállások is szabályoznak, de a sérelem vagy a veszély foka nem éri el azt a szintet, hogy a másik bűncselekmények

megállapíthatóak legyenek, indokolatlan egy külön fejezet létrehozása: meg kell találni minden bűncselekménynél az elsődlegesen védett, legfontosabb jogtárgyat, és az annak megfelelő fejezetben kell a bűncselekményt elhelyezni.

A hazai büntetőjogi szakirodalomban a közrend és a közbiztonság fogalmával Bodgál Zoltán és Pintér Jenő foglalkozott a legalaposabban.

A szerzőpáros a közrend fogalmával kapcsolatban kiemeli, hogy az szorosan összefügg az államok kialakulásával. Az állam ugyanis nem létezhet szervezettség nélkül, és ebből adódóan egyik legfontosabb feladata is ennek fenntartása. A közrend szélesebb értelemben a jog, a szokás és az erkölcs normái által meghatározott rend, tulajdonképpen az állam megfelelő elvek mentén történő belső működése.¹⁸⁴ Ennek megfelelően: „a közrend nem más, mint valamely államnak alkotmányos, törvényes rendje.”¹⁸⁵ A közrend fogalmával szoros összefüggésbe hozható a közrendészet, azonban a két fogalom egymással nem azonos: a közrendészet a közrend biztosításának különféle fajtáit jelenti, döntően a jogszabályok által tett hatósági intézkedések összessége.¹⁸⁶

Tekintettel arra, hogy a közrendre vonatkozó szabályok zömében államigazgatási jellegűek, a közrend elleni cselekmények elsősorban az államigazgatást támadják, az ilyen magatartások jellegzetessége tehát az államigazgatás-ellenesség.¹⁸⁷

Álláspontunk szerint ez a megközelítés következetlen. Amennyiben a közrendet az állam alkotmányos, törvényes rendjével határozzuk meg, úgy azt a jogrenddel, vagyis a jogi normák, jogszabályok összességével azonosítjuk. Így viszont egyfelől ugyanarra a jelenségre különböző fogalmakat használunk, másfelől indokolatlanul kitágítjuk a közrend fogalmát olyan életjelenségekre, melyek e meghatározás alá nem vonhatóak. Az azonosítás alapján ugyanis minden jogszabály-ellenes cselekmény egyben közrendellenes is. Viszont pl. az adásvételi szerződés megkötésére vonatkozó Ptk-beli szabályokkal ellentétes ügyletkötés aligha tartozik a közrend megsértéséhez.

A közbiztonsággal kapcsolatban különbséget tesznek a szélesebb és a szűkebb körben értelmezett közbiztonság között. Szélesebb értelemben e fogalom a kriminalitás elleni

¹⁸⁴ Bodgál Zoltán-Pintér Jenő: A közbiztonság és a közrend elleni büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 9. o.

¹⁸⁵ Bodgál Zoltán-Pintér Jenő: A közbiztonság és a közrend elleni büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 10. o.

¹⁸⁶ Bodgál Zoltán-Pintér Jenő: A közbiztonság és a közrend elleni büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 10-11. o.

¹⁸⁷ Bodgál Zoltán-Pintér Jenő: A közbiztonság és a közrend elleni büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 11. o.

védelem mellett felöleli a megelőző, elhárító jellegű állami cselekvéseket is, szűkebb értelemben pedig a kriminalitással szemben szervezett állami védelmet jelent. Másképpen szólva az állampolgárok személyi és vagyonbiztonságának, illetve az állami érdekeknek a szavatolása a jogellenes támadásokkal szemben.

A szélesebb és szorosabb meghatározást alapul véve közbiztonság-meghatározásuk a következő: „egy adott állam belső mechanizmusának az állam által biztosított rendje, amely magában foglalja a személy- és vagyonbiztonság garantálása mellett, az állam belső rendjének, igazgatásának zavartalanságát, biztonságát.”¹⁸⁸

Megállapításuk szerint a közbiztonság a közrendhez képest szűkebb fogalom, hiszen ennek keretén belül azon jogszabályokban foglalt előírások megszegése elleni fellépésről van szó, amelyek államigazgatási vagy büntetőjogi repressziót vonhatnak maguk után. Kívül esik tehát ezen a körön a más jogágak előírásainak semmibe vétele, mert ezek megszegése a közbiztonságot egyáltalán nem, vagy csak bizonyos területeket érintve veszélyeztetik.

A meghatározással kapcsolatban joggal merülhet föl a kérdés: valóban különbözik-e ez – és ha igen, mennyiben – a közrendtől? Álláspontunk szerint e közbiztonság-fogalom érdeemben nem különbözik a közrend fogalmától. A személy- és vagyonbiztonság, továbbá az állam belső rendje és igazgatása ugyanis jogszabályokon alapszik, ezek összessége pedig, mint fentebb láttuk, a jogrend.

A szerzők a köznyugalom lényegét az állam törvényes működésébe, stabilitásába, a közbiztonság zavarmentes működésébe vetett bizalomban látják. A köznyugalom elleni bűncselekmények jellegéből kiindulva rögzíthető, hogy az nem más, mint „az adott állam polgárainak, a fennálló viszonyok stabilitásába, zavarmentes működésébe, az állam helyes politikájába, gazdasági irányításába, nemzetközi kapcsolatainak helyes megválasztásába, az állami mechanizmus zavarmentes működésébe vetett bizalom.”¹⁸⁹ Kiemelik, hogy a köznyugalom fogalmának fontos része az állampolgároknak az a felismerése, hogy jogaik az állami szervek részéről megfelelő védelemben részesülnek. Megbomlik a köznyugalom akkor, ha az állampolgárok egy része körében nyugtalanság keletkezik. A közbiztonság és a közrend

¹⁸⁸ Bodgál Zoltán-Pintér Jenő: A közbiztonság és a közrend elleni büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 13-14. o.

¹⁸⁹ Bodgál Zoltán-Pintér Jenő: A közbiztonság és a közrend elleni büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 15. o.

fogalmába ezáltal egy lélektani elem: a hangulat kerül, melynek megzavarása csökkenti a lakosság biztonságérzetét.¹⁹⁰

A köznyugalom ekként történő definiálásának érdeme annak kiemelése, hogy a nyugalom lélektani alapokon nyugvó fogalom. A nyugalom lélektani alapja eszerint a hangulatban határozható meg, azonban a megközelítés indokolatlanul csak az állami funkciókhoz való érzelmi kötődésre koncentrál. Ez azonban csak a mostani viszonyokból kiindulva róható a szerzők terhére, az adott társadalmi-politikai berendezkedés ideológiai irányvonalának mindenben megfelel.

Erdősy Emil álláspontja szerint a közrend elleni bűncselekmények lényegi vonása, hogy ezeket sokszor egyes személyek ellen intézik, azonban az elkövetés módja rendszerint olyan, hogy a cselekmény nem egy, hanem számos egyént, esetenként egy egész közösséget érint. Ezeket a bűncselekményeket a közveszélyes jelleg határolja el az egyesek elleni támadásoktól. Megfogalmazásában a közrend a „Magyar Köztársaság alkotmányában és egyéb jogszabályokban előírt törvényes rendet, valamint a jogállamiság követelményeinek megfelelő állami és társadalmi viszonyok rendjét jelenti. A közrend tehát a társadalmi együttélés jogilag szabályozott rendje, olyan helyzet, amelyben az államhatalom és az államigazgatás szervei, valamint a társadalmi szervezetek rendeltetésüknek megfelelően, zavartalanul működhetnek, továbbá háborítatlanul érvényesülhetnek az állampolgárok jogai és kötelességei.”¹⁹¹

Elismeri, hogy a közrend elleni bűncselekmények körének meghatározása e fogalom alapján bizonyos fokú nehézséget okoz, hiszen végső soron minden bűncselekmény a társadalmi együttélés jogilag szabályozott rendjét sérti vagy veszélyezteti. A közrend elleni bűncselekményekhez tartozó tényállások körének megválasztása a negatív módszer alapján lehetséges: miután a Btk. többi fejezetébe tartozó bűncselekmény kiemelése az életviszonyok speciális volta alapján megtörtént, fennmarad több olyan bűncselekmény, amely a többire jellemző struktúrákkal, feltételekkel vagy társadalmi érdekekkel nem hozható közvetlen összefüggésbe.¹⁹² Ezt azonban azt eredményezi, hogy míg a Btk. többi fejezetébe sorolt

¹⁹⁰ Bodgál Zoltán-Pintér Jenő: A közbiztonság és a közrend elleni büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 16. o.

¹⁹¹ Erdősy Emil: A közrend elleni bűncselekmények. In: Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 307. o.

¹⁹² Erdősy Emil: A közrend elleni bűncselekmények. In: Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 308. o.

bűncselekmények nagyjából azonos életviszonyokat támadnak, addig a közrend elleni bűncselekményekre a heterogenitás jellemző.¹⁹³

A közbiztonsággal kapcsolatban kifejti, hogy az a „társadalmi együttélés rendjének jogilag szabályozott olyan közállapota, tényleges helyzete, amelyben az egyes személyek és a közösségek élete, személye, működése, valamint javai biztosítottak az illetéktelen támadásoktól.”¹⁹⁴

Amíg a közrendről alkotott fogalommal kapcsolatban felhozhatók a korábban más hasonló jellegű meghatározásokkal kapcsolatban felmerült érvek, a közbiztonság effajta definiálása előrelépést jelent. Erdősy száműzte ugyanis a korábbi közbiztonság-fogalmakban rendre megjelenő, az állam illetve az államigazgatás védelmére utaló fogalmi elemet.

Figyelemre méltóak a köznyugalommal kapcsolatos fejtegetései is. Kiindulópontja a közrend, ami megítélése szerint állandóan változó, fejlődő folyamat, amelynek állandó eleme az a társadalompolitikai rendszer, amely az államhatalmi és igazgatási szervek rendeltetésszerű működését, illetve az állampolgárok jogainak és kötelezettségeinek érvényesülését biztosítja. „Az állampolgárok azonban nemcsak felismerik ezt a struktúrát, hanem ehhez érzelmileg is viszonyulnak, és tudatosan alkalmazkodnak működési feltételeihez. A köznyugalom a mindenkori állami, társadalmi, jogi és gazdasági eszmékhez és intézményekhez való kedvező tudati, érzelmi és meggyőződésbeli viszonyulást, valamint ennek megfelelő közösségi állásfoglalást jelent.”¹⁹⁵

Meghatározásának leglényegesebb pontja annak rögzítése, hogy a köznyugalom egyfajta érzelmi viszonyulás. Kérdéses azonban, hogy létezik-e egy plurális társadalomban egységes közösségi állásfoglalás. A kérdésre feltett igenlő válasz ezek után felveti azt a problémát, hogy ki jogosult dönteni a közösségi állásfoglalás tartalmáról? Vajon elegendő-e közösségi állásfoglalásnak tekinteni a Btk., illetve esetlegesen más jogszabályok tartalmát, anélkül, hogy egységes képünk lenne arra vonatkozóan, hogy egy-egy tényállás vagy más jogi norma megalkotása valóban a társadalom egészének (vagy nagy részének) konszenzusán alapul?

Ha pedig nem létezik egységes közösségi állásfoglalás, felvetődik a kérdés, hogy a felelősségre vonni kívánt elkövető milyen jogon büntetendő akkor, ha egyéni, vagy egy kisebb társadalmi csoport véleményét fejezi ki.

¹⁹³ Erdősy Emil: A közrend elleni bűncselekmények. In: Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 308. o.

¹⁹⁴ Erdősy Emil: A közrend elleni bűncselekmények. In: Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 310. o.

¹⁹⁵ Erdősy Emil: A közrend elleni bűncselekmények. In: Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 338. o.

Szomora Zsolt kiindulópontja szintén az, hogy általános értelemben minden bűncselekmény sérti a közrendet, azonban a szűkebb értelemben közrend elleni bűncselekmények jellegzetessége, hogy a Btk. egyéb fejezeteiben szabályozott bűncselekményekhez képest a jogi tárgyjal kapcsolatban ezeknél nem emelhető ki olyan jellegzetesség, ami a más csoportba történő besorolást indokolhatná.¹⁹⁶

Álláspontja szerint a „közbiztonság fogalma tágabb értelemben, a társadalmi együttélés jogilag szabályozott rendjének olyan állapotát jelenti, amelyben a közösség és az egyes személyek élete, testi épsége és vagyona megfelelő rendészeti és jogi védelemben részesül az illetéktelen támadásokkal szemben.”¹⁹⁷ A közbiztonság elleni bűncselekmények jogi tárgyát azonban a Btk. ennél szűkebben vonja meg, korlátozva azt azokra, amelyek általánosságban is veszélyeztetik a közösségi életet és a vagyoni biztonságot.

A köznyugalom elleni bűncselekmények lényegét a társadalmi együttéléssel szembehelyezkedő antiszociális viselkedési formákban látja, melyek az együttélés nyugodt légkörét zavarják, és káros hatásukat a közvéleményben, illetve a kisebb-nagyobb közösségekben észlelhető nyugtalanság, zavar okozásával fejtik ki. „A köznyugalom zavara elsősorban a közhangulat kedvezőtlen alakulásában jelentkezik.”¹⁹⁸

Lényegében véve a Szomora-féle meghatározásokkal azonos véleményen van a vizsgált fogalmakkal kapcsolatban Sántha Ferenc. Álláspontja szerint a közrend „az állam, a társadalom jogilag szabályozott rendje, olyan helyzet, amikor az állami szervek működése és a társadalom tagjainak mindennapi tevékenysége az Alkotmány, a törvények és egyéb jogszabályok rendelkezéseinek megfelelően, zavartalanul folyik. Egy olyan egyensúlyi helyzetet jelent, amikor a hatályos jogszabályoknak, illetve együttélési szabályoknak megfelelő törvényes rendet semmilyen káros külső befolyás nem zavarja meg.”¹⁹⁹ Utal rá, hogy e meghatározás alapján minden bűncselekmény egyben közrend elleni támadásnak is

¹⁹⁶ Szomora Zsolt: A közrend elleni bűncselekmények. In: Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 383. o.

¹⁹⁷ Szomora Zsolt: A közrend elleni bűncselekmények. In: Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 384. o.

¹⁹⁸ Szomora Zsolt: A közrend elleni bűncselekmények. In: Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 424. o.

¹⁹⁹ Sántha Ferenc: A közrend elleni bűncselekmények. In: Fehér Lenke-Görgényi Ilona-Gula József-Horváth Tibor-Lévay Miklós-Sántha Ferenc-Várad Erika (szerk.: Horváth Tibor-Lévay Miklós): Magyar büntetőjog Különös rész. Complex, Budapest, 2009. 345. o.

tekinthető, a többi bűncselekménytől való elhatárolás alapjául szintén speciális jogvéde érdekek hiányát jelöli meg.

A közbiztonságot a társadalmi együttélés jogilag védett állapotaként jelöli meg, amelyben az egyének és közösség érdekeit nem fenyegetik jogtalan támadások. A közbiztonság elleni bűncselekmények külön részben való szabályozását az a többlet-fenyegetettség indokolja, amelyeket ezek a bűncselekmények a közvetlenül érintett személyeken és javakon kívül a közösségre gyakorolnak.²⁰⁰

A köznyugalom a nyugodt állampolgári közérzet és ezáltal a társadalmi együttélés nélkülözhetetlen feltétele, „olyan helyzet, amikor a társadalom tagjai mind az együttélést szabályozó jogi és erkölcsi normákat, mind a társadalom többi tagjának jogait és jogos érdekeit tiszteletben tartják.”²⁰¹ A köznyugalom elleni bűncselekmények a nyugodt társadalmi légkört zavarják, nyugtalanságot, riadalmat keltenek.

2.1.4. A közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalmának újraértelmezése

A fentiekben láttuk, hogy a közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalmának nincs egységes, mindenki által elfogadott meghatározása. A magánjogi közrend-koncepciók – a jogág alapelveinek megfelelően – igen szűkös értelmezést adnak, a rendészeti meghatározások nem szakadhatnak el a funkcionális megközelítéstől: a rend és a biztonság biztosításának, mint állami feladatnak a szemszögéből igyekeznek a lényegét megragadni. A büntetőjog által adott definíciók egy része erősen ideologizált tartalmú volt, később ennek kiiktatásával a fogalmak kiüresedtek.

A hatályos törvény XVI. fejezetének beosztása, tekintettel arra, hogy a közbiztonság elleni bűncselekményeket a közrend elleniek közé sorolja, nem megfelelő. Ennek alátámasztásához szükséges e két fogalom meghatározása, és az egymáshoz való viszonyuk rendezése.

A közrendet mindenekelőtt a rend fogalmából kiindulva lehet definiálni. A rend alapvető emberi princípium, a struktúrát jelenti, azaz hogy a külvilág egyes összetevői meghatározott,

²⁰⁰ Sántha Ferenc: A közrend elleni bűncselekmények. In: Fehér Lenke-Görgényi Ilona-Gula József-Horváth Tibor-Lévay Miklós-Sántha Ferenc-Váradi Erika (szerk.: Horváth Tibor-Lévay Miklós): Magyar büntetőjog Különös rész. Complex, Budapest, 2009. 346. o.

²⁰¹ Sántha Ferenc: A közrend elleni bűncselekmények. In: Fehér Lenke-Görgényi Ilona-Gula József-Horváth Tibor-Lévay Miklós-Sántha Ferenc-Váradi Erika (szerk.: Horváth Tibor-Lévay Miklós): Magyar büntetőjog Különös rész. Complex, Budapest, 2009. 378. o.

szabályokon alapuló kapcsolatban vannak egymással.²⁰² A közrend a köz (állami, társadalmi élet) egyes szereplőinek egymáshoz viszonyított, szabályokon alapuló kapcsolata. Olyan objektív helyzetet értünk rajta, amelyben biztosítva van, hogy az egyes személyek, személyösszességek, közösségek és az állami szervek jogaikat zavartalanul, azok rendeltetésének megfelelően gyakorolják, és kötelességeiket így teljesítik. Ez a helyzet, állapot nemcsak azt feltételezi, hogy a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése a jogszabályoknak megfelelően történik, hanem azt is, hogy ennek külső, objektív külvilági feltételei is megvannak.

Hasonlóan a közrendhez, a közbiztonság is a biztonság fogalmából vezethető le. Már ennek megragadása is nehézkes, hiszen a lehetséges alanyok, az érintett tárgyak és a lényeges tartalom szinte felsorolhatatlanul sokféle változata képzelhető el. Általánosan azonban az elfogadható, hogy a biztonság a biztonság hiányával áll korrelatív viszonyban. „A biztonság hiánya pedig fenyegetést, veszélyt, ártalmat, károsodást, hátrányt jelent és félelemmel, gyötrellemmel, szenvedéssel jár. A biztonság tehát a fenyegetések, veszélyek és ártalmak hiányát, illetve az azokkal szemben hatékony védettséget, oltalmat jelenti.”²⁰³ A közbiztonság a közösség tagjainak (természetes és jogi személyek, állam) és javaik háborítatlanságát jelenti. A közbiztonság elleni bűncselekmények nem az egyesek személye vagy javai elleni támadásoktól védenek, hanem olyan cselekményekkel szemben, amelyek jellegükből adódóan egy nagyobb csoport vagy egy közösség érdekei ellen irányulnak.

A köznyugalom szoros kapcsolatban áll mind a közrenddel, mind a közbiztonsággal. A nyugalom egy érzés, az ember lelki állapotának, hangulatának egyik megnyilvánulása. A nyugalom feltétele annak tudata, hogy személyünk és javaink biztonságban vannak, a káros behatásoktól, a veszélyes helyzetektől védettek.

A köznyugalom ezek alapján a közösség tagjainak a közrendhez és a köznyugalomhoz fűződő kollektív pozitív érzelmi kapcsolata, egy olyan közösségi hangulat, amely abban jelenik meg, hogy a közösség tagjai saját maguk illetve egymás személyét és javaikat biztonságban tudják, és meg vannak győződve arról, hogy jogaik gyakorlása és kötelezettségeik teljesítése nem ütközik külső akadályba. A köznyugalom nem az egyén biztonságba vetett tudata, hanem kollektív érzés, ezt az is alátámasztja, hogy a jelenlegi köznyugalom elleni bűncselekmények

²⁰² Polcz Alaine: Rend és rendetlenség. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2007. 106-114. o.

²⁰³ Ádám Antal: A biztonság mint jogi érték. In: Tanulmánykötet Erdősy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére (szerk.: Balogh Ágnes-Hornyák Szabolcs). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 136. kötet. Pécsi Tudományegyetem állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2005. 13. o.

tényállásban rendre visszatérő elem a nagy nyilvánosság, más tényállások esetén (pl. garázdaság) a dolog természetéből adódik a nyilvános elkövetés.

3. Összegzés, következtetések

A jogi tárgy, továbbá a közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalmainak vizsgálatából és a levont következtetésekből adódik a kérdés: vajon lehet-e a köznyugalom egy bűncselekmény tárgya?

Nem vitás, hogy egy olyan pozitív érzés, mint a nyugalom elérése minden ember számára kívánatos, értékes. Kérdéses azonban, hogy ez büntetőjogi eszközökkel elérhető el egyáltalán. Álláspontunk határozottan az, hogy hasonlóan a morálhoz, a tisztelethez, a jogkövetéshez, stb., a nyugalom sem érhető el a büntetőjog eszközeivel.

A jogi tárgyról vallott felfogásunkból sem vezethető le a köznyugalom, mint védendő közösségi érték. A büntetőjog elsődleges feladatának az egyéni értékek védelmét tekintettük, a közösségiekét csak annyiban, amennyiben az individuumhoz köthető értékekből levezethetők. Az egyén nyugalmanak, hangulatának védelme a büntetőjog ultima ratio jellegéből adódóan nem képezheti büntetőjogi védelem tárgyát. Ebből az is adódik, hogy egy közösség tagjainak kollektív érzése sem lehet e védelem tárgya.

Igaz ez annak a jogi tárgy rendszerkritikus funkciójához szorosan kapcsolódó büntetőjogi alapelvnek a fényében, amelyet a magyar szakirodalom ezidáig kevésbé hivatkozott. A rendszerkritikus szemlélettel – mint arról korábban már volt szó – tartalmilag is kérdésessé lehet tenni, hogy melyek azok a jogi tárgyak, miket a jogalkotó véd, és melyeket nem, melyekben állásfoglalás is a kriminalizáció és dekriminalizáció kérdésében. Az in dubio pro libertate elve szerint azokban az esetekben, amikor a büntetés szükségessége és igazolhatósága felől kétségek merülnek fel, ott nem kerülhet sor törvényi tényállás megalkotására, büntetőjogi beavatkozásra. Ehhez mindig jogi tárgyra van szükség, ha a jogi tárgy kétséges, a büntetlenség mellett kell döntenie.²⁰⁴

Ez idő szerint hatályos törvényünk a következő bűncselekményeket nevezi köznyugalom ellenieknek: törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás, közösség elleni izgatás, nemzeti jelkép megsértése, önkényuralmi jelképek használata, holokauszt nyilvános tagadása, rémhírterjesztés, közveszéllyel fenyegetés, garázdaság, rendbontás, közszemérem megsértése,

²⁰⁴ Szomora Zsolt: A nemi bűncselekmények alapkérdései. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2009. 57-58. o.

önbírászkodás. Álláspontunk szerint ezek közül kettő (törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás, közösség elleni izgatás) valójában közrend elleni, egy (rendbontás) közbiztonság elleni, egy (nemzeti jelkép megsértése) állam elleni bűncselekmény, egy pedig (önbírászkodás) vagyron elleni bűncselekmény. A holokauszt nyilvános tagadása – amennyiben hosszabb távon a magyar büntetőjog részét fogja képezni – inkább emberiség elleni bűncselekménynek tekinthető. A címben található további törvényi tényállások esetén a jogi tárgy kétséges, így azok büntetendővé nyilvánítása nem indokolt. Figyelemmel az ítélkezési gyakorlatra is, elegendőnek találjuk ezek esetében legfeljebb a szabálysértési felelősség megállapítását.

Magunk részéről de lege ferenda javasoljuk, hogy a megalkotandó Btk.-ban külön fejezetben kerüljenek elhelyezésre a közrend, a közbiztonság elleni, továbbá az eddig nem érintett közegészség és közbizalom elleni bűncselekmények. Ezek vonatkozásában csupán utalunk Kántás Péter korábban idézett véleményére.²⁰⁵

A hatályos Btk. közbiztonság és köznyugalom elleni bűncselekményeit alapul véve az új fejezetek a következőképpen alakulnának (a bűncselekmények felsorolása súlyosságuk alapján történik):

ad a) közrend elleni bűncselekmények: terrorcselekmény; légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési, vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése; visszaélés haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel, visszaélés atomenergia alkalmazásával; visszaélés haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel; közérdekű üzem működésének megzavarása; közösség elleni izgatás; törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás.

ad b) közbiztonság elleni bűncselekmények: közveszélyokozás; visszaélés robbanóanyaggal vagy robbantószerrel; visszaélés lőfegyverrel vagy lőszerrel; visszaélés nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel; bűnszervezetben részvétel; visszaélés radioaktív anyaggal; visszaélés nukleáris létesítmény üzemeltetésével.

A magunk részéről a fennmaradók közül a visszaélés méreggel bűncselekményt a közegészség elleni tényállásokhoz, a nemzetközi gazdasági tilalom megsértését pedig a gazdasági bűncselekményekhez soroljuk. Ugyanígy gazdasági bűncselekménynek tartjuk a tiltott szerencsejáték szervezését, tekintettel arra, hogy e cselekmény következtében jelentősen csökken a szerencsejátékok megadóztatásából származó állami bevétel.

²⁰⁵ Kántás Péter: Meditáció a közrendről. Belügyi Szemle 2000. 10. sz. 14. o.

A veszélyes eb tartásával kapcsolatos kötelezettség megszegése, a tiltott állatviadal szervezése továbbá az állatkínzás büntetendősége részben a büntetőjog ultima ratio jellegére, részben az *in dubio pro libertate* elvére figyelemmel nem megalapozott. E cselekmények elleni fellépésre a szabálysértési jog – amely ismeri az elzárás intézményét is! – kiválóan alkalmas.

III. RÉSZ

AZ EGYES KÖZNYUGALOM ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK

I. FEJEZET

TÖRVÉNY VAGY HATÓSÁGI RENDELKEZÉS ELLENI IZGATÁS

A törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatást a Csemegi-kódex óta rendre tartalmazták a törvénykönyveik. Az 1978-ig terjedő időszak szabályozását, és annak változásait az első részben bemutattuk. Hatályos törvényünk eredeti rendelkezése a következő volt: „Aki nagy nyilvánosság előtt a törvény vagy más jogszabály, avagy a hatóság rendelkezése ellen engedetlenségre izgat, büntettet követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A szabályozásban 1989-ben került sor változtatásra, mikoris az 1989. évi XXV. törvény újrafogalmazta a politikai bűncselekmények tényállásait. Az állam elleni büntettek mellett a törvényhozó az izgatás és a közösség megsértése bűncselekményekből megalkotta a közösség elleni izgatást, továbbá jelentősen szűkítette a törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás alkalmazhatóságának körét. A szűkítés három ponton figyelhető meg: a) elkövetési módként került rögzítésre a köznyugalom megzavarására alkalmasság, b) az elkövetési magatartás az engedetlenségre uszítás lett, c) csak az általános engedetlenségre uszítás büntetendő. A törvényhez fűzött miniszteri indokolás mindezek okát a következőkben jelölte meg: a törvény a „tényállás részévé teszi azt, hogy az elkövető magatartásának olyannak kell lennie, amely alkalmas a köznyugalom megzavarására. Ez kizárja azt, hogy a büntetőjog korlátozza az állampolgárokat a törvényekkel, más jogszabályokkal és hatósági rendelkezésekkel szemben az elégedetlenségük szabad kifejtésében. A további új tényállási elem az, hogy a jelenlegi „engedetlenségre izgat” elkövetési magatartás az általános engedetlenségre uszításra változik. Ez kifejezésre juttatja, hogy a törvényi tényállás nem az állampolgárokat kívánja gátolni a bírálatuk nyilvánításában. Az »uszítás« kifejezés összhangban van a közösség elleni izgatás (Javaslat 15. §) elkövetési magatartásával.”

Azóta a szabályozásban nem történt változás, a hatályos törvénytörvény a következő.

268. § Aki nagy nyilvánosság előtt, a köznyugalom megzavarására alkalmas módon törvény vagy más jogszabály, avagy a hatóság rendelkezése ellen általános engedetlenségre uszít, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

1. A bűncselekmény tárgya

A hazai büntetőjogi irodalom a bűncselekmény tárgyaként általánosságban a köznyugalmat jelöli meg, amely a jogszabályok és a hatósági rendelkezések tiszteletében nyilvánul meg.²⁰⁶ Más megközelítések hozzáteszik az önkéntes jogkövetéshez fűződő érdeket²⁰⁷, illetve azt az igényt, hogy a törvényeket, más jogszabályokat és a hatósági rendelkezéseket mindenki magatartási normaként fogadja el.²⁰⁸

A jogi tárgy fogalmával kapcsolatos gondolatmenetünk alapján a bűncselekmény tárgya: a jogszabályok és hatósági határozatok végrehajtása. A jogállam egyik legfontosabb eleme a jogbiztonság, amelyről az Alkotmánybíróság a 9/1992 (I. 30.) AB határozatában kifejtette, hogy: „A jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság az állam – és elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. Vagyis a jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is.” A jogszabályok és a határozatok végrehajtása közvetlenül az egyéni értékekből levezethető közösségi érték. Aligha vonható kétségbe ugyanis, hogy az állampolgárok – néhány igen szélsőséges példát kivéve – fontosnak tartják, hogy legyenek olyan jogszabályok, amelyek pontosan tisztázzák jogaik és kötelezettségeik terjedelmét, és azt is, hogy az ezek gyakorlásához szükséges hatósági határozatok szülessenek.

Kérdéses lehet azonban az ún. állampolgári engedetlenség büntetőjogi megítélése, vagyis az az eset, amikor az állampolgárok egy csoportja szembeszegül egy jogszabállyal vagy hatósági rendelkezéssel, esetleg olyan módon, hogy kimeríti a törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás tényállását.

²⁰⁶ Erdősy Emil: A törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás. In: Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 338. o. Lényegében ugyanezt a meghatározást adja Kis Norbert és Hollán Miklós [Kis Norbert-Hollán Miklós (szerk.: Kis Norbert): A magyar büntetőjog tankönyve II. Különös rész. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 483. o.].

²⁰⁷ Sántha Ferenc: Törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás. In: Fehér Lenke-Görgényi Ilona-Gula József-Horváth Tibor-Lévay Miklós-Sántha Ferenc-Váradi Erika (szerk.: Horváth Tibor-Lévay Miklós): Magyar büntetőjog Különös rész. Complex, Budapest, 2009. 378. o.

²⁰⁸ Szomora Zsolt: Törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás. In: Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 424. o.

Szemléletesen állapítja meg a polgári engedetlenségről Tamás Gáspár Miklós, hogy a „*jus resistendi*” voltaképpen „premodern jog, azért volt rá szükség, mert a régi állam nem volt mindenki állama – amely semleges többségek és kisebbségek konfliktusában –, hanem egyes csoportokkal azonosult különféle erkölcsi megfontolások alapján (erkölcsi megfontolás a »nemesség« vagy a »vallás« szempontja is.)”²⁰⁹ John Rawls megfogalmazásában a polgári engedetlenség „olyan nyilvános, erőszakmentes, a lelkiismeret által meghatározott törvényellenes tevékenység, amely meghatározott jogszabály(ok), illetve kormányzati politika megváltoztatására irányul.”²¹⁰

A polgári engedetlenség büntetőjogi megítélésével kapcsolatban a hazai szakirodalom igen szegényes, és ez nem is csoda, hiszen nem is igen fordultak elő hasonló megmozdulások.²¹¹ Hasonlóan Györgyi Kálmán megállapításához, magunk is azt a sommás felfogást valljuk, hogy „ami bűncselekmény – az bűncselekmény”.²¹²

A törvényalkotó amikor büntetendővé nyilvánít egy cselekményt, állás foglal abban, hogy annak tanúsítása közösségi érdeket sért, és mint ilyen, rossz. Azok a magatartások, amelyek megfelelnek a törvényi tényállásban írtaknak, a törvényhozó akarata szerint általában bűncselekménynek minősülnek. Ez nem jelenti azonban azt, hogy konkrét esetben ne lehetne azt megállapítani, hogy az adott cselekmény nem jogellenes, és éppen ezért nem büntetendő. Erre a törvény maga is lehetőséget enged, a büntethetőséget kizáró okokon keresztül. A szóba jöhető kizáró okok közül a társadalomra veszélyesség csekély foka szolgálhatott korábban alapot azok érveinek, akik az állami értékrenddel szemben a maguk értékrendjét vonultatják fel, hiszen „a politikai tartalmú cselekvésnél az akció résztvevői szívesen formálhatnak jogot arra, hogy valójában az általuk tanúsított magatartás az, amely a társadalom javát szolgálja.”²¹³ (Azóta a társadalomra veszélyesség csekély fokát, mint büntethetőséget kizáró okot, száműzte a törvényhozó a Btk.-ból.) Györgyi Kálmán álláspontja szerint a polgári

²⁰⁹ Tamás Gáspár Miklós: A polgári engedetlenség a nyilvánosság korában. In: A polgári engedetlenség helye az alkotmányos demokráciákban (szerk.: Lenkei Júlia). T-Twins Kiadói és Topográfiai Kft, Budapest, 1991. 27. o.

²¹⁰ Rawls, John: Eine Theorie der Gerechtigkeit. Suhrkamp, 1979. 401. o. Idézi: Földesi Tamás: A polgári engedetlenség – az emberi jogok „mostohatestvére”. In: A polgári engedetlenség helye az alkotmányos demokráciákban (szerk.: Lenkei Júlia). T-Twins Kiadói és Topográfiai Kft, Budapest, 1991. 143. o.

²¹¹ Ezek közül az emlékezetben leginkább az ún. taxisblokádnak maradt fenn, de polgári engedetlenségnek minősítette néhány évvel ezelőtt az egyik parlamenti párt saját frakciójának azt a cselekményét, amikor a budapesti Kossuth téren felállított rendőrségi kordonokat bontották szét. Előbbiben részt vevők közkegyelemben részesültek, utóbbi esetben nem indult büntetőeljárás.

²¹² Györgyi Kálmán: Dogmatikai megfontolások a polgári engedetlenség büntetőjogi megítéléséről. In: A polgári engedetlenség helye az alkotmányos demokráciákban (szerk.: Lenkei Júlia). T-Twins Kiadói és Topográfiai Kft, Budapest, 1991. 131. o.

²¹³ Györgyi Kálmán: Dogmatikai megfontolások a polgári engedetlenség büntetőjogi megítéléséről. In: A polgári engedetlenség helye az alkotmányos demokráciákban (szerk.: Lenkei Júlia). T-Twins Kiadói és Topográfiai Kft, Budapest, 1991. 134. o.

engedetlenséggel a büntetőjog nem tud mit kezdeni. Legfeljebb a büntetés kiszabása körében kerülhet sor az értékelésére, de semmiképpen nem annak megítélésénél, hogy történt-e bűncselekmény.

Erdősy Emil abból indul ki, hogy polgári engedetlenség esetén mindenképp először azt kell megvizsgálni, hogy mikor és milyen helyszínen történt a cselekmény. Helyszín az a terület, ahol az állampolgárok vagy csoportjaik az engedetlenségüket kifejezésre juttatták, emellett szükséges a megmozdulás kezdő és befejező időpontjának rögzítése. A határok megvonása azért szükséges, mert lehetőséget ad a szelekcióra: azt a cselekményt ugyanis, amelyet az engedetlenség kifejezésre juttatásának helyszínén követtek el, de annak befejezését követően, ugyanúgy kell elbírálni, mint a többi bűncselekményt. A tér-idő feltételnek megfelelő cselekmények közül ezt követően azokat kell kiszűrni, amelyek nem az engedetlenség kifejezésének szükségszerű kísérői voltak. Az ezután fennmaradó cselekményekről megállapítja: „Tekintettel arra, hogy az állampolgári önvédelem gyakorlására a demokratikus jogállam számtalan lehetőséget nyújt (érdekképviseleti-, érdekegyeztető szervezetek, parlamenti frakciók működése), az érdekvédelem büntető jogszabály megsértése nélkül is megoldható. Ebből a megfontolásból következik, hogy mindazoknak a büntetőjogi felelősségét meg kell állapítani, akiknek a cselekménye a Btk.-ban meghatározott büntethetőségi feltételeknek megfelel. Az elkövetés körülményeire tekintettel azonban nem indokolt velük szemben büntetés kiszabása, de megfontolandó egyes intézkedések alkalmazása.”²¹⁴

Györgyi és Erdősy álláspontjával ellentétes nézetet vall a büntetőjogi felelősség megállapításával kapcsolatban Király Tibor. Gyakorlati szempontú megközelítésének alapja a legalitás és az officialitás elve. A polgári engedetlenség esetében azonban, mihamarabb az közzéadásra bűncselekménnyé nyilvánítható és tömeges méretű, a legalitás elve aligha érvényesíthető. „Ekkor működésbe lép a szelekció: egyes személyek vagy csoportok kiemelése és mások bántatlanul hagyása. Elég általános és ismert jelenség ez: amint a büntető hatalom gyakorlására hivatott szervek térben és időben koncentrált tömegjelenséggel találkoznak, amit a tételes jog szerint bűncselekményként kell kezelniük, a büntetőjogot válogatva veszik igénybe: a vezetőkre, vagy tetszés szerint kiválasztott boldogtalanokra

²¹⁴ Erdősy Emil: Az állampolgári engedetlenség büntetőjogi megítélése. Magyar Jog 1991. 5. sz. 260. o.

sújtanak le.”²¹⁵ Ez a példastatuálás azonban ellentétes a legalitás elvével és csak az elrettentést szolgálja. Gondolatmenetében a tömegesen elkövetett bűncselekmények üldözésének markáns problémájára hívja fel a figyelmet, azonban megközelítése egyoldalú. Feltételezi ugyanis, hogy az engedetlenségüket kinyilvánítók mindig tömegesen vannak jelen, és tételes számba vételük nem lehetséges. Ez azonban korántsincs így. Viszont ugyanúgy a büntetőjog alapelveibe ütköznénk, ha kinyilvánítanánk, hogy azokban az esetekben, ha az engedetlenségben részt vevők személyazonossága kideríthető, ellenük lefolytatnánk az eljárást, míg a tömeges részvétel esetén erre kísérletet sem tennénk.

Mindezek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy amennyiben a polgári engedetlenség kinyilvánításával egyben bűncselekmény (leginkább a törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás képzelhető el) elkövetése is történt, az eljáró hatóságoknak törekedniük kell a résztvevő személyek beazonosítására, és ellenük a büntetőeljárást le kell folytatni. Csatlakozva Györgyi és Erdősy korábban ismertetett véleményéhez, a büntetés kiszabása körében azonban értékelni lehet az elkövetés indítékát, és ha erre a lehetőség van, elegendőnek tartjuk az intézkedések valamelyikének alkalmazását.

2. A tényállás tárgyi oldala

A bűncselekmény tárgyi oldalát vizsgálva a) az elkövetési magatartásra, b) az elkövetés helyére és c) az elkövetés módjára kell kitérnünk.

ad a) A bűncselekmény elkövetési magatartása a törvény vagy más jogszabály, avagy a hatóság rendelkezése ellen általános engedetlenségre uszítás, amely két lényeges elemet tartalmaz: egyrészt meghatározza a konkrét elkövetői cselekményt, másrészt megjelöli annak irányát.

a1) Az elkövető a cselekményét törvény, más jogszabály, illetve hatósági rendelkezés irányában követi el. A törvény és a más jogszabályok külön említése a korábbi törvényszövegek reminiscenciája. E különbségtétel nem indokolt, tekintettel arra, hogy a

²¹⁵ Király Tibor: A polgári engedetlenség és a büntetőjog. In: A polgári engedetlenség helye az alkotmányos demokráciákban (szerk.: Lenkei Júlia). T-Twins Kiadói és Topográfiai Kft, Budapest, 1991. 141. o.

törvények is a jogszabályok csoportjába tartoznak.²¹⁶ A jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény (Jat.) taxatívén felsorolja a jogszabályokat és az állami irányítás egyéb jogi eszközeit. A Jat. 1. § (1) bekezdése értelmében jogszabályok: törvény, törvényerejű rendelet, kormányrendelet, miniszteri rendelet, államtitkári rendelkezés, önkormányzati rendelet. Megjegyezzük, hogy a törvényerejű rendelet külső jogforrása (Népköztársaság Elnöki Tanácsa) megszűnt, így ilyen jogszabályok már nem szülehetnek, azonban a hatályban lévők természetesen a büntetőjogi védelem tárgyai. Nem tartoznak viszont ebbe a körbe az állami irányítás egyéb jogi eszközei (határozat, utasítás, statisztikai közlemény, jogi iránymutatás).

A hatósági rendelkezés meghatározása azonban alaposabb megfontolást igényel. Mindenekelőtt két kérdést kell tisztázni: melyek a hatóságok, illetve a hatóságok mely rendelkezései lehetnek a büntetőjogi védelem tárgyai.

Tágabb értelemben hatóságok a bíróság, az ügyészség és a közigazgatási szervek. A szűkebb értelmezés szerint azonban csak azok a közigazgatási szervek tekinthetők hatóságnak, amelyeket a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (Ket.) 12. §-ának (3) bekezdése felsorol és hatósági ügy intézésére jogosít fel. Ezek az államigazgatási szervek; a helyi önkormányzat képviselő-testülete, ideértve a megyei önkormányzat közgyűlését is; a polgármester; a főjegyző, jegyző, körjegyző, a képviselő-testület hivatalának ügyintézője, a hatósági igazgatási társulás; illetve az egyéb olyan szervezet, köztestület vagy személy, amelyet (akit) törvény vagy kormányrendelet jogosít fel közigazgatási hatósági jogkör gyakorlására (pl. körjegyzői vagy ügyvédi kamara). A Ket. 12. § (2) bekezdése megnevezi a hatósági ügyeket: minden olyan ügy, amelyben a közigazgatási hatóság az ügyfelet érintő jogot vagy köteletséget állapít meg, adatot, tényt vagy jogosultságot igazol, hatósági nyilvántartást vezet vagy hatósági ellenőrzést végez; illetve a tevékenység gyakorlásához szükséges nyilvántartásba vétel és a nyilvántartásból való törlés.

Álláspontunk szerint a törvényi tényállás értelmezésekor a tág értelemben vett hatóság-megközelítést kell alkalmazni, és figyelemmel kell lenni a Ket. szabályaira.

A második kérdés, nevezetesen hogy az említett hatóságok minden rendelkezése elleni uszítás megvalósítja-e a bűncselekményt, átvezet bennünket az engedetlenség fogalmának meghatározásához.

²¹⁶ Belovics Ervin: Törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás. In: Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál (szerk.: Busch Béla): Büntetőjog Különös rész. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 386. o.

Az engedetlenség az engedelmisség megtagadását jelenti.²¹⁷ Engedelmisségre csak tiltó vagy parancsoló jogszabály illetőleg hatósági rendelkezés kötelezhet, így a bűncselekmény megállapítása szempontjából elsősorban ezek jöhetnek figyelembe. A megállapító rendelkezések csak annyiban, amennyiben azokból nem ered más személynek tűrés kötelezettsége.²¹⁸ Az igazoló jellegű hatósági rendelkezések senkitől nem követelnek meg engedelmisséget, így az ezek ellen való engedetlenségre uszítás kizárt.

A tényállás az „általános” engedetlenségre való uszítást rendeli büntetni, azonban ez a tényállás többi elemére figyelemmel nehezen értelmezhető. Álláspontunk szerint az elkövetési móddal, azaz a köznyugalom megzavarására való alkalmassággal egyezik meg. Itt inkább arról lehet szó, hogy az 1989-es módosításkor a törvényhozó annak érdekében, hogy a büntetőjog ne korlátozza feleslegesen az állampolgárokat a törvényekkel, más jogszabályokkal és hatósági rendelkezésekkel szemben az elégedetlenségük szabad kifejtésében, túlbiztosította magát.

a2) Az elkövető cselekménye az általános engedetlenségre uszítás. Az uszítás fogalmának részletes elemzésére a közösség elleni izgatás kapcsán térünk ki, itt csak annyi rögzítése szükséges, hogy az uszítás más személy érzelmi, tudati állapotának negatív irányba történő befolyásolása, amely egyben mozgósítás más személyek gondolkodásmódjának támadó jellegű alakítására.²¹⁹ Az uszítás csak akkor tényállásszerű, ha az általános engedetlenségre irányul.

ad b) Az elkövetés helye: nagy nyilvánosság előtt. A nagy nyilvánosság fogalmát döntően a bírósági gyakorlat²²⁰ dolgozta ki, a törvény ahhoz csak kiegészítő rendelkezést tartalmaz.

Eszerint nagy nyilvánosság akkor állapítható meg:

- ha nagyobb létszámú személy van jelen, azaz ha legalább annyian, hogy a jelenlévők száma egyszeri ránézéssel nem állapítható meg,
- ha megvan a reális lehetőség arra, hogy nagyobb, vagy előre meg nem határozható számú személy tudomást szerezzen a bűncselekményről,

²¹⁷ Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932. 31. o.

²¹⁸ Példaként hivatkozhatunk az Alkotmány azon megállapítására, hogy „Magyarország: köztársaság.” 1. §

²¹⁹ Erdősy Emil: A törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás. In: Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 339. o.

²²⁰ Akác József – †Berkes György – Belegi József – Katona Sándor – Kónya István – Márki Zoltán – Mészár Róza – Molnár Gábor – Rabóczki Ede (szerk.): Magyar büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára. Budapest, 2009.

- illetve a Btk. 137. § 12. pontja értelmében nagy nyilvánosságon a bűncselekménynek a sajtó²²¹, egyéb tömegtájékoztatási eszköz, sokszorosítás, illetőleg elektronikus hírközlő hálózaton²²² való közzététel útján történő elkövetését is érteni kell.

A nagy nyilvánossággal kapcsolatban két észrevételt tehetünk. Az egyik a szabályozási móddal van összefüggésben, azaz hogy a fogalmat döntően nem a Btk. határozza meg, hanem az értelmezés jórészt a bírósági gyakorlaton alapul, a törvény csak kiegészítő elemet kapcsol a gyakorlatban kimunkált elvekhez. Ez a hibrid megoldás semmiképpen sem helyeselhető. Álláspontunk szerint vagy az egész fogalmat a jogszabálynak kellene meghatároznia, vagy azt teljes egészében rá kellene bízni a bíróságok bölcs belátására. Az elmúlt évek jogalkotási tapasztalatai abba az irányba mutatnak, hogy a jogalkotó fokozatosan átveszi az értelmezés feladatát a bíróságoktól, sokszor azonban ez nem lépi túl a gyakorlatban általánosan elfogadott nézetet. Példaként hivatkozhatunk újabban a „védekezésre képtelen állapot” fogalmára, amely a gyakorlatban kimunkált meghatározás törvénybe iktatása. Másrészt az a fordulat, mely szerint nagy nyilvánosság az is, ha megvan a reális lehetőség arra, hogy nagyobb, vagy előre meg nem határozható számú személy tudomást szerezzen a bűncselekményről, a kiterjesztő értelmezés egyik megnyilvánulása.

ad c) Elkövetési módnak a törvény a köznyugalom megzavarására való alkalmasságot tekinti. A miniszteri indoklás és a vonatkozó irodalom is kiemeli, hogy ez az a tényállási elem, amely biztosítja, hogy az állampolgárok szabadon kifejezhessék a jogszabályokkal, hatósági rendelkezésekkel szembeni elégedetlenségüket, a büntetőjogi fenyegetettség pedig csak a legkirívóbb, legszükségesebb esetekre korlátozódjon. Álláspontunk szerint e tényállási elem felesleges, hiszen ha az általános engedetlenségre uszítás nagy nyilvánosság előtt történik, az már önmagában alkalmas a „köznyugalom” megzavarására.²²³

²²¹ A sajtóról szóló 1986. évi II. törvény 20. § a) pontja értelmében sajtó az időszaki lap, illetve a rádiózásról és televíziózásról szóló törvény szerinti műsorszolgáltató és a hírgyűnökség.

²²² Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény 188. § 19. pontja értelmében elektronikus hírközlő hálózat: átviteli rendszerek és – ahol ez értelmezhető – a hálózatban jelek irányítására szolgáló berendezések, továbbá más erőforrások, melyek jelek továbbítását teszik lehetővé meghatározott végpontok között vezetéken, rádiós, optikai vagy egyéb elektromágneses úton, beleértve a műholdas hálózatokat, a helyhez kötött és a mobil földfelszíni hálózatokat, az energiaellátó kábelrendszereket, olyan mértékben, amennyiben azt a jelek továbbítására használják, a műsorszórásra használt hálózatokat és a kábeltelevíziós hálózatokat, tekintet nélkül a továbbított információ fajtájára. E fogalom-meghatározás szerint tehát – technológiától függetlenül – elektronikus hírközlő hálózat minden hálózat, amely jel továbbítására alkalmas. Így ide tartozik pl. a televízió, rádió, internet. A gyakorlatban e fordulat megállapításánál ennek van jelentősége. Felvetődik a kérdés, hogy nem lenne-e szerencsésebb az informatikai szakkifejezés helyett a törvényben inkább a világhálón történő elkövetést büntetni.

²²³ Sántha Ferenc: Törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás. In: Fehér Lenke-Görgényi Ilona-Gula József-Horváth Tibor-Lévay Miklós-Sántha Ferenc-Váradi Erika (szerk.: Horváth Tibor-Lévay Miklós): Magyar büntetőjog Különös rész. Complex, Budapest, 2009. 379. o.

3. A bűncselekmény absztrakt veszélyeztetési jellege

A törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás nem eredménybűncselekmény, azaz a törvényhozó semmilyen következményt nem fűz az általános engedetlenre uszításhoz. A szakirodalom szerint a bűncselekmény absztrakt veszélyeztető jellegű.²²⁴ A cselekmény befejezetté válik az uszítást tartalmazó közlésnek nagy nyilvánosság előtt megjelenésével, kísérlet megállapítására verbális cselekményeknél nem kerülhet sor, legfeljebb akkor, ha az uszítás írásban történik.

4. A tényállás alanyi oldala

A bűncselekmény alanya bárki lehet, a törvény csak a szándékos elkövetést bünteti. Ehhez szükséges, hogy az elkövető tisztában legyen azzal, hogy azt a parancsot vagy tilalmat, amely ellen engedetlenségre uszít, törvény vagy más jogszabály, vagy hatósági rendelkezés írja elő. Tisztában kell lennie továbbá azzal, hogy a cselekménye engedetlenség kiváltására alkalmas, azt vagy kívánja, vagy pedig felismerése sem tartja vissza attól, hogy másként cselekedjen.

5. Elhatárolási kérdések

A szakirodalom²²⁵ elhatárolási problémaként tekint arra az esetre, ha az elkövető a Büntető Törvénykönyv ellen uszít elégedetlenségre. A főbb megállapítások abban foglalhatók össze, hogy törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatást kell megállapítani abban az esetben, ha az uszítás általánosságban irányul a törvénykönyv ellen. Azonban a konkrét bűncselekményre való felbujtás, vagy ha ez sikertelen, és az előkészület is büntetendő, előkészület miatt kell az elkövetőt felelősségre vonni, ha az uszítás körében történő ráhatás konkrét személyhez szóló és konkrét elkövetési szándékot vált ki, illetőleg ilyen szándék kialakítására irányul.

²²⁴ Szomora Zsolt: Törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás. In: Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 426. o.

²²⁵ Szomora Zsolt: Törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás. In: Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 425. o. és Erdősy Emil: A törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás. In: Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 340. o.

6. Összegzés

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a törvény vagy hatósági elleni izgatás, mint közrend elleni bűncselekmény büntetendősége igazolt, azonban helyesebb volna a tényálláson két vonatkozásban változtatni. Egyrészt meg kellene szüntetni a törvény és a jogszabály külön említését, másrészt elegendő volna annak rögzítése, hogy az általános engedetlenségre uszítás büntetendő, a „köznyugalom megzavarására alkalmas módon” kitétel elhagyásával.

De lege ferenda javaslatunk a tényállás megszövegezésével kapcsolatban a következő: „Aki nagy nyilvánosság előtt jogszabály vagy hatóság rendelkezése ellen általános engedetlenségre uszít, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” A bűncselekmény elnevezését a tényállás szövegének megfelelően jogszabály vagy hatósági rendelkezés elleni uszításra lenne célszerű változtatni.

II. FEJEZET

KÖZÖSSÉG ELLENI IZGATÁS

A közösség elleni izgatás tényállását az 1989. évi XXV. törvény iktatta a Btk.-ba, egyidejűleg hatályon kívül helyezte az izgatást, mint állam elleni bűncselekményt, és a köznyugalom elleni bűncselekmények között található közösség megsértését. A közösség megsértésének első alapesete az elemeit és a szerkezeti felépítését tekintve alapvetően megegyezett az izgatás törvényi tényállásával. Az egyetlen eltérés az alanyi oldalon mutatkozott: az izgatást célzatos bűncselekmény lévén csak akkor lehetett megállapítani, ha az elkövető a magatartása kifejtésével az állam elleni gyűlöletét másokba kívánta átültetni.²²⁶ A módosításhoz kapcsolódó miniszteri indokolás is utalt rá, hogy a két bűncselekmény elhatárolása bizonytalan volt, ami a gyakorlatban számos visszaélésre adott lehetőséget.

1989. október 15-én a következő szöveg lépett hatályba:

„269. § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt

a) a magyar nemzet vagy valamely nemzetiség,

b) valamely nép, felekezet vagy faj, továbbá a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, bűntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használt, vagy más ilyen cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

A tényállás először 1992-ben változott, amikor az Alkotmánybíróság a 30/1992. (V. 26.) AB határozatával megsemmisítette a (2) bekezdésben szabályozott gyalázkodás tényállását, figyelemmel arra, hogy indokolatlanul korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát. A bűncselekmény azóta szinte folyamatosan a viták középpontjában áll. Újra és újra felvetődik ugyanis a gyűlöletbeszéd büntethetőségének igénye, a gondolkodás középpontjába pedig fokozatosan a közösségek méltóságának büntetőjogi védelme kerül. A témakörben született tetemes mennyiségű irodalomra azonban kevésbé jellemző a büntetőjogi megközelítés, ennek nagy része ugyanis a kérdéskör alkotmányossági (alapjogi) összefüggéseivel foglalkozik. Tagadhatatlan, hogy az alapjogi kérdések felvetése nélkül még a büntetőjogász sem nyúlhat a témához, ezért is szükséges például a vonatkozó nemzetközi (és európai) szabályozók

²²⁶ Erdősy Emil: A közösség elleni izgatás. in.: Erdősy-Földvári-Horváth: A magyar büntetőjog különös része. Budapest, 1989. 139. o.

ismertetése. Hangsúlyozzuk azonban, hogy magunk részéről a továbbiakban a felmerülő problémákat büntetőjoginak tekintjük, és így azokra büntetőjogi válaszokat kívánunk adni. A szakirodalomban felmerült más kérdéseket csak annyiban érintjük, amennyiben a közösség elleni izgatás hatályos szövegében található „gyűlöletre uszítás” értelmezésével szoros összefüggésben vannak.

1. A véleménynyilvánítás szabadságának nemzetközi és európai garanciái és korlátai

1.1 Nemzetközi egyezmények

A vonatkozó nemzetközi egyezmények közül elsőként az ENSZ égisze alatt a második világháború borzalmait követően megszületett Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát kell megemlítenünk (The Universal Declaration of Human Rights, 1948). A 19. cikk kimondja, hogy mindenkinek joga van a vélemény és kifejezés szabadságához. Ez a jog magában foglalja annak szabadságát, hogy véleménye miatt senkit se zaklassanak, továbbá hogy bármilyen eszközzel és hatásokra való tekintet nélkül mindenki tájékozódhasson és tájékoztathasson, eszméket megismerhessen, információkat és eszméket terjeszthessen.

Az 1966-ban az ENSZ Közgyűlése által elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának²²⁷ (International Covenant on Civil and Political Rights, 1966) 19. cikke a következőképpen rendelkezik: „1. Nézetei miatt senki sem zaklatható. 2. Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határokra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.”

A 3. pont kifejezetten elismeri, hogy e jogok korlátozhatóak, melynek alapja, hogy gyakorlásuk különleges köteleességekkel és felelősséggel jár. Ezek a korlátozások azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket kifejezetten törvény kifejezetten állapít meg, és amelyek szükségesek mások jogainak vagy jó hírüvének tiszteletben tartása, illetőleg az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közérkölcös védelme érdekében.

Az Egyezségokmány 20. cikke kifejezetten elő is ír korlátozási kötelezettségeket, amikor úgy rendelkezik, hogy minden háborús propagandát, illetve a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet

²²⁷ Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet

bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat, törvényben kell megtiltani.

Az Egyezségokmányban rögzített korlátozási kötelezettséghez hasonló található a szintén az ENSZ égisze alatt született, a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezményben (International Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination, 1965).²²⁸ Az egyezmény 4. cikke szerint: „A részes államok elítélnék minden olyan propagandát és minden olyan szervezetet, amely egy bizonyos fajnak vagy egy bizonyos színű vagy etnikai származású személyek csoportjának felsőbbrendűségét hirdető eszméken vagy elméleteken alapszik vagy a faji gyűlöletet és megkülönböztetést valamilyen formában igazolni vagy előmozdítani igyekszik, és vállalják, hogy az ilyen megkülönböztetésre irányuló minden izgatás vagy eljárás gyökeres kiirtására haladéktalanul pozitív intézkedéseket hoznak és ebből a célból, kellő figyelemmel az Emberi Jogok Egyetemes Deklarációjában foglalt elvekre és a jelen Egyezmény 5. Cikkében világosan kifejtett jogokra, egyebek között:

- a) Törvény által büntetendő cselekménnyé nyilvánítják a faji felsőbbrendűsége vagy gyűlöletre alapozott eszmék terjesztését, a faji megkülönböztetésre való izgatást, valamint bármely faj, illetve más színű vagy más etnikai származású személyek csoportja ellen irányuló minden erőszakos cselekedetet vagy arra való izgatást, továbbá fajgyűlölő tevékenység mindenféle támogatását, annak pénzelését is beleértve;
- b) Törvényellenessé nyilvánítanak és betiltanak minden olyan szervezetet, valamint szervezett és minden egyéb propagandatevékenységet, amely a faji megkülönböztetést előmozdítja vagy arra izgat, az ilyen szervezetekben vagy tevékenységben való részvételt pedig törvény által büntetendő cselekménynek tekintik;
- c) Nem engedik meg, hogy országos, vagy helyi hatóságok vagy közintézmények a faji megkülönböztetést előmozdítsák vagy arra izgassanak.”

1.2. Európai dokumentumok

A meghatározó európai alapjogi dokumentumok között mindenképp az Európa Tanács keretei között megszületett Emberi Jogok Európai Egyezményének²²⁹ (Római Egyezmény, 1950) vonatkozó rendelkezéseit kell ismertetni. A 10. cikk a következőképpen biztosítja a

²²⁸ Magyarországon kihirdette az 1969. évi 8. törvényerejű rendelet

²²⁹ Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms). Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény

véleménynyilvánítás szabadságát: „1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárookra tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a Cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék. 2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együttjáró szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”

Hasonlóan az Egyezségokmányhoz, a Római Egyezmény is úgy rendelkezik, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása csak törvényben lehetséges, azonban a korlátozás alapjául szolgáló okokat bővebben határozza meg: a nemzetbiztonság, a közrend, a közerkölcs és a közegészség kiegészülnek a területi sértetlenséggel, a zavargás vagy bűnözés megelőzésével, mások jó hírnevének vagy jogainak védelmével, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozásával, illetve a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartásával.²³⁰

Az Európai Közösségeket alapító szerződések eredetileg nem tartalmaztak rendelkezéseket az emberi jogok védelme tárgyában, ez döntően esetjogi jelleggel az Európai Közösségek Bíróságának feladata maradt. A Bíróság felfogásában az alapvető jogok az *acquis communautaire* részét képezik, e jogok védelme során a testület figyelemmel van a tagállamok közös alkotmányos hagyományaira és azokra az emberi jogi tárgyú nemzetközi dokumentumokra, amelyeknek a tagállamok részes államai.

Az Európai Közösségek alapítása óta az elsődleges jogforrások közé több alapjogvédelmi jellegű rendelkezés is bekerült. Az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSz) – Amszterdami Szerződéssel módosított – 6. cikke rögzítette, hogy „(1) Az Unió a szabadság, a demokrácia, az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása és a jogállamiság elvein alapul, amely alapelvek közösek a tagállamokban.” A cikk (2) bekezdése lényegében a közösségi jog részévé tette a Római Egyezményt, amikor kimondta: „Az Unió a közösségi jog

²³⁰ Bárándy Gergely: A gyűlöletbeszéd Magyarországon. Scolar Kiadó, Budapest, 2009. 140. o.

általános elveiként tartja tiszteletben az alapvető jogokat, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-én Rómában aláírt európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományyaiból erednek.”

Az alapvető jogok uniós védelmével kapcsolatban jelentős változást hozott a 2009. december 1-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződés, amely módosította az EUSz 6. cikkét és a szerződés – és ezáltal az *acquis communautaire* – részévé tette az Európai Unió Alapjogi Chartáját. A módosított cikk a következőképp rendelkezik:

„(1) Az Unió elismeri az Európai Unió Alapjogi Chartájának 2000. december 7-i, Strasbourgban 2007. december 12-én kiigazított szövegében foglalt jogokat, szabadságokat és elveket; e Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések. A Charta rendelkezései semmilyen módon nem terjesztik ki az Uniónak a Szerződésekben meghatározott hatásköreit. A Chartában foglalt jogokat, szabadságokat és elveket a Charta VII. címében foglalt, az értelmezést és alkalmazást szabályozó általános rendelkezéseknek megfelelően kell értelmezni, kellően figyelembe véve a Chartában említett azon magyarázatokat, amelyek meghatározzák az egyes rendelkezések eredetét.

(2) Az Unió csatlakozik az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményhez. Ez a csatlakozás nem érinti az Uniónak a Szerződésekben meghatározott hatásköreit.

(3) Az alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományyaiból következnek, az uniós jogrend részét képezik mint annak általános elvei.”

A módosított 6. cikk nem tartalmazza a korábbi szöveg (1) bekezdésében foglaltakat, amelynek magyarázata, hogy az ott rögzített alapelv kibővítve – mint az egész Unióra, annak szervezetére és működésére vonatkozó éthosz – az EUSz 2. cikkében kapott helyet: „Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.”

Miután 2009. december 1-jét követően az Európai Unió Alapjogi Chartája jogi kötőerővel bír, szükséges a vonatkozó szabályainak ismertetése. A 11. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy

„mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna, továbbá országhatárookra való tekintet nélkül.” A (2) bekezdés értelmében a tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani.

A Charta 21. cikke a megkülönböztetés tilalmáról tartalmaz rendelkezéseket: „(1) Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés. (2) A Szerződések alkalmazási körében és az azokban foglalt különös rendelkezések sérelme nélkül, tilos az állampolgárság alapján történő minden megkülönböztetés.”

Az alapjogok korlátozhatóságával kapcsolatban a Charta 52. cikkének (1) bekezdése rögzíti, hogy az „e Chartában elismert jogok és szabadságok gyakorlása csak a törvény által, és e jogok lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. Az arányosság elvére figyelemmel, korlátozásukra csak akkor és annyiban kerülhet sor, ha és amennyiben az elengedhetetlen és ténylegesen az Unió által elismert általános érdekű célkitűzéseket vagy mások jogainak és szabadságainak védelmét szolgálja.”

Az Unió másodlagos jogforrásai közül témánk szempontjából kiemelkedő jelentősége van a Tanács rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről szóló 2008. november 28-i 2008/913/IB kerethatározatának, mely szerint:

„(1) Minden tagállam meghozza a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy a következő szándékos cselekmények büntetendők legyenek:

- a) nyilvánosság előtt erőszakra vagy gyűlöletre uszítás faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek csoportjával vagy e csoport valamely tagjával szemben;
- b) az a) pontban említett cselekmény elkövetése röpiratok, képek vagy egyéb anyagok nyilvános terjesztése vagy forgalmazása útján;
- c) a Nemzetközi Büntetőbíróság statútumának 6., 7., illetve 8. cikkében meghatározott népirtás, emberiség elleni vagy háborús bűncselekmény nyilvánosság előtti védelmezése, tagadása vagy súlyosan jelentéktelen színben való feltüntetése faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott

személyek egy csoportja vagy e csoport valamely tagja ellen irányuló módon, amennyiben az adott cselekményt olyan módon valósítják meg, hogy az e csoport vagy annak valamely tagja ellen erőszakra vagy gyűlöletre való uszításra alkalmas;

d) a Nemzetközi Katonai Törvényszéknek az 1945. augusztus 8-i Londoni Egyezményhez csatolt chartája 6. cikkében meghatározott bűncselekmények nyilvánosság előtti védelmezése, tagadása vagy súlyosan jelentéktelen színben való feltüntetése faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek egy csoportja vagy e csoport valamely tagja ellen irányuló módon, amennyiben az adott cselekményt olyan módon valósítják meg, hogy az e csoport vagy annak valamely tagja ellen erőszakra vagy gyűlöletre való uszításra alkalmas.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazásakor a tagállamok dönthetnek úgy, hogy kizárólag azt a cselekményt büntetik, amely a közrend megzavarására alkalmas vagy fenyegető, gyalázkodó vagy sértő jellegű.

(3) Az (1) bekezdés alkalmazásában a vallásra történő utalás legalább az olyan cselekményeket kívánja lefedni, amelyek indítékul szolgálnak a faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti, nemzeti vagy etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek egy csoportjával vagy e csoport valamely tagjával szembeni cselekmény elkövetéséhez.

(4) E kerethatározat elfogadásakor vagy azt követően bármely tagállam nyilatkozatot tehet arról, hogy az (1) bekezdés c) és/vagy d) pontjában említett bűncselekmények tagadását vagy súlyosan jelentéktelen színben való feltüntetését csak abban az esetben rendeli büntetni, ha az ezekben a pontokban említett bűncselekmények elkövetését az adott tagállam nemzeti bíróságának és/vagy valamely nemzetközi bíróságnak a jogerős határozata, vagy csak valamely nemzetközi bíróság jogerős határozata állapította meg.”

A sok kompromisszum árán megszületett kerethatározathoz a közrend értelmezése körében a Magyar Köztársaság azt a nyilatkozatot tette, hogy – a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatának megfelelően – a szólásszabadság csak akkor korlátozható büntetőjogi eszközökkel, ha a magatartás közvetlenül és egyértelműen veszélyezteti meghatározott személyek jogait, és emellett a köznyugalom megzavarásával is járhat. Így az 1. cikk (2) bekezdésében szereplő „közrend” kifejezés magában foglalja a „köznyugalom” jelentését is.²³¹

²³¹ A kerethatározat megszületésének körülményeit részletesen ismerteti Bárándy Gergely: A gyűlöletbeszéd Magyarországon. Scolar Kiadó, Budapest, 2009. 154-161. o.

2. Az első alkotmánybírósági határozat [30/1992. (V. 26.) AB határozat]

Az Alkotmánybíróság eddig összesen négyszer foglalkozott a közösség elleni izgatás bűncselekményével, álláspontját mindannyiszor jórészt a „nagytekintélyű első határozatra” alapozta. Az Alkotmánybírósághoz érkezett indítványok a közösség elleni izgatás mind az (1), mind a (2) bekezdésbe foglalt esetét támadták, ezért az alkotmányosság megítéléséhez szükséges közös szempontok írásba foglalása után a testület az elkövetési magatartásokkal külön foglalkozott.

ad a) Kétségtelen, hogy a Btk. 269. §-a a véleménynyilvánítás szabadságának és a sajtószabadságnak a tényleges korlátozását jelenti. A véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen „anyajoga” többféle szabadságjognak, az ún. „kommunikációs” alapjogoknak, így a plurális, demokratikus társadalom alapvető értékei közé tartozik. Az eszmék, nézetek szabad kifejtése, a mégoly népszerűtlen vagy sajátos elképzelések szabad megnyilvánulása a fejlődni képes és valóban eleven társadalom létezésének alapfeltétele.

A véleménynyilvánítás szabadsága ugyanakkor nem korlátozhatatlan alapjog. A többi alapjoghoz hasonlóan korlátozására akkor van lehetőség, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. A korlátozáshoz „önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik, vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.”

Ennek megfelelően a vonatkozó tényállások alkotmányosságának megítélésénél azt kellett a testületnek vizsgálni, hogy:

- elkerülhetetlenül szükséges-e a véleménynyilvánítás korlátozása a tényállásban leírt magatartások esetén;
- a korlátozás megfelel-e az arányosság követelményeinek.

ad b) Ami az (1) bekezdésbe foglalt elkövetési magatartást, a „gyűlöltre uszítást” illeti, az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy az megfelel a szükségesség és az arányosság követelményének.

A korlátozás szükséges, figyelemmel az emberek meghatározott csoportjai elleni gyűlöletkeltésnek történelmileg bizonyítottan kártékony hatására, az alkotmányos alapértékek (demokratikus jogállamiság, az emberek egyenlősége, egyenlő méltóság, a diszkrimináció tilalma, a lelkiismereti és vallásszabadság, a nemzeti, etnikai kisebbségek) védelmére, továbbá hazánk nemzetközi kötelezettségeire.

A korlátozás egyben arányosnak is tekinthető, hiszen csak a legveszélyesebb magatartásokra terjed ki, és a tényállási elemek a jogalkalmazók részéről egyértelműen értelmezhetők. Az értelmezést egyébként maga is elvégezte a testület, a „gyűlölet”, az „uszít” és az „izgat” szavak szemantikai vizsgálatával. Főbb megállapításait a Magyar Nyelv Értelmező Kéziszótárában foglaltakra alapozta, tulajdonképpen kritika nélkül elfogadva, hogy a gyűlölet az egyik legszélsőségesebb negatív, nagyfokú ellenséges indulat. Aki uszít, az valamely személy, csoport, szervezet, intézkedés ellen ellenséges magatartásra, ellenséges, kárt okozó tevékenységre biztat, ingerel, lázít. Az izgatás fogalmával kapcsolatban a Kúria meghatározását tekintette mértékadónak, mely szerint: „A törvény eme kifejezés alatt »izgat« nem valamely kedvezőtlen és sértő véleménynek nyilvánítása, hanem olyan lázongó kifakadások értendők, amelyek alkalmasak arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsák, amelyből gyűlölet keletkezvén, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet.”²³² Ennek megzavarása mögött – teszi hozzá a testület – mindig „ott van nagyszámú egyéni jog megsértésének a veszélye is: a csoport ellen felszított indulat fenyegeti a csoporthoz tartozók becsületét, méltóságát (szélsőséges esetben életét is), megfélemlítéssel korlátozza őket más jogaik gyakorlásában is.”

A „gyűlöltre uszítás” tehát nemcsak a köznyugalomra jelent egy bizonyos mérték feletti, „világos és jelenvaló veszélyt” („clear and present danger”), hanem fenyegeti az emberi jogokat is.

ad c) A gyalázkodás tényállását az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek találta és megsemmisítette, melyet döntően azzal indokolt, hogy e bűncselekmény a köznyugalmat, a társadalmi békét önmagában véve, elvontan védi. Megvalósul akkor is, ha a sértő kifejezés a körülmények folytán nem jár annak veszélyével sem, hogy egyéni jogokon sérelem esne. A

²³² Büntetőjogi Döntvénytár 7. köt. 272. o.

köznyugalom ilyen elvont veszélyeztetése pedig nem elégséges érv ahhoz, hogy a véleménynyilvánítási szabadságot büntetőjogi büntetéssel alkotmányosan korlátozni lehessen. A határozat indokolásának gyalázkodásra vonatkozó részében szerepel az a sokat idézett kijelentés, hogy a „szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték és igazságtartalmára tekintet nélkül védi.” Érvelése szerint ugyanis a véleménynyilvánítás szabadságának csak külső korlátai vannak, amíg a cselekmény nem ütközik egy ilyen alkotmányosan meghúzott külső korlátba, maga a véleménynyilvánítás lehetősége és ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül.

A Btk. 269. § (2) bekezdése azonban nem állított külső korlátot, hanem valójában a vélemény értéktartalma alapján minősített, s ehhez a köznyugalom sérelme csak feltételezés és statisztikai valószínűség révén kapcsolódik. „Büntetőjogi büntetésekkel azonban nem a közvéleményt és a politikai stílust kell formálni – ez paternalista hozzáállás –, hanem más jogok védelmében az elkerülhetetlenül szükséges esetekben szankcionálni.”

3. A bűncselekmény tárgya

Egy bűncselekmény jogi tárgyának pontos meghatározása – mint azt korábban kifejtettük – kiemelkedő jelentőségű kérdés, hiszen befolyással van a törvényalkotásra és a joggyakorlatra egyaránt. Ha egy büntetendővé nyilvánított cselekmény jogi tárgyát – azaz az általa védett értéket – nem lehet pontosan meghatározni, az elveszítheti a büntethetőség legitimitását, a gyakorlatban bizonytalan magyarázatokhoz és jogértelmezéshez, az elméletben parttalan vitákhoz vezet. Szem előtt kell tartanunk azt is, hogy a büntetőjognak nem nevelnie kell – erre amúgy sem alkalmas – a társadalom tagjait, hanem reagálnia kell az egyéni és az ezekből származtatott társadalmi (ha úgy tetszik közösségi) értékek megsértésére vagy veszélyeztetésére.

A közösség elleni izgatás jogi tárgyának definiálása azonban – úgy tűnik – kevésbé érdekli a tényállással és a vele szoros összefüggésben lévő ún. gyűlöletbeszéddel, illetve a közösségek méltóságának megsértésével foglalkozó irodalmi vita résztvevőit. Ez is tükrözi, hogy a büntetőjog, annak elvei, jól felépített dogmatikai rendszere csak mellékszereplő a felmerülő kérdésekben.

A kevés megközelítés többsége tankönyvi; a műfaj által megkövetelt feladatot a szerzők részletesebb magyarázat nélkül, kötelességtudóan végzik el. A legsommásabb megállapítás a Kis-Hollán szerzőpárosé, akik tankönyvében azt olvashatjuk, hogy a bűncselekmény tárgya a

köznyugalom, amit a tényállás megvalósítása a gyűlöletre uszítás révén veszélyeztet.²³³ Más meghatározások középpontjában a közhangulat áll. Erdősy megközelítésében a közhangulat a demokratikus jogállam politikai és társadalmi berendezkedéséhez kapcsolódó közösségi tudati, érzelmi és meggyőződésbeli viszonyok összessége²³⁴, ettől Szomora álláspontja abban tér el, hogy szerinte a közhangulat a valamennyi személy számára egyenlő szabadságjogokat és emberi méltóságot biztosító tudati, érzelmi és meggyőződésbeli viszonyok összességében nyilvánul meg.²³⁵ Belovics a bűncselekmény jogi tárgyaként a személyek csoportjai ellen irányuló, előítéletektől mentes közhangulathoz fűződő társadalmi érdeket jelöli meg.²³⁶ Varga Zoltán megállapítása közelebb visz bennünket a közösség elleni izgatás jogi tárgyának meghatározásához, álláspontja az, hogy „az általános jogi tárgy a társadalom nyugalma, a társadalom békéje, a társadalom rendje az, amely büntetőjogi védelmet élvez.”²³⁷

A közösség elleni izgatás által védeni kívánt érték feltárásakor abból kell kiindulnunk, hogy a tényállásszerű magatartás milyen következményekkel járhat. Magyarországon a magyar nemzettel – évszázadok óta – más nemzetek (etnikumok) tagjai is együtt élnek, az ország plurális demokrácia, ahol minden vallási és egyéb meggyőződésnek, és az ezeken alapuló egyesülésnek helye van. A többségnek tiszteletben kell tartania a kisebbség jogait, és fordítva. Csak az egyes csoportok (legyen az a többség vagy kisebbség) békés egymás mellett élésében biztosítható, hogy valamennyien zavartalanul gyakorolhassuk a jogszabályok által számunkra biztosított jogokat, és teljesíthessük kötelezettségeinket.

A magyar nemzet, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport, vagy a lakosság más csoportja elleni ellenséges érzelmek felkeltése, a gyűlöletre uszítás ezt az egymás mellett élést zavarja meg. Alkalmas arra, hogy a többséget a kisebbség, illetve a kisebbséget a többség ellen fordítsa, ezáltal a társadalmi rend alapjait megremesse. A cselekmény a társadalom, a köz rendjét támadja, ezért közrend elleni bűncselekmény, jogi tárgya pedig a fentiekből adódóan a társadalmat alkotó közösségek zavartalan egymás mellett élése, mint közösségi és – szem előtt tartva, hogy a közösségeket mindig egyének alkotják – egyéni érték.

²³³ Kis Norbert-Hollán Miklós (szerk.: Kis Norbert): A magyar büntetőjog tankönyve II. Különös rész. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 487. o.

²³⁴ ²³⁴ Erdősy Emil: Közösség elleni izgatás. In: Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 342. o.

²³⁵ Szomora Zsolt: Közösség elleni izgatás. In: Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 427. o.

²³⁶ Belovics Ervin: Közösség elleni izgatás. In: Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál (szerk.: Busch Béla): Büntetőjog Különös rész. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 388. o.

²³⁷ Varga Zoltán: A közösség elleni izgatás. Magyar Jog 2002. 12. sz. 707. o.

A tényállás megnevezi a társadalmi együttélés legfontosabb tényezőit, csoportjait. Legelőször és külön a magyar nemzetet említi, ez azonban nem jelenti azt, hogy a magyar nemzetet előrébb helyezné a többi közösséghez képest. Itt inkább arról van szó, hogy a társadalom tagjainak legnagyobb része a magyar nemzethez tartozik, de találkozhatunk olyan érveléssel is, hogy a jogalkotó e törvényi tényállással a magyar társadalom békéjét kívánta védeni.²³⁸

A magyar nemzet fogalma büntetőjogi pontossággal nem meghatározható, célszerű úgy közelíteni, hogy a magyar nemzet azoknak a személyeknek az eszmei közössége, akik magukat a magyar nemzethez tartozónak vallják.

A törvény ezt követően különböző csoportokat említi, melyek közül négyet külön is megnevez. A „valamely” névmás azt juttatja kifejezésre, hogy bármelyik nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport elleni gyűlöltre uszítás büntetendő, igaz ez bármelyik más lakossági csoportra is. Az első négy csoport külön említése adódik abból, hogy az ellenük történő gyűlöltre uszítás a legjellemzőbb és leggyakoribb, a törvény azonban feloldja az így előálló taxációt a „lakosság más csoportjai” fordulattal.²³⁹

A nemzeti és etnikai csoport egymást részben fedő fogalmak. Mindkettőre jellemző, hogy olyan személyek alkotják, akik magukat egy – ugyanazon – nemzetiséghez/etnikumhoz tartozónak vallják. Őket mindenekelőtt közös nyelvük, kultúrájuk és hagyományaik különböztetik meg a magyar és más nemzetektől. A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény (Nek. tv.) 61. § (1) bekezdése értelmében Magyarországon honos népcsoportnak minősülnek: a bolgár, a cigány, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán. Az általánosan elfogadott tétel szerint nemzeti kisebbségnek az a közösség tekinthető, amelyik anyaországgal rendelkezik, ez a büntetőjogi „nemzeti csoport” meghatározásához is irányadó. Etnikai csoport tehát az olyan személyek közössége, akik azonos nyelvet beszélnek, ugyanazon kulturális hagyományokat őrzik, de nincs anyaországuk (pl. lappok, baszkok). A felsorolt kisebbségek közül ez a cigány népre igaz. Hozzá kell tennünk, hogy a Nek. tv.-ben írtakon kívül természetesen más nemzeti/etnikai csoportok ellen is elkövethető a bűncselekmény (pl. kínaiak).

²³⁸ Szeder Gyula: A társadalom békéjének büntetőjogi védelméről. Magyar Jog 2002. 1. sz. 6. o.

²³⁹ Ellenkező álláspontot képvisel, és a taxáció mellett érvel Belovics Ervin és Szeder Gyula. Belovics Ervin: Közösség elleni izgatás. In: Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál (szerk.: Busch Béla): Büntetőjog Különös rész. Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 388. o.; Szeder Gyula: A társadalom békéjének büntetőjogi védelméről. Magyar Jog 2002. 1. sz. 6. o.

A faji²⁴⁰ csoport említése értelmetlen és értelmezhetetlen: valamennyi ma élő ember az emberi fajba (homo sapiens) tartozik, ezen belül pedig négy nagyraoszt különböztet meg a biológia-tudomány: europid, mongolid, negrid és ausztrolid. Szerencsésebb lenne, ha a törvény is ennek szellemében „valamely nemzeti, etnikai, vallási csoport vagy valamely rassz” elleni gyűlöletre uszítást rendelné büntetni.

A vallási csoport az azonos hitelveket követők, az azonos vallási meggyőződést vallók csoportja.

A lakosság egyes csoportjai az ország területén élő és az előbbiektől eltérő egyéb (pl. politikai, világnézeti, életkori, szexuális orientáció szerinti), tulajdonképpen bármely ismérv szerint elkülönülő személyek közösségét jelenti.

4. Az elkövetési magatartás

A tényállásban rögzített elkövetési magatartás a gyűlöletre uszítás, melynek értelmezésére mind a gyakorlatban, mind a szakirodalomban számtalan megoldás született, egységes álláspont azonban nem alakult ki. Ennek oka, hogy az egyes szerzők a gyűlöletre uszítás meghatározásán keresztül fejezik ki a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásával kapcsolatos felfogásukat, másképpen szólva: alapjogi álláspontjukat igyekeznek beletuszkolni a büntetőjogi fogalomba. Ez persze senkinek sem róható fel, hiszen az egész témakör centruma, minden további következtetés alapja e fogalom. Mindennek persze szükségképpen következménye a jogalkalmazásban beálló zavar, bizonytalanság, az egységes gyakorlat hiánya pedig indokolatlan felmentésekhez vagy elítélésekhez, jogbizonytalansághoz vezethet.

4.1. Az egyes szerzők véleményeinek és a vonatkozó ítéletek megállapítását célszerű csoportosítani²⁴¹, különben könnyen elveszhetünk a megközelítések útvesztőjében.

²⁴⁰ Az egyébként is rosszízű, az emberekre vonatkoztatva lejáratos „faj” szó a régi terminológia reminiscenciája, hasonlóan a fajtalansághoz, ez utóbbival kapcsolatban álláspontunk Szomora Zsoltéval egyezik. Szomora Zsolt: A nemi bűncselekmények alapkérdései. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2009. 90. o.

²⁴¹ Az álláspontok másfajta csoportosítását adja Koltay András, aki a megközelítéseket hét részre bontja. Így külön csoportba tartoznak azok a vélemények, mely szerint a „gyűlöletre uszítás” olyan cselekmény, amely:

- gyűlöletkeltésre alkalmas
- gyűlöletkeltésre irányul
- aktív, tevőleges gyűlölet felkeltésére alkalmas, és ezáltal annak némi veszélye is megállapítható
- aktív, tevőleges gyűlölet felkeltésére irányul
- aktív, tevőleges gyűlölet felkeltésére alkalmas, és annak közvetlen és azonnali veszélyével jár
- aktív, tevőleges gyűlölet felkeltésére alkalmas, és annak közvetlen és azonnali veszélye állapítható meg
- annak nyomán aktív, tevőleges gyűlölet alakul ki.

Ez a csoportosítás azért nem fogadható el teljesen, mert túl kazuisztikus, és a szerző sem adja magyarázatát annak, hogy az egyes csoport-ismérvék valójában mit fednek és hogyan különböztethetők meg egymástól.

ad a) Az első csoportba tartozók azok a lehetséges megközelítések, melyek szerint a gyűlöletre uszítás már akkor is megállapítható, ha az elkövető cselekménye következtében a nem alakul ki aktív, tevőleges gyűlölet azokban (abban), aki(k)hez a közlés irányult. Ezt a legalacsonyabb büntethetőségi mércét Szeder Gyula²⁴² állította fel, aki szerint az elkövető akkor büntethető, ha a magatartása egyszerűen a gyűlölet felkeltésre alkalmas. Érvelésének kiindulópontja az az alkotmánybíróági meghatározás, hogy a gyűlöletkeltés az erőszak érzelmi előkészítése. A bűncselekmény elkövetője olyan magatartást tanúsít, amely alkalmas lehet az ilyen érzelmek felkeltésére. A gyűlölet aktivizálódása a cselekvés, azonban a közösség elleni izgatás megvalósulása szempontjából ennek már nincs jelentősége, mint ahogy annak sem, hogy az elkövető ténylegesen gerjesztett-e gyűlöletet.

ad b) A második csoportba azok a megközelítések tartoznak, amelyek szerint a közlés aktív, tevőleges gyűlölet felkeltésére irányul. Ide sorolható mindenekelőtt az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozata, amely szerint – mint láttuk – a cselekménynek objektíve alkalmasnak kell lennie aktív, tevőleges gyűlölet felkeltésére, ezáltal arra, hogy a köznyugalomban bizonyos mértékű zavar keletkezzen, illetve az egyének jogai veszélybe kerüljenek. Nem szükséges ugyanakkor, hogy ténylegesen kialakuljon valamely tevőleges magatartás bekövetkezésének veszélye. Ugyanezt az érvrendszert követi a testület egy Btk.-módosítást²⁴³ követően meghozott 12/1999. (V. 21.) AB határozata is.

Ezen az értelmezésen alapul Legfelsőbb Bíróság Bf. IV. 2211/1997. sz. ügyben hozott ítélete²⁴⁴ is, amelyben Szabó Albertet bűnösnek mondta ki közösség elleni izgatásban. Megállapítása szerint aki gyűlöletre uszít, nem pusztán az ellenérzéseit, kedvezőtlen vagy sértő nézeteit, netán aggodalmat keltő gondolatait osztja meg hangulatkeltő módon másokkal, hanem olyan feszültséget gerjesztő, lázongó magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly mértékben szítsa fel, amely gyűlölet kiváltására és ezzel a társadalmi rend és béke, a harmonikus és toleráns emberi kapcsolatok megzavarásához vezethet. A gyűlöletre uszítás megállapításához a Legfelsőbb Bíróság szerint

Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, amerikai, angol és európai összehasonlításban. Századvég, Budapest, 2009. 525-527. o.

²⁴² Szeder Gyula: A társadalom békéjének büntetőjogi védelméről. Magyar Jog 1/2002. 9. o.

²⁴³ 1996-ban az Országgyűlés a következőképp módosította a közösség elleni izgatás tényállását. „269. § Aki nagy nyilvánosság előtt a) a magyar nemzet, b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, illetve gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” Az indítványok a „gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény” fordulatot támadták, amelyet a testület végül alkotmányellenesnek ítélt.

²⁴⁴ BH 1998. 521.

nem elegendő a gyűlöletkeltés, a gyűlölet felébresztése, de nem szükséges a gyűlöletből eredő tevőleges magatartás. „Ennélfogva a cselekmény megvalósulásához elegendő, hogy az elkövető tudatában legyen annak: a nagyobb nyilvánosság előtt tett kijelentései a gyűlölet szítására alkalmasak, amely magában foglalja annak a felismerését is, hogy a felhevített gyűlölet szélsőséges aktivitásba (pl. kirekesztő, jogfosztó magatartásba, végső esetben erőszakos cselekménybe) mehet át.”

Hasonló felfogást vall Varga Zoltán, aki szerint a gyűlölet rendkívül erős, negatív érzelmi állapot, amelyből az értelem részben vagy egészben már kiszorult, a hatása alatt lévő személy nem képes mérlegelni, számba venni az ellenérveket, így az értelem és kontroll hiányában az indulatok meg is nyilvánulhatnak. Aki tudatosan arra törekszik, hogy mások tudatát saját befolyása alá kerítve gyűlöletet ébresszen az emberek meghatározott csoportjával szemben, az gyűlöletet kelt. „Ebből viszont az következik, hogy ha ez a magatartás ellenséges, kárt okozó tevékenységre biztatással, ingerléssel, vagy lázítással is párosul, akkor a cselekmény már nem csupán a passzív gyűlölet felkeltésére irányult, hanem arra, hogy a meglévő, vagy a már felkeltett gyűlölet a külvilágban is felismerhető legyen, tehát gyűlöletre uszít.”²⁴⁵

Ugyanígy érvel Polt Péter, aki az Alkotmánybíróság valamint a Legfelsőbb Bíróság döntéseire hivatkozva állítja, hogy a közösség elleni izgatás elkövetési magatartása nem egyszerűen a gyűlölet, hanem olyan gyűlölet felkeltésére irányul, amely aktív tevékenységbe megy át.²⁴⁶

ad c)

1. Ezekhez képest megszorító jellegűnek tekinthetők azok a megközelítések, amelyek – az Alkotmánybíróság alaphatározatára hivatkozva – a „clear and present danger” elve alapján akkor látják megállapíthatónak a gyűlöletre uszítást, ha az aktív, tevőleges gyűlölet felkeltésére alkalmas, és annak közvetlen és azonnali veszélyével jár. Egyet kell értenünk Koltay András azon megállapításával, hogy a 1992-es alkotmánybírósági alaphatározatban valóban szerepel ugyan utalás a „clear and present danger”-re, azonban ennek fennállása korántsem volt feltétele akkor a büntethetővé nyilvánításnak. Sokkal lényegesebb az a követelmény, hogy az uszító cselekmény mások alanyi jogainak veszélyeztetését idézi elő. A

²⁴⁵ Varga Zoltán: A közösség elleni izgatás. Magyar Jog 2002. 12. sz. 715. o.

²⁴⁶ Polt Péter: A közösség elleni izgatás egyes jogalkotási és jogalkalmazási kérdései. In: Wiener A. Imre 70. születésnapjára (szerk.: Ligeti Katalin). KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 178. o.

határozatból az következik, hogy a „világos és jelenvaló veszély” mércét akkor kell alkalmazni, ha a cselekmény „csupán” a köznyugalom megzavarásával jár.²⁴⁷

A „clear and present danger” elvén alapuló egyik legkorábbi ilyen felfogás Halmai Gábortól származik, aki – a cenzúrával kapcsolatban kifejtett álláspontjában – arra utal, hogy a „véleményszabadság következetes konstitutív igazolását alkalmazva előzetes tiltás csak nagyon kivételes és az Alkotmányban nevesített esetekben képzelhető el. Ilyen lehet például a gyűlöletre uszításnak egy olyan esete, amikor »nyilvánvaló és valóságos a veszélye« annak, hogy a gyűlölködő szavak közvetlenül erőszakra vezethetnek, és nincs más mód e veszély elhárítására, mint a betiltás.”²⁴⁸

Molnár Péter szerint az 1992-ben született alkotmánybíróági határozat egyértelműen szükségesnek ítélte a „világos és jelenlévő” veszélyt, mert „az esetenkénti mérlegelés csak így állapíthatja meg, hogy egy gyűlölködő kifejezés a véleményszabadság korlátozását indokló mértékben megzavarta-e a köznyugalmat, azaz egyéni jogok is veszélybe, méghozzá nyilvánvaló és közvetlen veszélybe kerültek-e.”²⁴⁹

Részletesebben fejti ki véleményét Tilk Péter, aki úgy foglal állást, hogy „aki nagy nyilvánosság előtt az emberek egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, nem pusztán ellenérzéseit, kedvezőtlen, vagy sértő nézeteit, meghökkentő, netán egyenesen aggodalmat keltő gondolatait, elveit osztja meg hangulatkeltő módon másokkal, hanem – miként az a jogállamiság követelményével összhangban álló ítélkezési gyakorlatból is kitűnik – olyan feszültséget gerjesztő, lázongó magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly mértékben tüzelje fel, amely gyűlölet kiváltására és ezzel a társadalmi rend és béke, a harmonikus és toleráns emberi kapcsolatok megzavarásához vezethet.”²⁵⁰ Hozzáteszi: „A szabad véleménynyilvánítás jogának korlátozására a »gyűlöletre uszítás« esetében az egyéni alapjoggyakorlás sérelme, illetve annak közvetlen veszélye miatt kerül sor.”²⁵¹ Szükséges továbbá, hogy a köznyugalom megzavarásának veszélye ne csak feltételezés legyen, intenzitásának egy bizonyos mérték fölött („clear and present danger”) kell lennie.

²⁴⁷ Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, amerikai, angol és európai összehasonlításban. Századvég, Budapest, 2009. 512. o.

²⁴⁸ Halmai Gábor: „Az előző vizsgálat eltöröltetvén örökre...”? Fundamentum, 1997. 1. sz. 63. o.

²⁴⁹ Molnár Péter: Az alkotmányos mérce világosabb értelmezése felé. Fundamentum, 2004. 1. sz. 144. o.

²⁵⁰ Tilk Péter: A kifejezési szabadság és a gyűlöletbeszéd néhány alkotmányjogi vonatkozása. Acta Humana 2005. 1. sz. 25. o.

²⁵¹ Tilk Péter: A kifejezési szabadság és a gyűlöletbeszéd néhány alkotmányjogi vonatkozása. Acta Humana 2005. 1. sz. 28. o.

2. Ezekhez az álláspontokhoz képest tovább szűkítette a büntethetőség körét a Fővárosi Ítéletábrla az ifj. Hegedűs Lóránt ellen indított büntetőügyben hozott 3.Bf.111/2003/10. számú felmentő ítéletével.²⁵² Álláspontja szerint gyűlöletre uszít, aki

- erőszakos cselekedetre,

- ilyen magatartás vagy tevékenység kifejtésére hív fel, akkor

- ha a veszély nem csupán feltételezett, hanem a veszélyeztetett jogok konkrétak, és az erőszakos cselekedet közvetlenül fenyeget.²⁵³ Sajnálatos módon e táblabírószági álláspontot követte később az Alkotmánybírószág a 18/2004. (V. 25.) AB határozatában és a 95/2008 (VII. 3.) AB határozatában.

A Hegedűs-ügyben hozott felmentő ítélet hatására az Országgyűlés sebtében, még 2003-ban Btk.-módosítást fogadott el, amely a közösség elleni izgatás tényállását a következőképpen módosította volna:

269. § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt valamely nemzet, vagy valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre izgat, vagy erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki nagy nyilvánosság előtt az emberi méltóságot azáltal sérti, hogy mást vagy másokat a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási hovatartozás miatt becsmérel vagy megaláz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A köztársasági elnök az elfogadott törvénnyel kapcsolatban előzetes normakontrollt kért az Alkotmánybírószágtól, amely azt alkotmányellenesnek ítélte. Álláspontja szerint a „szabad véleménynyilvánítás jogának korlátozására a »gyűlöletre uszítás« esetében az egyéni alapjoggyakorlás sérelme, illetve annak közvetlen veszélye miatt kerül sor. Végül fontos, hogy a köznyugalomban okozott veszély ne csupán feltételezés legyen, és a legalább hipotetikus visszacsatolás (a közlés alkalmas a köznyugalom megzavarására) elengedhetetlen. A köznyugalom megzavarásának intenzitása ugyanis »egy bizonyos mérték fölött („clear and present danger”) igazolja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását”. Ezzel a megállapítással a testület valójában feljebb vitte az alaphatározatban meghatározott mércét, s így a két (illetve 1999 óta három) döntés között óhatatlanul disszonancia keletkezett.

²⁵² Közzétéve: BH 2005. 46.

²⁵³ Az ítéletet és annak előzmény-határozatát részletesen ismerteti Vaskuti András, aki kemény kritikával illeti a táblabírószági döntést. Vaskuti András: A közösség elleni izgatás bírói gyakorlata. In: Wiener A. Imre 70. születésnapjára (szerk.: Ligeti Katalin). KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 185-205. o.

Tovább erősítette a bizonytalanságot a „gyalázkodással” kapcsolatban hozott 95/2008. (VII. 3.) AB határozat. Az Országgyűlés 2008-ban olyan tartalmú módosítást fogadott el, amely egy új személy elleni bűncselekmény, a gyalázkodás tényállását iktatta volna a Btk.-ba²⁵⁴.

181/A. § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzettel, vagy a lakosság egyes csoportjaival, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporttal kapcsolatban olyan kifejezést használ, vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a csoport tagjainak becsületét csorbítsa, avagy emberi méltóságát megsértse, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki nagy nyilvánosság előtt olyan - különösen önkényuralmi rendszerre vagy eszmére emlékeztető vagy utaló - testmozdulatot tesz, amely alkalmas a magyar nemzet, vagy lakosság egyes csoportjai, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport tagjai becsületének csorbítására, avagy emberi méltóságának megsértésére.

(3) Nem büntethető, aki politikai párttal, vagy politikai közszereplést is folytató társadalmi szervezettel kapcsolatban közszereplésükkel összefüggésben

a) olyan kifejezést használ, vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a lakosság e csoportjához tartozó tagok becsületét, vagy emberi méltóságát megsértse,

b) a (2) bekezdésben meghatározott magatartást tanúsít.

A testület alkotmányellenesnek minősítette a tényállást, indokolásában persze visszautalt az 1992-es alaphatározatára, indokaiból azonban a 2004-es döntés elvei olvashatóak ki: „Az alapjogi védelem ezért nem tagadható meg pusztán azon az alapon, hogy az elhangzottak mások érdekét, szemléletét, érzékenységét sértik, vagy azok egyes személyekre nézve bántóak, lealacsonyítóak. A szólásszabadság korlátozását nem alapozhatja meg a szélsőséges álláspont tartalma, kizárólag annak közvetlen, belátható következménye.” Utalt arra, hogy a korábbi határozataiban is ilyen megfontolások alapján tartotta alkotmányosnak az erőszakcselekmény nyilvánvaló, közvetlen veszélyével és az egyéni jogok sérelmével fenyegető cselekmények (gyűlöltre uszítás) büntetőjogi szankcionálását.

A gyalázkodás tényállásával és az alkotmánybíróági határozattal kapcsolatban persze nem ez az egyedül felmerülő probléma; nem lenne túlzás azt kijelenteni, hogy a „gyűlöltre uszításra” való utalás tulajdonképpen a többi felvetett kérdéshez (gyűlöletbeszéd, becsmélés, egyes mozdulatok szankcionálása, közösségek méltósága) képest marginális jelentőségű. A bevezetőben ugyanakkor indokát adtuk annak, hogy e kérdésekkel miért nem foglalkozunk részletesen. Ez alól az önkorlátozás alól azonban indokoltnak látszik egy gondolat erejéig kitérni. A határozat tartalmát tekintve eléggé retrográd abban a vonatkozásban, hogy a korábbi (1992, 1999, 2004) döntésekhez nyúl vissza, az azokban foglalt elveket (melyek láttuk, egyáltalán nem képeznek koherens egységet) erősíti, haladó viszont abban a vonatkozásban, hogy mutatja: a korábban rögzült elvek felülvizsgálata sokáig nem ódázható.

²⁵⁴ A módosítás megszületésének hátterét ismerteti, és arról részletes ismertetést ad Bárándy Gergely: A gyűlöletbeszéd Magyarországon. Scolar Kiadó, Budapest, 2009. 259-285. o.; éles kritikával illeti Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, amerikai, angol és európai összehasonlításban. Századvég, Budapest, 2009. 522-523. o.

Ezt bizonyítja mindenekelőtt Kiss László határozathoz fűzött különvéleménye, és Lévy Miklós párhuzamos indokolása. Egyet kell értenünk azzal a különvéleményben írt megállapítással, hogy az alaphatározat megszületése óta lényeges változások következtek be a társadalmi környezetben, és erre az Alkotmánybíróságnak is tekintettel kell lennie.

4.2. Mélységesen egyetértünk Vaskuti András megállapításával, mely szerint a 2008-as határozattal az Alkotmánybíróság hatalmas hibát követett el, amikor a Fővárosi Ítéletábla határozatát beemelte az indokolásba. Ez a döntés ugyanis az alkotmánybírósági alaphatározat és a Legfelsőbb Bíróság által kidolgozott értelmezés tökéletes félreértelmezése, „ami olyan szűken határozza meg a büntethetőség küszöbét, amely gyakorlatilag alkalmazhatatlanná teszi a tényállást.”²⁵⁵ Van-e kiút ebből a helyzetből? Válaszunk egyértelmű: kell lennie. A helyzet megoldása kötelezettségeket ró nemcsak az Alkotmánybíróságra, de a Legfelsőbb Bíróságra és az Országgyűlésre is.

Az Alkotmánybíróság felelőssége egyértelmű: a saját maga által (is) teremtett zavarban egyértelműen állást kell foglalni a büntethetőség mércéjével kapcsolatban. Ez kétféleképpen lehetséges: egyrészt felülvizsgálhatja a 2004-es és 2008-as határozatokban kifejtetteket oly módon, hogy azokat a továbbiakban nem tekinti irányadónak, és visszatér az alaphatározatban rögzített felfogásához, ugyanakkor a „clear and present danger” mellőzésével pontosítja az abban foglaltakat. Magunk részéről ezt tartanánk a legszerencsésebbnek, és a mostani helyzethez képest határozott előrelépést jelentene. Másrészt természetesen adott a lehetőség az alaphatározatban foglalt mérce lejjebb szállítására, ami annyira nem is lenne bátor lépés a testülettől, hiszen más tényállások (önkényuralmi jelképek használata, nemzeti jelkép megsértése) alkotmánybírósági kontrollja kapcsán az már – igaz, az eltérő sajátosságokra tekintettel – amúgy is lejjebb került.

A következetlensége miatt sokat ostromozott taláros testület mellett magunk részéről határozottan felvetjük a Legfelsőbb Bíróság felelősségének kérdését is abban, hogy idáig jutottunk. Egy bűncselekmény alkotmányosságának megítélése az Alkotmánybíróság hatáskörébe tartozik, egy tényállási elem (jelesül a legfontosabb: az elkövetési magatartás) jelentésének értelmezése, tartalmának feltárása elől a legfőbb bírói fórum nem zárkozhat el. Sokáig nem is zárkozott, hiszen a közzétett eseti döntésekben²⁵⁶ általában meggyőzően érvel, és helyesen utal az alkotmánybírósági alaphatározatra. Ezek azonban „csak” eseti döntések, az

²⁵⁵ Vaskuti András: A közösség elleni izgatás bírói gyakorlata. In: Wiener A. Imre 70. születésnapjára (szerk.: Ligeti Katalin). KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005. 203. o.

²⁵⁶ pl. BH 1998. 521. vagy BH 1997. 165.

abban foglalt megállapítások és értelmezések nem kötelezőek az alsóbb fokú bíróságokra nézve, és egyébként is hosszú idő telt el közlésük óta. Ezalatt a hosszú idő alatt a Fővárosi Ítéltábla valóban nem tartotta magára nézve kötelezőnek a korábbi bírósági gyakorlatban kialakult elveket, és gyökeresen más feltételeket szabott a büntethetőséghez. Sajnálatos, hogy ez a döntés a Bírósági Határozatok között megjelenhetett, de vajon azt a szándékot tükrözi-e a közzététel, hogy ez a felfogás a jövőben az ítélkezési gyakorlat új alapjává váljon. Nem tudhatjuk, hiszen a Legfelsőbb Bíróság azóta – mint olyan sok más, alapvetően fontos jogalkalmazási kérdésben, ebben is – hallgat. Pedig álláspontjának kifejtésére az ítélkezési gyakorlat egységének biztosítása végett törvényes eszköze van: a jogegységi határozat. A Be. 439. § (1) bekezdése alapján jogegységi eljárásnak van helye, ha a joggyakorlat továbbfejlesztése vagy az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében elvi kérdésben jogegységi határozat meghozatala szükséges, illetve ha a Legfelsőbb Bíróság valamely tanácsa jogkérdésben el kíván térni a Legfelsőbb Bíróság másik ítélkező tanácsának határozatától. (Itt jegyezzük meg, hogy ez utóbbi fordulat némi módosulásra szorulna. A Be. szabálya még abból az időből származik, amikor nem volt egyértelmű döntés az ítélőtáblák újraalapításáról. Tekintettel arra, hogy a harmadfokú eljárás keretében az ítélőtábla jogerős, felülvizsgálattal sem támadható határozatot hoz, és abban természetesen eltérhet a Legfelsőbb Bíróság tanácsának jogkérdésben vallott felfogásától, felmerülhet az igény a két felfogás közti kollízió jogegységi határozattal való feloldására.) Afelől, hogy a gyűlöltre uszítás értelmezése olyan elvi kérdés, amelynek eldöntése az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében szükséges, nem merülhet fel kétség. Kérdéses ezek alapján, hogy a táblabíróság döntését követően miért maradt el a jogegységi határozat.

Végül felelőssége van a helyzet megoldásában az Országgyűlésnek. Feladata az alkotmánybírósági álláspontok inkoherenciája miatt nem egyszerű. A 2008-as határozathoz fűzött párhuzamos indoklásában Lévay Miklós egyértelműen fogalmaz: a jogalkotó számára kódolhatatlan az Alkotmánybíróság megfogalmazott üzenete. A testület ugyanis eddig mindig elmulasztotta kifejtetni, hogy milyen elvek mentén lehetne a tárgykörben alkotmányos szabályozást alkotni. Mindenesetre közelebb jutnánk a megoldáshoz, ha szakmailag jobban előkészített javaslatok kerülnének elfogadásra, olyanok, amelyek nem egy – egyébként elítélendő, de semmiképpen sem általános és tömeges – esetre kívánnának reagálni, hanem kellő megfontolás és önmérséklet mellett, megfelelően kidolgozott elvek mentén készülnek.

4.3. Ami a gyűlöltre uszítás értelmezésével kapcsolatos álláspontunkat illeti, azokkal a felfogásokkal értünk egyet, amelyek elvetik a „világos és jelenlévő” veszély szükségességét a

bűncselekmény megállapításához, ugyanakkor nem elégszenek meg a gyűlölet felkeltésével, hanem megkövetelnek egy hipotetikus visszacsatolást a címzettek részéről a gondolatait közlő felé.

Egy személyben kialakuló ellenséges érzelmek, még ha az a gyűlölet szintjét el is éri, nem képezhetik büntetőjogi értékelés tárgyát – a gondolat (érzelem), ha nem nyilvánul meg a külvilágban, nem büntethető. Hasonlóképpen az sem, ha saját ellenérzéseit valaki másokkal közli és másokba táplálja. Még akkor sem, ha érvei egyoldalúak, előítélettől vezéreltek, és a címzett értelmét és érzelmeit ezeknek megfelelően befolyásolja, formálja. Magunk részéről ebben látjuk az izgatás lényegét. Az izgatásnál minőségileg és mennyiségileg is több az uszítás: nem az értelemhez szól, hanem kizárólag az érzelmeket kívánja felkorbácsolni, számolva azzal, hogy a felszított indulatok kitörhetnek és fékezhetetlenné válnak (BH 1998. 521.). Itt jelenik meg az a hipotetikus visszacsatolás, amely a büntethetőség alsó határát is jelenti egyben.

A gyűlöltre uszítás nemcsak szóban vagy írásban, hanem az interneten való tartalomközléssel²⁵⁷ is megvalósítható, sőt, nem túlzás azt mondani, hogy az ilyen jellegű elkövetések aránya egyre nő. Nem véletlen, hogy a korlátozhatóság kérdése igen erősen foglalkoztatja például az amerikai szakirodalom képviselőit.²⁵⁸

5. A tényállás további eleme, hogy csak a **nagy nyilvánosság előtti elkövetés** büntethető. A lehetséges elkövető személyéhez a törvény nem fűz további követelményeket, így a bűncselekmény alanya lehet az is, aki olyan közösség ellen uszít gyűlöltre, amelybe maga is tartozik. Csak a szándékos elkövetés büntetendő, de mivel nem célzatos bűncselekményről van szó, az eshetőleges szándékkal történő elkövetés is szóba jöhet.

²⁵⁷ Nagy Zoltán András: Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad Librum, Budapest, 2009. 198. o.

²⁵⁸ Vö.: Leets, Laura: Responses to Internet Hate Sites: Is Speech Too Free in Cyberspace? *Communication Law and Policy*, Volume 6 Issue 2/2001. 287-317. o.; Nemes, Irene: Regulating Hate Speech in Cyberspace: Issues of Desirability and Efficacy. *Information and Communication Technology Law*, Volume 11 Issue 3/2002. 193-220. o.; Duffy, Margaret E.: Web of Hate: a Fantasy Theme Analysis of the Rhetorical Vision of Hate Groups Online. *Journal of Communication Inquiry*, 2003., Azriel, Joshua: The Internet and Hate Speech: an Examination of the Nuremberg Files Case. *Communication Law and Policy* 10:4, 2005.

6. „Fighting words”, avagy egy lehetséges kiút gyűlölködés korlátozására

A véleménynyilvánítás szabadságának biztosítására oly érzékeny liberális amerikai felfogás is megengedi a korlátozást, ennek egyik megnyilvánulása az ún. „fighting words”, azaz „támadó szavak” doktrína. Kidolgozására a Chaplinsky v. New Hampshire ügyben került sor, amikor a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a közlések bizonyos jól körülírt és szűken behatárolt körében lehetőség van a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására. Ez akkor állapítható meg, ha a közlés obszcén, káromló vagy becsmérő jellegű, vagy „támadó szavakat” tartalmaz. A „támadó szavak” a közrend fenntartása érdekében korlátozhatók és büntethetők. A „fighting words” doktrína két tényezőt tartalmaz. Az állam alkotmányosan olyan közléseket tilthat, amelyek természetüknél fogva 1. sérelmet okoznak, vagy 2. a nyugalom közvetlen megzavarására irányulnak.²⁵⁹ A doktrína alkalmazása, mint lehetséges kiút, feltűnik Lévay Miklós különvéleményében, vélhetően azzal a szándékkal, hogy a figyelmet az általa is elvetett „clear and present danger” elvről erre irányítsa.

Az előbb említett elven kívül létezik egy másik, a „támadó szavak” doktrínájával ellentétes felfogás, az ún. „heckler’s veto” doktrína, mi a közléssel, beszéddel szembeni ellenséges hallgatóság beszélővel szembeni fellépésének lehetőségeit korlátozza. Alapelve, hogy a szólásszabadság nem korlátozható csupán azért, mert annak tartalma támadó jellegű a hallgatóságra, vagy egy részére.²⁶⁰

A „heckler’s veto” (közbeszólók vétója) doktrína tulajdonképpen a „clear and present danger” elvéből nőtte ki magát, döntően Black bírónak a Fiener v. New York ügyben írt különvéleményére alapozva, a találó elnevezés pedig Kalventől származik. 1949-ben, a New York állambeli Syracuse-ban egy főiskolai hallgató, Irving Feiner beszédet mondott egy feketékből és fehérekből álló tömeg előtt, amelyben sértegette többek között Truman elnököt és a város polgármesterét, valamint arra szólította fel a feketéket, hogy fogjanak fegyvert és harcoljanak egyenlő jogaikért. Szavai a tömegben nyugtalanságot keltettek, már-már valóságos harc kezdődött. A rendőrség ezt észelve megkérte Feinert, hogy hagyja abba a beszédét, amire ő nem volt hajlandó, ezért letartóztatták. A Legfelsőbb Bíróság nem találta jogellenesnek a letartóztatást, a „clear and present danger” elve alapján megállapította, hogy zavargás egyértelmű veszélye állt fenn. Black álláspontja az volt, hogy a rendőrségnek a letartóztatás helyett inkább meg kellett volna védenie Feinert a tömegtől. Ezen gondolat volt

²⁵⁹ Rabinowitz, Mark A.: Nazis in Skokie: Fighting Words sor Hecklers Veto? DePaul Law Review Vol. 28, Issue 2/1979. 264-265. o.

²⁶⁰ Rabinowitz, Mark A.: Nazis in Skokie: Fighting Words sor Hecklers Veto? DePaul Law Review Vol. 28, Issue 2/1979. 275. o.

az alapja a doktrína kialakulásának, mely kötelezi az államot annak biztosítására, hogy akár indulatos és népszerűtlen vélemények is ütközhessenek egymással, és egyben megtiltja, hogy az állam a hallgatóság egy részének várható reakciója miatt a köznyugalom védelmében ezeket a véleménynyilvánításokat megakadályozza.²⁶¹

Napjaink amerikai szakmai közvéleményét egyre inkább foglalkoztatja, hogy a korábban rögzült – nem túlzás azt állítani – dogmákká merevedett elvek között hogyan lehetne eredményesebben fellépni a gyűlöletkeltő közlésekkel szemben²⁶². Ennek részletes kifejtése szétfeszítené e munka kereteit, az azonban megállapítható, hogy a korábbi elvek átgondolása – az elmúlt években történt gyűlöletből fakadó erőszakos cselekmények miatt – szükségesnek látszik.²⁶³

²⁶¹ Leanza, Cheryl A.: Heckler's Veto Case Law as a Resource for Democratic Discourse. Hofstra Law Review, Vol. 35, Issue 3 /2007. 1308. o.

²⁶² Vö.: Nielsen, Laura Beth: Subtle, Pervasive, Harmful: Racist and Sexist Remarks in Public Hate Speech. Journal of Social Issues Vol. 58 No. 2, 2002;

²⁶³ Vö.: Israel, Michel: Hate Speech and the First Amendment. Journal of Contemporary Criminal Justice. Issue 2/1999. 97-110. o.; Heinze, Eric: Cumulative Jurisprudence and Human Rights: the Example of Sexual Minorities and Hate Speech. The International Journal of Human Rights, Vol. 13 Nos 2-3, 2009.; Wimmer, Kurt: Toward a World Rule of Law: Freedom of Expression. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 2006.

III. FEJEZET

NEMZETI JELKÉP MEGSÉRTÉSE

A nemzeti jelkép megsértése bűncselekményt az 1993. évi XVII. törvény 55. §-a iktatta a Btk.-ba. Ennek háttérében az állt, hogy az Alkotmánybíróság a 30/1992. (V. 26.) AB határozatával megsemmisítette a közösség elleni izgatás (2) bekezdését, amely a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezés használatát (gyalázkodás) rendelte büntetni.

269/A. § Aki nagy nyilvánosság előtt a Magyar Köztársaság himnuszát, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

1. Alkotmánybírósági kontroll

A tényállással kapcsolatban két indítvány is érkezett az Alkotmánybírósághoz, melyek arra irányultak, hogy a testület állapítsa meg a Btk. 269/A. § alkotmányellenességét, és semmisítse meg azt. Az indítványok ezt részben a véleménynyilvánítás szabadságának indokolatlan korlátozására, részben pedig arra vezették vissza, hogy a magyar szabályozás indokolatlanul különbözteti meg a magyar és a külföldi állami szimbólumokat akkor, amikor előbbieket büntetőjogi védelemben részesíti.

Az Alkotmánybíróság az indítványokat elutasította, és megállapította, hogy a tényállás nem alkotmányellenes. A cselekmény büntetőjogi fenyegettségének szükségességét az Alkotmánybíróság nem csupán a történelmi helyzetre alapozta, hanem utalt arra, hogy olyan európai országokban is tilalmazott az állami jelképek meggyalázása, amelyek demokratikus fejlődése zavartalan volt: „Az összehasonlító vizsgálat azt mutatja, hogy számos európai országban van olyan büntetőjogi szabály, amely az állam felségjelvényei tekintetében a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozza. Ezekben az országokban tehát úgy ítélik meg, hogy a demokratikus államban szükséges az állam jelképeit sértő véleménynyilvánítás megakadályozása, az ehhez az államhoz tartozás érzését valló személyekben megbotránkozást keltő magatartás elleni fellépés. Az európai alkotmányos demokráciákra általában jellemző, hogy szélesedett a véleménynyilvánítás szabadsága és ezzel párhuzamosan szűkült a büntetőjogi védelemben részesülő jogi tárgyak köre. E védett jogi tárgyak között a

demokratikus társadalmakban – a nemzeti történelmi tradícióktól nem függetlenül – ott szerepelnek a nemzeti jelképek, többek között az alkotmányi szintű szabályozásból következően is.”

Ami az arányosság kérdését illeti, az Alkotmánybíróság utalt rá, hogy a nemzeti jelkép megsértése esetén a véleménynyilvánítás szabadsága az Alkotmányra közvetlenül visszavezethető más normatív alkotmányos értékekkel ütközik, tekintettel arra, hogy ezekről a szimbólumokról az alaptörvény rendelkezik.²⁶⁴ A jelvények és szimbólumok fontosságával kapcsolatban kiemeli, hogy ezek egyidősek az emberiség, az emberi közösségek történetével. A szimbólumok ugyanis egyrészt kifejezték a jelvényt használó egyének meghatározott közösséghez való tartozását, másrészt kifelé megjelenítették az adott közösség egészét is. A jelképek között megkülönböztetett jelentősége van a nemzeti jelképeknek, hiszen azok megjelenítik azt a történelmi folyamatot, amelyben az egyes nemzetek nemzetállammá alakultak, így a nemzeti szimbólumok fokozatosan az államiság szimbólumává is váltak. Utal rá, hogy nemzeti jelképeknek a szuverenitás gondolatát őrző és fenntartó ereje volt az önálló állami lét elvesztése vagy korlátozása idején is. „A nemzeti jelképeknek tehát kettős jelentéstartalmuk van: egyrészt az államiság, az állami szuverenitás külső megjelenítési formáinak tekinthetők, másrészt a nemzethez mint közösséghez való tartozás kinyilvánításának az eszközei is. E szimbólumokat a törvényben meghatározott feltételek mellett a közösség tagjai, természetes és jogi személyek is széles körben használhatják és használják, kifejezve ezzel a magyar nemzethez vagy a magyar államhoz – vagy mindkettőhöz – tartozással kapcsolatos meggyőződésüket.”

A testület hivatkozott az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára, mely szerint a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására a mások jogainak védelmét a vallási meggyőződéssel, vallási érzéssel kapcsolatban is elismerték törvényes célként. Hozzátette ugyanakkor, hogy a vallási meggyőződéshez, érzéshez hasonlóan védelmet érdemel azonban a valamely államhoz tartozással kapcsolatos meggyőződés, érzés is, a független állam jelképeit sértő vagy lealacsonyító kifejezések használata vagy más ilyen cselekmények elkövetése esetén.

²⁶⁴ 75. § A Magyar Köztársaság himnusza Kölcsey Ferenc Himnusz című költeménye Erkel Ferenc zenéjével.

76. § (1) A Magyar Köztársaság zászlaja három, egyenlő szélességű piros, fehér és zöld színű vízszintes sávból áll. (2) A Magyar Köztársaság címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármashalomnak arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szentkorona nyugszik.

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy bár a demokráciáknak egyik lényeges kritériuma a vélemények pluralizmusa, az ország egységét megjelenítő intézmények és szimbólumok bizonyos vonatkozásaikban kívül vannak a vélemények alkotmányjogilag védendő pluralizmusán. Megállapította ugyanakkor, hogy „a nemzeti jelképeket illető negatív tartalmú vélemények, a jelképek történetére, értékére, közjogi jelentőségére vonatkozó tudományos nézetek, művészi kifejezések, illetőleg kritikák hangoztatása, esetleg megváltoztatásukat vagy eltörlésüket célzó javaslatok kifejezésre juttatása, értelemszerűen nem eshet büntetőjogi szankcionálás alá, hanem része a véleménynyilvánítás alkotmányos szabadságának.”

2. Külföldi szabályozási modellek

Az állami/nemzeti jelképek tiszteletben tartását minden állam jogosan várja el az állampolgároktól és a külföldiektől egyaránt, ezért azt mondhatjuk, hogy ezek jogi és ezen belül büntetőjogi védelme nem idegen sem az európai, sem az Európán kívüli országok szabályozásától. Eltéréseket tapasztalhatunk azonban a szabályozási formák között mindenekelőtt abban a tekintetben, hogy milyen az adott ország közjogi berendezkedése.

Az alkotmányos monarchiákban ugyanis a nemzeti jelképek összefonódnak az uralkodóval, illetve az uralkodó ház szimbólumaival. Több országban az uralkodó külön is büntetőjogi védelemben részesül, tisztelete a történelmi hagyományokra vezethető vissza.

A spanyol büntető törvénykönyv II. könyv (Különös rész) XXI. címe rendelkezik az alkotmány elleni bűncselekményekről. Ezek között a VI. fejezetben (De los ultrajes a España – Spanyolország meggyalázása) egy szakasz (543. §) található, amely büntetni rendeli, aki szóval, írással vagy más tettel nyilvánosan meggyalázza Spanyolországot vagy annak egyes autonóm tartományait, valamint azok szimbólumait és jelképeit. A törvény külön rendelkezéseket tartalmaz a király vagy a királyi család tagja ellen elkövetett becsületsértésről, rágalmazásról, de büntetni rendeli azt is, aki a király vagy a királyi család tagjának arcát a korona tekintélyének csorbítására alkalmas módon használja.²⁶⁵

A holland Btk. a nemzeti szimbólumokat a király vagy a királyi család méltóságán keresztül részesíti védelemben. Büntetendő a király(nő) (111. §), illetve a királyi család tagja (112. §) ellen elkövetett rágalmazás és becsületsértés, továbbá az olyan írás illetve képi ábrázolás

²⁶⁵ Tóth Zoltán József: A nemzeti szimbólumok büntetőjogi védelme. Jogtudományi Közlöny, 2003. 4. sz. 197. o.

terjesztése, nagy nyilvánosság előtti bemutatása, postai továbbítása, illetőleg az ilyen célokra történő raktározása, amely alkalmas a király vagy a királyi család tagjának meggyalázására.²⁶⁶

A vonatkozó szabályozást Németországban a Btk. a Különös rész első fejezetének harmadik címében (Gefährdung des demokratischen Rechtsstaates – A demokratikus jogállam veszélyeztetése) találjuk.²⁶⁷ A § 90a (Az állam és az állam jelképeinek meggyalázása) rendelkezése alapján büntetendő, aki nyilvánosan, összejövetelel vagy írott formában a Német Szövetségi Köztársaságot vagy egyes tagállamait, illetve az alkotmányos rendet rágalmazza vagy megvetés tárgyává teszi. Úgyszintén büntetendő, aki meggyalázza a Német Szövetségi Köztársaság vagy tagállamai színeit, zászlóját, címerét vagy himnuszát. A (2) bekezdés alapján a büntetetőség kiterjed a nyilvánosan kihelyezett szövetségi állami vagy tagállami zászló illetve jelkép eltávolítására, tönkretételére, megrongálására, használhatatlanná vagy felismerhetetlenné tételére, illetőleg szidalmazására is.

Az osztrák Btk. a Különös rész tizennegyedik fejezetében (Hochverrat und andere Angriffe gegen den Staat – Hazaárulás és más állam elleni támadások) szabályozza az állam és az állami jelképek becsmérést (Herabwürdigung des Staates und seiner Symbole, öStGB 248. §). Eszerint büntetendő, aki bármilyen módon széles nyilvánosság előtt az Osztrák Köztársaságot vagy valamely tartományát gyűlöletkeltő módon meggyalázza, illetve megvetés tárgyává teszi. A (2) bekezdésben meghatározottak szerint büntetendő az is, aki az Osztrák Köztársaság vagy valamely tartományának zászlóját, közhivatal által kihelyezett jelképeit, a szövetségi vagy tartományi himnuszt meggyalázza, megvetés tárgyává teszi illetve becsméri.

Hasonló tartalmú szabályozást a francia Btk.-ban nem találunk, azonban a kihelyezett nemzeti jelképek megrongálása ott is büntetendő. A korábbi, 1994-ig hatályos napóleoni Code Pénal „Az ellenállás, az engedetlenség és az egyéb közhatalom elleni cselekmények” (Résistance, désobéissance et autres manquements envers l'autorité publique) között a 257. cikkben (Dégradation de monuments – „emlékműgyalázás”) – a rongáláshoz képest speciális tényállásként²⁶⁸ – rendelte büntetni, aki a közhatalom által vagy annak engedélyével a köz érdekében vagy a köz díszítésére elhelyezett emlékművet, szobrot vagy más tárgyat

²⁶⁶ Tóth Zoltán József: A nemzeti szimbólumok büntetőjogi védelme. Jogtudományi Közlöny, 4/2003. 198. o.

²⁶⁷ Otto, Harro: Grundkurs Strafrecht. Die einzelnen Delikte. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1977. 397. o.

²⁶⁸ Véron, Michel: Droit pénal spécial. Masson, Paris-New York-Barcelone-Milan-Mexico-Rio de Janeiro, 1982. 82. o.

megrongál, lerombol, megcsonkít vagy meggyaláz. Az 1994-ben hatályba lépett új kódex (Nouveau Code Pénal) tartalmaz ugyan hasonló rendelkezést, most már azonban a vagyon elleni bűncselekmények között. A rongálás minősített esetének (322-2. cikk) tekinti, ha az elkövető olyan dolgot semmisít vagy rongál meg, illetve olyan dolgot tesz használhatatlanná, amelyet a köz érdekében vagy a köz díszítésére helyeztek el, és valamely közjogi, illetőleg közfeladatot ellátó személyhez tartozik.

Az Amerikai Egyesült Államokban a nemzeti jelképek közül kiemelkedik a „csillagos-sávós lobogó”, amely nemcsak az amerikai állampolgárok egy nemzethez való tartozását jeleníti meg mindennél erősebben, hanem a világ számos – elnyomásban élő – országában a szabadság szimbólumaként is tisztelik. Természetes tehát, hogy az amerikai közvélemény érzékenyen reagál a zászlóégetésekre, melyek büntetőjogi megítélése folyamatos, szenvedélyes viták tárgya a tengerentúlon. Az Egyesült Államok Szövetségi Legfelsőbb Bírósága azonban a zászlóégetések ellen született jogszabályokat rendre alkotmányellenesnek minősítette.²⁶⁹ E kérdésben a bíróság mindig is nagyon megosztott volt, de a többségi álláspont azt képviselte, hogy a zászlóégetés kommunikatív cselekvés, egy olyan magatartás, amely véleményt hordoz magában. A zászlóégetés tiltása ily módon a szólásszabadságot korlátozza, amelyre pedig nincs mód pusztán azért, mert a tartalmával nem értünk egyet. A vita a mai napig nem jutott nyugvópontja: a Kongresszus előtt van egy tervezet, amely akár az Alkotmány kiegészítése révén is büntetendőnek nyilvánítaná a zászlóégetést.²⁷⁰

3. A tényállás elemzése

3.1. A bűncselekmény tárgyi oldalán a) a jogi és az elkövetési tárgyat, b) az elkövetési magatartást és c) az elkövetés helyét kell megvizsgálunk.

ad a) A bűncselekmény jogi tárgyával kapcsolatos megközelítések – hasonlóan a többi köznyugalom elleni bűncselekménynél tapasztaltakhoz – igen változatosak.

²⁶⁹ A probléma a Texas v. Johnson ügyben jelent meg legmarkánsabban. Az 1984- es republikánus elnökjelölt gyűlésen Johnson – tiltakozásul Reagan ellen – elégetett egy amerikai zászlót. Arra hivatkozással ítélték el, hogy Texas állam törvényei tiltják a zászló eltorzítását, bemocskolását vagy megrongálását, ha az tudatosan és úgy történik, hogy másokban megbotránkozást kelthet. Az ügyben hozott döntést és annak utóéletét részletesen ismerteti: Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, amerikai, angol és európai összehasonlításban. Századvég, Budapest, 2009. 500-505. o.

²⁷⁰ Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, amerikai, angol és európai összehasonlításban. Századvég, Budapest, 2009. 505. o.

Erdősy ezt a hagyományos – az Alkotmányban is kifejezetten szereplő – nemzeti jelképek iránt joggal elvárható köztiszteletben²⁷¹, Szomora a Magyar Köztársaság alkotmányos jelképei tiszteletben tartásával kapcsolatban megnyilvánuló köznyugalomban²⁷² jelöli meg. Belovics nem említi a köznyugalmat, szerinte a jogi tárgy a Magyar Köztársaság jelképeinek tiszteletben tartásához fűződő társadalmi érdek²⁷³. Ezzel kapcsolatos álláspontunk később, az összegzésben kerül kifejtésre.

Az elkövetési tárgyak a Magyar Köztársaság himnusza, zászlaja vagy címere. A nemzeti jelképeket az Alkotmány 75. és 76. §§-i szabályozzák, a nemzeti jelképek és a Magyar Köztársaságra utaló elnevezések használatáról külön jogszabály, az 1995. évi LXXXIII. törvény rendelkezik. E törvény 1. §-ának (1) bekezdése általános érvennyel meghatározza azok körét, akik külön engedély nélkül jogosultak a címer használatára: az Országgyűlés, az országgyűlési képviselő, a köztársasági elnök, az Alkotmánybíróság, az Alkotmánybíróság tagja, az országgyűlési biztosok, az Állami Számvevőszék, a Magyar Nemzeti Bank, a Kormány, a Kormány tagja, a fegyveres erők, a helyi önkormányzat, a helyi kisebbségi önkormányzat, a bíróság, az ügyészség, a rendvédelmi szervek és a közigazgatási feladatot ellátó szervek, továbbá ezek hivatalai, illetőleg a felsoroltak képviselőire jogosult személyek. A 2. § értelmében a címert a bankjegyen fel kell, az állampapírokon és a pénzérméken fel lehet tüntetni. Egyébként a címer magáncélra való használata általában tiltott, kivéve a 11. § (1) és (2) bekezdésében szabályozott eseteket, miszerint a nemzethez tartozás kinyilvánítása céljából magánszemélyek a címert és a zászlót (lobogót) használhatják, ugyancsak engedélyezett ezeknek a nemzeti ünnepek, az ezekhez kapcsolódó és egyéb társadalmi (politikai, gazdasági, tudományos stb.) rendezvények, nemzeti jellegű más megemlékezések, valamint katonai tiszteletadás alkalmával történő eseti használata. Ezekre az esetekre a törvény azonban korlátozást tesz: a nemzeti jelképek használata során meg kell őrizni azok tekintélyét (12. §).

²⁷¹ Erdősy Emil: Nemzeti jelkép megsértése. In: Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 344. o.

²⁷² Szomora Zsolt: Nemzeti jelkép megsértése. In: Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 429. o.

²⁷³ Belovics Ervin: Nemzeti jelkép megsértése. In: Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál (szerk.: Busch Béla): Büntetőjog Különös rész. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 389. o.

Tekintettel az analógia tilalmára, az elkövetési tárgyak körébe nem vonhatók a Magyar Köztársaság nem zászlóként megjelenő színei, illetve ezek dologi formában való megjelenítése, mint például a kokárda vagy a nemzetiszínű szalag.²⁷⁴

ad b) A bűncselekmény elkövetési magatartása a sértő vagy lealacsonyító kifejezés használata vagy más ilyen cselekmény. Sértők azok a kifejezések, amelyek a nemzeti jelképek méltóságát becsmérlik, lealacsonyítóak pedig azok, amelyek ezeket a szimbólumokat kisebbségűnek, alacsonyabb rendűnek tüntetik fel az általánosan elfogadottnál vagy más jelképekénél. Ennek megítélésénél figyelemmel kell lenni arra, hogy egyes szavak stilisztikai értéke szituációhoz és kulturális szinthez kötött, így változó [Vö.: 30/1992. (V. 26.) AB határozat].

A törvény büntetni rendeli nemcsak a verbális elkövetést, hanem azokat a cselekményeket is, amelyek az elkövető a sértő vagy lealacsonyító véleményét juttatják kifejezésre. Ilyen ún. „kommunikatív cselekvés” lehet pl. a zászló elégetése, bemocskolása, címer letétele.

ad c) A törvény csak a nagy nyilvánosság előtti elkövetést rendeli büntetni.

3.2 Ami az alanyi oldalt illeti, a bűncselekmény alanya bárki lehet, de csak a szándékos elkövetés büntetendő. Tekintettel arra, hogy a tényállásban a törvényhozó nem értékelt célzatot, mind az egyenes mind az eshetőleges szándékkal történő elkövetés szóba jöhet. Mindkét esetben feltétel, hogy az elkövető tisztában legyen azzal, hogy cselekménye nemzeti jelkép ellen irányul, továbbá hogy az általa használt kifejezés (vagy tanúsított cselekvés) alkalmas e szimbólumok lejáratására. Egyenes szándékkal cselekszik, aki kívánja a nemzeti jelképek méltóságának sérelmét, eshetőleges szándékkal pedig az, akit ez sem tart vissza a magatartásától.

3.3. A nemzeti jelkép megsértése szubszidiárius bűncselekmény, megállapítására akkor kerülhet sor, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg. A jelenlegi szabályozási keretek között ez lehet a közösség elleni izgatás (ha a cselekmény egyben a magyar nemzet elleni gyűlöletre uszításra is irányul), a garázdaság, illetve a rongálás.

²⁷⁴ Szomora Zsolt: Nemzeti jelkép megsértése. In: Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 430. o.

4. Összegzés, következtetések

A példaként említett külföldi szabályozások is mutatják, hogy a nemzeti/állami szimbólumok védelmének helye van a büntetőjogi normák között, hiszen minden állam joggal várhatja el mindenkitől jelképeinek tiszteletét. Mint ahogy a magyar Alkotmánybíróság is kifejtette, ezen szimbólumok jelentésértelme kettős: egyrészt alkalmasak arra, hogy az egyén kifejezze a nemzethez mint közösséghez tartozását, másrészt az állami szuverenitás külső megjelenítési formáinak tekinthetők.

A nemzet és az állam azonban nem szinoním fogalmak, különösen igaz ez a magyar nemzetre és a magyar államra. A magyar állam területén sokan élnek magyar állampolgárként, akik nem a magyar nemzethez tartozónak vallják magukat, és fordítva: Magyarországon kívül sok millióan élnek olyanok, akik identitásukban a magyar nemzethez tartoznak. Kérdés ezek után, hogy ténylegesen nemzeti, vagy inkább állami jelképek-e a himnusz, a zászló és a címer?

E kérdés megválaszolásához félre kell tennünk ideológiai meggyőződésünket és világnézetünket, hiszen a jognak, és ezen belül a büntetőjognak ilyen szempontból (is) semlegesnek kell maradnia. Ha a szóban forgó jelképeket mint a nemzet szimbólumait fogjuk fel, akkor annak védelmét helyezük előtérbe, hogy az egyén szabadon fejezhesse ki a közösséghez való tartozását. E ponton azonban – a jogi tárgy rendszerkritikus értelmezéséből adódóan – könnyen elveszíthetjük a büntetőjogi védelem megalapozottságát, hiszen kétségesse válna, hogy mennyire indokolt ezt büntetőjogi védelemben részesíteni. Ebben a körben nem szerencsés az Alkotmánybíróságnak a gondolata, mely szerint a nemzeti érzület kinyilvánításának védelmét a vallásos érzület kifejezésével vonta párhuzamba. Nem szerencsés – Németh János különvéleményében írt gondolatával azért, mert – e tekintetben a társadalmi megítélés megoszolhat és nem jó, ha egyéni megítélések, ízlések világába tartozó kérdésekben foglalunk állást.

Magunk részéről egyetértünk azzal a felfogással, mely szerint „nem lehet egyszerűen azt kijelenteni, hogy döntően a nemzeti közösséget, és nem az államot jelölő szimbólumokról van szó.”²⁷⁵ Ezeknek a jelképeknek a megsértése nem attól lehet bűncselekmény, hogy ezáltal más személy a magyar nemzethez való tartozásának szabad kifejezését támadja az elkövető. A büntetőjogi védelem tárgya sokkal inkább a jelképek által kifejezett állami szuverenitás: mindenkinek, akár a magyar nemzethez tartozik, akár nem, tiszteletben kell tartania ezt, és

²⁷⁵ Halász Iván-Schweitzer Gábor: A nemzeti és állami szimbólumok helye a magyar alkotmányos rendszerben. Állam- és Jogtudomány, 2008. 1. sz. 54. o.

azokat a szimbólumokat is, amelyeken keresztül a szuverenitás kifejezésre jut. Állásfoglalásunk semmilyen körülmények között nem jelenti azt, hogy tagadnánk, hogy a magyar állam jelképei egyben a magyar nemzet jelképei is. Mint ahogy a fentebb ismertetett alkotmánybírósági határozat is utal rá, az állami jelképek a nemzetállammá alakulás folyamatában a nemzeti jelképekből fejlődtek ki. Természetesen igaz ez a magyar himnuszra, zászlóra és címerre is.

Magunk részéről a büntetőjogi védelmet indokoltnak tartjuk azzal, hogy szerencsésebb lenne a bűncselekményt – hasonlóan más országok megoldásához – az állam elleni bűncselekmények között elhelyezni. E megoldás kifejezésre juttatná, hogy a szóban forgó jelképek döntően mint az állami szuverenitás megtestesítői részesülnek büntetőjogi védelemben.

IV. FEJEZET

ÖNKÉNYURALMI JELKÉPEK HASZNÁLATA

269/B. § (1) Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vörös csillagot vagy ezeket ábrázoló jelképet

- a) terjeszt;
- b) nagy nyilvánosság előtt használ;
- c) közszemlére tesz;

ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) Nem büntethető az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény miatt, aki azt ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el.

(3) Az (1)-(2) bekezdés rendelkezései az államok hatályban lévő hivatalos jelképeire nem vonatkoznak.

(4)

A tényállást az 1993. évi XLV. törvény iktatta a Btk.-ba, a módosító törvény preambuluma szerint azért, mert a XX. század szélsőséges politikai eszméi Európában és Magyarországon a hatalom erőszakos megszerzése és kizárólagos birtoklása útján olyan diktatúrákat hoztak létre, amelyek semmibe vették az emberi jogokat és magyar állampolgárok tömeges kiirtásához vezettek. Az ilyen szélsőséges eszméket magukénak valló államok, szervezetek, mozgalmak jelképeinek használata fájó sebeket szaggat fel, és összeegyeztethetetlen alkotmányos értékeinkkel. A törvény igen rövidre szabott, mindössze három mondatból álló indokolása hozzáteszi, hogy a különböző szélsőséges (fasiszta és bolsevista) szimbólumok továbbélése, újra felhasználása felháborítja, jogos érzékenységében sérti a társadalom jelentős részét és ezek a cselekmények egyben rontják hazánk nemzetközi hírnevét is.

A tényállás megalkotása óta eltelt időben több alkalommal merült fel kétely a tekintetben, hogy a bűncselekmény összhangban van-e az Alkotmány rendelkezéseivel, illetve nem korlátozza-e szükségtelen mértékben az emberi jogokat.

1. Alkotmánybírósági kontroll

A Btk. 269/B. § alkotmányellenességének megállapítására több indítvány érkezett az Alkotmánybírósághoz, melyeket a testület egy eljárásban bírált el. Az indítványok több vonatkozásban is támadták a bűncselekményt (sérti a pártalapítás szabadságát, a lelkiismereti és vallásszabadságot, stb.), ezek közül a legjelentősebb kifogás az volt, hogy ellentétes a véleménynyilvánítás szabadságával. Az Alkotmánybíróság 14/2000. (V. 12.) AB határozatának legfontosabb megállapításai az alábbiakban foglalhatók össze.

ad a) A testület kiindulópontja, hogy a Btk. 269/B. §-ában megjelölt önkényuralmi jelképek terjesztése, nagy nyilvánosság előtti használata, közszemlére tétele a politikai véleménynyilvánítás egyik formája. A törvénynek az a rendelkezése tehát, amely ezeket a tételesen meghatározott cselekvősegeket tiltja, a véleménynyilvánítási szabadság alapjogát korlátozza. A tárgykörben keletkezett korábbi határozatban foglalt elvekre [30/1992. (V. 26.) AB határozat] visszautalva abban kellett állást foglalnia, hogy elkerülhetetlenül szükséges-e a véleménynyilvánítás és sajtószabadság korlátozása a tényállásban leírt magatartások esetén, illetve hogy a korlátozás megfelel-e az arányosság követelményeinek, azaz az elérni kívánt célhoz a büntetőjog eszközzrendszere általában és ezen belül az adott büntető tényállás szükséges és megfelelő-e. Az önkényuralmi jelképek használatával kapcsolatos döntés kiindulópontja tehát a véleménynyilvánítás korlátozhatóságával kapcsolatban korábban megszületett döntésekben írt elvek voltak, azonban maga a határozat is elismerte, hogy az elkövetési magatartások más vizsgálati, értékelési szempontok figyelembevételét is szükségessé tették.

E más értékelési szempontok figyelembevételével a testület azt a következtetést vonta le, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi eszközzel történő korlátozására az uszítástól eltérő más magatartások esetében is sor kerülhet. Ennek alkotmányos kereteit egyrészt a gyűlöletre uszítás, másrészt a sértő kifejezésnek vagy azzal egyenértékű cselekménynek pusztán a köznyugalom megzavarására alkalmas volta – mint elkövetési magatartások – jelölik ki. Eszerint a gyűlöletre uszítás tényállásánál szélesebb körben, de a gyalázkodásnál mégis szűkebben alkotmányosan büntetőjogi korlátozás alá vonható a közösségek méltóságát sértő, köznyugalmat veszélyeztető magatartás is. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az alkotmányosan még megengedett korlátozhatóság határa ott van, amikor a tiltott magatartás nem pusztán egy – helyesnek vagy helytelennek tartott – politikai nézetet fejez ki, hanem annál több: a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltóságát sértve veszélyezteti a köznyugalmat is.

ad b) A döntés meghozatalánál fokozottan vették figyelembe az alkotmánybírák az adott történelmi helyzetet, mint a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának egyik lehetséges szempontját.

A korlátozás ilyen indokú lehetősége az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok védelméről szóló Egyezmény (kelt Róma, 1950. november 4.) 10. cikkéből²⁷⁶ vezethető le, és az Alkotmánybíróság korábban is többször hivatkozott rá.²⁷⁷ Ugyanerre a megállapításra jutott az Emberi Jogok Európai Bírósága is a Rekvényi kontra Magyarország ügyben.²⁷⁸

ad c) További indok a véleménynyilvánítás szabadságának ilyen jellegű korlátozása mellett, hogy a Btk. 269/B. §-a olyan szimbólumok terjesztését, nagy nyilvánosság előtti használatát és közszemlére tételét rendeli büntetni, amelyek politikai diktatúrák jelképei voltak. E diktatúrák tömegesen követtek el törvénytelenégeket, sértették meg az alapvető emberi jogokat. Ezek a jelképek, mint az állami önkény jelképei, a XX. századi magyar történelemben megvalósult olyan politikai törekvéseket szimbolizálnak, olyan negatív értékeket hordoznak, amelyeket a hatályos Alkotmány 2. § (3) bekezdése kifejezetten tilt, és mindenki kötelezettségévé teszi az ilyen törekvésekkel szembeni fellépést. A múltban sérelmet elszenvedett emberekben és ezek különféle közösségeiben e jelképek használata méltán fenyegetettség-érzetet, konkrét tapasztalatokon alapuló félelmet ébreszthet, hiszen a jelképek a totalitárius eszmékhez kapcsolódó embertelenségek megismétlődésének rémét keltik fel.

Az önkényuralmi jelképeknek minden korlátozás nélküli, nyilvános, szabad használata a jelen történelmi helyzetben az emberi személy méltóságát tisztelő, ezért a gyűlölet és agresszió eszméit elítélő, a demokrácia értékei mellett elkötelezett minden személyt súlyosan sért, és

²⁷⁶ „1. Mindenkinnek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a Cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép vállalatok működését engedélyezéshez kössék. 2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együttjáró szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”

²⁷⁷ Vö.: 28/1991. (VI. 3.) AB hat., 11/1992. (III. 5.) AB hat., 4/1993. (II. 12.) AB hat., 15/1993. (III. 12.) AB hat.

²⁷⁸ „A Bíróság abból indul ki, hogy 1949 és 1989 között Magyarországot egyetlen politikai párt irányította. A társadalom számos szférájában a párttagságot – mint az egyén rezsím iránti elkötelezettségének a megnyilvánulását – elvárták. Ez az elvárás még kifejezettebb volt a katonaságnál és a rendőrségnél, ahol a szolgálat tagjai nagy többségének párttagsága garantálta az uralkodó párt politikai akaratának közvetlen érvényesülését. Pontosan ez az a fogyatékoság, amelynek megelőzésére a rendőrség politikai semlegességéről szóló szabályok hivatottak. A magyar társadalomnak csak 1989-ben sikerült kiépítenie a plurális demokrácia intézményeit, amelyek 1990-ben – több mint negyven év után – az első többpárti országgyűlési választásokhoz vezettek. (...) Tekintettel az e területen a nemzeti hatóságok számára meghagyott mérlegelési jogkörre a Bíróság úgy találja – különösen a történelmi háttér fényében –, hogy a Magyarországon azzal a céllal meghozott intézkedések, hogy a rendőrséget a pártpolitika közvetlen befolyásától megvédelmezzék, egy demokratikus társadalomban „nyomós társadalmi szükséglet”-re adott válasznak tekinthetők.”

különösen sérti a náciizmus és a kommunizmus üldözötteit. Magyarországon ugyanis elevenen él a köztudatban és az üldözéseket túlélők közösségeiben a tiltott jelképekben sűrűsödő mindkét eszme emléke és a jelképek használata mellett elkövetett minden bűn; ezek nem merültek feledésbe. Közöttünk élnek a súlyos sérelmet szenvedett személyek és hozzátartozóik. A jelképek használata felidézi a még közeli múltat az akkori fenyegetésekkel, az embertelen szenvedéseket, deportálásokat és halált hozó ideológiákat.

ad d) Kérdés maradt ezek után, hogy miként egyeztethető össze a határozat azokkal a korábbiakkal, amelyek a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozhatóságát egyrészt a közösségek méltóságával, másrészt a köznyugalommal hozták összefüggésbe. Az áthidaló megoldás kézenfekvőnek tűnt. A testület kifejtette, hogy a törvény által védett értékek – mint a köznyugalom és a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltósága – megsértésének büntetőjogi szankcionálása külön-külön esetleg más alkotmányossági elbírálás, illetve értékelés alá eshetne. Az önkényuralmi jelképek használata azonban e két értéket együttesen, egyszerre sérti, egymást felerősítő, kumulatív hatásuk jelentkezik.

Az önkényuralmi jelképekkel kapcsolatban hozott határozattal szemben felhozható leglényegesebb kritikai észrevétel, hogy nem koherens a korábban a közösség elleni izgatásról hozott határozatokkal. Ez annál is inkább erős kritika, minthogy meghozatala előtt is (1992, 1999), és azt követően is (2004, 2008) foglalkozott a testület az izgatással. Koltay András jegyzi meg, hogy az izgatásnál meghatározott mérce itt jóval lejjebb került, szerencsésebb lett volna, ha a testület a két mércét jobban egymáshoz igazítja. „Ezt megtehetette volna az izgatás mércéjének lejjebb szállításával, vagy az önkényuralmi jelképek tiltásának alkotmányellenessé nyilvánításával egyaránt – a második izgatási döntés alkalmával, 1999-ben a 2000-essel szinte megegyező összetételű testület számára mindkét lehetőség adott volt.”²⁷⁹

A közösségek méltóságának büntetőjogi védelmével kapcsolatos hazai irodalom felrója a határozatnak azt is,²⁸⁰ hogy abból nem derül ki pontosan, hogy a közösség saját jogon, vagy csak tagjain keresztül jogosult-e jogvédelemre. A többségi állásponttal szembehelyezkedő

²⁷⁹ Koltay András: Az önkényuralmi jelképek korlátozhatóságának kérdése – a Vajnai kontra Magyarország ügy apropóján. Magyar Jog 2008. 12. sz. 804. o.

²⁸⁰ Koltay András: Az önkényuralmi jelképek korlátozhatóságának kérdése – a Vajnai kontra Magyarország ügy apropóján. Magyar Jog 2008. 12. sz. 804. o. és Bárándy Gergely: A gyűlöletbeszéd Magyarországon. Scolar Kiadó, Budapest, 2009. 218. o.

Kukorelli István különvéleményében kitér arra, hogy nem magának a közösségnek, mint meghatározhatatlan személyek összességének vagy tagoktól elváló szervezetének van méltósága, hanem az egyének emberi méltóságához való alanyi joga érdemes a védelemre.

2. A tényállás elemzése

2.1. A bűncselekmény jogi tárgya meghatározhatóságának kérdésével kapcsolatban komoly aggályok merülnek fel. Lakonikusan annyit jegyezhetnénk meg, hogy ahány szerző, annyi megközelítés lelhető fel. Belovics a bűncselekmény tárgyát a fenyegetésmentes nyugodt közlélethez fűződő társadalmi érdekekben jelöli meg.²⁸¹ Ehhez hasonló Szomora álláspontja, aki szerint a bűncselekmény a demokratikus államrend és a politikai élet fenyegetettségétől való mentessége, a zavartalan működésében megnyilvánuló közhangulat, és az ezeken alapuló köznyugalom ellen irányul.²⁸² Sántha szerint a tárgy a korábbi totalitárius rendszerek jelképeinek használatától mentes közélet, mint a köznyugalom része.²⁸³ A Kis-Hollán szerzőpáros egyszerűen csak a köznyugalomról beszél, amit a tényállás a hazánk történelmében is kártékony szerepet játszó diktatúrák jelképeinek propagálásától véd.²⁸⁴

A megközelítések változatosságuk ellenére egy ponton találkoznak: mindegyik utal a köznyugalomra. E megoldás kézenfekvő, kérdés azonban, hogy a Btk. fejezetének, vagy címének elnevezéséből kell-e, lehet-e levezetnünk a jogi tárgyat, vagy éppen fordítva, a jogi tárgy azonossága miatt alkotunk fejezeteket, címeket a törvényben.

Utalva a korábban írtakra, most már az Alkotmánybíróság kétségeket ébresztő megállapításait is figyelembe véve álláspontunk az, hogy az önkényuralmi jelképek használatának büntetendősége sem alkotmányossági, sem büntetőjog-dogmatikai szempontok alapján nem igazolható.

Tekintettel azonban a legalitás elvére, a tényállás elemzését tovább kell folytatnunk.

²⁸¹ Belovics Ervin: Önkényuralmi jelképek használata. In: Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál (szerk.: Busch Béla): Büntetőjog Különös rész. Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 391. o.

²⁸² Szomora Zsolt: Önkényuralmi jelképek használata. In: Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 431. o.

²⁸³ Sántha Ferenc: Önkényuralmi jelképek használata. In: Fehér Lenke-Görgényi Ilona-Gula József-Horváth Tibor-Lévay Miklós-Sántha Ferenc-Váradi Erika (szerk.: Horváth Tibor-Lévay Miklós): Magyar büntetőjog Különös rész. Complex, Budapest, 2009. 382. o.

²⁸⁴ Kis Norbert-Hollán Miklós (szerk.: Kis Norbert): A magyar büntetőjog tankönyve II. Különös rész. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 486. o.

2.2. A bűncselekmény tárgyi oldalán a) az elkövetési tárgyakat, és b) az elkövetési magatartást kell elemeznünk.

ad a) A bűncselekmény elkövetési tárgyai a horogkereszt, az SS-jelvény, a nyilaskereszt, a sarló-kalapács és az ötágú vörös csillag. Az első három jelkép a náci, a második kettő a kommunista diktatúra szimbóluma. E munkának nem képezi tárgyát a törvény által önkényuralminak minősített jelképek eredetének vizsgálata, azt azonban szükséges leszögezni, hogy mindkét diktatúra szimbólumai között megtalálhatók olyanok, amelyek többrétegű jelentést tartalommal bírnak.²⁸⁵

Nem lehetnek a bűncselekmény elkövetési tárgyai az önkényuralmi jelképek által felidézett eredeti érzelmi, gondolati kapcsolattól eltérő asszociációs körbe tartozó ábrázolások.²⁸⁶

A lehetséges elkövetési tárgyak körét a törvény szűkíti azzal, hogy a tiltó rendelkezések alól kivonja az államok hatályban lévő hivatalos jelképeit, tekintettel arra, hogy ezek meghatározásának joga az állami szuverenitás része.

ad b) A bűncselekmény elkövetési magatartásai a terjesztés, a nagy nyilvánosság előtti használat, illetve a közszemlére tétel.

Terjesztés alatt olyan nyilvános közlést kell érteni, ami a tiltott jelképeket megtestesítő jelvényeknek vagy azok más hordozóinak árusítását, szétküldését, szétosztását, nyilvánosság előtti bemutatását jelenti.

Nagy nyilvánosság előtti használat a mindenki számára jól észlelhető viselés, vagy valamilyen terméken vagy forgalomban lévő dolgon való jelzésszerű feltüntetés, természetesen a nagy nyilvánosság feltételeinek fennállása esetén.

A közszemlére tétel olyan, nyilvános helyen való elhelyezés, amelynek következtében a jelkép bárki számára válik hozzáférhetővé.²⁸⁷ A törvény e fordulatnál nem kívánja meg a nagy nyilvánosságot, a közszemlére tétel azonban immanensen magában foglalja a nyilvános elkövetést.

²⁸⁵ Az, hogy az ötágú vörös csillag (pentagramma) egyben munkásmozgalmi jelkép is, közismert. A horogkereszt (szvasztika) ősi indiai (hindu) jelkép, amely mielőtt a náciak kisajátították volna, a békét jelképezte. Megjelenik azonban európai népek kultúrájában is, így a letteknél mennydörgéskereszt, tűzkereszt néven vallási szimbólum, a finn elnök zászlajában pedig – igaz, stilizált formában – ma is szerepel. Weller Mónika: A Vajnai ítélet és lehetséges hatásai az önkényuralmi jelképek használata tilalmának szabályozására. *Acta Humana* 2008. 3. sz. 89. o.

²⁸⁶ Példaként hivatkozhatunk a Heineken sör márkajelzésére.

²⁸⁷ Akác József – †Berkes György – Belegi József – Katona Sándor – Kónya István – Márki Zoltán – Mészár Róza – Molnár Gábor – Rabóczki Ede (szerk.): *Magyar büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára*. Budapest, 2009

2.3. Ami az alanyi oldalt illeti, a bűncselekmény szándékosan követhető el, amely megállapításának feltétele, hogy az elkövető tisztában legyen azzal, hogy az általa használt jelkép önkényuralmi jellegű.

A törvényi tényállásban nem került sem célzat, sem motívum értékelésre, így a bűncselekmény elvileg eshetőleges szándékkal is elkövethető. A bírói gyakorlat azonban újabban a büntetendőség feltételeként megköveteli a jelképek ideológiával való azonosulást. Erről részletesebben a következő pontban lesz szó.

3. Jogalkalmazási anomáliák – a felelősségi kört szűkítő gyakorlat

Az önkényuralmi jelképek büntetőjogi megítélésével kapcsolatos társadalmi vita úgy tűnik, egyre inkább hatással van a magyar bírósági gyakorlatra is. A gyakorlat változásának tendenciája kitűnően szemléltethető egy három bírósági fórumot megjárt ügy kapcsán.

3.1. A tényállás lényege szerint a vádlottak üzletben valamint utcai elárúsító standokon különféle pólókat, pulóvereket és jelvényeket, sapkákat és egyéb, részben korabeli, részben a közelmúltban gyártott emléktárgyakat árusítottak. Ezeken pólókon, illetve pulóvereken részben a korabeli szovjet címer és CCCP felirat, részben korabeli állami szervek címerei – így a KGB címere –, részben a vörös csillag, illetve sarló-kalapács embléma, Lenin fej, plakát reprodukció, míg a jelvények és egyéb emléktárgyak egy részén önmagában a vörös csillag illetve a sarló-kalapács jelkép, míg más esetekben ezek különböző címerekben, illetve egyéb díszítő motívumokkal voltak feltalálhatók és az üzletben megjelenő, illetve a standot szemrevételező vásárlók által észlelhetők.

Az első fokon eljáró városi bíróság a vádlottakat felmentette, mivel álláspontja szerint a cselekményük nem volt veszélyes a társadalomra. Az ítélet jogi indokolásában – az Alkotmánybíróság határozatára hivatkozva – rámutatott, hogy az önkényuralmi jelképek használata bűncselekmény társadalomra veszélyességének forrása az emberi jogokat sorozatosan megsértő diktatúrák ideológiájának azonosulást feltételező és célzó propagandaszerű terjesztése, népszerűsítése. A vádlottak cselekménye – a kétséget kizáróan önkényuralmi jelképeket is tartalmazó tárgyak közszemlére tétele – tényállásszerű volt, azonban mivel a közszemlére tétel az említett propaganda jellegű, azonosulással párosuló

indítéktól mentesen, kizárólag kereskedelmi, eladási célt szolgált, nem volt veszélyes a társadalomra.²⁸⁸

A másodfokon eljáró Pest Megyei Bíróság a felmentett vádlottak bűnösségét megállapította, és őket próbára bocsátotta. Álláspontja szerint tévedett az elsőfokú bíróság, mert a bűncselekmény nem a közszemlére tétellel, hanem az árusítással megvalósított terjesztéssel valósult meg, szándékuk is erre irányult. A terjesztés ugyanis a tilalmazott jelképek mind szélesebb körben történő megismertetésre törekvést szolgálja. Erre a vádlottak kereskedelmi tevékenysége alkalmas volt.

Az önkényuralmi jelképek terjesztése azonban nemcsak az általuk megjelenített eszmék terjesztésének célzatával valósítható meg. Rámutatott, hogy az önkényuralmi jelképek használatának tényállása a tiltott eszmék terjesztésének célzatát nem tartalmazza, ezért a bűncselekmény a Btk. 13. § II. fordulata szerint eshetőleg szándékkal is elkövethető. A jogalkotó nem a tiltott eszmék felkeltésének szándékát, hanem az azok felkeltésére alkalmasságot kívánta büntetni.

A másodfellebbezés folytán harmadfokon a Fővárosi Ítéltábla járt el. A vádlottakat az elsőfokú bíróság határozatával egyezően felmentette, azonban azzal a felmentés indokát tekintve nem volt azonos állásponton. A másodfokú bíróság ítéletéből annyit fogadott el, hogy a vádlottak cselekménye nem közszemlére tétel volt, de megítélése szerint nem is terjesztés.

Ítéletének indokolásában felidézte az Alkotmánybíróság határozatát, mely rögzíti, hogy a Btk. 269/B. §-ában kiemelt három elkövetési magatartás aktív cselekvőséget fogalmaz meg és ezen cselekvőségek a demokratikus normák iránti elkötelezett személyek által megvetett ideológiákkal való azonosulást, az eszmék nyilvános terjesztésének szándékát tartalmazzák. E szándék és ezek alapján végzett cselekvőség pedig alkalmas arra, hogy a demokratikus társadalom egészét, azok jelentős csoportjait, közösségeinek emberi méltóságát sértsék.

Ezek után úgy ítélte meg, hogy a terjesztésnek, az árusításon túlmenően az elkövetők részéről a megvetett ideológiákkal való azonosulást, az eszmék nyilvános terjesztésének szándékát is magába kell foglalnia. Az ilyen tartalmú érzelmi viszonyulás nélkül az árusítás, mint a terjesztésnél szűkebb fogalom, terjesztői elkövetési magatartást nem valósíthat meg. Ekként nem osztotta a harmadfokú bíróság a másodfokú bíróság azon jogi álláspontját, hogy az árusítás egyben terjesztést is jelent, függetlenül az ideológiai motívumtól, de azt az elsőfokú bírói álláspontot sem, amely ideológiai, érzelmi indíttatás nélkül az áruk terjesztésével, illetve

²⁸⁸ Szentendrei Városi Bíróság 3.B.102/2004/53. számú ítélete. Közzétéve: 14/11-H-BJ-2006 számon az anonim bírósági határozatok gyűjteményében. <http://www.birosag.hu/Engine.aspx> (2010. március 1.)

közszemlére tételével elkövetett bűncselekményt, társadalomra veszélyességének hiányában nem látta megállapíthatónak, de egyébként tényállásszerűnek tartotta.²⁸⁹

A fenti ügy elsőfokú ítéletének indokolásával megegyező jogi okfejtést találunk a Legfelsőbb Bíróság Bfv.III.1.037/2006. számú ügyben hozott döntésében (BH 2009. 131.) és a Marxim-ügyben²⁹⁰. Előbbi szerint a vádlottak a 2004-es európai uniós parlamenti választások idején közterületen a Szabad Magyarországért Mozgalom „Lehet nemet is mondani” feliratú, az ötágú vöröscsillagot és horogkeresztet ábrázoló, mondanivalójában az európai uniós csatlakozás ellen felhívó plakátjait ragasztották ki. Az első és másodfokon eljáró bíróságok megállapították a vádlott büntetőjogi felelősségét, az ügy azonban felülvizsgálati indítvány előterjesztése folytán a Legfelsőbb Bíróság elé került, amely a vádlottakat felmentette. Álláspontja szerint ugyanis a terheltek nem terjeszteni, népszerűsíteni, propagálni kívánták az ötágú vöröscsillaghoz, illetve a horogkereszthez kapcsolódó eszméket, hanem éppen ezen ideológiákat elítélve akartak párhuzamot vonni az általuk ugyancsak elutasított, negatívan megítélt Európai Unió hatalmi rendszerével. Ilyen körülmények mellett a terheltek formálisan tényállásszerű cselekménye az adott gondolati környezetben és összefüggésben, az európai uniós választások idején nem volt alkalmas félelemkeltésre, fenyegető hatás kiváltására, és így a jog által érdek, a köznyugalom veszélyeztetésére. Ezért a terheltek konkrét cselekménye a Btk. 10. § (2) bekezdés értelmében nem jelent veszélyt a társadalomra, materiális jogellenesség hiányában bűncselekményt nem valósít meg.

3.2. Az említett ügyekben eljáró bíróságok felmentő határozatai egy ponton azonosak. Ez pedig az, hogy a cselekmény jogi megítélése során vizsgálatuk tárgyává tették az elkövető szándékának tartalmát, és a büntetőjogi felelősség megállapításának feltételül szabták, hogy az elkövető a magatartását az önkényuralmi jelkép által közvetített ideológiával azonosulva, az ideológia propagálása céljából tanúsítsa. Mivel ez mindkét esetben hiányzott, felmentő ítélet meghozatalára került sor.

Ehhez képest az, hogy a felmentés alapja a társadalomra veszélyesség, vagy az elkövetési magatartás hiánya, másodlagos kérdés. Tekintettel azonban arra, hogy az egyik jogi érvelésben súlyos dogmatikai hiba van, szükséges erre röviden kitérni.

²⁸⁹ Fővárosi Ítélet tábla 3.Bhar.159/2008/7. számú ítélete. Közzétéve: FIT-H-BJ-2008-75 számon az anonim bírósági határozatok gyűjteményében. <http://www.birosag.hu/Engine.aspx> (2010. március 1.)

²⁹⁰ Lásd részletesen: Csák Zsolt: Ítélet a Marxim ügyben (PKKB 5.B.21.918/1994/15.). *Fundamentum* 1999. 4. sz. 115-118. o.

A Fővárosi Ítéltábla döntését arra alapozta, hogy a terjesztésnek az árusításon túlmenően az elkövetők részéről a megvetett ideológiákkal való azonosulást, az eszmék nyilvános terjesztésének szándékát is magába kell foglalnia. Ennek hiányában a cselekmény nem terjesztés, hanem csupán árusítás, amely a törvény szerint nem büntetendő. A dogmatika nyelvére lefordítva ez azt jelenti, hogy az elkövetési magatartás megállapításához nemcsak az cselekvőségét, hanem annak gondolati tartalmát is vizsgálni kell. Az ítéltábla ezen megállapítása a Welzel-féle finális cselekménytant idézi, amely az elkövető célját, szándékát a cselekményfogalom részévé tette.²⁹¹ E megközelítés azonban alapvető dogmatikai hibája miatt – jelesül: szubjektív elemet hoz cselekménybe, mint objektív elembe – nem fogadható el, nem is véletlen, hogy a büntetőjogi irodalomban marginálisnak tekinthető.

Álláspontunk ugyanakkor az, hogy az önkényuralmi jelkép által közvetített ideológiával való azonosulás, az ideológia propagálása célzata nem képezheti a minősítés során a vizsgálat tárgyát, a hiányára való hivatkozás csak menekülés a büntetőjogi felelősség megállapításának kötelezettsége alól. Ezt mindenekelőtt azzal támasztjuk alá, hogy a törvényi tényállás sem célzatot (eszme népszerűsítése), sem motívumot (eszmével való azonosulás) nem tartalmaz. A minősítés során történő erre való hivatkozás a jogszabály megszorító értelmezése, a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségének indokolatlan szűkítése.

Megállapításunkkal szemben felhozható érv, hogy maga az Alkotmánybíróság is utal az elkövető céljára, amikor rögzíti, hogy a Btk. 269/B. §-ában kiemelt három elkövetési magatartás aktív cselekvőséget fogalmaz meg és ezen cselekvőségek a demokratikus normák iránti elkötelezett személyek által megvetett ideológiákkal való azonosulást, az eszmék nyilvános terjesztésének szándékát tartalmazzák. Ezek a megállapítások azonban nem értelmezhetők a határozat egésze nélkül, csupán a szöveggörnyezetükből kiragadott gondolatok. Az Alkotmánybíróság ugyanis hozzátette azt is, hogy az állami önkény jelképei olyan politikai törekvéseket szimbolizálnak, olyan negatív értékeket hordoznak, amelyeket a hatályos Alkotmány 2. § (3) bekezdése kifejezetten tilt, és mindenki kötelezettségévé teszi az ilyen törekvésekkel szembeni fellépést. Nem melleleg e jelképek használata a múltban sérelmet elszenvedett emberekben fenyegetettség-érzetet, konkrét tapasztalatokon alapuló félelmet ébreszthet. Az Alkotmánybíróság tehát a bűncselekmény alkotmányossága vizsgálatakor kifejezetten tekintettel volt a „sértetti oldalra”, azaz azokra a magánszemélyekre illetve közösségekre, akik a múltban sérelmet szenvedtek. Az elkövető célját vagy motívumát

²⁹¹ Welzel, Hans: Das deutsche Strafrecht. Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1969. 33-34. o.

kutató egyoldalú vizsgálódások erre nincsenek tekintettel. Szélsőséges példával megvilágítva: ha egy náci haláltábor túlélőkből álló turistacsoport olyan stand előtt megy el, amelynek pultján számtalan horogkeresztet ábrázoló tárgy található, méltán háborodik fel, de büntető feljelentésük folytán az árusító, aki csupán haszonszerzési célú kereskedelmi tevékenységet folytat a – fenti bírósági okfejtés szerint – nem lesz büntetendő. De vajon hogyan érvel majd a bíróság, ha az ügy jelentős sajtónyilvánosságot kap, és közfelháborodást kelt?

3.3. A jogalkalmazásban esetlegesen felmerülő érdekes problémára hívja föl a figyelmet Karsai Krisztina. A határok megszűntével egyre nagyobb számban hazánkba látogató külföldi – mindenekelőtt uniós – polgárok könnyen kerülhetnek a vádlottak padjára, ha ruházatukon Magyarországon önkényuralminak minősülő jelképet (vörös csillagot) viselnek, amely hazájukban nem esik semmiféle büntetőjogi tilalom alá. Egyetérthetünk Karsai álláspontjával, aki szerint ebben az esetben alappal lehetne hivatkozni a társadalomra veszélyességben való tévedésre. Ez persze csak a vörös csillagra igaz, hiszen a horogkereszt és más náci jelképek használatának törvénybe ütközése általánosan ismert kell, hogy legyen az uniós polgárok számára is.²⁹²

4. Újabb fejlemény: a Vajnai kontra Magyarország-ügy

4.1. A megállapított tényállás szerint Vajnai Attila, a Munkáspárt egykori alelnöke 2003. február 21-én 16 óra körül a budapesti Jászai Mari téren a párt által szervezett rendezvényen, ahol a sajtó képviselőin kívül mintegy 30-50 fő vett részt, a ruházatán elhelyezett, egy öt cm átmérőjű vörös csillagot a jelenlévőknek megmutatta, és azt a helyszínt biztosító rendőrjárőr intézkedéséig viselte. Az ügyben első fokon eljáró Pesti Központi Kerületi Bíróság önkényuralmi jelképek használata miatt egy évre próbára bocsátotta. Az ügyész az ítéletet tudomásul vette, a vádlott fellebbezett.

4.2. Az ügy a Fővárosi Bírósághoz került a másodfokú eljárás lefolytatása végett, azonban ott váratlan fordulatot vett. A Fővárosi Bíróság ugyanis a büntetőeljárást felfüggesztette, és az ügyet az Európai Közösségek Bírósága elé terjesztette előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatása céljából. Az eljárás felfüggesztésére és az előterjesztésre 2004. június 24-én került

²⁹² Karsai Krisztina: Symbole als Gegenstand des ungarischen und europäischen Strafrechts – Verkehrtes Gesinnungsstrafrecht? Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 2007. 4. sz. 1052-1053. o.

sor, nem sokkal az uniós csatlakozásunk után, így a jogtörténetbe mint az „első magyar előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelem vonult be.”²⁹³

Az előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményező végzésben az eljáró Fővárosi Bíróság egy közösségi alapelvnek, a diszkrimináció tilalmának az értelmezését kérte. Meglátása szerint ugyanis diszkriminatív lehet az olyan rendelkezés, amely az egyes tagországokban lehetővé teszi a nemzetközi munkásmozgalom jelképeinek viselését, míg más országokban ugyanilyen jelkép viselése büntetőjogi következményekkel járhat.²⁹⁴

Az Európai Közösségek Bírósága másfél évvel később közölte, hogy a kérdés megválaszolása nem tartozik hatáskörébe, mert az ügy semmilyen módon nem kapcsolódik a szerződések rendelkezéseinek hatálya alá tartozó egyik helyzethez sem, és mert a magyar szabályozás az alapügyre alkalmazva nem tartozik a közösségi jog keretei közé.

Ezt követően a Fővárosi Bíróság az elsőfokú ítéletet helybenhagyta.

4.3. A jogerős határozatot követően Vajnai Attila az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, azt panaszolva, hogy a vörös csillag viselése miatti büntetőjogi üldözése sértette az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikkét, mely a következőképpen rendelkezik: „1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. E cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió vagy mozgókép vállalatok működését engedélyhez kössék. 2. E kötelezettségekkel és felelősséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, zavargás vagy bűnözés megelőzése a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”

A magyar kormány vitatta a panaszt (ítélet, 20-21. pontok), és azt állította, hogy a kérelem a 17. cikk fényében összeegyeztethetetlen az Egyezmény rendelkezéseivel, és a kérelmezési joggal visszaélésnek minősül. A hivatkozott cikk kimondja, hogy: „Az Egyezmény egyetlen

²⁹³ Osztovits András: Az első magyar előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelem. Európai Jog 5/2004. 16-21. o.

²⁹⁴ Részletes elemzést lásd Osztovits András: Az első magyar előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelem. Európai Jog 5/2004. 20. o.

rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az bármely állam, csoport vagy személy számára jogot biztosítana olyan tevékenység folytatására vagy olyan cselekedet végrehajtására, amely az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok megsértésére vagy pedig az Egyezményben meghatározottnál nagyobb mértékű korlátozására irányul.” A kormány e körben utalt a Bíróság esetjogára, különösen a Garaudy kontra Franciaország (65831/01) és a W. P. and Others kontra Lengyelország (42264/98) ügyekre, mely utóbbiban a Bíróság észrevételezte, hogy “a 17. Cikk általános célja annak megakadályozása, hogy önkényuralmi eszméket hirdető egyének vagy csoportok saját érdekeiknek megfelelően hivatkozhatnak az Egyezményben rögzített elvekre.” A kormány szerint a vörös csillag az Egyezmény alapjául szolgáló értékek ellen irányuló önkényuralmi eszméket és gyakorlatot jelképezi, viselése – amely megvetést fejez ki a kommunista rezsim áldozatai iránt – az Egyezményben védett jogok és szabadságok lerombolását célzó politika igazolását jelenti.

A Bíróság ezt az álláspontot nem fogadta el (ítélet, 25. pont), melyet azzal indokolt, hogy a kormány nem állította, hogy a kérelmező megvetést fejezett ki az önkényuralmi rendszerek áldozatai iránt, vagy hogy önkényuralmi törekvésekkel rendelkező csoporthoz tartozott. Ilyen következtetést a tényállásból a Bíróság sem vont le. Álláspontja szerint Vajnai a szóban forgó időszakban egy bejegyzett baloldali párt tisztségviselője volt, s a vitatott vörös csillagot a párt egyik jogszerűen tartott tüntetésén viselte. Így nem lehet arra a következtetésre jutni, hogy a vörös csillag viselése totalitárius elnyomás igazolásának vagy népszerűsítésének szándékával történt, az pusztán törvényes baloldali politikai mozgalmak jelképeként jelent meg. A kérelmet ezért elfogadhatóvá nyilvánította.

Ami az ügy érdemi elbírálását jelenti, a Bíróság főbb megállapításait az alábbiakban foglalhatjuk össze:

1. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a Vajnai ellen alkalmazott büntetőjogi szankció beavatkozást jelentett a számára az Egyezmény 10. Cikkének 1. bekezdése alapján biztosított jogokba. (ítélet, 29. pont)
2. Ezt követően a Bíróság azt vizsgálta, hogy a beavatkozás megfelelt-e a 10. cikk 2. bekezdésében foglaltaknak, azaz törvényben meghatározott volt-e, illetve hogy az ott felsorolt törvényes cél érdekében került-e sor a beavatkozásra. E körben kijelentette, hogy a beavatkozás valóban törvényben meghatározott volt (ítélet 31. pont), illetve hogy a szóban forgó beavatkozás úgy tekinthető, hogy annak törvényes célja a zavargások megelőzése és mások jogainak védelme volt (ítélet 34. pont).

3. A Bíróság felhívta a Rekvényi kontra Magyarország (25390/1994) ügyet²⁹⁵, de csak annyiban, hogy kijelentse: az ott írtak már nem irányadók, hiszen csaknem két évtized telt el Magyarország plurális demokráciává történt átalakulása óta, s az ország stabil demokráciának bizonyult. Nem talált arra utaló bizonyítékot, hogy jelenleg a kommunista diktatúra valamely politikai mozgalom vagy párt általi visszaállításának valós veszélye áll fenn. (ítélet, 49. pont)
4. A Bíróság véleménye szerint, ha a véleménynyilvánítás szabadságát politikai szónoklat formájában gyakorolják – mint a jelen ügyben –, korlátozások csak akkor igazolhatók, hogyha egyértelmű, nyomós és kifejezett társadalmi szükséglet áll fenn. Különös figyelemmel kell lenni azonban azokra az esetekre, amikor többértelmű szimbólumok használatáról van szó. (ítélet, 51. pont)
5. A Bíróság úgy látta, hogy a többértelmű szimbólumok használatának kategorikus tiltása esetén fennáll a lehetőség, hogy az a szimbólumok olyan kontextusban történő használatát is korlátozza, amelyben korlátozás nem lenne igazolható. (ítélet, 51. pont)
6. A Bíróság szerint a vörös csillag nem tekinthető kizárólag a kommunizmust reprezentáló jelképnek, hanem továbbra is a tisztességesebb társadalomért küzdő nemzetközi munkásmozgalom, valamint egyes – több tagállamban aktívan működő – törvényes politikai pártok szimbóluma is. (ítélet, 52. pont)
7. A Bíróság kijelentette, hogy a Kormány nem bizonyította, hogy a vörös csillag viselése kizárólag az önkényuralmi eszmékkel való azonosulást jelenti, különösen annak tükrében, hogy a kérelmező a vörös csillagot egy jogszerűen rendezett békés demonstráción, bejegyzett baloldali politikai párt alelnökeként viselte, akiről nem ismeretes, hogy a jogállamisággal szembehelyezkedve kívánna részt venni a magyar politikai életben. (ítélet, 53. pont)
8. A Bíróság ezek alapján megállapította, hogy a vörös csillag többértelműségére figyelemmel a szóban forgó tiltás túlságosan széles körű. Olyan tevékenységekre és eszmékre is kiterjed, amelyek egyértelműen a 10. Cikk védelme alá esnek, s az inkriminált szimbólum különböző jelentéseinek a szétválasztására nincs kielégítő mód. (ítélet, 54. pont)
9. Kiemelte, hogy a releváns magyar jog kísérletet sem tesz a különbségtételre. (ítélet, 54. pont)

²⁹⁵ Az az ügy a véleménynyilvánítás szabadságának körében a magyar rendőrség hivatásos állományú tagjai egyes politikai jogainak korlátozásával volt kapcsolatos. Akkor a Bíróság összeegyeztethetőnek találta a korlátozásokat az Egyezmény 10. Cikkével, lényegében azon az alapon, hogy a korlátozások – a demokráciába való átmenet specifikus körülményei között – a rendőrség hivatásos állományú tagjait érintették, akik kulcsfontosságú szerepet játszanak a pluralizmus fenntartásában, de akik alá is áshatnák a pluralizmust, hogyha elveszítenék semlegességüket. A Bíróság akkor úgy vélte, hogy a szóban forgó beavatkozás a nemzeti hatóságok mérlegelési jogkörébe tartozik, mivel ők rendelkeznek a korlátozás mögött meghúzódó magyar történelmi tapasztalat megértéséhez szükséges ismeretekkel. (ítélet, 48. pont)

10. A zavargás megelőzése céljára történt hivatkozás nem megalapozott, mert egy pusztán spekulatív veszélynek a demokráciát védő preventív intézkedésként történő visszaszorítása nem tekinthető „nyomás társadalmi szükségletnek.” (ítélet, 55. pont)

11. A vörös csillag olyan jelkép, amelynek többféle jelentése is lehet, és nem azonosítható veszélyes propagandával. A magyar Büntető Törvénykönyv 269/B. §-a azonban nem kívánja meg annak bizonyítását, hogy a tényleges használat önkényuralmi propagandának minősül. Ehelyett a pusztán használatot is cáfolhatatlanul önkényuralmi propagandának tekinti, kivéve, ha a használatra tudományos, művészeti, tájékoztatási vagy oktatási célból kerül sor. (ítélet, 56. pont)

12. A Bíróság elfogadta, hogy egy olyan szimbólum használata, amely a totalitárius rezsimek uralma alatt mindenütt jelen volt, kellemetlen érzéseket kelt a volt áldozatokban és hozzátartozóikban, akik joggal találhatják megvetést kifejezőnek az ilyen használatot. Úgy vélte azonban, hogy az ilyen érzelmek, bármennyire is érthetőek, önmagukban nem határozhatják meg a véleménynyilvánítás szabadságának határait. A Bíróság véleménye szerint egy olyan jogrendszer, amely a – valós vagy képzeletbeli – közérzet diktátumának kielégítése érdekében korlátozza az emberi jogokat, nem tekinthető olyannak, mint ami egy demokratikus társadalomban elismert, nyomás társadalmi szükségleteknek felel meg, mivel az ilyen társadalomnak ítéletében ésszerűnek kell maradnia. (ítélet, 57. pont)

13. Végezetül azt a következtetést vont le, hogy a kérelmező elítélése pusztán amiatt, hogy vörös csillagot viselt, nem tekinthető „nyomás társadalmi szükséglet”-re adott válasznak. Továbbá, a kérelmező magatartását szankcionáló intézkedés ugyan relatíve enyhe volt, de a legsúlyosabb következményekkel járó büntetőjog szférájába tartozik. Megállapította, hogy a szankció nem volt arányos az elérni kívánt törvényes céllal. Ebből következik, hogy a kérelmező véleménynyilvánítás szabadságába történt beavatkozás nem igazolható az Egyezmény 10. Cikkének 2. bekezdése alapján. (ítélet, 58. pont)

4.4. Miután a 2008. július 8-án kelt ítélet 2008. október 8-án véglegessé vált, a Be. 416. § (1) bekezdésének g) pontja²⁹⁶ alapján megnyílt a lehetőség a felülvizsgálatra. A felülvizsgálati eljárás keretében a Legfelsőbb Bíróság Vajnai Attilát felmentette²⁹⁷.

²⁹⁶ 416. § (1) Felülvizsgálatnak a bíróság jogerős ügydöntő határozata ellen akkor van helye, ha g) nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv megállapította, hogy az eljárás lefolytatása vagy a bíróság jogerős határozata megsértette a törvényben kihirdetett nemzetközi szerződés valamely rendelkezését, feltéve, hogy a nemzetközi emberi jogi szerv joghatóságának a Magyar Köztársaság alávetette magát.

²⁹⁷ Bfv.I.1.117/2008/6. számú ítélet Közzétéve: LB-H-BJ-2009-55 számon az anonim bírósági határozatok gyűjteményében. <http://www.birosag.hu/Engine.aspx> (2010. március 1.)

4.4. A Vajnai-ügy hatása

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Vajnai-ügyben hozott ítélete (33929/06) jelentős jogalkalmazási és jogalkotási problémákat vet fel.

Mindenekelőtt azt a kérdést kell feltennünk, hogy indulhat-e büntetőeljárás vörös csillag használata miatt a Btk. 269/B. § alapján az ítéletet követően? A kérdés megválaszolása egyértelműnek tűnhet, hogy igen, hiszen a legalitás elve alapján a büntetőügyekben eljáró szervek nem dönthetnek afelől, hogy tényállásszerű magatartás megvalósítása esetén eljárást indítanak-e vagy sem. Sommásan szólva: ami bűncselekmény – az bűncselekmény, vállalva annak ódiumát is, hogy esetlegesen újabb büntetőügyek tucatjai kötnek ki ismét az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt.

További jogalkalmazási kérdés, hogy a büntetőbíróság miként döntsön az eléje kerülő büntetőügyben. Kérdés, hogy van-e helye felmentő ítéletnek az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntésére és az annak alapján megszületett felülvizsgálati határozatra hivatkozva? Álláspontunk szerint ez nem lehet alapos, döntően azért, mert a strasbourgi bíróság a döntéseit mindig egyedi ügyben hozza.²⁹⁸ Jelen esetben csak annak megállapítása történt, hogy Vajnai Attilával szemben a magyar állam szervei megsértették az Egyezmény 10. cikkét. Az ítéletre – és az az alapján született felülvizsgálati indítványra – hivatkozás álláspontunk szerint tiltott analógia, figyelembe véve, hogy a magyar jogrendszer nem esetjogi alapú, hanem tételesjogi szabályokon épül fel. A tételes jog, azaz a Btk. pedig tiltja az önkényuralmi jelképek használatát, így annak betartása – akár egyet ért vele, akár nem – minden állampolgár számára kötelező.²⁹⁹

Mind a Fratanoló-eset, mind a fentebb ismertetett ügyek rámutatnak arra, hogy az önkényuralmi jelképek használatának bűncselekményével kapcsolatban felmerülő problémákat nem a bíróságoknak, hanem a jogalkotónak kell megoldania. Ez annál is inkább így van, mert az Emberi Jogok Európai Egyezményének 46. cikke alapján Magyarországnak nemcsak arra volt kötelezettsége a Vajnai-ügy után, hogy az ítéletet végrehajtsa, hanem levezethető abból az is, hogy lépéseket kell tegyen a hasonló jogsértések megelőzése

²⁹⁸ Koltay András: Az önkényuralmi jelképek korlátozhatóságának kérdése – a Vajnai kontra Magyarország ügy apropóján. Magyar Jog 2008. 12. sz. 806. o.

²⁹⁹ Ugyanezzel indokolta egy a Vajnaiéval egyező ügyben a büntetőjogi felelősség megállapítását és megrovás alkalmazását Fratanoló János vádlottal szemben a Pécsi Ítéletábla 2010. március 5-én. Az ítélet szóbeli indokolásának hangfelvétele meghallgatható a <http://www.pecsinapilap.hu/?id=46377> oldalon. (2010. március 12.)

érdekében, akár a jogszabályok módosításával.³⁰⁰ Azt is mondhatnánk, hogy e kérdésben (is) jogalkotási kényszer van.

5. Lehetséges de lege ferenda megoldások

A Btk. 269/B. § a továbbiakban jelen formájában nem tartható fenn, tekintettel az előbbieken részletezett alkotmányossági és jogalkalmazási problémákra. A következőkben néhány megoldási javaslatot vázolunk.

ad a) A strasbourgi döntés egyik legfontosabb megállapítása, hogy a vörös csillag több jelentéstartalommal bíró szimbólum, amit a magyar jog nem vesz figyelembe: egyaránt bünteti azt, aki mint munkásmozgalmi jelképet viseli, és azt, aki azért használja, hogy a kommunista rendszerrel való azonosulását fejezze ki. Éppen ezért lehetséges volna az a megoldás, hogy a törvényi tényállásban a jogalkotó a büntethetőség feltételéül szabja a diktatórikus eszmerendszerrel való azonosulást, mint a jelkép használatának motívumát, illetve a megvetett eszmerendszer propagálásának célzatát. Ennek rögzítése történhet pozitíve, azaz tényállási elemként az alaptényállásban, vagy negatíve, vagyis büntethetőséget kizáró okként. Ez nemcsak azoknak biztosítana büntetlenséget, akik a vörös csillagra, mint munkásmozgalmi jelképre tekintenek, hanem azoknak is, akik pusztán kereskedelmi tevékenységet folytatnak önkényuralmi jelképeket ábrázoló dolgokkal.

E megoldás azonban álláspontunk szerint – amennyiben az Alkotmánybíróság nem változtat álláspontján – továbbra sem alkotmányos. Nem ismételve a korábban írtakat, az alkotmánybírósági határozat indokolásának egyik lényegi eleme, hogy tekintettel van a diktatúrák áldozatainak közösségére, azaz nemcsak arra kell figyelemmel lenni, hogy milyen szubjektív körülmények vezetnek az elkövetőt, hanem arra is, hogy cselekménye milyen hatást, következményeket okoz(hat) a túlélők között.

ad b) Elkerülendő a további bírósági eljárásokat, a könnyebb ellenállás irányába mozdulva a jogalkotó mondatná azt, hogy a többértelműségre tekintettel a vörös csillag (és sarló-kalapács) használata nem büntetendő, de továbbra is fenntartaná a náci diktatúra jelképeinek üldözését. Ezzel szemben hozható az érv, hogy a horogkereszt is többszörös jelentésárnyalatú, és ezzel érdeemben még vitatkozni sem lehet. További probléma, hogy egy ilyen jellegű szabályozás különbséget tenne a két diktatúra között, ez pedig finoman szólva visszatetsző. Hasonlóan

³⁰⁰ Weller Mónika: A Vajnai ítélet és lehetséges hatásai az önkényuralmi jelképek használata tilalmának szabályozására. Acta Humana 2008. 3. sz. 83. o.

érvvel veti el ezt a megoldást Koltay András: „A tényállás módosítására irányuló igények általában a kommunista rendszer mentegetésére szolgálnak, mondván, az utolsó évtizedeiben az már nem is volt olyan nagyon diktatórikus. Ezt álságos, hamis érvelésnek tartom. A büntetőjog nem mehet bele abba a zsákutcába, hogy különböző, jogi értelemben bizonytalan kritériumok alapján differenciáljon az egyes önkényuralmi rendszerek között. A büntetőjog egyet tehet: vagy elutasítja valamennyit, például ebben a tényállásban – elsősorban szimbolikus jelleggel –, vagy éppen egyet sem utasít el, a szólásszabadságot magasabb érdeknek ítélve.”³⁰¹

ad c) Megoldás lehet, ha egy esetlegesen hozzá érkezett újabb kérelem kapcsán az Alkotmánybíróság változtat korábbi felfogásán, és az alkotmányossági mércét az izgatási határozatokban kifejtettekhez igazítja. (Természetesen ennek ellenkezője is lehetséges, azaz, hogy azt a mércét szállítja lejjebb.)

ad d) Végül az általunk is szorgalmazott megoldás lehet a bűncselekmény dekriminalizálása. Ezt büntetőjogi szempontból azzal az állásponttal indokoljuk, hogy a köznyugalom, mint alapvetően emberi érzés nem képezheti büntetőjogi védelem tárgyát. A bűncselekmény ellen szól az in dubio pro libertate elve, azaz a jogi tárgy meghatározhatatlansága esetén inkább a büntetlenül hagyás mellett kell dönten. Egyetértve végül a strasbourgi döntéssel, nem indokolja a véleménynyilvánítás szabadságának ilyen jellegű korlátozását a történelmi helyzet sem, Magyarország stabil demokrácia, demokratikus berendezkedését nem fenyegeti a régmúlt diktatúrák visszatérésének veszélye. A büntetéssel fenyegetés nem alkalmas a visszatartásra, sőt, talán az egyetlen olyan bűncselekményről van szó, ahol a jogi szabályozás – a protest érzések kinyilvánítása és azok igazolása végett – éppen a tiltott cselekmény elkövetésére ösztönöz. Ez pedig végképp nem kívánatos egy alkotmányos demokráciában.

Végül felvetődik annak a kérdése: vajon abban az esetben, ha valaki nem a Btk.-ban önkényuralminak minősített jelképet használja, hanem a megvetett ideológia képviselőinek arcását, vagy olyan tárgyat használ nyilvánosan, amelyből egy diktatúra által elkövetett bűnökre lehet/kell asszociálni, miért maradhat büntetlen? Ennek társadalomra veszélyessége éppúgy fennáll, mint az önkényuralmi jelképek használatáé. Kétségtelen viszont, hogy az ilyen cselekmények pontos, jogbiztonság követelményeinek megfelelő kodifikálása megoldhatatlan.

³⁰¹ Koltay András: Az önkényuralmi jelképek korlátozhatóságának kérdése – a Vajnai kontra Magyarország ügy apropóján. Magyar Jog 2008. 12. sz. 807. o.

6. Külföldi szabályozási modellek

A külföldi szabályozási modelleket vizsgálva arra a megállapításra juthatunk, hogy egységes koncepció az önkényuralmi jelképek tiltásával kapcsolatban nem létezik. Már az ilyenek tekintendő jelképek felsorolásában is nagy különbségek vannak: általánosan tilalmazottak a fasiszta diktatúra szimbólumai, a kommunista rendszer jelképeinek használata azonban kevés kivételtől eltekintve nem esnek korlátozás alá.³⁰²

Litvániában 2008 óta tiltja törvény a vörös csillag, a sarló-kalapács, a horogkereszt, a birodalmi német és a szovjet himnusz, a náci és a kommunista diktatúra egyenruháinak illetve a vezetőik képmásának használatát. Lettorszáiban büntetőjogilag tilalmazott a vörös csillag és a sarló-kalapács használata, míg szabálysértési eljárás alá vonható, aki nyilvános eseményeken a volt Szovjetunió vagy a náci Németország zászlóit, címerét vagy himnuszát használja. Ez alól kivételt képeznek a gyülekezési jogról szóló törvény szerint a második világháborús megemlékezések.

Romániában 2002 óta tilalmazott a fasiszta jelképek használata, de ugyanúgy bűncselekménynek minősül a fasiszta, rasszista szervezetek alapítása, az emberiség vagy béke elleni bűncselekményeket elkövető személyek kultusza. Szlovákiában nemcsak a fasiszta, hanem a kommunista szimbólumokra is vonatkozik a tiltás.³⁰³

A német Btk. tételesen nem sorolja fel az önkényuralmi jelképeket, azonban a § 86a három évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel rendeli büntetni, aki a § 86 szerinti alkotmányellenes, betiltott pártok vagy egyesületek jelképeit terjeszti vagy nyilvános gyűlésen, illetve nyilvánosság előtt terjesztett írásokban használja. Ugyanígy büntetendő, aki ilyen jelképeket tartalmazó vagy ábrázoló dolgokat előállít, tart, az országba behoz vagy onnan kivisz. A törvény a jelkép fogalmát kiterjesztve rögzíti, hogy annak kell tekinteni a zászlókat, jelvényeket, egyenruhákat, és üdvözlési formákat, továbbá mindent, ami ezekhez megkérdőjelezően hasonló. Nem kizárt a bűncselekmény megállapítása bizonyos dalok, dallamok, taktusok vagy szövegrészletek használata esetén sem.³⁰⁴

³⁰² Bárándy Gergely: A gyűlöletbeszéd Magyarországon. Scolar Kiadó, Budapest, 2009. 219. o.

³⁰³ Bárándy Gergely: A gyűlöletbeszéd Magyarországon. Scolar Kiadó, Budapest, 2009. 219. o.

³⁰⁴ Schönke, Adolf-Schröder, Horst: Strafgesetzbuch Kommentar. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1997. 960. o.

Ausztriában a tiltás egyoldalú, hiszen csak a nemzetiszocialista jelképekre terjed ki, viszonyt igen kimerítően és szigorúan. Az erre vonatkozó szabályozás nem is a Btk.-ban, hanem az ország demokratikus újjáalapítását követően 1947-ben megalkotott ún. „tilalmi törvényben” (Verbotsgesetz) található, amely tiltja, és igen súlyos szankciókkal rendeli büntetni a nemzetiszocialista szervezetek létrehozását vagy azok propagálását, illetve bármilyen, a nemzetiszocialista korszakhoz köthető vagy azt felidéző cselekményt.

Más a helyzet ugyanakkor az olyan szerencsésebb történelmi helyzetben lévő országokban, ahol semmilyen diktatúra nem pusztított. Az Egyesült Államokban a szólás szabadsága kiterjedhet a náci jelképek használatára is, a Szövetségi Legfelsőbb Bíróságnak az R. A. V. v. St. Pauli ügyben hozott ítélete értelmében. A Minnesota államban lévő St. Pauli város egy rendelete büntetni rendelte, aki köz- vagy magántulajdonban lévő területen égő keresztet, horogkeresztet, illetve más olyan jelképet, tárgyat, szöveget, ábrázolást vagy graffitit helyez el, amelyről ismert, hogy másokban faji, bőrszín, meggyőződésbeli, vallási vagy nemi alapon haragot, riadalmat vagy sérelmet ébreszt”.³⁰⁵ A kérelmező – egy tinédzserkorú fiatalember – kérelmet terjesztett elő a rendelet megsemmisítése érdekében, arra hivatkozva, hogy a „harag, riadalom vagy sérelem okozását” az ún. „figthing words” (támadó szavak) doktrínája alapján kell megítélni, és mivel nem áll fenn az erőszakos válaszreakció bekövetkezésének veszélye, a városi rendeletben foglalt korlátozás túl széles. Minnesota állam Legfelsőbb Bírósága a kérelmet elutasította, azonban a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság a rendeletet alkotmányellenesnek minősítette és megsemmisítette. A bíróság azt az amerikai elvet követte, hogy a jog semmilyen körülmények között nem választhat vélemények között, így tehát nem preferálhatja az egyiket a másikkal szemben, de nem is büntethet súlyosabban egyeseket a másikkaknál. A rendelet pedig, mivel csak a fajon, bőrszínen, meggyőződésen, valláson vagy nemem alapuló gyűlöletkeltést rendelte büntetni, a szólás nézőpontja szerint diszkriminált.³⁰⁶

³⁰⁵ Winer, Anthony S.: The R. A. W. Case and the Distinction Between Hate Speech Laws and Hate Crime Laws. William Mitchell Law Review Vol. 18. 1992. 972. o.

³⁰⁶ Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban. Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 497-498. o.

V. FEJEZET

A HOLOKAUSZT NYILVÁNOS TAGADÁSA

A magyar Országgyűlés 2010. február 22-én tartott – a 2006-2010-es ciklus utolsó – ülésén elfogadta a 2010. évi XXXVI. törvényt, amely a Btk.-t egy új bűncselekménnyel, a holokauszt nyilvános tagadásával egészítette ki. A törvényt a köztársasági elnök aláírta, így az kihirdetését követő harmincadik napon, azaz 2010. április 10-én hatályba lép.

Az elfogadott és kihirdetett tényállás szövege a következő.

269/C. § Aki nagy nyilvánosság előtt a holokauszt áldozatának méltóságát azáltal sérti, hogy a holokauszt tényét tagadja, kétségbe vonja vagy jelentéktelen színben tünteti fel, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

1. Alkotmányossági kérdések

A holokauszt tagadása – hasonlóan a köznyugalom elleni bűncselekmények nagy részéhez – olyan bűncselekmény, ami a szabad véleménynyilvánítást korlátozza. Így várható, hogy hamarosan indítvány érkezik az Alkotmánybírósághoz annak megvizsgálására, hogy alkotmányos-e.

Nehéz megjósolni, hogy egy esetlegesen elé kerülő indítvánnyal kapcsolatban a testület miként döntene. Nehéz, mert mint korábban láttuk, a 2008-as gyalázkodási tényállással kapcsolatos határozathoz fűzött különvélemény és párhuzamos indokolás azt jelzi, hogy az izgatással kapcsolatban korábban kijelölt keretek átgondolására a későbbiekben sor kerülhet. Az „izgatási mérce” lejjebb szállítása esetén az új bűncselekmény is könnyen kiállhatná az alkotmányosság próbáját.

A jelenlegi keretek között azonban ez annak ellenére kétséges, hogy a törvényt aláíró köztársasági elnök – aki alkotmánybíróként maga is részt vett az elvek kidolgozásában – nem találta alkotmányellenesnek a tényállást. Az államfő szerint ugyanis az Alkotmánybíróság 2000-ben a nemzeti jelképek megsértése és az önkényuralmi jelképek használata kapcsán hozott határozataival kivételesen lehetővé tette, hogy szűken meghatározott, szimbolikus ügyekben, a politikai szükségességre hivatkozva, bizonyos vélemények kinyilvánítását akkor is bűncselekménynek nyilvánítsa a törvényhozó, ha az nem uszít gyűlöletre. Az ilyen büntető

jogszabályokra tehát nem az az alkotmányossági mérce vonatkozik, mint a vélemény szabadság korlátozására általában.³⁰⁷

Mint láttuk, az önkényuralmi jelképek használatával kapcsolatos határozatban a testület azzal indokolta a szabályozás alkotmányosságát, hogy a köznyugalom bizonyos fokú megzavarása mellett a törvény által védett értékek – mint a köznyugalom és a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltósága – megsértésének büntetőjogi szankcionálása külön-külön esetleg más alkotmányossági elbírálás, illetve értékelés alá eshetne. Az önkényuralmi jelképek használata azonban e két értéket együttesen, egyszerre sérti, egymást felerősítő, kumulatív hatásuk jelentkezik.

A nemzeti jelkép megsértése kapcsán hozott határozat arra mutatott rá, hogy ezen szimbólumok jelentéstartalma kettős: egyrészt alkalmasak arra, hogy az egyén kifejezze a nemzethez mint közösséghez tartozását, másrészt az állami szuverenitás külső megjelenítési formáinak tekinthetők.

Mindkét határozat közös vonása, hogy a vizsgált tényállások alkotmányosságának alapja nemcsak az, hogy az elkövetett cselekmény bizonyos mértékben megzavarja a köznyugalmat, hanem emellett más, a testület által fontosnak ítélt értéket is veszélyeztet.

Kérdés ezek után, hogy a holokausz nyilvános tagadása mögött milyen védendő értékek húzódnak meg, olyanok, amelyek elég fontosak ahhoz, hogy veszélyeztetésük alkotmányos büntetőjogi szankciót vonjon maga után.

Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy a holokausz nyilvános tagadását nem tartjuk köznyugalom elleni bűncselekménynek, sem hagyományos értelemben véve, sem saját új megközelítésünk szerint. Ez egyébként a törvény szövegéből is következik, hiszen a tényállás a holokausz áldozata, mint egyes személy méltóságának megsértéséről beszél. Az egyén méltóságának sérelmét a köznyugalommal összefüggésbe hozni az absztrakció olyan fokát jelentené, amely a büntetőjog-tudomány számára értelmezhetetlen. Semmilyen más, az egyén méltóságát sértő bűncselekmény sem vonható a köznyugalom megzavarásának fogalma alá.

Hagyományos értelemben véve a köznyugalom elleni bűncselekmények a nyugodt és kiegyensúlyozott társadalmi légkört támadják, olyan antiszociális viselkedések, amelyek a polgárok és a közösségek békés egymás mellett élését igyekeznek aláásni. Ilyen jellegzetességet a holokausz nyilvános tagadásánál nem találunk. Ez a cselekmény legfeljebb a közbeszédet ideig-óráig kedvezőtlenül befolyásoló bűncselekmény, azonban a

³⁰⁷ <http://mti.hu/cikk/464583/> (2010. március 12.)

köznegyalom megzavarására már csak azért sem alkalmas, mert a magyar társadalom elsöprö többsége elveti az ilyen jellegű gondolatokat. Hozzá kell tennünk, hogy a holokausztot tagadó megnyilvánulások száma az elmúlt években, évtizedekben elenyésző volt, álláspontunk szerint előfordulásuk számottevő növekedése ezután sem várható.³⁰⁸

Ha elfogadjuk a törvény azon felfogását, mely szerint a holokauszt tagadása az áldozat méltóságát sérti, felmerül a kérdés, hogy pusztán ez nem korlátozza-e indokolatlanul a véleménynyilvánítás szabadságát. Magunk részéről a kollízió feloldásának egyik lehetőségét abból vezetjük le, hogy kimondjuk: a holokauszt tagadása megtörtént események, tények meghamisítását jelenti.

A véleménynyilvánítás szabadsága ugyanis nem korlátozhatatlan alkotmányos alapjog. A 36/1994. (VI. 24.) AB határozat leszögezi, hogy az emberi méltósághoz való jog és a jó hírnévhez való jog olyan alkotmányos alapjogok, olyan alkotmányos értékek, amelyek védelme érdekében a véleménynyilvánításhoz való jog, a szabad kommunikáció a büntetőjog eszközeivel is korlátozható. Az emberi méltósághoz való jog az egyén autonómiájának anyajoga, amely még a közügyek vitatása során is gátat szab az öncélú gyalázkodó tartalomnak, valótlan tények tudatos közlésének. A véleménynyilvánítás szabadsága ugyanis nem feltétlen a tényállítások tekintetében. A valótlan tények közlése nem áll alkotmányos védelem alatt, s ebből a szempontból a bűncselekmény esetleges méltányolható motívuma vagy a valóságtartalomban való tévedés is közömbös, nem zárja ki a magatartás jogellenességét. A már hivatkozott 36/1994. (VI. 24.) AB határozat leszögezi: „Az alkotmányos védelem nem vonatkozhat a tények meghamisítására”.

2. Nemzetközi szabályozási modellek

A holokauszt tagadása nem általánosan büntetett cselekmény: természetesen azokban az országokban, amelyek átérték a borzalmait, érzékenyebben reagálnak az ilyen jellegű cselekményekre. Így legelőször az izraeli Knesszet alkotott törvényt a holokauszt tagadásának büntetethezőségéről. Az 1986-ban elfogadott jogszabály szerint büntetendő, aki írásban vagy szóban olyan kijelentést tesz, amely a náci rendszer ideje alatt, a zsidóság vagy

³⁰⁸ Elképzelhető ugyanakkor, hogy pont a tényállítás fog indukálni holokausztot tagadó megnyilvánulásokat. Nem elképzelhetetlen, hogy az igazságszolgáltatás és a törvényalkotás „tesztelése” céljából, vagy a jogszabállyal szembeni ellenérzései kinyilvánítása végett valaki a tényállítás alá vonható cselekményt követ majd el, hasonlóan az önkényuralmi jelképek használatához. Ha ez bekövetkezik, a büntetőtörvény „maga ellen” fordul, éppen ellenkező hatást vált majd ki, mint amiért megalkotásra került. Mindez elvezet bennünket a felelős jogalkotás kérdéséhez.

az emberiség ellen elkövetett bűncselekmények elkövetését tagadja, vagy jelentőségét csökkenti, azzal a szándékkal, hogy azok elkövetőit védelmezze, velük szembeni rokonszenvét, illetve a velük való azonosulását kifejezze. Úgyszintén bűncselekmény az ilyen cselekmények dicsőítése, az azokkal való rokonszenvezés és a velük való azonosulás.³⁰⁹

Németországban a Büntető Törvénykönyv izgatásról szóló § 130 (3) bekezdése tartalmaz olyan tényállást, amely szerint büntetendő, aki a köznyugalom megzavarására alkalmas módon nyilvánosan helyeslését fejezi ki a nemzetiszocialista rendszer bűneivel kapcsolatban, tagadja, vagy jelentéktelennek állítja be azokat.³¹⁰

Ausztriában 1992 óta büntetendő a holokauszt tagadása. Ekkor az 1945-ben elfogadott ún. „tilalmi törvény” (Verbotsgesetz) egy új szakasszal (§ 3h) bővült ki, amely alapján büntetendő, aki nyomtatásban, rádión vagy más médiumon keresztül, avagy más nyilvános módon mások számára hozzáférhetően a nemzetiszocialisták által elkövetett népirtást vagy egyéb emberiség elleni bűntettet tagadja, jelentőségét csökkenti, helyesli vagy igazolni próbálja.

Franciaországban a sajtószabadságról szóló 1881-ben megalkotott törvényt módosították 1990-ben, mégpedig egy új 24b cikk beiktatásával. A jogszabály az előterjesztőjéről a Gaysson-törvény³¹¹ nevet kapta. Ez alapján büntetendő, aki bizonyos emberiség elleni bűntettek megtörténtét tagadja. E bűncselekményeket a Nürnbergi Katonai Törvényszék Statútumának 6. szakasza sorolja fel. A francia bíróságok azonban a jogszabályt kiterjesztően értelmezik, és más emberiség elleni bűntettekre (pl. a törökök által elkövetett ún. örmény holokausztra³¹²) is vonatkoztatják.³¹³

³⁰⁹ Koltay András: A holokauszt-tagadás büntetethezősége és a véleménynyilvánítás szabadsága. Magyar Jog 2004. 4. sz. 227. o.

³¹⁰ Joecks, Wolfgang: Strafgesetzbuch Kommentar. Verlag C. H. Beck, München, 2004. 240. o. Vö. továbbá: Günther, Klaus: The Denial of the Holocaust: Employing Criminal Law to Combat Anti-semitism in Germany. Tel Aviv University Studies in Law

³¹¹ A törvény keletkezéséről, illetve a törvénnyel kapcsolatos Faurisson-ügyről lsd. részletesen: Bán Tamás: A holokauszt tagadása: a Faurisson-ügy. Ügyészek Lapja 1999. 3. sz. 55-66. o.

³¹² Vö.: Smith, Roger W.-Markusen, Eric-Lifton, Robert Jay: Profession Ethics and the Denial of Armenian Genocide. Holocaust and Genocide Studies V9 N1, 1995. A közép-európai helyzetről átfogó képet ad Braham, Randolph L.: Antisemitism and Holocaust in the Politics of East Central Europe. Holocaust and Genocide Studies, V8 N2, 1994.

³¹³ Koltay András: A holokauszt-tagadás büntetethezősége és a véleménynyilvánítás szabadsága. Magyar Jog 2004. 4. sz. 225. o.

3. A tényállás elemzése

3.1. A bűncselekmény jogi tárgya – a korábban kifejtettek alapján – a holokauszt áldozatának méltósága. A törvénynek ez a szabályozása semmiképpen sem szerencsés. Egyrészt, mert úgy tűnik, hogy a bűncselekménynek van sértettje, ez pedig eljárásjogi szempontból lényeges kérdés. Mivel a törvényhozó a tényállás elemévé tette a jogi tárgyat, az áldozat méltóságának sérelmét, ennek bizonyítása a büntetőeljárás során nem mellőzhető. A törvény viszont így méltatlan helyzetet teremt az áldozat számára: kérdéses, hogy az eljárás során szükség van-e a kihallgatására, vagy esetleges feljelentése elég-e ahhoz, hogy vele kifejezésre juttassa méltóságának sérelmét.

Álláspontunk szerint szerencsésebb lenne egy olyan megoldás, amely függetlenítené a bűncselekmény megvalósulását egyéni sérelmektől. A hazaihoz hasonló megoldásra egyébként sincs példa.³¹⁴

Szerencsétlen ugyanakkor a szabályozás azért is, mert nem tudni, hogy ki számít a holokauszt áldozatának. Kézenfekvő lehet a megoldás, hogy akit zsidó származása miatt a vészidőszakban bármilyen atrocitás ért. Így viszont kiesnek a védelem köréből a túlélők családtagjai, leszármazottai, pedig ez nyilván ellentétes a jogalkotó szándékával. További probléma, hogy mivel indokoljuk a büntethetőséget, ha a holokauszt utolsó áldozata is meghalt.

3.2. A bűncselekmény elkövetési magatartásai a) a holokauszt tényének tagadása, b) kétségbe vonása vagy c) jelentéktelen színben feltüntetése.

Kérdéses az elkövetési magatartással összefüggésben, hogy mi tartozik a holokauszt tényébe. Holokauszton általában a náci Németország és szövetségesei által az európai zsidóság kiirtására tett kísérlet értendő.³¹⁵ Az nyilvánvaló, hogy ennek megtörténte tény, így a „holokauszt ténye” körébe vonható. Az elkövetési magatartásokból azonban az is következik, hogy ez alá vonható minden olyan történészek által közzétett adat is, ami e törekvéssel kapcsolatba hozható (pl. áldozatok száma, koncentrációs táborok működése, tömegpusztító eszközök, gázkamrák, stb.).

³¹⁴ Nyilvánvaló, hogy a törvény ilyen megfogalmazása mögött az húzódik meg, hogy csökkentsék annak a veszélyét, hogy a közösségek méltósága büntetőjogi védelmének esetleges elutasítása miatt az Alkotmánybíróság megsemmisítse a tényállást.

³¹⁵ Koltay András: A holokauszt-tagadás büntethetősége és a véleménynyilvánítás szabadsága. Magyar Jog 2004. 4. sz. 220. o.

ad a) Kétségtelen, hogy az elkövetési magatartások közül a legsúlyosabb a holokauszt tényének tagadása, amely abban az állításban nyilvánul meg, hogy a holokauszt soha nem történt meg, nem végeztek ki zsidókat náci haláltáborokban, nem történtek deportálások, emberi kísérletek, nem voltak gázkamrák, stb.

ad b) A holokauszt kétségbe vonása ehhez képest kiségitő jellegű: ha az elkövető expressis verbis nem mondja ki, hogy a holokauszt nem történt meg, de közléséből kiderül, hogy efelől kétségei vannak, ezen elkövetési magatartás miatt vonható felelősségre.

ad c) A holokauszt jelentéktelen színben feltüntetése azokat a közléseket foglalja magában, amelyek kisebbitik, csökkentik annak jelenőségét. Így pl. az az állítás, hogy nem halt meg annyi áldozat, mint amit a történészek állítanak, a koncentrációs táborok csak munkatáborok voltak, stb.

Az elkövetési magatartással kapcsolatos legfontosabb kritika az, hogy nem bünteti a holokauszt helyeselését, támogatását, az azzal való azonosulást. Abszurd jogalkotói megoldás, hogy amíg az, aki kijelenti, hogy nem volt holokauszt, bűncselekményt követ el, míg az, aki helyesnek tartja emberek tömeges elpusztítását, büntetlenül maradhat. Az elkövetési magatartások ugyanakkor nem kellően körülírtak, meghatározottak. A „jelentéktelen színben feltüntetés” megítélése a jogalkalmazó olyan nagyfokú lehetőséget ad a jogalkalmazó számára, amely összeegyezhetetlen a jogállami büntetőjog követelményeivel.

3.3. Csak a nagy nyilvánosság előtti elkövetés büntethető, ennek értelmezését korábban elvégeztük.

3.4. A bűncselekmény alanya bárki lehet, és csak a szándékos elkövetés is büntetendő.

3.5. Amennyiben az elkövető a holokauszt tényét olyan formában tagadja, hogy az egyben a zsidó közösség elleni uszítást is jelent, a közösség elleni izgatás bűncselekménye állapítható meg.

4. Összefoglalás

A holokauszt nyilvános tagadásának új tényállása mellett, hogy komoly alkotmányossági kérdéseket is felvet, több probléma elé állítja a jogalkalmazót. A tényállás utalása az egyéni méltóság sérelmére, a holokauszt tényébe tartozó adatok bizonytalan köre, az elkövetési magatartás abszurd hiányossága komoly aggályokat ébresztenek alkalmazhatóságával kapcsolatban. Mint már korábban utaltunk rá, a Btk.-ban történt elhelyezése sem szerencsés.

Álláspontunk szerint – összhangban a vonatkozó, közösség elleni izgatást tárgyaló részben ismertetett nemzetközi normákkal – szerencsésebb volna nem csupán a holokauszt, hanem minden népirtás tagadását büntetni. Így ugyanis lehetőség nyílna a cselekményt – minden közösségi vagy egyéni méltóság sérelmére történő utalás nélkül, pusztán a megtörtént borzalmak tagadására hivatkozva – az emberiség elleni bűncselekmények között szabályozni.

VI. FEJEZET

RÉMHIRTERJESZTÉS

A rémhírterjesztés eredeti törvényi tényállása szerint vétséget követ el és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő, aki mások előtt olyan valótlan tény – vagy való tény oly módon elferdítve – állít vagy híresztel, amely alkalmas a köznyugalom megzavarására [Btk. 270. § (1) bek.]. A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a rémhírterjesztést közveszély színhelyén vagy háború idején követik el. A jogszabály módosítására első alkalommal az 1989. évi XXV. törvénnyel került sor, amely a tényállás elemévé tette mások előtti elkövetés helyett a nagy nyilvánosságot, azért, hogy a rémhírterjesztés összhangban legyen a közösség elleni izgatás új bűncselekményével. Ezt követően hosszú ideig lényegi módosításra nem került sor, csupán a javító-nevelő munkát cserélte a törvényhozó közérdekű munkára 1993-ban.

A tényállást az Alkotmánybíróság a 18/2000. (VI. 6.) AB határozatával megsemmisítette.

1. Alkotmánybírósági kontroll

Az Alkotmánybíróság szerint a rémhírterjesztés eredeti szabályozása két szempontból is alkotmányellenes volt: a) szükségtelenül korlátozta a vélemény-nyilvánítás szabadságát, b) nem felelt meg a jobbiztonság követelményének.

ad a) A vélemény-nyilvánítási szabadsággal összefüggésben az Alkotmánybíróságnak azt kellett mérlegelnie, hogy a köznyugalom veszélyeztetése a tudatosan valótlan vagy tudatosan elferdített tényállításokkal és híresztelésekkel tekinthető-e akkora súlyú sérelemnek, amelynek a büntetőjog eszközeivel történő megelőzése, illetve megtorlása nyomós közérdek.

E körben arra a következtetésre jutott, hogy a valótlan tények állítása vagy híresztelése, illetve a való tényeknek elferdítése, még ha a tényt állító tudatában is van cselekménye köznyugalomra káros hatásának, ebbe belenyugszik, netán ezt kívánja, a véleménynyilvánítási szabadságnak a büntetőjogi eszközökkel nem korlátozható tartományán belül van. A társadalom kommunikációs lehetőségeinek szintjén a rémhírterjesztés körébe eső magatartásokkal szemben a köznyugalom védelme nem olyan nyomatékos társadalmi szükséglet, nyomós közérdek, amely a büntetőjognak az alkotmányos alapjogokat szükségképpen korlátozó eszközrendszerét igényelné.

Így a rémhírterjesztés bűncselekménnyé nyilvánításával a véleménynyilvánítási szabadságnak a köznyugalom védelme érdekében történő korlátozása szükségtelen és aránytalan. Ugyanakkor azonban a vélemény-nyilvánítás korlátozása indokolt és igazolható lehet, ha az elkövető a cselekményt meghatározott helyen és időben – így közveszély színhelyén – követi el.

ab b) Az Alkotmánybíróság ezen túlmenően megállapította, hogy a tényállás megfogalmazása nem felelt meg az alkotmányos büntetőjog formai követelményeinek sem.

Kifejtette, hogy a rémhírterjesztés diszpozíciójának elemei (tény, tényállítás, való és valótlan tény állítása, való tény elferdítése, állítás és híresztelés megkülönböztetése stb.) mind a jogalkalmazói gyakorlatban, mind pedig a büntetőjog tudományos elméletét és oktatását célzó jogirodalmi munkákban kidolgozottak. Ugyancsak következetes és egységes a joggyakorlat a „nagy nyilvánosság” megítélésében is.

A jogbiztonság szempontjából azonban aggályosnak tartotta a köznyugalom megzavarására való alkalmasságot. Rámutatott, hogy a köznyugalom maga is bizonytalan és értelmezést igénylő társadalmi jelenség. Annak megítélése pedig, hogy valamely tényállítás vagy híresztelés valóban alkalmas-e a köznyugalom megzavarására, kifejezetten lehetőséget teremt az esetleges, adott esetben önkényes jogértelmezésre és jogalkalmazásra. A büntetőjogi felelősség megállapításának feltétele elvileg a köznyugalom zavarásának reális lehetősége, amelynek megítélése azonban egyes konkrét esetekben – a tényállítás tartalmának, az elkövető személyének és az elkövetés körülményeinek összevetéséből levont következtetesként – a büntetőeljárás hatóságainak, végső soron a büntető bíróságnak a feladata.

A tényállás megsemmisítését követően a 2000. évi CXXV. törvénnyel a jogalkotó újrafogalmazta a rémhírterjesztést tényállását. Az új szabályozás 2001. január 1-jén lépett hatályba.

270. § Aki közveszély színhelyén nagy nyilvánosság előtt olyan valótlan tény - vagy való tény - oly módon elferdítve - állít vagy híresztel, amely alkalmas az emberek nagyobb csoportjában zavar vagy nyugtalanság keltésére, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

2. A bűncselekmény tárgya

Az általános megközelítések szerint a rémhírterjesztés tárgya a „zavar vagy nyugtalanság keltésére alkalmas hamis tényállításoktól mentes köznyugalomhoz fűződő társadalmi érdek”³¹⁶, más megfogalmazásban a „nyugodt, pánikmentes társadalmi élet, mint a köznyugalom része”.³¹⁷ Kétségtelen, hogy a rémhírterjesztés hatással van az állampolgárok tudati-érzelmi, hangulati világára, az viszont más kérdéses, hogy szükséges-e az ilyen jellegű közlések büntetőjogi eszközökkel történő üldözése.

Mint láttuk, a rémhírterjesztés tényállása a Btk. eredeti szövegéhez képest jelentős változáson ment át az elmúlt két évtizedben. Még szembetűnőbb a változás az 1961-es Btk. tényállásához képest: akkor nemcsak a köznyugalom megzavarására való alkalmasság volt a tényállás része, hanem az is bűncselekménynek minősült, ha a közlés alkalmas volt arra, hogy a gazdasági helyzetet károsan érintse. Ez utóbbi fordulat már az 1978-as szövegbe sem került be, később pedig – mint láttuk – a büntethetőség feltétele lett a nagy nyilvánosság. Leszögezhetjük tehát, hogy a társadalmi-politikai, gazdasági változásokkal összhangban szűkült a büntethetőség köre.

Az eredeti tényállás hatályon kívül helyezésekor az Alkotmánybíróság – figyelemmel a témakört érintő más határozataiban foglaltakra is – kifejezésre juttatta, hogy a köznyugalom bizonyos mértékű megzavarása nem elegendő indok a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozására. A törvényalkotónak meg kellett tehát találnia azt a többletet, mely az új tényállás megalkotásának alapjául szolgálhatott: így lett a bűncselekmény megvalósításának feltétele a közveszély színhelyén történő elkövetés.

Álláspontunk szerint a rémhírterjesztés esetén semmi nem indokolja, hogy a cselekményt bűncselekményként ítéljük meg. A korábban kifejtettekhez hasonlóan úgy véljük, hogy az emberek nagyobb csoportjában zavar vagy nyugtalanság keltésére alkalmas hamis tényközlések pusztán egy olyan hipotetikus, absztrakt zavart, nyugtalanságot keltenek, amely nem lehet bűncselekmény tárgya.

³¹⁶ Belovics Ervin: Rémhírterjesztés. In: Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál (szerk.: Busch Béla): Büntetőjog Különös rész. Hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 392. o.

³¹⁷ Sántha Ferenc: Rémhírterjesztés. In: Fehér Lenke-Görgényi Ilona-Gula József-Horváth Tibor-Lévay Miklós-Sántha Ferenc-Váradai Erika (szerk.: Horváth Tibor-Lévay Miklós): Magyar büntetőjog Különös rész. Complex, Budapest, 2009. 383. o.

3. A tényállás elemzése

3.1. A bűncselekmény tárgyi oldalán a) az elkövetési magatartást, és b) az elkövetés helyét kell megvizsgálnunk.

ab a) A rémhírterjesztés tény állításával vagy híresztelésével valósul meg. Tény minden múltban létezett vagy a jelenben létező jelenség, amely bizonyítható. Jövőbeni esemény állítása nem tényállítás, hanem feltételezés.³¹⁸ Tényállítás esetén személyes tudomáson alapul a közlés, a híresztelés lényege ezzel szemben, hogy az elkövető mások állítását adja tovább. Mindkét esetben a büntethetőség feltétele a valótlanosság (elferdítettség), illetve az emberek nagyobb csoportjában zavar vagy nyugtalanság keltésére alkalmasság.

ad b) A cselekmény csak akkor tényállásszerű, ha közveszély színhelyén és egyben nagy nyilvánosság előtt történik. Közveszélyről akkor beszélünk, ha meg nem határozott, vagy meghatározott nagyobb számú személyt és/vagy jelentős értékű anyagi javakat fenyeget a sérelem bekövetkezésének reális lehetősége.³¹⁹ A nagy nyilvánosság értelmezésére a korábbiakban sor került. Megjegyezzük, hogy az elkövetési hely ilyen módon történő meghatározása lényegesen leszűkíti a bűncselekmény megállapításának lehetőségét.

3.2. A rémhírterjesztés alanya bárki lehet, és csak a szándékos elkövetés büntetendő.

4. Összegzés

A rémhírterjesztés jelenlegi formájában az egyik legritkábban előforduló és nagyon szűk körben megállapítható bűncselekmény, amelynek Btk.-ban tartása nem szükséges. Ezt nemcsak a fent említett elméleti megfontolások támaszthatják alá, hanem az a gyakorlati kérdés is, hogy napjaink hírközlési feltételei között egyáltalán előfordulhat-e, hogy olyan állítások terjedjenek el, amelyek alkalmasak az emberek nagyobb csoportjában zavar vagy nyugtalanság keltésére, az azonnali cáfolat lehetősége nélkül.

³¹⁸ Balogh Ágnes: Büntetőjog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2008. 108. o.

³¹⁹ Belovics Ervin: Rémhírterjesztés. In: Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál (szerk.: Busch Béla): Büntetőjog Különös rész. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 393. o.

VII. FEJEZET GARÁZDASÁG

A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint garázda a durván erőszakos, kárt okozó, féktelen viselkedés.³²⁰ E meghatározás ugyan nem egyezik a garázdaság jogi, és ezen belül büntetőjogi fogalmával, de jól tükrözi, hogy köznapi értelemben mit értünk e jelenség alatt.

Garázda jellegű cselekmények mindig büntetendők voltak, a garázdaság mint bűncselekmény azonban csak 1955 óta létezik a magyar büntetőjogban.

1. Rövid történeti áttekintés

1.1. 1955 előtt, a Csemegi-kódexben és annak kiegészítéseiben nem találkozhattunk a garázdaság fogalmával, garázda jellegű cselekményekkel azonban igen. Ilyen volt pl. a szemérmert sértő cselekmény nyilvános elkövetései általi közbotrányokozás (249. §), az állam által elismert vallás szertartásának megakadályozása, illetve az ezeken való közbotrányokozás (190-191. §§). Mindenekelőtt azonban a magánosok elleni erőszak, ami a kódex 175-177. §§-aiban került meghatározásra. Ezek alapján büntetendő volt,

- ha valamely csoport azon célból, hogy személyeken vagy dolgokon erőszakot kövessen el, valakinek lakába, üzleti helyiségébe, vagy bekerített birtokába betör (175. §);

- ha valamely csoport nyílt helyen, akár személyeken, akár dolgokon követ el erőszakot (176. §); illetve

- aki a munkabér felemelése vagy leszállítása végett, valamely munkás, vagy munkaadó ellen erőszakot követ el, azt szóval vagy tettel bántalmazza, vagy erőszakkal fenyegeti, továbbá

- akik gyárak, műhelyek, vagy azon helyiségek előtt, ahol munkások dolgoznak, vagy a munkaadó, munkavezető lakása, illetőleg tartózkodási helye előtt összecsoportosulnak a végett, hogy a munka megkezdését vagy folytatását megakadályozzák, vagy pedig a munkásokat a munka elhagyására bírják (177. §).

Ezek mellett még a Kbt. 75³²¹., 80³²²., és 86³²³. §§-i tartalmaztak mai fogalmaink szerint garázda jellegű cselekményeket szankcionáló tényállásokat.³²⁴

³²⁰ Magyar Értelmező Kéziszótár (szerk.: Juhász József-Szöke István-O. Nagy Gábor-Kovalszky Miklós). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 455. o.

³²¹ „Verekedés az utcán, vagy nyilvános téren, korcsmában, vendéglőben, vagy más nyilvános vagy a közönség használatának nyitva álló helyen - ha testi sértés nem követtetett el: nyolcz napig terjedhető elzárással és ötven frtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

1.2. A magyar jogrendbe a garázdaságot az 1955. évi 17. tvr. 7. §-a vezette be, döntően a szovjet jogra alapozva. Az 1926. évi szovjet-orosz Btk. 74. §-a a következőképpen szabályozta a garázdaságot : „Üzemekben, intézményekben és nyilvános helyen elkövetett garázda cselekményt egy évi börtönnel kell büntetni, ha e cselekmény jellegénél fogva nem minősül súlyosabban. Ha az említett cselekmény erőszakoskodásban, vagy botrányokozásban nyilvánult meg, vagy ismételten követték el, vagy megátalkodottan folytatták a közrendet őrző szervek figyelmeztetése ellenére, vagy tartalmánál fogva kivételes cinizmusra, vagy elvetemültségre mutat – a büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés.”³²⁵

A hazai jogszabály a garázdaságot ettől némileg eltérően szabályozta, bár a kettő közötti hasonlóság nyilvánvaló: „Büntettet követ el és egy évig terjedhető börtönnel büntethető az, aki a társadalmi együttélés szabályait semmibe véve garázdálkodik, vagy olyképpen zavarja a közrendet, hogy garázda magatartásával nyilvános botrányt, felháborodást vagy riadalmat okoz”. A minősített esetet az valósította meg, aki cselekményét a rend helyreállítása iránt intézkedő hivatalos személy felszólítása ellenére sem hagyta abba, vagy büntetésének kiállításától öt év még nem telt el, ennek büntetési tétele két évig terjedő börtönbüntetés volt.

A garázdaság önálló bűncselekményként történő szabályozásának legfontosabb oka (jog)politikai volt: „A garázdaságot pönalizáló jogszabály a szocialista állam nevelő funkciójának az érvényesülését fokozottan mozdítja elő.”³²⁶ Ehhez képest másodlagosnak tekinthető indok, hogy a korábbi jogszabályok nem tudták közvetlenül, a maga teljességében megragadni és megvédeni a garázdasággal sértett jogtárgyat, azaz a közrendet és a közbiztonságot.³²⁷

A büntetés mindazok ellen alkalmazandó, a kik a verekedésben részt vettek, vagy másokat a verekedésre felhívtak vagy bátorítottak. A ki ilyen verekedés közben fegyvert, vagy más veszélyes eszközt ragad: tizenöt napig terjedhető elzárással és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

³²² „A ki nyilvános helyen felállított emlékszobrot, emlékművet, sírt, síremléket, képet vagy más művészeti tárgyat szándékosan bemocskol; a ki köztemetőt, nyilvános sétányt, kertet, útmelletti, vagy más ültetvényt, azok kerítését vagy nyilvános téren létező, és a közönség használatára szolgáló asztalt, padot, világításra szolgáló lámpát; végre az, a ki valamely útmutatót, község- vagy mérőföldjelzőt, vagy jogosan felállított tilalomtáblát szándékosan megrongál, vagy bemocskol: három napig terjedhető elzárással és húsz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

³²³ „A ki nyilvánosan, botrányt okozó módon állatot kínoz, vagy durván bántalmaz, úgyszintén, ki az állatkínzás ellen kiadott rendeletet vagy szabályrendeletet megszegi: nyolcz napig terjedhető elzárással és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

³²⁴ Nagy László Tibor: A garázdaság szabályozásának ellentmondásai. Ügyészségi Értesítő, 1990. 4. sz. 27. o.

³²⁵ Erdész László: A garázdaság büntette a szovjet és a magyar jogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1958. 7. o.

³²⁶ Erdész László: A garázdaság büntette a szovjet és a magyar jogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1958. 49. o.

³²⁷ Erdész László: A garázdaság büntette a szovjet és a magyar jogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1958. 47. o.

A tényállás azonban meglehetősen felemásra sikerült. Olyannyira, hogy egy évvel később a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma az ítélkezési gyakorlat egységesítése érdekében hét kollégiumi állásfoglalást (BK 141-147.) volt kénytelen közzétenni. Rögtön az első a törvény legfontosabb hiányosságát igyekezett pótolni, ti. azt, hogy nem határozta meg a „garázdálkodik” illetve „garázda magatartás” jelentését és tartalmát. A BK 141. leszögezte, hogy „a garázdálkodás, garázda magatartás fogalmát a szó köznapi, a köztudatban élő tartalma szerint kell meghatározni.” A BK azonban adós maradt e szavak köznapi jelentésének feltárásával, erre vonatkozóan a szakirodalomban történtek próbálkozások. Így pl. Kereszty Gábor kifejti, hogy garázdálkodik, aki a társadalmi együttélési szabályok semmibe vételét, jelentősebb társadalmi érdekekkel való közösségellenes szembehelyezkedését sértő cselekmény vagy egyéb cselekmény elkövetésével kinyilvánítja, és ezzel a közrendet sérti. Garázda magatartást az tanúsít, aki bármely más közrendet sértő cselekmény nyilvános elkövetésével nyilvánítja ki közösségellenes szembehelyezkedését, s ennek következtében botrány, felháborodás vagy riadalom keletkezik.³²⁸ Egyértelműbben foglal állást Békés Imre, aki szerint „garázda cselekmény az olyan cselekmény, amely a) a szocialista társadalom valamilyen együttélési szabályát sérti, és b) a magatartás tanúsításának a jellege olyan, hogy az a közrend vagy a közbiztonság megzavarására alkalmas.”³²⁹

Nyitva maradt azonban a másik fontos kérdés is: a garázdaság és más bűncselekmények egymáshoz való viszonyának tisztázása. A probléma abból eredt, hogy a szabályozásban a garázdaság szubszidiaritására nem volt utalás. A csak néhány hónapig hatályban volt BK 146. erre vonatkozóan bevezette az ún. motívum-elméletet, mely szerint ha a cselekmény más jog által védett értéket is sért, de a külső megjelenési formájában garázdaságra is utal, az indító ok és a célzat adhat támpontot az elhatárolásra.³³⁰ „Ha a személy vagy dolog elleni támadásnak a garázdálkodás köznapi fogalmától eltérő, meghatározott oka van, rendszerint nem garázdasággal, hanem csak egyéb bűncselekménnyel állunk szemben” – írta az állásfoglalás. Ebből a gondolatmenetből aztán sokan azt a következtetést vonták le, hogy a garázdaság célzatos bűncselekmény. A BK 145. a garázdaság és más bűncselekmények halmazatban való megállapítása kapcsán úgy foglalt állást, hogy amennyiben az elkövető cselekménye a garázdaság jogi tárgyán, azaz a közrenden és a közbiztonságon kívül más jogi tárgyat is sért, akkor a másik bűncselekményt és a garázdaságot egymással halmazatban kell megállapítani. Viszont ha az elkövető által megvalósított másik bűncselekmény szintén a közrendet vagy a

³²⁸ Kereszty Gábor: Néhány megjegyzés a garázdaság büntetétéhez. Magyar Jog 1957. 5. sz. 88. o.

³²⁹ Békés Imre: A garázdaság. Magyar Jog 1955. 11. sz. 330. o.

³³⁰ Nagy László Tibor: A garázdaság szabályozásának ellentmondásai. Ügyészségi Értesítő, 1990. 4. sz. 28. o.

közbiztonságot támadta, akkor halmazat megállapítására nem kerülhetett sor, feltéve persze, hogy a másik közrend vagy közbiztonság elleni bűncselekmény súlyosabban volt büntethető.

Az idézett kollégiumi állásfoglalásokból is nyilvánvalóan kitűnik: annak megállapítása, hogy megvalósult-e a garázdaság büntette, kizárólag bírói mérlegelés kérdése volt.³³¹ Tovább erősítette a diszkrecionális jogalkalmazás lehetőségét az 1960. évi 14. tvr. 1. §-ával bevezetett szabálysértési alakzat, amelyet akkor lehetett megállapítani, ha az eset összes körülményeire, különösen az elkövetés módjára és az elkövető személyi körülményeire tekintettel, a cselekmény kisebb jelentőségűnek minősült.

1.3. Némileg javult a helyzet az 1961. évi Btk. hatályba lépésével, mely igyekezett pontosítani a korábbi szabályozáson. A törvény a 219. §-ban, a közrend és a közbiztonság elleni bűncselekmények között szabályozta a garázdaságot. Az (1) bekezdésbe foglalt alapeset miatt volt büntethető, aki „nyilvános helyen olyan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, avagy nem nyilvános helyen tanúsított közösségellenes magatartásával másokban megbotránkozást vagy riadalmat kelt, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” A bűncselekményt a visszaesés, a három vagy több személy általi elkövetés, illetve a cselekmény köznyugalom súlyos megzavarására való alkalmassága minősítette súlyosabban.

A tényállás a garázdaság két esetét különböztette meg. Az első eset immateriális bűncselekményként lett szabályozva, azaz megvalósulásához nem kívánt meg semmi következményt a törvény, azonban csak a nyilvános elkövetés volt büntethető. A nyilvános elkövetés fogalmát nem határozta meg a jogszabály, azt a bíróságokra bízta. A gyakorlatban kialakult felfogás szerint a „nyilvános hely a szó köztudatban lévő elnevezésének megfelelő olyan hely, helyiség vagy terület, ahová azonos feltételek mellett bárkinek szabad bemenetele van, illetve bárkinek a rendelkezésére áll” (BK 414.). Az alkalmasság tekintetében az

³³¹ Békés Imre vitacikkében felsorolja a kor legtipikusabb garázda cselekményeit: oktalan dologrongálás; emlékművek, műemlékek, kegyeleti tárgyak meggyalázása, szeméremszérmő rajzok vagy illetlen feliratok elhelyezése, gyalogos közlekedés veszélyeztetése (pl. buktatódrót használata). A megbotránkozást vagy riadalmat keltő garázda cselekmények pedig: nyilvános helyen olyan részeg állapotban megjelenés, amely mások ott tartózkodását kényelmetlenné teszi, nyilvános helyen mások szórakozásának akadályozása (pl. zenekar leállítás, színházban közbeszólás), nyilvános helyen szeméremszérmő cselekmény, trágár szavakkal való szitkozódás nyilvános helyen, mások zaklatása kihívó viselkedéssel, verekedés indokolatlan provokálása, mások pihenésének, nyugalmanak megzavarása (pl. éjszaka motor „túráztatása”, hangos éneklés), tömegben lökdösődés kezdeményezése. Békés Imre: A garázdaság. Magyar Jog 1955. 11. sz. 330. o. A gyakorlati példákon keresztül jól látható, hogy szinte minden olyan cselekmény, ami mások (illetve a hatalom) ízlésének nem felelt meg, bűncselekménynek minősülhetett.

objektivitásra helyeződött a hangsúly, azaz nem kellett azt vizsgálni, hogy a nyilvános helyen lévő személyek egyénisége olyan volt-e, hogy bennük a cselekmény megbotránkozást kelthetett, hanem azt, hogy a magatartás valóban alkalmas volt-e a riadalomkeltésre vagy megbotránkoztatásra.³³²

A második eset materiális bűncselekmény, azaz megvalósulásához szükséges volt a megbotránkozás vagy riadalom létrejötte, azonban nem volt feltétel a nyilvános elkövetés.

Új tényállási elem lett ugyanakkor a garázdaság szubszidiárius jellegére utalás, amely azonban a halmazat körében korábban kialakult vitát csak csillapította, de nem szüntette meg. Volt olyan jogirodalmi álláspont, amely szerint csak a szükségszerű összefüggés esetén kerülhet sor a halmazat megállapításának mellőzésére.³³³ Ezzel szemben az uralkodónak tekinthető felfogás – melyet a Kommentár³³⁴ és a Legfelsőbb Bíróság is magáévá tett – azt vallotta, hogy ha a garázdaság súlyosabb büntett-tel kerül alaki halmazatba, csak a másik, súlyosabb bűncselekmény állapítható meg. Abban az esetben azonban, amikor a garázdaság vele egyenlő súlyú, vagy enyhébb megítélésű kisebb súlyú büntett-tel kerül összefüggésbe, nem kerülhet sor halmazat megállapítására. „Nyilvánvaló, hogy a garázdaság tényállása, az egyéb büntett tényállásához viszonyítva olyan speciális elemeket tartalmaz, melyekre figyelemmel ilyen esetekben kizárólag a garázdaság megállapítására kerülhet sor. Helyes szemlélet mellett egymagában a jogvédett érdekek különbözősége, a halmazat megállapításának nem lehet alapja” (BK 423.).

Ami a garázdaság szabálysértési alakzatát illeti: az új Btk. megalkotását követően még évekig (1968-ig) nem került sor a szabálysértési kódex újrakodifikálására, így a korábbi rendelkezések maradtak hatályban, azaz a szabálysértési alakzatot annak kisebb jelentősége választotta el a büntett-től. Érdemi változást a szabályozási koncepcióban a szabálysértésekről szóló új törvény (1968. évi I. tv.) sem hozott.³³⁵

³³² Bodgál Zoltán: Garázdaság. A büntető törvénykönyv kommentárja. Első kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 937. o.

³³³ Gaskó Béla: Közösségellenesség és halmazat garázdaság esetén. Magyar Jog 1964. 1. sz. 4-6. o.

³³⁴ Bodgál Zoltán: Garázdaság. A büntető törvénykönyv kommentárja. Első kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 940. o.

³³⁵ 93. § (1) Aki nyilvános helyen olyan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, avagy nem nyilvános helyen tanúsított közösségellenes magatartásával másokban megbotránkozást vagy riadalmat kelt, feltéve, hogy az eset összes körülményeire (különösen az elkövetés módjára és az elkövető személyi körülményeire) tekintettel a cselekmény kisebb jelentőségű elzárással vagy ötezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

(2) Nem szabálysértés az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény, ha

a) visszaeső (Btk. 115. §), vagy

b) három vagy több személy követte el, avagy

c) a cselekmény alkalmas volt arra, hogy a köznyugalmat súlyosan megzavarja.

(3) Az (1) bekezdésben meghatározott szabálysértés miatt az eljárás a rendőrség hatáskörébe tartozik.

2. A tényállás elemzése

Ilyen viharos, elméleti oldalról sok szempontból vitatható, a jogalkalmazásnak nagyon tág lehetőségeket biztosító szabályozási előzmények után a hatályos Btk. megalkotását megelőzően felmerült az igény a tényállás alaposabb átgondolására. A bűncselekmény dekriminalizálásának lehetősége fel sem vetődött, azonban szükségessé vált az alkalmazhatóság kereteinek szűkítésére. Egységes volt az álláspont a tekintetben, hogy a nem nyilvános elkövetést nem indokolt büntetni.³³⁶ Ezt a gondolatot magáévá tette a jogalkotó is, ezzel kapcsolatban a miniszteri indokolás a következőképp fogalmaz: „A törvény helytelen alkalmazását jelentené azonban, ha kisebb rendzavarásokat is garázdaságként üldöznének. Nem szabad szem előtt téveszteni, hogy a köznyugalom elleni bűncselekményről van szó, az már minőségileg több annál, amit egy-két ember nyugalmanak a veszélyeztetése jelent. Ha tehát az elkövetés módja olyan, hogy a történetekről csak kevesen szerezhetnek közvetlen tudomást, akkor a cselekmény tárgyilag alkalmatlan a közrend, közelebről a köznyugalom veszélyeztetésére.”³³⁷

A Btk. eredeti szabálya a következő volt:

271. § (1) Aki olyan kihívóan közösséggel szembe, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- (2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot
- a) csoportosan,
 - b) a köznyugalom súlyosan megzavarva követik el.
- (3) Mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van.

E rendelkezések 1987-ig voltak változtatás nélkül hatályban. Az 1987. évi III. törvény is csupán a kilátásba helyezett jogkövetkezményen változtatott akként, hogy alternatív szankcióként a szabadságvesztés mellé felvette a javító-nevelő munkát és a pénzbüntetést. Később, a javító-nevelő munkát 1993-ban a közérdekű munka váltotta fel.

Lényegesebb módosítás következett be a 2009. január 1-jén. A 2008. évi LXXIX. törvény új minősített eseteket vezetett be, ezekhez igen súlyos szankciót, öt évig terjedő szabadságvesztést kapcsolt. Értelmezte továbbá az erőszakos magatartás fogalmát. Így a jelenleg hatályos szöveg a következő.

³³⁶ Bodrogi Károly: A garázdaság de lege ferenda. Belügyi Szemle 1976. 1. sz. 26. o.

³³⁷ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. tv. (Melléklet az Igazságügyi Közlöny 1979. évi 1. számához.) 271. o.

271. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot

a) csoportosan,

b) a köznyugalmat súlyosan megzavarva követik el.

(3) A büntetés büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot

a) csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva,

b) nyilvános rendezvényen,

c) fegyveresen,

d) felfegyverkezve

követik el.

(4) Mellékbüntetésként kitiltásnak is helye van.

(5) E § alkalmazásában erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására.

2.1. A bűncselekmény jogi tárgya az általánosan elfogadott nézetek szerint a köznyugalom, amely a társadalmi együttélés zavartalanságában, az együttélést szabályozó jogi és erkölcsi szabályok tiszteletben tartásában nyilvánul meg (Erdősy³³⁸, Szomora³³⁹, Sántha³⁴⁰). Más nézet szerint a garázdaság tárgya a köznyugalomhoz fűződő társadalmi érdek.³⁴¹

Részünkről ezekkel a megközelítésekkel nem értünk egyet, figyelemmel arra, hogy a köznyugalomról az idézett szerzőktől eltérő nézetet vallunk. A garázdaság jogi tárgyának meghatározásánál – hasonlóan a többi vizsgált bűncselekményhez – abból kell kiindulnunk, hogy az elkövető cselekménye milyen értékeket sért vagy veszélyeztet. Könnyű belátni, hogy a megbotránkozás vagy riadalom keltésére alkalmas közösségellenes magatartás az egyének nyugalma zavarják vagy zavarhatják meg. A „közösség nyugalma” megfoghatatlan, túlonúl absztrakt kategória, egy olyan fikció, amelynek további fenntartása csak egyetlen indokkal igazolható: ha a büntetőjogot valóban eszköznek tekintjük az állampolgárok helyes irányú nevelésére. Ettől pedig a magunk részéről már a korábbiakban határozottan elzárkóztunk.

Ha a garázdaságot megfosztjuk ettől az ideológiai háttértől, kérdés marad, hogy az állampolgároknak (vagy egyes állampolgároknak) kialakuló esetleges megbotránkozás vagy riadalom, mint a nyugalommal ellentétes érzések, indokolják-e a büntetőjogi fellépés szükségességét. Álláspontunk szerint – az előzőkben kifejtettekből következően – nem.

³³⁸ Erdősy Emil: Garázdaság. In: Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 348. o.

³³⁹ Szomora Zsolt: Garázdaság. In: Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 436. o.

³⁴⁰ Sántha Ferenc: Garázdaság. In: Fehér Lenke-Görgényi Ilona-Gula József-Horváth Tibor-Lévay Miklós-Sántha Ferenc-Váradai Erika (szerk.: Horváth Tibor-Lévay Miklós): Magyar büntetőjog Különös rész. Complex, Budapest, 2009. 386. o.

³⁴¹ Belovics Ervin: Garázdaság. In: Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál (szerk.: Busch Béla): Büntetőjog Különös rész. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 396. o.

2.2. A bűncselekmény tárgyi oldalán az elkövetési tevékenységet, azaz a kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást kell vizsgálnunk.

ad a) Az elkövető cselekményének kihívóan közösségellenesnek kell lennie. Ennek fogalmát a törvény nem határozza meg, hanem a büntetőügyekben eljáró szervekre bízva annak megítélését, hogy adott ügyben a cselekmény kihívóan közösségellenes volt. Általánosságban annyi elmondható, hogy minden bűncselekmény közösségellenes, a garázdaság megvalósulásához nyilván ennek magasabb foka, nagyobb mértéke szükséges. A Kommentár leszögezi: „A garázdaság kihívó közösségellenességéhez tartozik, hogy elkövetője a közösségi együttélés szabályainak leplezetlen, gátlástalan, nyílt semmibe vételét fejezi ki, azaz feltűnést kelt öntörvényű, jogsértő viselkedésével.”³⁴² Eltekintve a magyarázat belső ellentmondásától, ti. hogy a közösségi együttélés szabályainak (amit nem csak jogszabályok írnak elő) megsértése egyben jogellenes is, közelebb nem jutottunk a tényállási elem tartalmához. A bírósági gyakorlat megállapította a kihívóan közösségellenességet, amikor pl. a sértett egy vidéki kisvárosban éjfél után a vasútállomástól hazafelé tartott, és a terhelt útközben csatlakozott hozzá, aki tiltakozása ellenére kísérni akarta, majd megfogta a kezét és magához húzta. A sértett ijedtében sikoltozni kezdett, mire a terhelt befogta a száját, majd úgy arcul ütötte, hogy a sértett ennek eredményeként elesett. A sikoltozásra egy házaspár felriadt, a férj kiszólt az ablakon, mire a terhelt elmenekült, de visszament a táskájáért, amelyet a helyszínen hagyott. Távozása előtt ismét arcul ütötte a sértettet (BH 1980. 122.). Ugyancsak kihívóan közösségellenesnek minősült annak a terheltnek a cselekménye, aki ittas állapotban ment be egy étterembe, és mivel ittassága miatt nem szolgálták ki, zaklatni kezdte a vendégeket, ami miatt távozásra szólították fel. Az üzletvezető ugyancsak többször felszólította a terheltet, hogy távozzék az étteremből, és mivel ennek a terhelt nem tett eleget, egy vendég segítségével őt a teraszra nyíló ajtóhoz vezette. Ekkor a terhelt egy alkalommal arcul ütötte. A cselekményt az étteremben nagyobb létszámú vendégek is észlelték, és végül a terheltet a rendőrség segítségével távolították el (BH 1982. 406.) Az újabb ítélkezési gyakorlat szintén megállapította e tényállási elemet azzal a terhelttel szemben, aki be akart sorolni balra a belső forgalmi sávba egy autóbusz elé, azonban annak sofőrje nem akarta beengedni maga elé a terhelt által vezetett személygépkocsit. A terhelt ezért, amikor a külső forgalmi sáv véget ért, felhajtott a füves útpadkára és erőszakosan a busz

³⁴² Akác József – †Berkes György – Belegi József – Katona Sándor – Kónya István – Márki Zoltán – Mészár Róza – Molnár Gábor – Rabóczki Ede (szerk.): Magyar büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára (Budapest, 2009)

elé vágott, majd megállt. A gépkocsiból kiugorva az autóbushoz ment, vezetőjével kiabálni kezdett, ekkor kölcsönösen szidalmazták egymást. A terhelt eközben egy alkalommal, ököllel az autóbush jobb oldali szélvédőjének az alsó részére ütött, amitől a ragasztott szélvédő külső üvege betörött, és ezáltal a 30 810 forint kárt okozott, ami nem térült meg (BH. 2007. 284.).

Nem kerül viszont sor a kihívóan közösségellenesség megállapítására, amikor a terhelt egy bálban szórakozott, ahol értesült arról, hogy a vele korábban kapcsolatban volt nőismerőse a sértettel tart fenn baráti viszonyt, s ezért hidegült el tőle. A terhelt egy kb. 10-12 fiatal társaságában a kultúrház udvarának kivilágított részén beszélgetett, amikor elhaladt mellettük a sértett. A vádlott – feltékenységtől indítatva – a sértettet egy ízben arcul ütötte, amelytől az enyhén ittas sértett a földre esett, és nyolc napon belül gyógyuló sérülést szenvedett. Az eseményt mindegy 10-12 személy látta (BH 1983. 479.). Szintén nem volt a bíróság szerint kihívóan közösségellenes annak a terheltnek a cselekménye, aki másokkal együtt egy eszpresszóban szórakozott. Az egyik vendég a záróra után távozva az utcán a terhelt barátjával gúnyos hangnemben „heccelődött”, mire az odament hozzájuk, és anélkül, hogy meggyőződött volna: barátját valóban támadás fenyegeti-e, a heccelődő sértettet arcul ütötte, és amikor az erősen ittas állapotára figyelemmel elesett, nyomban egy velük lévő másik személyt is megrúgott és arcul ütött. Az eset 22 óra után történt, a fenti személyeken kívül a környéken csupán két fiatal lány tartózkodott (BH 1989. 183.). Hasonlóan nem tartotta garázdaságnak az ügyész azt a cselekményt, amikor a polgármester feljelentett a városháza előtt tartott bejelentett demonstráción megjelenteket „takarodásra” szólította fel, majd a feljelentőt sértegette, illetve letaszította a városháza lépcsőjéről. A rendőrhatalóság nyomozást megszüntető határozata elleni panasz elutasításának indoklásában az szerepel, hogy a kihívóan közösségellenesség megállapítása vonatkozásában „nem szubjektív mérce alapján kell eldönteni a feltételeket, hanem az objektivitás talaján kell mérlegelni a történeti tényállást.”³⁴³

A bemutatott esetek jól mutatják, hogy a kihívóan közösségellenesség megállapítása meglehetősen esetleges, gyakorlatilag az eljáró szervek diszkrecióján múlik, hogy sor kerül-e a büntetőjogi felelősségre vonásra. A tényállási elem határozatlansága emiatt jogbiztonsági problémákat vet fel, amely szintén azt erősíti, hogy az ilyen jellegű cselekmények bűncselekményként való megítélése nem tartható.

³⁴³ Siklósi Városi Ügyészség B.123/2007/8.

ad b) Az elkövető magatartásának erőszakosnak kell lennie, amely irányulhat személy vagy dolog ellen is.

A Legfelsőbb Bíróság 34/2007. büntető kollégiumi véleménye (BKv. 34) kifejti, hogy a személy elleni erőszakkal megvalósuló garázdaság esetén az erőszak általában más személy támadó szándékú megérintését jelenti. A Kommentár hozzáteszi, hogy „személy elleni erőszakot valósít meg a mozgásban korlátozó, tolakodó, akadályozó zaklatás is. Sem a testi érintésnek, sem a mozgás zavarásának nem feltétele, hogy az erőszak a sértettet meghatározott tevékenységre készítse, vagy a sértett ellenállásának leküzdésére legyen alkalmas. Megvalósíthatja a garázdaságot az egyszerű arcul ütés vagy fellökés.”³⁴⁴

A személy elleni erőszakkal kapcsolatban újabban kérdésként merült fel az ítélkezési gyakorlatban, hogy megvalósítja-e a garázdaságot annak az elkövetőnek a cselekménye, aki köztereken, közéleti rendezvényeken a felszólalót vagy másik közszereplőt tojással vagy paradicsommal megdobja, ami rendszerint nem okoz testi sérülést. A téma érzékenysége tekintettel a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma 2008. szeptemberében egy meglehetősen semmitmondó véleményt bocsátott ki, amelyben leszögezte, hogy

„1. Más személynek sérülés okozására tipikusan nem alkalmas tárgy (pl. tojással) megdobása, tetteles becsületsértést [1978. évi IV. törvény 180. § (2) bekezdés] valósíthat meg.

2. A nyilvános helyen elkövetett tetteles becsületsértés - ha az elkövetés módja folytán kihívóan közösségellenes - garázdaság (1978. évi IV. törvény 271. §) megállapítására lehet alkalmas, ezért vizsgálni kell, hogy e bűncselekmény konjunktív feltételei (kihívóan közösségellenes, erőszakos, megbotrántoztatásra, illetve riadalomkeltésre alkalmas) hiánytalanul megvalósultak-e.

3. A garázdaság bűncselekményi alakzatához tényállási elemként megkívánt „erőszakos magatartást tanúsít” fordulat értelmezésére az EBH 2007. 1589. számú elvi bírósági határozatban, illetőleg a 34/2007. BK vélemény (BK 93. szám) véleményben kifejtettek az irányadók.”

Utalt arra, hogy az ítélkezési gyakorlat a tetteles becsületsértés vétségének elbírálása körében általában e bűncselekménynek minősíti másnak leöntését, leköpését, amely alkalmas lehet a becsület csorbítására. Ebbe a körbe vonható más személynek sérülés okozására

³⁴⁴ Akác József – †Berkes György – Belegi József – Katona Sándor – Kónya István – Márki Zoltán – Mészár Róza – Molnár Gábor – Rabóczki Ede (szerk.): Magyar büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára (Budapest, 2009)

tipikusan nem alkalmas dologgal (pl. tojással) megdobása is, az elkövetés körülményeitől függően. Tehát a cselekmény büntetendőségének hiányáról nem lehet szó.

A véleményben felhívott EBH 1589. (BH 2008. 291.) azt mondja ki, hogy az „erőszak” és az „erőszakos magatartás” nem azonos fogalmak. Garázdaság megvalósításához az erőszakos magatartás tanúsítása is elégséges, ha a bűncselekmény megállapításának egyéb feltételei is megvalósultak. Emellett hivatkozik még a Legfelsőbb Bíróság a fentebb már általunk is idézett BH 1982. 406. számú döntésre, mint amely félreérthetlenné teszi, hogy a tettleges becsületsértés kihívó közösségellenessége a garázdaság bűncselekményi alakzata megvalósulásának vizsgálatát indokolhatja.

A kollégiumi vélemény tehát csak megismétli a korábbi bírósági döntések által kimondottakat, és egyébként le is szögezi, hogy további vizsgálatok a kérdésben nem is szükségesek. Ugyanakkor láttunk arra is példát, hogy más személlyel szembeni erőszakos magatartás nem minősült garázdaságnak, a vélemény azonban erről a disszonanciáról mélyen hallgat.

Nem véletlen, hogy ezt követően sor került a Btk. módosítására. A törvényhozó a 271. § (5) bekezdésében a biztonság kedvéért rögzítette, hogy „E § alkalmazásában erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására.” A nyilvános rendezvényen elkövetett tojásdobálás ellen a jogalkotó a Btk. teljes szigorával csapott le: a „lex tojásként” elhíresült módosítás révén e cselekmények akár öt évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethetőek. A szabályozás módja, és főleg az alkalmazható szankció mértéke súlyos alkotmányossági, büntetőjogi és büntető jogalkalmazási problémákat vetnek fel. Az ilyen jellegű átgondolatlan szabályozás felborítja a Btk. belső rendszerét, és súlyos jogalkalmazási gondokhoz vezethet: vajon komolyan gondolta-e a törvényhozó, hogy lesz olyan bíróság, aki ezért a cselekményét nyugodt lelkiismerettel végrehajtandó szabadságvesztést szab ki? A szabályozás álláspontunk szerint jó példája annak, hogy – rendészeti értelemben vett – közrendvédelmi problémákat a büntetőjog eszközeivel kívánunk megoldani. Erre pedig a büntetőjog nem alkalmas. Minthogy arra sem, hogy megnevelje, megrendszabályozza az állampolgárokat. Végül utalunk a közösség elleni izgatásnál kifejtettekre: a jelenlegi bírósági gyakorlat a gyűlölet felkeltése, az arra való izgatás esetén nem állapítja meg a bűncselekményt. Kérdés, hogy a gyűlölet ún. „kommunikatív cselekvés” formájában történő pusztá kifejezésének ilyen szigorú büntetése összhangban van-e azzal a szabályozással.

A garázdaság esetén az erőszak irányulhat dolog ellen is, mely rendszerint a dolog állagának sérelmével jár, de megállapítása anélkül is lehetséges³⁴⁵ (pl. asztalok felborítása, kuka fellökése, ajtó rugdosása). Az, hogy a megtámadott dolog kinek a tulajdona, a bűncselekmény megvalósulása szempontjából irreleváns. Az újabb szakirodalomban ezzel ellentétes nézettel is találkozunk. Gellér Balázs József szerint „sem a saját borosüvegét a kocsma padlójához vágó személy, sem pedig a buszmegállóban magát pofozó, sem a saját autóját a parkolóban kapanyéllal szétverő ember a garázdaság bűncselekményét az erőszak tényállási elemének megvalósulása hiánya miatt nem követi el.”³⁴⁶ A kérdés a külföldi zászlók elégetése kapcsán merült fel, amellyel kapcsolatban leszögezi, hogy amennyiben az az elkövető tulajdonában van, vagy a tulajdonos az elégetéshez hozzájárul, nem valósul meg garázdaság. Álláspontunk szerint helyesebb az a nézet, amely szerint a tulajdonviszonyoknak a bűncselekmény megvalósulása szempontjából nincs jelentősége.³⁴⁷

ad c) Végül a kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartásnak alkalmasnak kell lennie megbotránkozás vagy riadalom keltésére. A megbotránkozás reakálás a cselekményre, a nemtetszés, felháborodás kifejezése. Riadalom esetén mindez ijedtséggel, félelemmel párosul. A törvényi tényállás alapesete nem kívánja meg sem a megbotránkozás, sem a riadalom kialakulását. Pusztán az vizsgálendő, hogy a cselekmény objektíve alkalmas volt-e ezek előidézésére. A törvényhozó ezáltal még egy hipotetikus visszacsatolást sem kíván meg az elkövető magatartását észlelőktől, annak vizsgálatára ugyanis, hogy a cselekményt kik észlelték, és belőlük az milyen reakciót váltott ki, az alapeset megvalósulásakor nem kerül sor. További probléma, hogy nehezen képzelhető el, hogy a kihívóan közösségellenes magatartás ne válhatna ki nemtetszést, felháborodást – e tényállási elem gyakorlatilag a közösségellenességben immanensen benne foglaltatik.³⁴⁸

2.3. A bűncselekmény alanya lehet bárki, és csak a szándékos bűnelkövetés büntetendő. Ki kell azonban emelni, hogy mivel a törvényhozó sem célzatot, sem motívumot nem értékelt a

³⁴⁵ „... dolog elleni erőszak minden olyan természetes személytől eredő, ingó vagy ingatlan dologra irányuló erőhatás, amely a dolog állagának sérelmével jár, és (vagy) helyzetét, állapotát, megszokott működésétől, illetve használatától eltérő vagy rendeltetésével alapvetően ellentétes módon megváltoztatja.” Tóth Mihály: A dolog elleni erőszak fogalmának értékelése a gyakorlatban. Belügyi Szemle 1981. 12. sz. 31. o.

³⁴⁶ Gellér Balázs József: Bűncselekmény-e a zászló elégetése? Magyar Jog 9/2007. 547. o.

³⁴⁷ Nagy László Tibor: A garázda jellegű bűnözés büntetőjogi és kriminológiai aspektusai. PhD értekezés, kézirat, 2009. 47. o. <http://www.doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=3606> (2010. március 10.)

³⁴⁸ Nagy László Tibor: A garázda jellegű bűnözés büntetőjogi és kriminológiai aspektusai. PhD értekezés, kézirat, 2009. 47. o. <http://www.doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=3606> (2010. március 10.)

tényállásban, szóba jöhet tehát nemcsak az egyenes, hanem az eshetőleges szándék is. A célzat, illetve a motívum vizsgálatát a minősítés során ki kell rekeszteni, ez ugyanis – mint láttuk – megszorító értelmezéshez vezethet. Az ún. motívum-elméletet mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás régen elvetette.

2.4. A bűncselekmény szubszidiárius, amelyre a törvény a „ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” fordulattal utal.

A szubszidiaritás a látszólagos alaki halmazat feloldásának egyik alapelve, amely a legrégebbi értelmezések szerint azt jelenti, hogy „egyik törvényt csak akkor lehet alkalmazni, ha a másikat nem lehetne.”³⁴⁹ Más megfogalmazásban: „amikor a találkozó törvényes rendelkezések közül az egyik csak annyiban alkalmazandó, amennyiben a másik ki nem zárja: *lex primaria* derogat *legi subsidiare*. Rendszerint maga a törvény felhívja erre a figyelmet ilyen és hasonló kifejezésekkel: »amennyiben a bűncselekmény súlyosabb beszámítás alá nem esik«.»³⁵⁰ Az elsődlegesen alkalmazandó tényállás (*lex primaria*) megvalósulása esetén a kiegészítő jellegű (*lex subsidiaria*) megállapítása kizárt. Így tehát a szubszidiaritás elve szerint, ha van olyan büntető rendelkezés, amely megvalósulása kizárja a szubszidiárius tényállás megállapítását, akkor halmazati minősítésre sem kerülhet sor.

Ennek a jogirodalomban általánosan elismert elvnek az érvényesülését törte meg a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiuma által 1979-ben adott 93. sz. állásfoglalás. A BK 93.-t azóta a Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte az 5/2007. büntető jogegységi határozattal, majd ismét irányadónak tekintette a 34/2007. büntető kollégiumi véleményben. Eszerint bűnhalmazat létesül, ha az elkövető egy cselekménnyel a garázdaság, valamint a testi sértés vagy a rongálás törvényi tényállását is megvalósítja, feltéve, hogy a testi sértés vagy a rongálás törvényi büntetési tétele nem súlyosabb, mint a garázdaságé. Így az ugyanolyan vagy kisebb büntetési tétellel fenyegetett testi sértés vagy rongálás halmazatba kerül a garázdaság megfelelő alakzatával.

A büntető kollégiumi véleménynek megfelelően a garázdaság alapesete halmazatban áll:

- a könnyű testi sértés vétségével és
- a rongálás vétségével;

A garázdaság (2) bekezdésben szabályozott minősített esetei halmazatot képeznek

- az előzőekben felsorolt vétségekkel,

³⁴⁹ Finkey Ferencz: Az egység és a többség tana a büntető jogban (Egy büntetendő cselekmény és bűnhalmazat). Steinfeld Jenő kiadása, Sárospatak, 1895. 38. o.

³⁵⁰ Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és nyomda R.-T., Pécs, 1933. 225. o.

- a súlyos testi sértés büntetével,
- az aljas indokból elkövetett könnyű testi sértés büntetével,
- a rongálás nem minősített büntetével.

Továbbgondolva, ezek szerint a garázdaság (3) bekezdésben foglalt minősített esetei halmazatban állnak

- az előzőekben felsorolt bűncselekményekkel,
- az aljas indokból vagy célból elkövetett súlyos testi sértéssel,
- a védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen személlyel szemben elkövetett súlyos testi sértéssel,
- a különös kegyetlenséggel elkövetett súlyos testi sértéssel,
- a maradandó fogyatékossgot vagy súlyos egészségromlást okozó testi sértéssel,
- a rongálás első minősített büntetti alakzatával.³⁵¹

Minden más esetben az alaki halmazat csak látszólagos; a testi sértés, illetőleg a rongálás súlyosabb büntetési tétele kizárja az egyidejűleg elkövetett garázdaság megállapítását. A szubszidiaritás tehát ilyenkor a garázdaságnak mind az alapesetére, mind pedig a minősített változataira egyaránt vonatkozik.

Magunk részéről a BKv 34.-ben foglaltakkal messzemenőig nem értünk egyet. Nemcsak azért, mert áttörte a szubszidiaritás elvét, hanem abból a gyakorlati szempontból is, hogy a vélemény alapján folytatandó ítélkezés sok esetben nem fedi le a megtörtént cselekmény valóságos tárgyi súlyát. Vegyük példának azt az esetet, amikor a terhelt szóváltásba kerül a sértett-tel, akit utóbb oly módon bántalmaz, hogy annak nyolc napon túli sérülést okoz. A cselekmény büntetési tétele a Btk. 170. § (2) bekezdése alapján három évig terjedő szabadságvesztés. Ha minderre éjjel, az egyébként kihalt utcán kerül sor, a garázdaság mechanikus megállapításával a büntetési tétel máris a felével emelkedik. Így viszont – tekintettel a bűnhalmazatra! – aligha képzelhető el, hogy a terhelttel szemben ne szabadságvesztést alkalmazzon a bíróság, jobb esetben annak végrehajtását felfüggeszti.

³⁵¹ 324. § (4) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a rongálás

- a) jelentős kárt okoz,
 - b) 1. kulturális javak körébe tartozó tárgyat, régészeti lelőhelyet vagy műemléket,
 2. vallási tisztelet tárgyát, illetőleg vallási szertartás végzésére szolgáló épületet vagy tárgyat,
 3. temetési helyet, temetkezési emlékhelyet, illetőleg temetőben vagy temetkezési emlékhelyen a halott emlékére rendelt tárgyat
- semmisít meg,
- c) robbanóanyag vagy robbantószer felhasználásával követik el.

2.5. Minősített esetek

A bűncselekménynek 2009. január elseje óta hat minősített esete van, ezek két lépcsőben kerültek szabályozásra.

ad a) Ami a csoportos elkövetést illeti, elvi jogalkalmazási kérdésként vetődött fel, hogy a csoport résztvevőinek az elkövetői minősége társtettesi vagy önálló tettesi-e abban az esetben, ha a garázdaság elkövetése során egymással szemben lépnek fel, és a törvényi tényállás részét alkotó erőszakos magatartásukat a csoport másik vagy többi résztvevőjének személyét, testi épségét sértve valósítják meg. Az ítélkezési gyakorlat egységének biztosítása érdekében meghozott 4/2007. büntető jogegységi határozat az alábbiakat rögzíti:

I. A garázdaság bűncselekménye társas elkövetésének törvényi tényállást megvalósító alanyai önálló tettesek nem lehetnek. Az önálló tettesség akkor is kizárt, ha a csoportos elkövetés során egymás ellen lépnek fel.

II. A Btk. 271. §-ának (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő garázdaság büntette társtetteseinek szándék- és akarategysége [Btk. 13. §, 20. § (2) bek.] szempontjából csak annak belátása szükséges, hogy az egymással – vagy másokkal – szembeni erőszakos cselekedetük közvetlenül és durván sértheti a közösség nyugalma. Az elkövetők személyes motivációja, indítéka a szándékegység megítélésénél figyelmen kívül marad.

III. A garázdaság bűncselekményének társtetteskénti elkövetését nem zárja ki az, ha a személy elleni erőszakos magatartás egyidejűleg alakai bűnhalmazatot alkotó testi sértést is megvalósít (BK 93.), s ez utóbbi bűncselekményt tekintve a társtettesesség ismérvei hiányoznak.

ad b) A köznyugalom súlyos megzavarásával elkövetett garázdaság eredmény-bűncselekmény: a megbotránkozás vagy riadalom ténylegesen ki is alakul.

A következő minősített esetek büntetési tétele egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés.

ad c) A csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva történő elkövetés az előző két minősített eset kumulációját jelenti.

ad d) A nyilvános elkövetésre vonatkozik a 271/B. § rendelkezése, mely szerint nyilvános rendezvény: a gyülekezési jogról szóló törvény hatálya alá tartozó rendezvény, továbbá az olyan rendezvény, amely mindenki számára azonos feltételek mellett nyitva áll.

ad e) és f) A fegyveres és felfegyverkezve történő elkövetésre a Btk. 137. § 4. pontjában³⁵² írtak irányadók.

3. Összegzés

Nagy László Tibor húsz évvel ezelőtt megjelent tanulmányában³⁵³ de lege ferenda öt lehetőséget sorolt fel a garázdaság szabályozásával kapcsolatban. Minimális programként említette, hogy a jogalkalmazásban fellelhető bizonytalanságok kezelése érdekében szükség lenne egy elvi iránymutatásra. Lehetőségként vázolta fel, hogy a tényállás rögzíthetné az elkövetési motívumot, ami azonban lehetetlenné tenné, vagy legalábbis megnehezítené a bűncselekmény megállapítását. Jobb megoldásnak tartotta az alapeset eredmény-bűncselekménnyé alakítását, de járható útnak tartotta a bűncselekményi alakzat leszűkítését a személy elleni erőszakos támadásokra.

Végül – szavaival élve – eretnek gondolatként vetette fel a tényállás eltörlését a Btk.-ból. Arra hivatkozott, hogy „Szinte alig akad néhány cselekmény a jelenleg garázdaságként értékelték közül, amely ne merítené ki valamely egyéb bűncselekmény vagy szabálysértés tényállását is (...) Jelenleg is szinte minden ügyben kiviláglik a garázdaság »hinterlandja« – az a bűncselekmény, amelyet a garázdaság elfed –, csak sokszor megszokásból, kényelemből ráhuzzuk a garázdaság jó erős, mindent elbírní látszó gumitényállását. De egyszer ez a gumi is elkopik...”

Magunk részéről e felfogást egyáltalán nem tartjuk eretneknek. Határozott álláspontunk, hogy a garázdaság, mint bűncselekmény felett eljárt az idő. Az említett cikk utáni években a törvényhozó igyekezett „profilisztitást” végezni a törvénykönyvön, azaz megpróbálta ideológiailag semlegessé tenni, azonban a mindenre alkalmazható „gumiszabály” valahogy megmaradt. Persze ez egyrésztől érthető: a garázdaság alkalmas arra, hogy olyan cselekményeket fedjen le, amelyek más tényállás alapján nem lennének büntethetők. Ez azonban az esetek nagyon kis számára igaz, legtöbbször – legalábbis a közzétett bírósági határozatok túlnyomó többségében – a garázdaság halmazatban áll valamely másik megvalósult bűncselekménnyel. Így pedig csak a nagyobb büntetés kilátásba helyezésére alkalmas. Ehhez pedig nem szükséges egy külön tényállás fenntartása: alappal bizhatunk a

³⁵² 4. a) fegyveresen követi el a bűncselekményt, aki lőfegyvert vagy robbanóanyagot tart magánál; a fegyveres elkövetésre vonatkozó rendelkezéseket alkalmazni kell akkor is, ha a bűncselekményt lőfegyver vagy robbanóanyag utánzatával fenyegetve követik el,

b) felfegyverkezve követi el a bűncselekményt, aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál.

³⁵³ Nagy László Tibor: A garázdaság szabályozásának ellentmondásai. Ügyészeti Értesítő, 4/1990. 30-31. o.

bíróságok bölcs belátásában, abban, hogy a garázda elkövetéseket – mint ahogy eddig is – súlyosító körülményként értékelni fogják akkor is, ha nem szerepel a garázdaság a törvénykönyvben.

A garázdaság tehát olyan cselekmény, amelyet nem szükséges büntetőjogi büntetéssel fenyegetni. A társadalmi együttélést zavaró súlyosabb megnyilvánulások azonban érdemelhetnek szankciót – erre a szabálysértési jog megfelelő kereteket biztosíthat.

VIII. FEJEZET ÖNBÍRÁSKODÁS

Hatályos törvényünk és a száz évvel korábban született Csemegi-kódex egyes különös részi tényállásait összehasonlítva arra a következtetésre juthatunk, hogy az azonos életviszonyt védő tényállások sokban hasonlítanak egymásra. Ez nem is lehet meglepő akkor, ha végiggondoljuk, hogy első büntető törvényünk különös része – igaz, módosításokkal, de – 1961-ig hatályban volt, és az egymást szokatlanul gyorsan követő két „új” Btk. megalkotóira természetesen nagy hatást gyakorolt. Vannak azonban olyan bűncselekmények, amelyeket első büntető kódexünkben hiába keresünk: ezek közé tartozik az önbíráskodás is.

1. Történeti áttekintés

Az 1878. évi V. törvénycikk indokolása szerint az önbíráskodás a magyar jogban soha nem képezett önálló bűncselekményt³⁵⁴, legfeljebb csak magánjogi vétséget, hatalmaskodást. A hagyományokat a törvény is fenntartotta: önálló bűncselekményként az önbíráskodást (hatalmaskodást) nem értékelte, hiszen – az indokolás szerint – „az illető önhatalmú tény (elvétele, foglalás) természetéhez képest, mint lopás, rablás, zsarolás vagy jogtalan elsajátítás lesz büntethető.”³⁵⁵ A bíróságok gyakorlata a törvény hatályba lépését követően ennek megfelelően alakult, később azonban felmerült egy új, önálló tényállás megalkotásának lehetősége is.³⁵⁶ Először Schedius Lajos 1890-ben elkészült törvénymódosítás-tervezetében³⁵⁷ találkozunk az önbíráskodással, de a későbbi tervezetek készítői is rendre számoltak ezzel az új bűncselekménnyel. Ennek ellenére törvényi rendelkezés 1948-ig nem lett belőle.

A vagyoni elleni bűncselekményekre vonatkozó szabályokat az 1948. évi XLVIII. törvénycikk (III. Bn.) nyolcadik fejezete módosította. Alapvető változtatás történt a zsarolás tényállásában: módosult a bűncselekmény célja. A korábbi szabályozás szerint akkor lehetett zsarolás miatt felelősségre vonni az elkövetőt, ha cselekményét jogtalanul való vagyoni haszonszerzés végett követte el. A módosítást követően a zsaroló célja jogtalan vagyoni haszon szerzése lett.

³⁵⁴ Az önbíráskodás történetét a magyar jogban a Kúria az 1887. évi 926. sz. ítéletében tekinti át részletesen. Bernhard Miksa: Az önbíráskodás. Budapest, 1913. 90. o.

³⁵⁵ Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1914. 720. o.

³⁵⁶ Az ezzel kapcsolatban kibontakozott vitát részletesen ismerteti Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1914. 720. o.

³⁵⁷ A törvénytervezet készítője az önbíráskodás tényállásának szükségességét akkor így indokolta: „Hazánkban, hol a törvény és hatóság iránt való tisztelet még nem vert elég erős gyökeret. ... különösen élenként érezhető az említett törvénybeli intézkedés hiánya.” Bernhard Miksa: Az önbíráskodás. Budapest, 1913. 86. o.

A törvényhozó ezzel kiharcolta a zsarolás köréből az olyan jogtalan cselekményeket, amelyek az elkövetőt megillető, tehát egyébként jogosnak tekinthető vagyoni haszon megszerzésére irányultak.³⁵⁸ Azonban az ilyen cselekményeket is társadalomra veszélyesnek ítélte, ezért iktatta törvénybe a 31. §-ban a jogtalan önbíráskodás vétségét: „Aki abból a célból, hogy jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igényének érvényt szerezzen, mást erőszakkal vagy súlyos hátránnyal való fenyegetéssel valaminek megtételére, eltűrésére, vagy elhagyására kényszerít, a jogtalan önbíráskodás vétségét követi el...”. Az idézett törvényhely (4) bekezdése kizárta a büntethetőséget arra az esetre, ha az erőszak alkalmazása vagy a hátrány kilátásba helyezése az igény érvényesítése megengedett eszközének minősült. A szabályozás eredményeként a zsarolás és az önbíráskodás tényállása a tárgyi oldalt tekintve egymással megegyezett, a két bűncselekményt csupán az eltérő célzat alapján lehetett elhatárolni egymástól (előbbit a jogtalan haszonszerzés, utóbbit a jogos vagy annak vélt vagyoni igény érvényesítése jellemezte).³⁵⁹

Az önbíráskodás tényállását ezt követően már csak egy változás érintette 1961-ben. Az új Btk. a XVI. fejezetben, a társadalmi tulajdon és a személyek javai elleni bűntettek között szabályozta az alábbiak szerint: „Aki abból a célból, hogy jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igénynek érvényt szerezzen, mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön ... büntetendő.” Megváltozott a bűncselekmény elnevezése: a törvényhozó törölte a „jogtalan” jelzőt, a miniszteri indokolás³⁶⁰ szerint azért, mert az önbíráskodás szó értelme kifejezi annak jogellenes voltát. A tényállás annyiban módosult, hogy a kényszerítés a korábbi szabályozással szemben már nem „elhagyásra”, hanem „nemtevésre” irányult. Változás történt a fenyegetés szabályozásában is: a törvény mellőzte a fenyegetés közelebbi meghatározását (súlyos hátránnyal való fenyegetés). A módosítást követően az is önbíráskodás miatt felelhetett, aki nem a saját, hanem más igényét érvényesítette, hiszen a korábbi szabályozással ellentétben a tényállás már nem az elkövető igényét, hanem általában vagyoni igényt említett.

A ma is hatályos Büntető Törvénykönyv megalkotói 1978-ban nem változtattak a tényállás szövegén, azonban a bűncselekmény Btk-beli elhelyezésén igen. Az önbíráskodást azóta nem a vagyon elleni deliktumok között találhatjuk, hanem a köznyugalom elleni bűncselekmények

³⁵⁸ Földvári József: Büntetőjog Különös rész. Budapest, 1972. 482. o.

³⁵⁹ Erdősy Emil: Az önbíráskodás. In: Erdősy-Földvári-Tóth: Magyar büntetőjog Különös rész. Budapest, 1998. 321. o.

³⁶⁰ A MNK Btk. indokolása 527. o.

körében, melyek a Btk. XVI. fejezetében, a közrend elleni bűncselekmények között kerültek külön címként szabályozásra. A miniszteri indokolás szerint a változás oka az, hogy az önbíráskodás bűncselekménnyé nyilvánítását nem a cselekmény célzata, hanem a jogérvényesítés törvénysértő módja teszi szükségessé. Eszerint az önbíráskodás nem, vagy nem feltétlenül sérti a vagyoni viszonyokat, de mindig veszélyezteti a köznyugalmat.³⁶¹

Ezt követően a bűncselekmény súly szerinti fokozatának megítélésében és a büntetési tételek vonatkozásában került sor változtatásra: az eredetileg egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával és pénzbüntetéssel büntetendő vétségéből 1993-ban öt évi szabadságvesztéssel is büntethető büntett lett, 1997-ben pedig egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztésre módosult a büntetési tétel. Ezzel a törvényhozó az önbíráskodást azonos súlyúnak tekinti a testi sértés egyes minősített eseteivel (pl. a maradandó fogyatékoságot okozó, illetve a különös kegyetlenséggel elkövetett testi sértéssel), a halált okozó foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetéssel, vagy például a zsarolással. Újabb változás következett be 2009-ben, amikor a 2009. évi LXXX. törvény új minősített eseteket alkotott. A jelenleg hatályos tényállás szövege a következő.

273. § (1) Aki abból a célból, hogy jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igénynek érvényt szerezzen, mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszeríti, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, büntetést követ el, és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt

a) fegyveresen,

b) felfegyverkezve,

c) védekezésre képtelen személy sérelmére

követik el.

(3) Nem valósul meg önbíráskodás, ha az erőszak vagy a fenyegetés alkalmazása az igény érvényesítésének megengedett eszköze.

2. A tényállás elemzése

2.1. A bűncselekmény tárgya a legáltalánosabb meghatározás szerint a törvényességben megnyilvánuló köznyugalom. A társadalmi együttélés jogilag szabályozott rendje nemcsak magatartási szabályokat foglal magában, hanem azt is meghatározza, hogy az állampolgár a különféle jogainak sérelme esetében milyen törvényes utat vehet igénybe. Az önbíráskodás

³⁶¹ Indokolás a Büntető Törvénykönyv javaslatához in: A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Melléklet az Igazságügyi Közlöny 1979. évi 1. számához) 186. o. Nem tartja kellően megalapozottnak az érvelést Erdősy Emil. Álláspontja szerint a törvényi tényállás egyetlen eleme sem utal a köznyugalomra, sőt, konkrét sértettet jelöl meg („más”). Ebből arra következtet, hogy a bűncselekmény nem a közösség, hanem az egyes személyek jogait sérti. Erdősy Emil: Az önbíráskodás. In: Erdősy-Földvári-Tóth: Magyar büntetőjog Különös rész. Budapest, 1998. 322. o.

bűncselekménnyé nyilvánítását a jogérvényesítés jogellenes módja tette indokolttá. Ha egyes személyek, akár jogos igényeik érvényesítésére is, másokkal szemben erőszakos vagy fenyegető magatartást tanúsítanak, ez alkalmas arra, hogy az állampolgároknak a jogrend iránti bizalmát megingassák, és ennek következtében társadalmi nyugtalanság keletkezzen.

Ezzel az érveléssel nem értünk egyet. Az önbíráskodás elkövetőjének célja ugyanis nem az, hogy megzavarja a köznyugalmat, ahogy az a többi köznyugalom elleni bűncselekményre általában jellemző. Cselekményével a fennálló vagyoni viszonyokat támadja annak érdekében, hogy azok számára kedvezően változzanak meg. A köznyugalom csak áttételesen, az igény meg nem engedett módon történő érvényesítésével sérül. Ezek alapján kérdéses lehet az önbíráskodás jelenlegi elhelyezése, felvetődhet, hogy célszerűbb lenne ismét a vagyon elleni bűncselekmények körében szabályozni.

2.2. A bűncselekményt megvalósító elkövetési magatartás: a kényszerítés, melynek fogalma megegyezik a Btk. 174. §-ban foglalt bűncselekményével.

A törvényi tényállás azt is megjelöli, hogy az elkövető mire kényszeríti a sértettet; arra, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön. A bűncselekmény akkor fejeződik be, amikor a passzív alany a cselekmény hatására a kényszerítő elkövető által megkívánt magatartást tanúsítja. A befejezettség megállapításához tehát nem elegendő a törvényi tényállásban meghatározott valamelyik módon véghezvitt akaratérvényesítés, hanem a passzív alany ennek megfelelő aktív vagy passzív (valamit ne tegyen vagy eltűnjön) magatartása is szükséges. Nem feltétele viszont a befejezettségnek, hogy bármiféle következmény (például a sértettnél anyagi hátrány vagy a köznyugalomban zavar) beálljon.

2.3. A bűncselekmény elkövetésének módja: erőszak és fenyegetés, amelyeket a büntetőjog általános fogalmai szerint kell elbírálni. Meg kell jegyeznünk, hogy az ítélkezési gyakorlat szerint az önbíráskodás tényállásában szereplő erőszak nem csupán a személy ellen közvetlenül véghezvitt fizikai kényszer útján valósul meg, hanem akkor is, ha az erőszak közvetlenül dolog ellen irányul, de az erőszak – amelynek hatókörében személy is van – áttevődik a személyre is.

2.4. A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet, az is, aki az igény szabályszerű érvényesítésére egyébként jogosult lenne, és az is, aki nem.

2.5. Bűnösség

A bűncselekmény csak szándékosan valósítható meg. Az esetőleges szándékkal történő elkövetés fogalmilag kizárt, mivel a törvényhozó az önbíráskodást célzatos bűncselekményként szabályozta.

Az elkövetőnek a törvényi tényállásban is megjelölt célja: a jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igényének érvényesítése.

A jogos vagyoni igény esetében a követelés elismert és érvényesíthető.

A jogosnak vélt vagyoni igény esetében az elkövető tévedésben van igénye jogosságának tekintetében; tehát a jogos vagyoni igény vagy egyáltalán nem létezik (például jóhiszemű érvénytelen szerződés esetében), vagy nem úgy létezik, ahogyan azt az elkövető elképzei (mert például elévülés következett be). A jogosnak vélt vagyoni igény tekintetében sem feltétel, hogy az elkövető a saját vélt igényének érvényesítése végett lépjen fel.

2.6. Az önbíráskodás miatti büntetőjogi felelősséget kizáró speciális körülmény: ha az erőszak vagy a fenyegetés alkalmazása az igény érvényesítésének megengedett eszköze. Megengedett eszköz lehet például a birtokvédelem körében a birtok ellen irányuló támadásnak önhatalommal történő elhárítása (Ptk. 190. §). Vagyoni igény érvényesítésére megengedett fenyegetés lehet a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésének szorgalmazása érdekében a feljelentés kilátásba helyezése. Mindazokban az esetekben, amikor a jog önhatalmú fellépést enged meg, társadalomra veszélyesség hiányában nem jön létre bűncselekmény.

3. Elhatárolási kérdések

Az önbíráskodás miatt indult eljárások során gyakran nem lehet egyértelműen dönteni a cselekmény minősítésének kérdésében. Ezeket az eseteket ugyanis rendszerint az elkövető erőszakos magatartása, valamint az jellemzi, hogy közte és a sértett között valamilyen vagyoni jellegű viszony van. Az elkövető az ebből a viszonyból eredő jogos, jogosnak vélt, vagy akár jogtalan igényét érvényesíti erőszakkal a sértettel szemben, ez pedig arra is figyelemmel, hogy mit kívánt ezzel elérni, önbíráskodásnak, zsarolásnak, sőt akár rablásnak is minősülhet.³⁶² Éppen ezért különös jelentősége van a bűncselekményt megelőző, esetenként azt megalapozó vagyoni jogviszonyok vizsgálatának. Az említett bűncselekmények

³⁶² Vö.: Erdős Emil véleményével: „A kényszerítés speciális változatait tartalmazó törvényi tényállások elsősorban a célcselekményre tekintettel különülnek el egymástól.” Erdős Emil: A kényszerítés kettős alakja a magyar büntetőjogban in: Tanulmányok dr. Földvári József professzor 75. születésnapja tiszteletére. Pécs, 2001. 28. o.

elhatárolásakor azonban ez csak az egyik vizsgálandó kérdés, szükség van a tényállások közti további különbségek feltárására is.

3.1. Bár a kényszerítés esetében nincs szó semmilyen vagyoni viszonyról, talán nem felesleges elhatárolni az önbíráskodástól ezt a bűncselekményt sem. A Btk. 174. §-a szerint kényszerítést az követ el, aki mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, és ezzel jelentős érdeksérelmet okoz. Az idézett törvényhely értelmében a kényszerítés sajátos, szubszidiárius jellegű bűncselekmény: megállapítására akkor kerülhet sor, ha más bűncselekmény nem valósult meg. Ilyen más bűncselekmény mindenekelőtt az önbíráskodás és a zsarolás, mely bűncselekmények tényállásában az elkövetési magatartás és az elkövetés módja megegyezik a kényszerítés esetén szabályozottakkal, azonban e bűncselekmények tényállásai további büntetési feltételeket tartalmaznak. Önbíráskodás esetén ilyen további feltétel a célzat: ha a kényszerítő cselekményt az elkövető azért követi el, hogy azáltal jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igénynek érvényt szerezzen, nem kényszerítés, hanem önbíráskodás miatt felel. Hozzá kell tenni azonban azt is, hogy az önbíráskodáshoz nem szükséges eredmény bekövetkezése: az elkövető enélkül is felelősségre vonható.

3.2. Zsarolást az követ el, aki jogtalan haszonszerzés végett mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, és ezzel kárt okoz. [Btk. 233. § (1) bek.]. Az önbíráskodás és a zsarolás tényállása szintén több közös elemet tartalmaz: azonos az elkövetési magatartás és az elkövetés módja. Abban is hasonlítanak, hogy mindkettő célzatos bűncselekmény – eltérően határozza meg azonban a törvényhozó az elkövető célját. Ez az eltérő célzat az, amely alapján a két bűncselekmény elhatárolható egymástól. További különbség közöttük, hogy a zsarolás befejezettségéhez kár bekövetkezésére is szükség van, ezzel szemben az önbíráskodás immateriális bűncselekmény. Visszatérve a célzatra: az önbíráskodás elkövetőjének célja valamely jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igény érvényesítése. Jogos az igény, ha ténylegesen fennáll valamely olyan vagyoni jogviszony, amelynek kötelezettje a sértett; jogosnak vélt az az igény, amely esetében az elkövető tévedésben van igénye jogosságának tekintetében: a jogos vagyoni igény vagy egyáltalán nem létezik, vagy nem úgy létezik, ahogyan azt az elkövető elképzei.³⁶³ Az elkövető tudata tehát nem foghatja át az igény jogtalanságát: vagy tisztában van igénye

³⁶³ Erdősy Emil: Az önbíráskodás. In: Erdősy-Földvári-Tóth: Magyar büntetőjog Különös rész. Budapest, 1998. 323-324. o.

jogosságával, vagy e tekintetben tévedésben van. Cselekményét így nem igényének jogtalansága, hanem az igény érvényesítésének jogellenes módja jellemzi. Ezzel szemben a zsarolás elkövetőjének célja a jogtalan haszonszerzés. Tisztában van azzal, hogy az a vagyoni haszon, amelynek elérésére törekszik, őt jogszerűen nem illeti meg. Tisztában kell lennie továbbá azzal is, hogy cselekménye eredményeként más személy vagyonaiban értékcsökkenés, kár keletkezik (BH 1995. 80).

Ennek megfelelően zsarolásnak értékelte a bíróság annak az elkövetőnek a cselekményét, aki adását arra kényszerítette, hogy az általa is elismert, de egyébként bírósági úton nem érvényesíthető tartozását munkahelyének pénztárából egyenlítse ki (BH 1995. 80.). Ugyancsak zsarolást állapítottak meg abban az esetben, amikor az elkövető egy eredetileg kamatkikötést nem tartalmazó szerződésből származó követelése mellett utóbb kamat megfizetését is követelte (BH 1999. 293.).

Problémát jelenthet az önbíráskodás és a zsarolás elhatárolásában az uzorás szerződésekből eredő követelések jogi megítélése. A kérdés lényege: jogosnak tekinthető-e az uzorás szerződésből eredő követelés? A Ptk. 202. §-a szerint, ha a szerződő fél a szerződés megkötésekor a másik fél helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan előnyt kötött ki, a szerződés semmis (uzorás szerződés). A bírói gyakorlat szerint a szerződés uzorás jellegének megállapításához több feltétel együttes fennállása szükséges. Objektív jellegű feltétel, hogy az egyik szerződő fél gazdasági helyzete válságos legyen, szubjektív jellegű feltétel pedig, hogy az ellenérdekű fél ezt célzatosan kihasználva olyan előnyhöz jusson, amely egyébként őt nem illeti meg (BH 1996. 326). Az így megkötött szerződés a polgári jog szabályai szerint semmis, abból követelése egyik félnek sem keletkezik. Az uzorát kikötő fél tisztában van azzal, hogy olyan követelést támaszt, amely őt jogosan nem illeti meg; szándéka pontosan a jogtalan vagyoni haszon megszerzésére irányul. Követelése kikényszerítésével tehát zsarolást követ el.

3.3. Több nehézséget okoz az önbíráskodás és a rablás elhatárolása. A Btk. 321. § (1) bek. szerint az követ el rablást, aki idegen dolgot jogtalan eltulajdonítás végett úgy vesz el mástól, hogy evégből valaki ellen erőszakot avagy élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz, illetőleg valakit öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyez. A (2) bek. szerint rablás az is, ha a tetten ért tolvaj a dolog megtartása végett erőszakot avagy az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz.

Számos különbséget találunk a két bűncselekmény között a tárgyi és az alanyi oldalon egyaránt.

A tárgyi oldalt vizsgálva különbséget tapasztalunk köztük a jogi és az elkövetési tárgy, az elkövetési magatartás és az elkövetés módja vonatkozásában. Korábban volt már szó arról, hogy az önbíráskodás köznyugalom elleni bűncselekmény; a rablás jogi tárgya ezzel szemben kettős: tárgya egyrészt a tulajdonjog, másrészt pedig az ember cselekvési szabadsága. A kettős jogi tárgy következik abból, hogy a rablás összetett bűncselekmény, amely két mozzanatból: kényszerítésből és valamely dolog elvételéből (lopás) áll. Ebből adódik az elkövetési magatartások közötti különbség: az önbíráskodással szemben rablás esetén a kényszerítő cselekményt mindig követnie kell valamely dolog elvételének.³⁶⁴ Ehhez kapcsolódik még, hogy a rablásnak mindig van elkövetési tárgya: idegen, értékkel bíró, ingó dolog. Ami az elkövetés módját illeti: a rablás tényállásában a törvényhozó nem pusztán fenyegetésről, hanem az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetésről beszél. Két irányban szűkíti tehát a fenyegetés tartalmát és hatását: egyrészt az élet vagy a testi épség ellen kell irányulnia, másrészt közvetlennek kell lennie.³⁶⁵

A két bűncselekmény közötti legfontosabb különbséget az eltérő célzatban találjuk. Az önbíráskodás elkövetőjének célja az, hogy egy jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igénynek érvényt szerezzen. Rablás esetében kétszeres célzatról beszélhetünk: az eszközcselekmény (erőszak, fenyegetés alkalmazása) célja a vagyon elleni támadás lehetővé tétele vagy megkönnyítése, a célcselekmény pedig a jogtalan eltulajdonításra irányul. Bármelyik elem hiánya kizárja a rablás megállapításának lehetőségét: ha az elkövető az eszközcselekményt vagyon elleni támadás végett tanúsítja ugyan, de ennek nem a jogtalan eltulajdonítás, hanem jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igény érvényesítése a célja: cselekményével nem rablást, hanem önbíráskodást valósít meg.³⁶⁶ Ezen a ponton határolható el egymástól leginkább a két bűncselekmény: ha ugyanis adott egy vagyon elleni erőszakos támadás, amely egy ingó dolog elvételére irányul, az aszerint fog rablásnak vagy önbíráskodásnak minősülni, hogy mi volt a támadással az elkövető célja. Ha a célja jogtalan vagyoni haszon szerzése volt, rablásért felel, ha csupán jogos vagy annak vélt igényét kívánta meg nem engedett módon érvényesíteni, önbíráskodást követ el.

³⁶⁴ Kivéve természetesen a tetten ért tolvaj esetét, hiszen ekkor a célcselekmény (dolog elvétele) megelőzi az eszközcselekményt (erőszak, fenyegetés alkalmazása).

³⁶⁵ Erdősy Emil: Az önbíráskodás. In: Erdősy-Földvári-Tóth: Magyar büntetőjog Különös rész. Budapest, 1998. 451. o.

³⁶⁶ Erdősy Emil: Az önbíráskodás. In: Erdősy-Földvári-Tóth: Magyar büntetőjog Különös rész. Budapest, 1998. 453. o.

A célzathoz kapcsolódva vizsgálunk kell az elkövető és a sértett kapcsolatát mind a rablás, mind az önbíráskodás esetén. Különös jelentősége van a két bűncselekmény elhatárolásakor az elkövető és a sértett közötti vagyoni viszonyoknak is. A rablás megítélése ebből a szempontból egyszerűbb: két személy áll egymással szemben. Elkövetője egy számára idegen, a sértett birtokában lévő dolog megszerzése érdekében erőszakot vagy az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz a sértettel szemben. Rablás esetén az elkövető és a sértett ugyanazon a helyen, ugyanabban az időben vannak jelen.³⁶⁷

Több probléma merülhet fel az önbíráskodás vizsgálata kapcsán, különösen, ha a bűncselekmény elkövetését megelőző vagyoni jogviszonyra is gondolunk. Előfordulhat, hogy „három pólusúvá” válik a bűncselekmény: elképzelhető, hogy vagy az elkövető, vagy pedig a sértett kívül esik a megelőző vagyoni jogviszonyon. Ez az utóbbi eset akkor fordul elő, ha az elkövető tévedésben van a vagyoni jogviszony kötelezettjével kapcsolatban, a sértettet hiszi a kötelezettnek, követelését vele szemben jogosnak véli. Ennek megítélése nem okoz gondot, az elkövető ilyenkor önbíráskodás miatt vonható felelősségre. Vitás lehet viszont az elsőként említett eset, tehát ha az elkövető esik kívül a vagyoni jogviszonyon, vagyis ha valaki nem a saját, hanem más személy vagyoni igényének érdekében lép fel (pl.: pénzbehajtók). Ez a lehetőség és ezzel együtt a kétségek egyébként a törvény nyelvtani értelmezéséből következnek: az önbíráskodás tényállása „igény” érvényesítését említi, és semmivel nem utal arra, hogy az elkövető vagyoni igényéről van szó. Másszóval: a vagyoni jogviszony kötelezettje a sértett, de jogosultja nem az elkövető. Ez utóbbi ilyenkor vagy tisztában azzal, hogy az igény, amelynek érvényesítésére törekszik, nem őt illeti meg, vagy pedig tévedésben van és úgy véli, hogy az igény jog szerint őt illeti, másképpen: tévesen azt gondolja, hogy ő a vagyoni jogviszony jogosultja. Ha tévedésben van, és azt hiszi, hogy ő a vagyoni jogviszony jogosultja, igényét jogosnak vélheti – cselekménye önbíráskodás. Viszont ha tisztában van azzal, hogy az igény jog szerint nem őt illeti, akkor azzal is tisztában kell lennie, hogy egy számára idegen dolog megszerzésére törekszik, ezzel pedig már el is jutottunk a rablás tényállásához, függetlenül attól, hogy mi motiválta a cselekmény elkövetését. Ez a két bűncselekmény elhatárolásának legérzékenyebb pontja: kérdéses, hogy mi adhat alapot az elkövetőnek arra, hogy beavatkozzon egy tőle független vagyoni jogviszonyba (ilyen alap lehetne pl. a hozzátartozói viszony, a megbízás, stb.). Olyan alapot, amelyet a jog is elismer azáltal, hogy a megszerezni kívánt dolgot a továbbiakban nem tekinti az elkövető számára idegennek – holott ténylegesen továbbra is az –, és így felmenti a súlyosabb rablás miatti

³⁶⁷ Csalay András: A rablás és az önbíráskodás elhatárolási kérdései. *Belügyi Szemle* 1988. 1. sz. 18. o.

felelősségre vonás alól. Véleményünk szerint – tekintettel az igények ilyen módon történő érvényesítésének szervezettségére, az ezekben az esetekben szinte kivétel nélkül tapasztalható erőfölényre, stb. – ilyen alapot nem ismerhetünk el,³⁶⁸ ezeket az eseteket tehát rablásnak kell tekintenünk. Szerencsésebb lenne, ha a törvény is szűkítené az igényeknek azon körét, amelyek önhatalommal való érvényesítése önbíráskodás; tehát ha a tényállásban a kényszerítő cselekmény célját abban jelölné meg, hogy azáltal az elkövető „jogos vagy jogosnak vélt igényének érvényt szerezzen”. Ez már csak azért is logikusabb lenne, mert a bűncselekmény elnevezése „önbíráskodás”, ami azt fejezi ki, hogy az elkövető saját maga jár el az ügyében, anélkül, hogy annak intézését az állam szerveire bízna.

Az igény jogosságával, jogtalanságával kapcsolatos problémák merülnek föl azokban az ügyekben, amelyekben valamely szerencsejátékból (legtöbbször kártyajátékból), fogadásból eredő követelése teljesítése érdekében alkalmaz az elkövető a sértettel szemben erőszakot vagy fenyegetést. Az ilyen esetek megítélésénél először is azt kell megállapítani, hogy az elkövető igénye a követelés teljesítésére értékelhető-e jogos vagy jogosnak vélt igénynek. A döntéshez segítségül kell hívnunk a polgári jog szabályait, azonban figyelemmel kell lennünk arra is, hogy tiltott vagy nem tiltott szerencsejátékról van-e szó.

Az egyébként nem tiltott szerencsejáték során elért nyeremény az ún. naturalis obligatio-k körébe tartozik, amelyeket a Ptk. 204. §-ának (1) bekezdése sorolja fel. Az a) pont szerint ilyen a játékból vagy fogadásból eredő követelés, kivéve, ha a játékot vagy fogadást állami engedély alapján bonyolítják le. A természetes kötelmek általános jellegzetessége, hogy érvényesítésük bírósági úton nem lehetséges, azonban az önkéntes teljesítést nem lehet visszakövetelni jogalap nélküli gazdagodás jogcímén. Ebből az következik, hogy az ilyen szerencsejátékból eredő követelés érvényesnek, a követelés teljesítésének igénye jogosnak tekinthető. Ezért ha a nyertes erőszakot vagy fenyegetést alkalmaz nyereménye megszerzése érdekében, cselekménye önbíráskodásnak minősül.³⁶⁹ A vesztes fél – aki jogi úton nem kötelezhető a nyeremény átadására – önkéntes teljesítése³⁷⁰ esetén a nyeremény a nyertes

³⁶⁸ Különösen igaz ez azokra az esetekre, amelyek során a jogosult az elkövetőt felbérelt igényének érvényesítésére: a közöttük létrejött szerződés semmis, mert jogszabályba ütközik, hiszen a szolgáltatás nem más, mint bűncselekmény elkövetése.

³⁶⁹ Belovics Ervin: Az önbíráskodás in: Belovics-Molnár-Sinku: Büntetőjog Különös rész. Budapest, 2002. 359-360. o. Ettől eltér az a nézet, mely szerint a nyeremény erőszakos elvétele csak abban az esetben minősül önbíráskodásnak, ha a nyertes jogosnak vélhette a rá vonatkozó igényét, cselekménye egyébként rablásként értékelhető. Ennek alapja pedig az lehet, hogy pl. műveltsége, vagy társasági szokásai alapján nem ismerhette a polgári jog szabályait. Nagy Ferenc: Az önbíráskodás in: Magyar büntetőjog Különös rész. Szeged, 2001. 507. o.

³⁷⁰ Nem tekinti a bírói gyakorlat önkéntes teljesítésnek a pénz játékbankban történő előzetes elhelyezését. (BH 1984. 346.)

tulajdonába kerül, azt nem követelheti vissza; ha a visszaszerzés érdekében erőszakot vagy fenyegetést alkalmaz, rablást valósít meg.

Más a helyzet a tiltott szerencsejátékok során elért nyeremények megítélésénél. Az ilyen játékokban való részvétel jogszabályba ütközik, hiszen megvalósítja a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 154. § (2) bekezdésébe ütköző szabálysértést. A Ptk. szabályai szerint az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, semmis (érvénytelen) szerződés [200. § (2) bek.]. A nyertes fél igénye a nyereményre ebben az esetben nem tekinthető jogosnak, így ha annak megszerzése érdekében alkalmaz erőszakot vagy fenyegetést, nem önbíráskodást, hanem rablást valósít meg. A vesztes fél azonban, amennyiben a nyereményt önként átadta, hivatkozhat a Ptk. 237. § (1) bekezdésére, mely szerint az érvénytelen szerződés esetében a szerződéskötés előtt fennállott helyzetet kell visszaállítani. Erre vonatkozó igénye bíróság előtt is érvényesíthető. Ha a visszaszerzés érdekében erőszakot, fenyegetést alkalmaz, cselekménye önbíráskodásként értékelhető (BH 1988. 168.).

4. A jogos önsegély kérdése

Napjainkban egyre több olyan esettel találkozunk, melyekben az állampolgárok vagyoni igényeik érvényesítését nem bízzák az állam apparátusára, hanem saját maguk intézik azt, ha kell, önhatalommal. Annak, hogy az állampolgárok inkább önhatalommal érvényesítik jogaikat, mintsem az arra rendelt állami szervekre bíznák azt, számos oka lehet. Elég csak arra gondolnunk, hogy az utóbbi években milyen magas volt a vagyon elleni bűncselekmények száma és az arányuk összбүнözésen belül. Közismert, hogy az ilyen jellegű bűncselekmények felderítése érdekében indult hatósági eljárások igen lassúak, és csekély eredménnyel járnak. Napjainkban sajnos általános és mindennapi tapasztalat az, hogy a vagyon elleni bűncselekmények sértettjeinek nem sok reményük lehet arra, hogy káruk megtérüljön. Éppen ezért a vagyontárgyaikat erőszak útján visszaszerző és sérelmeiket saját maguk megtorló személyeket a közvélemény részéről fokozódó rokonszenv kíséri, melynek eredménye, hogy többen legalábbis erkölcsileg felmentve érzik magukat, ha önhatalmúlag szereznek elégtételt. Az önhatalom gyakorlására jogrendszerünk szűk körben és igen szigorú keretek között ad lehetőséget, elsősorban a vagyoni érdekek védelmének céljából teszi lehetővé alkalmazását. A keretek átlépése azonban már bűncselekmény: az önhatalommal élő személy az esetek zömében önbíráskodás miatt felel. A büntetőjog ugyanis nem tolerálja sem a jogosnak vélt, sem pedig a valóban jogos igények önhatalommal történő érvényesítését, ha azokhoz erőszak vagy fenyegetés társul. Ez az elv pedig attól függetlenül kell, hogy érvényesüljön, hogy

milyen gyorsasággal és milyen eredményességgel alakul a jogos igények hatósági érvényesítése, illetve hogy jogosak-e a bírósági határozatok törvényes végrehajtásának nehézségéről – esetenként lehetetlenségéről – időről-időre megfogalmazott észrevételek.

Minden jogállamban – vagy hazai viszonyainkra tekintettel fogalmazzunk inkább így: jogállammá válni kívánó országban – ugyanis a rend híveinek előbb-utóbb be kell látniuk: fontosabb igény fűződik ahhoz, hogy az esetleg lassabb, körülményesebb, de mindenképpen törvényes úton járjunk, mint ahhoz, hogy belenyugodjunk a törvénysértésekkel kikövezett, ám gyors és hatékony kerülő utak alkalmazásába. Az első esetben ugyan nehéz, olykor szinte lehetetlen a törvényes módon eljutni az igazunkig, de ha az utóbbi lehetőséget választjuk, tisztában kell lennünk azzal, hogy az az „igazság”, amit legalizált vagy hallgatólagosan elfogadott erőszakkal vagy fenyegetéssel lehet kikényszeríteni, nem biztos, hogy valójában igazság, ám biztos, hogy nem legitim. Téves elképzelés az is, hogy napjainknak az egyént, az egyéni érdekeket előtérbe helyező világa egyben az igényérvényesítés egyéni módszereinek elismerését is jelentené.

Vannak olyan esetek, amelyekben az egyénnek a jogrendszer lehetőséget biztosít arra, hogy érdekeit önmaga védje meg, vagy azokat saját maga érvényesítse. Az önhatalom ilyen törvényes gyakorlását a Btk. is elismeri akkor, amikor büntetlenséget biztosít annak, aki bár a vagyoni igényt erőszakkal vagy fenyegetéssel érvényesítette, de az erőszak vagy fenyegetés alkalmazása az igény érvényesítésének megengedett eszköze volt [Btk. 273. § (2) bek.].

ÖSSZEGZÉS

1. A jogtörténeti előzmények világossá teszik, hogy a köznyugalom elleni bűncselekmények körét minden korban az uralkodó ideológia határozta meg, hiszen e bűncselekményeket mindig annak érdekében használta az éppen aktuális hatalom, berendezkedés, hogy korlátozza a fennálló renddel szembeni kritika kinyilvánítását. Az egyes korszakokban azonban eltérő volt a büntető jogszabályokat ért ideológiai behatás mértéke, s e mérték határozta meg döntően a vélemény-nyilvánítás szabadságának határait. A sajtótörvény, az 1848:18. tc. hazánkban első alkalommal deklarálta, hogy „gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti.” Az 1848-as forradalom és szabadságharc Magyarországon a szabadságjogok – és köztük a vélemény-nyilvánítás szabadsága – terén valódi kiterjesztést hozott, ez a vívmány azonban a szabadságharc leverését követően szertefoszlott. Az emberi és politikai jogok csak a neoabszolutizmus bukását követően kerültek újból előtérbe. Ezek biztosítása a kiegyezést követő időszak egyik legfontosabb célkitűzése volt. 1867 után a liberalizmus eszméjére alapozva, a kor közjogi pozitivizmusa alapján számos szabadságjog gyakorlásának keretei törvényi szabályozást nyertek, ez alól azonban kivételt képezett a gondolat- és véleménynyilvánítás szabadsága, mely soha nem került jogszabályainkban alapelveként rögzítésre.

Alig egy évtizeddel a kiegyezést követően a Csemegi-kódex nyilvánvalóan büntetőjogi védelemben részesítette a kialakult állami berendezkedést, az Ausztriával és az uralkodóval való kapcsolatot, az egyes nemzetiségek, társadalmi osztályok, felekezetek közötti békés egymás mellett élést. Később, a vesztes első világháborút és a Tanácsköztársaságot közvetlenül követő időszak politikai instabilitása miatt nem volt lehetőség a dualizmus időszakában a törvényekben és a bírói gyakorlatban kidolgozott szabadságjogok gyakorlására, a kialakuló új hatalmi rend pedig az éppen aktuális politikai céloknak megfelelően csökkentette az érvényesítésük lehetőségeit. A második világháború felé haladva egyre szélesedett a büntetőjogi szabályozás köre, és ezzel együtt egyre szűkültek az állampolgári szabadságjogok. Azonban ezek végleges eróziójáról nem beszélhetünk, sőt védelmükben – mint pl. a nemzetiségi érzület büntetőjogi védelme – európai viszonylatban is kiemelkedő megoldások is születtek. A második világháborút követően megalkotott erősen ideológiai megalapozottságú jogszabályok hatályba lépése fordulópontot jelentett a büntetőjogi gondolkodásban: egyfelől együttesen leszámoltak a korábbi korszakok büntetőjogi meggyőződésével, másfelől új eszmék előtt tárta szélesre a kaput.

Az első szocialista kódex, az 1961. évi V. tv. törvény a büntetőjog két fontos feladatának a védelmet és a nevelést tekintette. A törvényi szabályok a kor ideológiai elvárásainak megfelelően kerültek megalkotásra, és széles körben, törvényi garanciák és korlátok nélkül rendelték büntetni a szocialista állami berendezkedés elleni „hangulatkeltő” cselekményeket. Maga a törvény olyan törvényi tényállási elemeket tartalmazott, melyek a gyakorlatban a konkrét cselekmény elbírálása kapcsán, ahhoz mérten tágíthatók voltak. A tényállási elemek tágítását aztán elvégezte mind a jogirodalom, mind pedig a joggyakorlat, élén a Legfelsőbb Bírósággal.

Az effajta büntetőjogi szabályozás és ítélkezési gyakorlat nem hagy kétséget az utókor számára afelől, hogy a második világháborút követően hazánkban a véleménynyilvánítás joga nem illette meg az állampolgárokat, legalábbis a politikai vélemények megfogalmazása tekintetében.

Érdemben nem változott a helyzet az 1978. évi IV. törvény hatályba lépésekor sem, amelynek alapvető célja csupán az volt, hogy megfeleljen a jogalkalmazás során szerzett tapasztalatoknak. A paradigmaváltás csak a rendszerváltozáskor következhetett be.

2. A köznyugalom elleni bűncselekmények kritikai elemzésének egyik előkérdése a jogi tárgy fogalmának tisztázása. Erre a jogirodalomban újabban felmerült kétségek ellenére lehetőség és szükség is van. Az anyagi büntetőjog dogmatikus jellegéből következik ugyanis, hogy a fogalmi rendszerből egyetlen elem sem hiányozhat, hiszen az a rendszer összeomlásához vezethet. Más hasonlóan bonyolult fogalmak meghatározása is lehetséges, ugyanez érvényes a jogi tárgy fogalmára is. A fogalom tisztázásának szükségessége adódik a jogi tárgy funkcióiból is. A jogi tárgy két legfontosabb funkcióját a rendszerimmanens és a rendszerkritikus jelzőkkel lehet illetni. A rendszerimmanens funkció a büntetőjogon belül értelmezhető, egyfajta „munkaeszköz”, ami az egyes törvényi tényállások csoportosítására és a bírói gyakorlatra van hatással. A rendszerkritikus funkció alapján arra kaphatunk választ, hogy melyek azok a jogi tárgyak, amelyek büntetőjogi védelmet igényelnek.

A jogi tárgy ezen funkcióinak hasznosítása nem mellőzheti az előkérdés: a fogalom megválaszolását.

3. A jogi tárgy rendszerkritikai funkciójának érvényesítéséhez szükséges annak tisztázása, hogy mit tekintünk a büntetőjog általános társadalmi rendeltetésének. A kérdés nem válaszolható meg anélkül, hogy állást foglalnánk az állam feladatairól illetve az állam és a polgárok viszonyáról.

A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes években egy új államfelfogás kezdett kialakulni, amelyet az újabb szakirodalom a „közösségi állam” elnevezéssel illet. Magunk részéről ezen koncepció hívei vagyunk.

Ennek az állammodellnek a jellegzetessége az esélyegyenlőség és a szociális igazságosság biztosításának igénye, de a verseny és a piaci viszonyok tiszteletben tartásával. Fontos célkitűzés a bürokrácia csökkentése, ezzel együtt a decentralizáció és a köz- és privátszféra között egy új típusú kapcsolat kialakítása. A közösségi állam felértékeli az önkormányzást, törekszik a helyi demokrácia újjáépítésére. Gazdasági téren az elvonás csökkentése, az adók alacsony szinten tartása továbbá a gazdasági élet szociális dimenzióinak hangsúlyozása jellemző, nagyobb szerepet szánva a gazdasági egyesüléseknek és a helyi hatóságoknak. Igény mutatkozik az állam, a társadalom és az egyén kapcsolatrendszerének újragondolására. Szemben a korábbi neoliberális társadalompolitikával, a közösségi állam határokat kíván szabni a szélsőséges individualizációnak és a társadalom széttöredezésének. Törekszik a társadalmi, közösségi értékek hangsúlyozására, a közösség újjáépítésére. Ezzel együtt a bűnözés elleni erőteljes fellépést tartja szükségesnek. Ebben a koncepcióban az egyén és a közösség, az egyéni és közösségi értékek egyaránt fontosak, felismerve azt, hogy a kettő egymás nélkül nem létezik: nincs közösség annak alkotóeleme, az egyén nélkül, nélkül, az egyéni lét pedig nem értelmezhető a közösségi környezet nélkül. Következtetésünk: a közösségi államban nincsenek pusztán egyéni értékek, érdekek, vannak közösségiek is. Ezek körének meghatározásakor azonban nem szakadhatunk el az individuumból, a közösségi érdekeket mint az egyének összessége érdekeiként foghatjuk fel, másképpen: a közösségi érdekeket az egyén érdekeiből kell közvetlenül levezetnünk.

Mindezek alapján a közösségi állam-felfogás keretei között a büntetőjog társadalmi rendeltetésének az egyéni, illetve az ebből eredeztethető közösségi értékek védelmét tartjuk az azokat veszélyeztető magatartásokkal szemben.

4. A büntetőjog nevelő funkcióját el kell utasítanunk. Ma is van ugyanis olyan felfogás, amely a társadalom védelme mellett az állampolgárok tudati befolyásolását is e jogág – és általában minden jogág – feladatának tekinti. Amikor ugyanis a törvényhozó egy cselekményt tényállás megalkotásával és büntetés kilátásba helyezésével büntetni rendel, egyben kifejezi az arról alkotott helytelenítő értékítéletét, és ezzel befolyásolja az állampolgárokat annak érdekében, hogy ők is hasonlóképp gondolkodjanak a kérdéses cselekményről.

A büntetőjog ekképp értelmezett nevelő funkciójával nem érthetünk egyet, ez ugyanis a jogalkotás konfliktusos felfogásából ered. A bűncselekmények meghatározása a konfliktusos

modellben egy társadalmi csoport felfogását tükrözi, mely csoport kívánatosnak tartja, hogy gondolkodását az egész közösség, a társadalom magáévá tegye.

Ezzel szemben a konszenzusos modell lényege, hogy ha a társadalom túlnyomó része helytelenít egy meghatározott cselekményt, akkor annak büntetendővé nyilvánítása konszenzus alapján történik, és ebből eredeztethető a büntetőjog védelmi funkciója. Modern jogállami keretek között csak ez a konszenzusos jogalkotási modell képzelhető el, a konfliktusos modellt, és vele együtt a büntetőjog nevelési funkcióját el kell utasítanunk.

5. A bűncselekmény jogi tárgya a büntetőjogi védelmet igénylő egyéni, vagy az abból eredeztethető közösségi érték. Kiindulópontunk az egyéni érték, amely az értékelő személynek bizonyos dolgokhoz, jelenségekhez fűződő pozitív kapcsolatát jelenti, azaz az egyén az értékelés tárgyait (azok létezését vagy fenntartását) a maga szempontjából előnyösnek, kedvezőnek tartja. Az egyén azonban a közösség része, így léteznek közösségi értékek is, ezek azonban csak annyiban lehetnek a büntetőjogi védelem tárgyai, amennyiben – az individuumból kiinduló monista jogtárgy-felfogás értelmében – közvetlenül visszavezethetők egyéni értékekre. A közvetlen visszavezethetőség azt jelenti, hogy a közösségi érték az egyén közösségben való kibontakozását szolgálja. Amennyiben ilyen kapcsolat nincs, a büntetőjogi védelem nem indokolt, esetleges megléte csupán egy rosszul értelmezett, erősen moralizáló jellegű nevelési célt szolgálhat.

A meghatározás fontos eleme, hogy csak a büntetőjogi védelmet igénylő érték lehet jogi tárgy. Ez a büntetőjog szubszidiaritásához, illetve ultima ratio jellegéhez vezet bennünket. A jogirodalom számára is irányadó az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozatában tett megállapítás, mely szerint „a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.”

6. A korábbi értelmezések határozatlansága miatt a közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalmának új megközelítésére van szükség. A *közrendet* mindenekelőtt a rend fogalmából kiindulva lehet definiálni. A rend alapvető emberi princípium, a struktúrát jelenti, azaz hogy a külvilág egyes összetevői meghatározott, szabályokon alapuló kapcsolatban vannak egymással. A közrend a köz (állami, társadalmi élet) egyes szereplőinek egymáshoz viszonyított, szabályokon alapuló kapcsolata. Olyan objektív helyzetet értünk rajta, amelyben biztosítva van, hogy az egyes személyek, személyösszességek, közösségek és az állami

szervek jogait zavartalanul, azok rendeltetésének megfelelően gyakorolják, és kötelességeiket így teljesítik. Ez a helyzet, állapot nemcsak azt feltételezi, hogy a jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése a jogszabályoknak megfelelően történik, hanem azt is, hogy ennek külső, objektív külvilági feltételei is megvannak.

Hasonlóan a közrendhez, a *közbiztonság* is a biztonság fogalmából vezethető le. Már ennek megragadása is nehézkes, hiszen a lehetséges alanyok, az érintett tárgyak és a lényeges tartalom szinte felsorolhatatlanul sokféle változata képzelhető el. Általánosan azonban az elfogadható, hogy a biztonság a biztonság hiányával áll kolleratív viszonyban. A közbiztonság a közösség tagjai (természetes és jogi személyek, állam) és javaik háborítatlanságát jelenti. A közbiztonság elleni bűncselekmények nem az egyesek személye vagy javai elleni támadásoktól védenek, hanem olyan cselekményekkel szemben, amelyek jellegükből adódóan egy nagyobb csoport vagy egy közösség érdekei ellen irányulnak.

A *köznyugalom* szoros kapcsolatban áll mind a közrenddel, mind a közbiztonsággal. A nyugalom egy érzés, az ember lelki állapotának, hangulatának egyik megnyilvánulása. A nyugalom feltétele annak tudata, hogy személyünk és javaink biztonságban vannak, a káros behatásoktól, a veszélyes helyzetektől védettek.

A köznyugalom ezek alapján a közösség tagjainak a közrendhez és a köznyugalomhoz fűződő kollektív pozitív érzelmi kapcsolata, egy olyan közösségi hangulat, amely abban jelenik meg, hogy a közösség tagjai saját maguk illetve egymás személyét és javaikat biztonságban tudják, és meg vannak győződve arról, hogy jogaik gyakorlása és kötelezettségeik teljesítése nem ütközik külső akadályba. A köznyugalom nem az egyén biztonságba vetett tudata, hanem kollektív érzés, ezt az is alátámasztja, hogy a jelenlegi köznyugalom elleni bűncselekmények tényállásában rendre visszatérő elem a nagy nyilvánosság, más tényállások esetén (pl. garázdaság) a dolog természetéből adódik a nyilvános elkövetés.

7. A jogi tárgy, továbbá a közrend, a közbiztonság és a köznyugalom fogalmainak vizsgálatából és a levonható az a következtetés, hogy a köznyugalom önmagában nem lehet egy bűncselekmény jogi tárgya. Nem vitás, hogy egy olyan pozitív érzés, mint a nyugalom elérése minden ember számára kívánatos, értékes. Kérdéses azonban, hogy ez büntetőjogi eszközökkel elérhető el egyáltalán. Álláspontunk határozottan az, hogy hasonlóan a morálhoz, a tisztelethez, a jogkövetéshez, stb., a nyugalom sem érhető el a büntetőjog eszközeivel.

A jogi tárgyról vallott felfogásunkból sem vezethető le a köznyugalom, mint védendő közösségi érték. A büntetőjog elsődleges feladatának az egyéni értékek védelmét tekintettük, a közösségiekét csak annyiban, amennyiben az individuumhoz köthető értékekből

levezethetők. Az egyén nyugalmanak, hangulatának védelme a büntetőjog ultima ratio jellegéből adódóan nem képezheti büntetőjogi védelem tárgyát. Ebből az is adódik, hogy egy közösség tagjainak kollektív érzése sem lehet e védelem tárgya.

8. A Btk. közrend elleni bűncselekményeket szabályozó fejezetének átalakítása szükséges. Ez idő szerint hatályos törvényünk a következő bűncselekményeket nevezi köznyugalom ellenieknek: törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás, közösség elleni izgatás, nemzeti jelkép megsértése, önkényuralmi jelképek használata, rémhírterjesztés, közveszéllyel fenyegetés, garázdaság, rendbontás, közszemérem megsértése, önbíráskodás. Álláspontunk szerint ezek közül kettő (törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás, közösség elleni izgatás) valójában közrend elleni, egy (rendbontás) közbiztonság elleni, egy (nemzeti jelkép megsértése) állam elleni, míg egy (holokauszt nyilvános tagadása) inkább emberiség elleni, egy pedig (önbíráskodás) vagyron elleni bűncselekmény. A címben található további törvényi tényállások esetén a jogi tárgy kétséges, így azok büntetendővé nyilvánítása nem indokolt. Figyelemmel az ítélkezési gyakorlatra is, elegendőnek találjuk ezek esetében legfeljebb a szabálysértési felelősség megállapítását.

Magunk részéről de lege ferenda javasoljuk, hogy a megalkotandó Btk.-ban külön fejezetben kerüljenek elhelyezésre a közrend, a közbiztonság elleni, továbbá az eddig nem érintett közegészség és közbizalom elleni bűncselekmények.

A hatályos Btk. közbiztonság és köznyugalom elleni bűncselekményeit alapul véve az új fejezetek a következőképpen alakulnának (a bűncselekmények felsorolása súlyosságuk alapján történik):

ad a) közrend elleni bűncselekmények: terrorcselekmény; légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési, vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése; visszaélés haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel, visszaélés atomenergia alkalmazásával; visszaélés haditechnikai termékkel és szolgáltatással, illetőleg kettős felhasználású termékkel; közérdekű üzem működésének megzavarása; közösség elleni izgatás; törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás.

ad b) közbiztonság elleni bűncselekmények: közveszélyokozás; visszaélés robbanóanyaggal vagy robbantószerrel; visszaélés lőfegyverrel vagy lőszerrel; visszaélés nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel; bűnszervezetben részvétel; visszaélés radioaktív anyaggal; visszaélés nukleáris létesítmény üzemeltetésével.

A magunk részéről a fennmaradók közül a visszaélés méreggel bűncselekményt a közegészség elleni tényállásokhoz, a nemzetközi gazdasági tilalom megsértését pedig a gazdasági bűncselekményekhez soroljuk. Ugyanígy gazdasági bűncselekménynek tartjuk a tiltott szerencsejáték szervezését, tekintettel arra, hogy e cselekmény következtében jelentősen csökken a szerencsejátékok megadóztatásából származó állami bevétel.

A veszélyes eb tartásával kapcsolatos kötelezettség megszegése, a tiltott állatviadal szervezése továbbá az állatkínzás büntetendősége részben a büntetőjog ultima ratio jellegére, részben az *in dubio pro libertate* elvére figyelemmel nem megalapozott. E cselekmények elleni fellépésre a szabálysértési jog kiválóan alkalmas.

9. A törvény vagy hatósági rendelkezés elleni izgatás, mint közrend elleni bűncselekmény büntetendősége igazolt, azonban helyesebb volna a tényálláson két vonatkozásban változtatni. Egyrészt meg kellene szüntetni a törvény és a jogszabály külön említését, másrészt elegendő volna annak rögzítése, hogy az általános engedetlenségre uszítás büntetendő, a „köznyugalom megzavarására alkalmas módon” kitétel elhagyásával.

De lege ferenda javaslatunk a tényállás megszövegezésével kapcsolatban a következő: „Aki nagy nyilvánosság előtt jogszabály vagy hatóság rendelkezése ellen általános engedetlenségre uszít, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” A bűncselekmény elnevezését a tényállás szövegének megfelelően jogszabály vagy hatósági rendelkezés elleni uszításra lenne célszerű változtatni.

10. A közösség elleni izgatás alkalmazása a gyakorlatban ingadozó, az egységes joggyakorlat érdekében ezen változtatni szükséges. Az Alkotmánybíróság 95/2008 (VII. 3.) AB határozata után a közösség elleni izgatás megállapítására nagyon szűk keretek között kerülhet sor. A jogalkalmazásban kialakult helyzet megoldása kötelezettségeket ró nemcsak az Alkotmánybíróságra, de a Legfelsőbb Bíróságra és az Országgyűlésre is.

Az Alkotmánybíróság felelőssége egyértelmű: a saját maga által (is) teremtett zavarban egyértelműen állást kell foglalni a büntethetőség mércéjével kapcsolatban. Ez kétféleképpen lehetséges: egyrészt felülvizsgálhatja a 2004-es és 2008-as határozatokban kifejtetteket oly módon, hogy azokat a továbbiakban nem tekinti irányadónak, és visszatér a korábbi határozataiban rögzített felfogásához, ugyanakkor a „clear and present danger” mellőzésével pontosítja az azokban foglaltakat. Magunk részéről ezt tartanánk a legszerencsésebbnek, és a mostani helyzethez képest határozott előrelépést jelentene. Másrészt természetesen adott a lehetőség a korábbi határozatokban foglalt mérce lejjebb szállítására, ami annyira nem is

lenne bátor lépés a testülettől, hiszen más tényállások (önkényuralmi jelképek használata, nemzeti jelkép megsértése) alkotmánybírósági kontrollja kapcsán az már – igaz, az eltérő sajátosságokra tekintettel – amúgy is lejjebb került.

11. A „gyűlöletre uszítás” helyes értelmezése elveti a „világos és jelenlévő” veszély szükségességét a bűncselekmény megállapításához, ugyanakkor nem elégszik meg a gyűlölet felkeltésével, hanem megkövetel egy hipotetikus visszacsatolást a címzettek részéről a gondolatait közlő felé. Egy személyben kialakuló ellenséges érzelmek, még ha az a gyűlölet szintjét el is éri, nem képezhetik büntetőjogi értékelés tárgyát – a gondolat (érzelem), ha nem nyilvánul meg a külvilágban, nem büntethető. Hasonlóképpen az sem, ha saját ellenérzéseit valaki másokkal közli és másokba táplálja. Még akkor sem, ha érvei egyoldalúak, előítélettől vezéreltek, és a címzett értelmét és érzelmeit ezeknek megfelelően befolyásolja, formálja. Magunk részéről ebben látjuk az izgatás lényegét. Az izgatásnál minőségileg és mennyiségileg is több az uszítás: nem az értelemhez szól, hanem kizárólag az érzelmeket kívánja felkorbácsolni, számolva azzal, hogy a felszított indulatok kitörhetnek és fékezhetetlenné válnak. Itt jelenik meg az a hipotetikus visszacsatolás, amely a büntethetőség alsó határát is jelenti egyben.

12. A nemzeti/állami szimbólumok védelmének helye van a büntetőjogi normák között, szerencsésebb lenne azonban az ellenük irányuló bűncselekményt – hasonlóan más országok megoldásához – az állam elleni bűncselekmények között elhelyezni. E megoldás kifejezésre juttatná, hogy a szóban forgó jelképek döntően mint az állami szuverenitás megtestesítői részesülnek büntetőjogi védelemben.

Mint ahogy a magyar Alkotmánybíróság is kifejtette, ezen szimbólumok jelentéstartalma kettős: egyrészt alkalmasak arra, hogy az egyén kifejezze a nemzethez mint közösséghez tartozását, másrészt az állami szuverenitás külső megjelenítési formáinak tekinthetők.

13. Az önkényuralmi jelképek használata bűncselekmény dekriminalizálása szükséges. A Btk. 269/B. §-a a továbbiakban jelen formájában nem tartható fenn, tekintettel a súlyos alkotmányossági és jogalkalmazási problémákra. Ezt büntetőjogi szempontból azzal az állásponttal indokoljuk, hogy a köznyugalom, mint alapvetően emberi érzés nem képezheti büntetőjogi védelem tárgyát. A bűncselekmény ellen szól az in dubio pro libertate elve, azaz a jogi tárgy meghatározhatatlansága esetén inkább a büntetlenül hagyás mellett kell dönten. Egyetértve végül a Vajnai-ügyben hozott strasbourgi döntéssel, nem indokolja a

véleménynyilvánítás szabadságának ilyen jellegű korlátozását a történelmi helyzet sem, Magyarország stabil demokrácia, demokratikus berendezkedését nem fenyegeti a régmúlt diktatúrák visszatérésének veszélye. A büntetéssel fenyegetés nem alkalmas a visszatartásra, sőt éppen olyan bűncselekményről van szó, ahol a jogi szabályozás – a protest érzések kinyilvánítása és azok igazolása végett – éppen a tiltott cselekmény elkövetésére ösztönöz. Ez pedig végképp nem kívánatos egy alkotmányos demokráciában.

14. A holokauszt nyilvános tagadásának tényállása több ponton aggályos, ezért annak felülvizsgálata elkerülhetetlen. Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy a holokauszt nyilvános tagadását nem tartjuk köznyugalom elleni bűncselekménynek. Ez egyébként a törvény szövegéből is következik, hiszen a tényállás a holokauszt áldozata, mint egyes személy méltóságának megsértéséről beszél. Az egyén méltóságának sérelmét a köznyugalommal összefüggésbe hozni az absztrakció olyan fokát jelentené, amely a büntetőjog-tudomány számára értelmezhetetlen. Semmilyen más, az egyén méltóságát sértő bűncselekmény sem vonható a köznyugalom megzavarásának fogalma alá.

Hagyományos értelemben véve a köznyugalom elleni bűncselekmények a nyugodt és kiegyensúlyozott társadalmi légkört támadják, olyan antiszociális viselkedések, amelyek a polgárok és a közösségek békés egymás mellett élését igyekeznek aláásni. Ilyen jellegzetességet a holokauszt nyilvános tagadásánál nem találunk. Ez a cselekmény legfeljebb a közbeszédet ideig-óráig kedvezőtlenül befolyásoló bűncselekmény, azonban a köznyugalom megzavarására már csak azért sem alkalmas, mert a magyar társadalom elsöprő többsége elveti az ilyen jellegű gondolatokat.

A holokauszt nyilvános tagadásának új tényállása amellet, hogy komoly alkotmányossági kérdéseket is felvet, több probléma elé állítja a jogalkalmazót. A tényállás utalása az egyéni méltóság sérelmére, a holokauszt tényébe tartozó adatok törvényileg nem meghatározott köre, az elkövetési magatartás abszurd hiányossága (a holokauszt helyeslése nem bűncselekmény) komoly aggályokat ébresztenek alkalmazhatóságával kapcsolatban.

Álláspontunk szerint – összhangban a vonatkozó, közösség elleni izgatást tárgyaló részben ismertett nemzetközi normákkal – szerencsésebb volna nem csupán a holokauszt, hanem minden népirtás tagadását büntetni. Így ugyanis lehetőség nyílna a cselekményt – minden közösségi vagy egyéni méltóság sérelmére történő utalás nélkül, pusztán a megtörtént borzalmak tagadására hivatkozva – az emberiség elleni bűncselekmények között szabályozni.

15. A garázdaság tényállásának „kihívóan közösségellenesség” eleme sérti a jogbiztonságot. A kihívóan közösségellenesség megállapítása a jogalkalmazásban meglehetősen esetleges, gyakorlatilag az eljáró szervek diszkrecióján múlik, hogy sor kerül-e a büntetőjogi felelősségre vonásra. A tényállási elem határozatlansága emiatt jogbiztonsági problémákat vet fel, amely szintén azt erősíti, hogy az ilyen jellegű cselekmények bűncselekményként való megítélése nem tartható.

16. A garázdaság halmazatban történő megállapítása a büntetési tételénél nem súlyosabban fenyegetett testi sértéssel vagy rongálással ellentétes a szubszidiaritás elvével. A garázdaság szubszidiárius bűncselekmény, amelyre a törvény a „ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg” fordulattal utal.

A szubszidiaritás a látszólagos alaki halmazat feloldásának egyik alapelve, amely a legrégebbi értelmezések szerint azt jelenti, hogy „egyik törvényt csak akkor lehet alkalmazni, ha a másikat nem lehetne.” Az elsődlegesen alkalmazandó tényállás (lex primaria) megvalósulása esetén a kiegészítő jellegű (lex subsidiaria) megállapítása kizárt. Így tehát a szubszidiaritás elve szerint ha van olyan büntető rendelkezés, amely megvalósulása kizárja a szubszidiárius tényállás megállapítását, akkor halmazati minősítésre sem kerülhet sor.

17. A garázdaság bűncselekményi alakzatának fenntartása nem indokolt. Nagy László Tibor húsz évvel ezelőtt megjelent tanulmányában de lege ferenda öt lehetőséget sorolt fel a garázdaság szabályozásával kapcsolatban. Minimális programként említette, hogy a jogalkalmazásban fellelhető bizonytalanságok kezelése érdekében szükség lenne egy elvi iránymutatásra. Lehetőségként vázolta fel, hogy a tényállás rögzíthetné az elkövetési motívumot, ami azonban lehetetlenné tenné, vagy legalábbis megnehezítené a bűncselekmény megállapítását. Eggyel jobb megoldásnak tartotta az alapeset eredmény-bűncselekménnyé alakítását, de járható útnak tartotta a bűncselekményi alakzat leszűkítését a személy elleni erőszakos támadásokra.

Végül – szavaival élve – eretnek gondolatként vetette fel a tényállás eltörlését a Btk.-ból. Arra hivatkozott, hogy „Szinte alig akad néhány cselekmény a jelenleg garázdasággént értékeltek közül, amely ne méritené ki valamely egyéb bűncselekmény vagy szabálysértés tényállását is (...) Jelenleg is szinte minden ügyben kiviláglik a garázdaság »hinterlandja« – az a bűncselekmény, amelyet a garázdaság elfed –, csak sokszor megszokásból, kényelemből ráhuzzuk a garázdaság jó erős, mindent elbírní látszó gumitényállását. De egyszer ez a gumi is elkopik...”

Magunk részéről e felfogást egyáltalán nem tartjuk eretneknek. Határozott álláspontunk, hogy a garázdaság, mint bűncselekmény felett eljárt az idő. Az említett cikk utáni években a törvényhozó igyekezett „profilisztitást” végezni a törvénykönyvön, azaz megpróbálta ideológiailag semlegessé tenni, azonban a mindenre alkalmazható „gumiszabály” valahogy megmaradt. Persze ez egyrésztől érthető: a garázdaság alkalmas arra, hogy olyan cselekményeket fedjen le, amelyek más tényállás alapján nem lennének büntethetők. Ez azonban az esetek nagyon kis számára igaz, legtöbbször a garázdaság halmazában áll valamely másik megvalósult bűncselekménnyel. Így pedig csak a nagyobb büntetés kilátásba helyezésére alkalmas. Ehhez pedig nem szükséges egy külön tényállás fenntartása: alappal bízhatunk a bíróságok bölcs belátásában, abban, hogy a garázda elkövetéseket – mint ahogy eddig is – súlyosító körülményként értékelni fogják akkor is, ha nem szerepel a garázdaság a törvénykönyvben.

A garázdaság tehát olyan cselekmény, amelyet nem szükséges büntetőjogi büntetéssel fenyegetni. A társadalmi együttélést zavaró súlyosabb megnyilvánulások azonban érdemelhetnek szankciót – erre a szabálysértési jog megfelelő kereteket biztosíthat.

18. Az önbíráskodás helyesen vagyon elleni bűncselekmény. Az önbíráskodás elkövetőjének célja ugyanis nem az, hogy megzavarja a köznyugalmat, ahogy az a többi köznyugalom elleni bűncselekményre általában jellemző. Cselekményével a fennálló vagyoni viszonyokat támadja annak érdekében, hogy azok számára kedvezően változzanak meg. A köznyugalom csak áttételesen, az igény meg nem engedett módon történő érvényesítésével sérül. Ezek alapján kérdéses lehet az önbíráskodás jelenlegi elhelyezése, felvetődhet, hogy célszerűbb lenne ismét a vagyon elleni bűncselekmények körében szabályozni.

SUMMARY

The purpose of the PhD thesis is to analyze the practical and theoretical questions of crimes against public peace. According to the chapter XVI of the Act IV of 1978 crimes against public peace includes ‘incitement against a law or a measure of authority’, ‘incitement against a community’, ‘violation of national symbols’, ‘use of symbols of despotism’, ‘scare-mongering’, ‘public denial of holocaust’, ‘menacing with public danger’, ‘rowdyism’, ‘violation of public decency’, ‘taking the law into one's own hands’.

After establishing the principles, the historical relations of crimes against public peace are analyzed. This part demonstrates that similar crimes have been punished as treachery since the beginnings. The fact that anyone is at liberty to communicate his views through the press was first declared by the Press Law of 1848. Since then the freedom of expression has existed in our country as a fundamental human right ensured and recognized by the state. However, the content and scope of this law has shown different pictures in various historical periods. The final boundaries are always defined by the current Criminal Code. The freer the society was, the lower the restrictions were and vice versa: when the citizens were restricted in liberty by the authorities the role of criminal law was reevaluated.

In the second part of the paper the legally protected interest of the crimes against public peace is being analyzed. Theoretically, it is important to determine what is the value that must be protected by the statement of facts. Domestic and foreign views are examined concerning the topic; moreover, the fundamental elements of public order, public security and public peace are unfolded and conceptualized for the first time in the Hungarian legal literature. At last, the author comes to the conclusion that the current laws wrongly categorize certain crimes as crimes against public peace. Some of them gratuitously limit the freedom of speech and some of the acts are gratuitously declared as crimes.

The third part deals with certain crimes against public peace in details. The author demonstrates that ‘incitement against a law or a measure of authority’ is not a crime against public peace but crime against public order. The interpretation of perpetrator behaviour, which is present in the statement of fact, is analyzed concerning ‘incitement against a community’. It states that the former Constitutional Court and judicial reviews triggered some confusion in making laws that made impossible to determine ‘incitement against a community’.

The thesis is strongly of the view that the use of symbols of despotism cannot be considered to be crimes. It is because of the fact that the meaning of symbols of despotism (red star, hammer and sickle, swastika, the SS badge, and arrow-cross) according to Hungarian laws is twofold. In case of their prohibition it is ambiguous that only those acts constitute a crime which expresses the offender's oneness with the despised ideology.

According to the thesis paper phrasing of 'The public denial of holocaust' contains a number of legislative errors therefore the review of the statement of fact is needed. Moreover, rowdyism cannot be considered as crime but only a contravention.

IRODALOMJEGYZÉK

- A büntető törvénykönyv kommentárja (szerk.: Halász Sándor). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968
- Ádám Antal: A biztonság mint jogi érték. In: Tanulmánykötet Erdősy Emil professzor 80. születésnapja tiszteletére (szerk.: Balogh Ágnes-Hornyák Szabolcs). Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata 136. kötet. Pécsi Tudományegyetem állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2005
- Ádám Antal: A világvallások hasonló és eltérő elemeiről. Jura, 2001. 1. sz.
- Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Osiris, Budapest, 1998
- Ádám Antal: Bölcelet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007
- Adler, F.-Mueller, G. O. W.-Laufer, W. S.: Kriminológia. Osiris Kiadó, Budapest, 2000
- Akácz József – †Berkes György – Belegi József – Katona Sándor – Kónya István – Márki Zoltán – Mészár Róza – Molnár Gábor – Rabóczki Ede (szerk.): Magyar büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára. Budapest, 2009
- Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 4. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, 1928
- Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum, Budapest, 1932
- Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Az Athenaeum Irodalmi és nyomdai R.-T. kiadása, Budapest, 1909
- Azriel, Joshua: The Internet and Hate Speech: an Examination of the Nuremberg Files Case. Communication Law and Policy 10:4, 2005
- Balla Zoltán: A belső rend és a közrend fogalma a jogszabályokban. Belügyi Szemle. 2000. 2. sz.
- Balogh Ágnes: Büntetőjog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2008
- Bató Szilvia: Batthyány Lajos büntetőjogi vonatkozású megnyilvánulásai a reformkorban. Jogtörténeti Szemle 2008. 1. sz.
- Bán Tamás: A holokauszt tagadása: a Faurisson-ügy. Ügyészek Lapja 1999. 3. sz.
- Bárándy Gergely: A gyűlöletbeszéd Magyarországon. Scolar Kiadó, Budapest, 2009
- Békés Imre: A garázdaság. Magyar Jog 1955. 11. sz.
- Béli Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2000

Belovics Ervin-Békés Imre-Busch Béla-Molnár Gábor-Sinku Pál-Tóth Mihály (szerk.: Békés Imre): Büntetőjog Általános rész. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002

Belovics Ervin-Molnár Gábor-Sinku Pál (szerk.: Busch Béla): Büntetőjog Különös rész. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009

Bernhard Miksa: Az önbíráskodás. Budapest, 1913

Bodgál Zoltán-Pintér Jenő: A közbiztonság és a közrend elleni büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971

Bodgál-Bodrogi-Erdősy-Fonyó-Gál-Gáspár-Kovács-Pintér-Wéber (szerk.: Fonyó Antal): Magyar büntetőjog különös rész. BM Könyvkiadó, Budapest, 1981

Bodrogi Károly: A garázdaság de lege ferenda. Belügyi Szemle 1976. 1. sz.

Bodrogi Károly: Az izgatás és a közösségsértés elhatárolása. Belügyi Szemle 1966. 1. sz.

Braham, Randolph L.: Antisemitism and Holocaust in the Politics of East Central Europe. Holocaust and Genocide Studies, V8 N2, 1994

Burián László-Kecskés László-Vörös Imre (szerk.: Vörös Imre): Magyar nemzetközi kollíziós magánjog. Logod Bt., Budapest, 2001

Csalay András: A rablás és az önbíráskodás elhatárolási kérdései Belügyi Szemle, 1988. 1. sz.

Csák Zsolt: Ítélet a Marxim ügyben (PKKB 5.B.21.918/1994/15.). Fundamentum 1999. 4. sz.

Duffy, Margaret E.: Web of Hate: a Fantasy Theme Analysis of the Rhetorical Vision of Hate Groups Online. Journal of Communication Inquiry, 2003

Edvi Illés Károly: A büntető törvénykönyv magyarázata. Első kötet. Révai Fivérek Kiadása, Budapest, 1894

Edvi Illés Károly: A büntető törvénykönyv magyarázata. Második kötet. Révai Testvérek Kiadása, Budapest, 1894

Erdész László: A garázdaság büntette a szovjet és a magyar jogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1958

Erdősy Emil: A kényszerítés kettős alakja a magyar büntetőjogban in: Tanulmányok dr. Földvári József professzor 75. születésnapja tiszteletére. Pécs, 2001

Erdősy Emil: Az állampolgári engedetlenség büntetőjogi megítélése. Magyar Jog 1991. 5. sz.

Erdősy Emil-Földvári József-Horváth Tibor (szerk.: Földvári József): A magyar büntetőjog különös része I. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989

Erdősy Emil-Földvári József-Tóth Mihály (szerk.: Tóth Mihály): Magyar büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2005

Fayer László (szerk.): Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. I. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1896

- Fehér Lenke-Görgényi Ilona-Gula József-Horváth Tibor-Lévay Miklós-Sántha Ferenc-Váradi Erika (szerk.: Horváth Tibor-Lévay Miklós): Magyar büntetőjog Különös rész. Complex, Budapest, 2009
- Filó Mihály: A jogi tárgy fogalmáról. In: Wiener A. Imre 70. születésnapjára (szerk.: Ligeti Katalin). KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005
- Finkey Ferenc: A sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvénycikk (A végrehajtási rendelet teljes szövegével). Wessely és Horváth könyvkiadóhivatala, Pécs, 1914
- Finkey Ferencz: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill Károly Kiadóvállalata, Budapest, 1909
- Finkey Ferencz: Az egység és a többség tana a büntető jogban (Egy büntetendő cselekmény és bűnhalmazat). Steinfeld Jenő kiadása, Sárospatak, 1895
- Földesi Tamás: A polgári engedetlenség – az emberi jogok „mostohatestvére”. In: A polgári engedetlenség helye az alkotmányos democráciákban (szerk.: Lenkei Júlia). T-Twins Kiadói és Topográfiai Kft, Budapest, 1991
- Földvári József: Az egység és a halmazat határesetei a büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962
- Földvári József: Magyar büntetőjog Általános rész. Osiris kiadó, Budapest, 1998
- Gaskó Béla: Közösségellenesség és halmazat garázdaság esetén. Magyar Jog, 1964. 1. sz.
- Gellér Balázs József: Bűncselekmény-e a zászló elégetése? Magyar Jog 2007. 9. sz.
- Günther, Klaus: The Denial of the Holocaust: Employing Criminal Law to Combat Anti-semitism in Germany. Tel Aviv University Studies in Law
- Györgyi Kálmán: Dogmatikai megfontolások a polgári engedetlenség büntetőjogi megítéléséről. In: A polgári engedetlenség helye az alkotmányos democráciákban (szerk.: Lenkei Júlia). T-Twins Kiadói és Topográfiai Kft, Budapest, 1991
- Hacker Ervin: A magyar büntetőjog tankönyve. Általános rész. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1936
- Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971
- Halász Iván-Schweitzer Gábor: A nemzeti és állami szimbólumok helye a magyar alkotmányos rendszerben. Állam- és Jogtudomány 2008. 1. sz.
- Halmai Gábor: „Az előző vizsgálat eltöröltetvén örökre...”? Fundamentum 1997. 1. sz.
- Hassemer, W.: Grundlinien einer personalen Rechtsgutlehre. In: FS-Kaufmann, Heidelberg, 1989

Heller Erik: A magyar büntetőjog általános tanai (rövidített tankönyv). Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1945

Heinze, Eric: Cumulative Jurisprudence and Human Rights: the Example of Sexual Minorities and Hate Speech. *The International Journal of Human Rights*, Vol. 13 Nos 2-3, 2009

Horváth Tibor: Az élet, a testi épség, az egészség büntetőjogi védelme. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965

Iganski, Paul: *Legislating Against Hate: Outlawing Racism and Antisemitism in Britain*. Critical Social Policy, 1999

Irk Albert: A büntetőjog racionális és irracionális elemei. MTA, Budapest, 1938

Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs, 1933. 367

Israel, Michel: Hate Speech and the First Amendment. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. Issue 2/1999

Istvánffy Sándor: Büntetőjogi jegyzetek Dr. Balogh Jenő egyetemi ny. r. tanár előadásai nyomán. Kézirat gyanánt. Magánkiadás, Budapest, 1902

Jakobs, Günther: *Strafrecht Allgemeiner Teil. Die Grundlagen und die Zurechnungslehre*. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1991

Jescheck, Hans-Heinrich: *Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil*. Duncker & Humblot, Berlin, 1999

Joecks, Wolfgang: *Strafgesetzbuch Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München, 2004

Juhász Zsuzsanna-Karsai Krisztina-Maráz Vilmosné-Nagy Ferenc-Szomora Zsolt-Vida Mihály (szerk.: Nagy Ferenc): A magyar büntetőjog különös része. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009

Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966

Kántás Péter: A bagatellkriminalitás természetéhez. *Magyar Jog* 1995. 7. sz.

Kántás Péter: Meditáció a közrendről. *Belügyi Szemle* 2000. 10. sz.

Karsai Krisztina: Symbole als Gegenstand des ungarischen und europäischen Strafrechts – Verkehrtes Gesinnungsstrafrecht? *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 4/2007

Kecskés László: „Jó lovassal a nyeregben a zabolátlan ló is megfegyelmezhető”. In: *Tanulmányok Dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére* (szerk.: Gál István László-Hornyák Szabolcs) Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2006

Kecskés László-Nemessányi Zoltán: Magyar közrend – nemzetközi közrend – közösségi közrend. *Európai jog* 2007. 3. sz.

Kereszty Gábor: Néhány megjegyzés a garázdaság büntettségéhez. Magyar Jog 1957. 5. sz.

Kindhäuser, Urs: Strafrecht Allgemeiner Teil. Nomos, Baden-Baden, 2005

Király Tibor: A polgári engedetlenség és a büntetőjog. In: A polgári engedetlenség helye az alkotmányos demokráciákban (szerk.: Lenkei Júlia). T-Twins Kiadói és Topográfiai Kft, Budapest, 1991

Kis Norbert-Hollán Miklós (szerk.: Kis Norbert): A magyar büntetőjog tankönyve II. Különös rész. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008

Koltay András: A holokauszt-tagadás büntethetősége és a véleménynyilvánítás szabadsága. Magyar Jog 2004. 4. sz.

Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, amerikai, angol és európai összehasonlításban. Századvég, Budapest, 2009

Koltay András: Az önkényuralmi jelképek korlátozhatóságának kérdése – a Vajnai kontra Magyarország ügy apropóján. Magyar Jog 2008. 12. sz.

Lackner, Karl-Kühl, Kristian: Strafgesetzbuch Kommentar, Verlag C. H. Beck, München, 2004

Lambe, Jennifer L.: Who Wants to Censor Pornography and Hate Speech? Mass Communication and Society, 7:3, 2004

Lázár Miklós: A közhangulat káros befolyásolásával elkövetett bűntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968

Lázár Miklós: A veszélyeztető bűntettek kísérletének problematikája, különös tekintettel az izgatás bűntettére. Állam- és Jogtudomány, 1964

Leanza, Cheryl A.: Heckler's Veto Case Law as a Resource for Democratic Discourse. Hofstra Law Review, Vol. 35, Issue 3 /2007

Leets, Laura: Experiencing Hate Speech: perceptions and Responses to Anti-Semitism and Antigay Speech. Journal of Social Issues, Vol. 58 No. 2, 2002

Leets, Laura: Responses to Internet Hate Sites: Is Speech Too Free in Cyberspace? Communication Law and Policy, Volume 6 Issue 2/2001

Lévay Miklós: A büntetőjog társadalmi szerepének változása Magyarországon 1985-től 2005-ig. Magyar Jog 2006. 2. sz.

Loughlin, John: Regional Autonomy and State Paradigm Shifts in Western Europe. Regional & Federal Studies, Vol. 10, No 2, Summer 2002

Lőw Tóbiás (szerk.): A magyar Büntetőtörvénykönyv a bűntettekről és vétségekről (1787:5 tcz.) és teljes anyaggyűjteménye. Második kötet. Pesti könyvnyomda-részvény-társaság. Budapest, 1880

- Mádl Ferenc-Vékás Lajos: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004
- Mezger, Edmund-Blei, Hermann: Strafrecht I. Allgemeiner Teil. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München-Berlin, 1965
- Molnár Péter: Az alkotmányos mérce világosabb értelmezése felé. Fundamentum, 2004. 1. sz.
- Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008
- Nagy Ferenc: Gondolatok a jogi tárgyról. Büntetőjogi Kodifikáció 2008. 1. sz.
- Nagy Ferenc: Gondolatok és kérdések a jogellenesség és a jogi tárgy köréből. Bűnügyi Szemle 2009. 1. sz.
- Nagy László Tibor: A garázda jellegű bűnözés büntetőjogi és kriminológiai aspektusai. PhD értekezés, kézirat, 2009. <http://www.doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=3606> (2010. március 10.)
- Nagy László Tibor: A garázdaság szabályozásának ellentmondásai. Ügyészségi Értesítő 1990. 4. sz.
- Nagy Zoltán András: Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad Librum, Budapest, 2009
- Nemes, Irene: Regulating Hate Speech in Cyberspace: Issues of Desirability and Efficacy. Information and Communication Technology Law, Volume 11 Issue 3/2002
- Nielsen, Laura Beth: Subtle, Pervasive, Harmful: Racist and Sexist Remarks in Public Hate Speech. Journal of Social Issues Vol. 58 No. 2, 2002
- Nyiri Sándor: A közrend és a közbiztonság. Rendészeti Szemle 1994. 10. sz.
- Osztovits András: Az első magyar előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelem. Európai Jog 2004. 5. sz.
- Otto, Harro: Grundkurs Strafrecht. Allgemeine Strafrechtslehre. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1982
- Otto, Harro: Grundkurs Strafrecht. Die einzelnen Delikte. Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1977
- Pauler Tivadar: Büntetőjogtan I. kötet. Bevezetés. Anyagi büntetőjog általános része. Kiadja Pfeifer Ferdinand, Pest, 1869
- Polcz Alaine: Rend és rendetlenség. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2007
- Polt Péter: A közösség elleni izgatás egyes jogalkotási és jogalkalmazási kérdései. In: Wiener A. Imre 70. születésnapjára (szerk.: Ligeti Katalin). KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005

- Rabinowitz, Mark A.: Nazis in Skokie: Fighting Words sor Hecklers Veto? DePaul Law Review Vol. 28, Issue 2/1979
- Rawls, John: Eine Theorie der Gerechtigkeit. Suhrkamp, 1979
- Reed, Chris: The Challenge of Hate Speech Online. Information & Communication Technology Law, 18:2, 2009
- Révész T. Mihály: A parlamentáris monarchia. In: Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris, Budapest, 1995
- Révész T. Mihály: Az alkotmányos monarchia (1848 alkotmánya). In: Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Osiris, Budapest, 1995
- Rosenfeld, Gavriel D.: The Politics of Uniqueness: Reflections on Recent Polemical Turn in Holocaust and Genocide Scholarship. Holocaust and Genocide Studies, V13 N1, 1999
- Roxin, Claus: Strafrecht Allgemeiner Teil. C. H. Beck, München, 2006
- Sarlós Béla: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959
- Schönke, Adolf-Schröder, Horst: Strafgesetzbuch Kommentar. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1997
- Smith, Roger W.-Markusen, Eric-Lifton, Robert Jay: Profession Ethics and the Denial of Armenian Genocide. Holocaust and Genocide Studies V9 N1, 1995
- Startenwerth, G.: Zum Begriff des Rechtsgutes. In: FS-Lenckner. München, 1998
- Szabó András: A büntetőjog reformjáról és a reform büntetőjogáról. Kriminológiai Közlemények 26-27. sz. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1989
- Szamel Lajos: A rendészet és a rendőrség jogi szabályozásának elméleti alapjai. Rendészeti Tanulmányok 1992. 1. sz.
- Szeder Gyula: A társadalom békéjének büntetőjogi védelméről. Magyar Jog 2002. 1. sz.
- Szikinger István: Rendőrség a demokratikus jogállamban. Sík Kiadó, Budapest, 1998
- Szomora Zsolt: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. Bűnügyi Szemle 2009. 2. sz.
- Szomora Zsolt: A nemi bűncselekmények alapkérdései. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2009
- Tamás Gáspár Miklós: A polgári engedetlenség a nyilvánosság korában. In: A polgári engedetlenség helye az alkotmányos demokráciákban (szerk.: Lenkei Júlia). T-Twins Kiadói és Topográfiai Kft, Budapest, 1991
- Tauber István: A közrend fogalmával kapcsolatos vélemények kritikája. Belügyi Szemle 2002. 4. sz.

- Tilk Péter: A kifejezési szabadság és a gyűlöletbeszéd néhány alkotmányjogi vonatkozása. *Acta Humana* 2005. 1. sz.
- Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984
- Tóth Mihály: A dolog elleni erőszak fogalmának értékelése a gyakorlatban. *Belügyi Szemle* 1981. 12. sz.
- Tóth Zoltán József: A nemzeti szimbólumok büntetőjogi védelme. *Jogtudományi Közlöny* 2003. 4. sz.
- Varga Csaba: Új állam modell és közigazgatás elmélet. <http://www.polgariszemle.hu/app/data/90.pdf> 6. o. [2010. március 8-i állapot szerint].
- Varga Zoltán: A közösség elleni izgatás. *Magyar Jog* 2002. 12. sz.
- Vaskuti András: A közösség elleni izgatás bírói gyakorlata. In: Wiener A. Imre 70. születésnapjára (szerk.: Ligeti Katalin). KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2005
- Véron, Michel: *Droit pénal spécial*. Masson, Paris-New York-Barcelone-Milan-Mexico-Rio de Janeiro, 1982
- von Liszt, Franz: *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*. 24. Auflage. Walter de Gruyter & Co., Berlin-Leipzig, 1922
- Weller Mónika: A Vajnai ítélet és lehetséges hatásai az önkényuralmi jelképek használata tilalmának szabályozására. *Acta Humana* 2008. 3. sz.
- Welzel, Hans: *Das deutsche Strafrecht*. Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1969
- Wessels, Johannes: *Strafrecht Allgemeiner Teil*, C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 1997
- Wiener A. Imre: A hivatali büntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972
- Winer, Anthony S.: The R. A. W. Case and the Distinction Between Hate Speech Laws and Hate Crime Laws. *William Mitchell Law Review* Vol. 18. 1992
- Wimmer, Kurt: Toward a World Rule of Law: Freedom of Expression. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 2006